

S. Halilović, I. Tanović i A. Šehović:
Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik

Senahid Halilović
Ilijas Tanović
Amela Šehović

Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik

SENAHID HALILOVIĆ
ILIJAS TANOVIĆ
AMELA ŠEHOVIĆ

GOVOR GRADA SARAJEVA
I RAZGOVORNI BOSANSKI JEZIK

SENAHID HALILOVIĆ • ILIJAS TANOVIĆ • AMELA ŠEHOVIĆ
GOVOR GRADA SARAJEVA I RAZGOVORNI BOSANSKI JEZIK

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavisticikomiteet.ba

www.slavisticikomiteet.ba

Izdavački savjet Biblioteke "Bosnistika"

Josip Baotić, Senahid Halilović, Dževad Jahić, Jagoda Jurić-Kappel,
Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland, Hasnija Muratagić-Tuna,
Asim Peco, Ivo Pranjković, Ilijas Tanović, Branko Tošović

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

Recenzenti

Josip Baotić

Dževad Jahić

Marina Katnić-Bakaršić

Senahid Halilović
Ilijas Tanović
Amela Šehović

Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik

Sarajevo, 2009.

B

KNJIGA 1

Projekt "Govor grada Sarajeva" podržali su Federalno ministarstvo za obrazovanje i nauku i Ministarstvo za obrazovanje i nauku Kantona Sarajevo. Objavljivanje ove knjige finansijski su podržali i Fondacija za izdavaštvo i Kulturni centar "Kralj Fahd", Sarajevo.

Sadržaj

Senahid Halilović

Sarajevski govor do kraja XX stoljeća

1.1. Mjesto sarajevskoga govora među susjednim govorima	9
1.2. Sarajevski govor u XVIII stoljeću: Podaci iz Ljetopisa Mula-Mustafe Bašeskije	10
1.3. Sarajevski govor u XIX stoljeću.	18
1.3.1. Šurminov rad o sarajevskom govoru	18
1.3.1.1. Glasovi	19
1.3.1.2. Akcent	20
1.3.1.3. Morfologija	20
1.3.1.4. Sintaksa	21
1.3.1.5. Leksika.	21
1.3.2. Podaci iz Pitanja o govoru prostoga naroda	23
1.3.2.1. Fonetske odlike.	26
1.3.2.2. Morfološke odlike	30
1.3.2.3. Sintaksičke odlike	34
1.3.2.4. Akcenatske odlike	35
1.3.2.5. Leksičke odlike	36
1.4. Sarajevski govor u XX stoljeću	39
1.4.1. Podaci o sarajevskom govoru u dijalektološkoj literaturi	39
1.4.2. Podaci o ekavsko-jekavskom govoru Bjelava	41
1.4.2.1. Fonetsko-fonološke odlike	42
1.4.2.1.1. Vokalizam	42
1.4.2.1.2. Konsonantizam	46
1.4.2.1.3. Akcenatski sistem	51
1.4.2.2. Morfološke odlike	57
1.4.2.2.1. Imenice	57
1.4.2.2.2. Zamjenice	58
1.4.2.2.3. Pridjevi	59

1.4.2.2.4. Brojevi	59
1.4.2.2.5. Glagoli	59
1.4.2.3. Tvorba riječi	60
1.4.2.4. Sintaksičke odlike	61
1.4.2.5. Leksičko-semantičke odlike	64
1.5. Zaključak	65

Ilijas Tanović

Oznake materijalne i duhovne kulture u govoru Sarajeva: Lingvokulturološki aspekt

2.1. Realije kao lingvokulturološki pojam	67
2.1.1. Pojmovno-terminološko određenje realija	68
2.1.2. Klasifikacija realija	70
2.2. Realije u govoru Sarajeva	73
2.2.1. Mikrotoponimi na prostoru Sarajeva (leksičko-semantički aspekt)	73
Registar (popis) mikrotoponima Sarajeva	80
2.2.2. Oznake materijalne kulture	90
2.2.3. Realije – oznake nacionalnih jela i pića, voća i povrća .	101
2.2.4. Realije duhovne kulture	104
2.3. Zaključak	109

Amela Šehović

Leksika razgovornoga bosanskog jezika

3.1. Uvod	111
3.1.1. Predmet i cilj rada	111
3.1.2. Metode i tehnike rada	113
3.2. Razgovorni jezik	115
3.2.1. Osobnosti razgovornoga jezika po jezičkim nivoima	115
3.2.1.1. Fonetsko-fonološki nivo	115
3.2.1.2. Morfološki nivo	118
3.2.1.3. Sintaksički nivo	124
3.3. Leksika	128
3.3.1. Uvodna razmatranja	128
3.3.1.1. Razlozi opravdanosti proučavanja leksičkoga nivoa. . .	128
3.3.1.2. Tipologizacija leksike razgovornoga bosanskog jezika. .	129
3.3.2. Pasivna leksika	130
3.3.2.1. Arhaizmi, historizmi, zastarjele riječi.	131
3.3.2.2. Neologizmi	135
3.3.2.2.1. Načini nastanka neologizama	136

3.3.2.2.2. Važnost neologizama za rječnik jednoga jezika	142
3.3.2.3. Arhaizmi i neologizmi – pokušaj sinteze	142
3.3.3. Leksika ograničene upotrebe – žargonizmi.	142
3.3.3.1. Uvodna zapažanja	142
3.3.3.2. Terminološke višestrukosti – žargon, šatra, sleng, argo	143
3.3.3.3. Osobine žargona.	146
3.3.3.4. Korisnici žargona	149
3.3.3.5. Najčešća tematska polja u žargonu	150
3.3.3.6. Načini nastanka žargonizama	152
3.3.3.6.1. Sufiksalna tvorba.	153
3.3.3.7. Status žargona među ostalim jezičkim varijetetima.	161
3.3.4. Leksika neizravnoga i izravnog imenovanja stvari i pojava	162
3.3.4.1. Eufemizmi.	162
3.3.4.2. Tabu-riječi	164
3.3.5. Emocionalno-ekspresivna leksika.	168
3.3.5.1. Hipokoristici	169
3.3.5.2. Pejorativi	171
3.3.5.3. Uzvici i onomatopeizmi	177
3.3.6. Razgovorne frazeme	180
3.3.6.1. Razgovorni jezik i frazeologija.	180
3.3.6.2. Frazeme – problem definiranja	181
3.3.6.3. Osnovne osobine frazema.	182
3.3.6.4. Poredbene frazeme.	183
3.3.6.5. Kontrast u frazemama.	190
3.4. Zaključak	191
3.5. Prilozi	200
3.5.1. Rječnik (uvodni dio)	200
3.5.1.1. Uvodna metodološka objašnjenja	200
3.5.1.2. Kako se služiti frazeološkim rječnikom	200
3.5.1.3. Skraćenice u rječniku	203
3.5.2. Rječnik (građa).	205
A. Rječnik leksema	205
B. Frazeološki rječnik.	261
Izvori	308
Literatura	309
Rezime	317
Summary	319
Резюме	321
Imenski indeks	323
Predmetni indeks	326

Sarajevski govor do kraja XX stoljeća

1.1. Mjesto sarajevskoga govora među susjednim govorima

Sarajevski govor zauzima posebno mjesto unutar južnoga poddijalekta ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta.

Ijekavskošćakavski (istočnobosanski) dijalekt zahvaća područje sjeveroistočne Bosne (međuriječje Bosne i Drine, uključujući slivove Fojnice i Usore). U ovom arhaičnom, zapadnoštokavskom dijalektu – uz govore s manje-više sačuvanim izvornim crtama – prisutni su i govori samo donekle asimiliranih došljaka. Najizrazitije govore ovog dijalekta sačuvali su starinci Bošnjaci i Hrvati uz desnu dolinu Bosne te u slivovima Fojnice, Usore i Krivaje. *Ijekavskošćakavski dijalekt* dijeli se na dva poddijalekta – *sjeverni* i *južni*. Prvi obuhvaća govore sjeverno od Krivaje i istočno od rijeke Bosne (tuzlanska oblast), a drugi se pruža južnije od Krivaje.

U *južnome poddijalektu* imamo više različitih govornih tipova. Uz periferijski južnobosanski govorni tip (između planina Bjelašnice i Igmana te rijeka Zujevine i Željeznice), a koji ima prijelazni karakter (s oko 70% primarnih ijekavskošćakavskih osobina i oko 30% istočnohercegovačkih), izdvaja se, kao zaseban, *sarajevski kraj sa govorom grada Sarajeva*. Od govornih tipova južnoga poddijalekta najbliži su mu spomenuti južnobosanski (obuhvaća

Sarajevsko polje i Planinu, tj. područje Igmana i Bjelašnice), s kojim graniči na zapadu i jugozapadu, te govorni tip između rijeka Bosne i Krivaje, i to njegov centralni pojas (prema planini Zvijezdi), s kojim graniči na sjeveru. U istočnom i jugoistočnom susjedstvu *sarajevski govor* ima sjevernu skupinu govora ijekavskoštakavskoga govornog tipa, koji pripada jugoistočnom poddijalektu istočnohercegovačkog dijalekta. (Brabec 1958:44-62; Brozović 1966:119-208; Đurović 1992:20, 50, 329; Halilović 2005:15-17)

1.2. Sarajevski govor u XVIII stoljeću: Podaci iz *Ljetopisa Mula-Mustafe Bašeskije*

O sarajevskom govoru u XVIII stoljeću najviše podataka imamo u *Ljetopisu* (1746–1804) Mula-Mustafe Bašeskije¹.

Ljetopis je pisan arapskim neshi-pismom, a na turskom jeziku, kakvim je tada u Sarajevu i ostaloj Bosni, prema potrebi, govorio manji broj gradskoga stanovništva. Osmanlije ovaj jezik nazivaju *bosanskim dijalektom* (“Bošnjak-lehdže”), a on je sadržavao brojne elemente našega jezika. Otuda “pored mnogih riječi ljetopisac piše i čitave rečenice na svom maternjem jeziku. On je, zapravo, mislio na maternjem a pisao je na turskom jeziku.” (Bašeskija 1987:14; Balić 1973:77)

Upravo su ti dijelovi teksta na našem jeziku i najzanimljiviji za analizu, jer su to dragocjeni detalji iz sarajevskoga govora toga vremena, zabilježeni pouzdanom rukom. Ljetopisac se okušao i u poeziji, tako da od njega imamo, uz nekolike pjesme na turskom, i jednu na našem jeziku (*Pjesma o dobrim poslovima*). Od prvorazrednoga su značaja, kao jezička i folklorna građa, i četiri narodne pjesme koje – na bosanskom jeziku – Bašeskija donosi uz svoj *Ljetopis*; to su pjesme *Ramo i Salih*; *Zečkova pouka*; *Ah, divojko, bila nosa* i *Galen prosi gizdavu divojku*. To su i najstariji zapisi naših

¹ Mula-Mustafa Ševki Bašeskija rođen je u Sarajevu, 1731. ili 1732. godine; nakon osnovnoga mektepskog obrazovanja izučio je kazaski zanat, kojim se poslije nije zanimao. Poslije medrese kratko je bio imam, da bi se od 1763. opredijelio za službu narodnoga pisara. Uz male preki-de, pisarski će posao biti njegovo glavno zanimanje. Još od 1756. bilježi događaje; dakle, kao dvadesetpetogodišnjak počinje voditi svoj *Ljetopis*, na čijem početku kaže: “Ovdje ću bilježiti datume nekih događaja koji se zbiše u gradu Sarajevu i Bosanskom ajaletu, jer sve što se zabilježi ostaje, a sve što se pamti nestaje.” Poticaj da se perom odupre zaboravu mogla je biti u krvi ugušena desetogodišnja pobuna Sarajlija i Bosanaca protiv turske vlasti, poznata kao pobuna Morića (trajala od 1747. do 1756, kada su braća Morići, i drugi, pogubljeni). Opširno opisuju (prema sjećanju) te nemire, tako da – zapravo – *Ljetopis* počinje od 1746, a završava sa god. 1804/1805.

narodnih pjesama u alhamijado literaturi. Bašeskijina *Zbirka* sadrži, dalje – pored ljetopisnoga dijela – i nekrologij. Svake godine on bilježi imena umrlih osoba, mahom odraslih muškaraca – i to Bošnjaka; zapisao je oko 4.000 osoba, a za mnoge od njih navodi i nadimke, te je tim svojim dijelom *Medžmua* i vanredno vrijedna antroponimijska zbirka. Uz većinu umrlih navodi i zanimanje, tako da spominje šezdesetak zanata. Za onomastičare dragocjen je popis bezmalo svih tadašnjih sarajevskih mahala (pored službenih, tu su i narodni nazivi) te popis džemata u okolici Sarajeva. (Bašeskija 1987:11)

Događaji su u *Ljetopisu* datirani po hidžretskim godinama, ali su tu i narodna imena mjeseci:

“12. *veljače* pojavi se behar na zerdelijama” (str. 43); “29. *svibnja*”; “... pa sam 24. *svibnja* radi ostavine išao u Beograd” (46); “2. *siječnja*” (52); “Moja kćerka Umihana od deset mjeseci... umrla 6. *siječnja*...” (53); “početkom *lipnja*...” (202); i dr., uz: “mjeseca *agistosa*” (167).²

Narodni su nazivi, dalje: *Jurjev*, *Blagovijest*, *Vidovdan*, *Spasovdan*, *Petrovdan*, *Gospojina*, *Kasum (Mitrovdan)*, *Aliđun (Ilindan)*, *Bozgun (Božić)*:

“na dan *Kasuma*...” (43); “Na planini Trebeviću sve do *Jurjeva* vidio se snijeg, a gotovo sve do *aliđuna* padala je kiša” (52); “Šesti dan po *Aliđunu*...” (214); “uči (uoči) *Jurjeva dana*” (252); “sve do *Bozguna*” (99); “Na dan *Bozguna*...” (183); “prije *Bozguna*” (284); “...na *Spasovdan*...” (129); “treći dan iza *Vidovdana*” (145); “jednu sedmicu iza *Vidova*” (320); “na pet-šest dana prije *Petrovdana*” (146); “na dan *Gospojine*” (146); “na *Blagovijest*” (175); i dr.

Za dijalektologiju i leksikologiju od značaja je i popis narodnih naziva bilja poznatoga ljetopiscu: *detelina*, *duhan*, *divji* (divlji) *grah*, *gliva* (gljiva), *kukurik*, *kokošja ljubica*, *mliječac*, *sjerak*; *šenica* (pšenica). (Bašeskija 1987:453-455)

Pojedine riječi i izraze (među kojima ima i lascivnih) zapisane na našem jeziku imamo još i u kratkim narodnim pričama (predanjima, bajkama, basnama – tzv. *hićajama*; ima ih preko stotinu, od čega je prevedeno 98 čitljivijih) te u tumačenjima snova (njih 45) i drugdje. Sve ono što smatra neprevodivim na turski, Bašeskija donosi na maternjem jeziku. Time želi ostati što razumljiviji, a istovremeno potpunije izražava ono što želi. (Bašeskija 1987:457)

Najprije ćemo osmotriti odlike na našem jeziku zapisane antroponimijske građe *Ljetopisa* (imena, prezimena i, osobito, nadimaka) te onomastike uopće.

² Dijelove navoda iz *Ljetopisa* štampane u ovome radu *kurzivom* Bašeskija je pisao na bosanskom jeziku (arebicom).

Pada u oči velika zastupljenost dvosložnih antroponima muškoga roda sa završnim vokalom *-o* (karakterizira ih dugouzlazni akcent na prvom slogu): *Ago* (133. str.), *Ahmo* (84, 111, 162), *Avdo* (226, 306), *Bego* (293, 294), *Begto* (323), *Brko* (159), *Čajo* (157), *Ćoro* (44), *Dajo* (228), *Dedo* (50, 59, 70, 77, 141), *Džafo* (280), *Flinto* (347), *Gazno* (182), *Gluho* (113, 126), *Gušo* (241), *Guto* (336), *Herco* (47, 350), *Huso* (207, 241), *Jaho* (161), *Kladnjo* (59), *Lazo* (328), *Mašo* (93), *Meho* (44, 56, 70, 73, 85, 127, 220, 342), *Mosto* (38, 207, 306, 323, 338), *Muco* (84), *Muho* (47, 65), *Mulo* (118, 331), *Mujo* (66, 75, 94, 131, 142, 168, 179, 294), *Osmo* (279), *Pašo* (223), *Piro* (301), *Popo* (141), *Posro* (224), *Pračo* (73), *Salko* (213), *Smajo* (348), *Sivo* (40, 58), *Suljo* (212), *Šabo* (322), *Šeho* (272), *Šondro* (289), *Tago* (309), *Zuko* (222), *Žmirko* (179).

Ovaj tvorbeni model hipokoristika u govoru Sarajeva ima, kao autohtonu, promjenu po obrascu imenica ženskoga roda na *-a* (tip: *Mujo* – *Muje* – *Muji*), za šta nalazimo potvrde i kod Bašeskije: – genitiv: “Jabučar, zet *Muje* Bojadžića” (68), “Tetrijeb, alemdar, brat *Muše* Muzaferije” (215), “Mladi sin... hadžije *Dede*” (272); – akuzativ: “*Bajru* Obloždera ili, drugim imenom, Saliha sarača... djeca bi zadirkivala...” (177).

U svome opisu sarajevskoga govora potkraj XIX stoljeća Đ. Šurmin kaže da se ovakvi hipokoristici najčešće mijenjaju po modelu imenica ženskoga roda na *-a*, “ali se kod Muhamedovaca čuje obično *Mújo*, *Múja*, *Múju*, *Múja* itd. Seljaci iz okolice naj više ovako govore, te se rjeđe čuje deklinovanje prema dekl. supstantiva ženskoga roda.” (Šurmin 1895:199)

Deklinacioni obrazac koji Šurmin vezuje za Bošnjake Sarajeva i okolice dominira u (jugo)istočnobosanskim govorima, i u govorima istočnohercegovačkoga tipa uopće, odakle su mogli prispjeti i pojedini informatori. (Poznato je da Šurmin, nažalost, nije uvijek posvećivao potrebnu pažnju izboru informatora.) Ijekavskošćakavski dijalekt, u koji spada i govor staroga Sarajeva, ima, međutim, kao dominirajući, upravo ovaj vid promjene muških hipokoristika kakav je zastupljen i u građi koju donosi Bašeskija. Tako je ne samo u većini govora centralne i sjeveroistočne Bosne već i centralne, zapadne i sjeverne Hercegovine. (Brozović 1966: 158; Halilović 1990:321)

Šurmin navodi da je od jednoga Bošnjaka iz okolice Foče čuo hipokoristike na *-e* u nominativu jednine (*Vide* bajraktare). (Šurmin, 1895:199) O prisustvu takvih imena svjedoči i Bašeskija: *Muše* – Muharem-aga (147), Salih-baša *Čale* (171), Salih Golub, zvani *Tale* (331), ali i onih s *-a* u nominativu: *Muja*, Mustafa-baša (259) (za hipokoristike kao *Muja*, *Meša* i sl. možemo pretpostaviti izgovor s kratkosilaznim akcentom).

Kada su u pitanju tvorbeni modeli, treba napomenuti da Bašeskijina građa nudi više potvrda za nadimke (i prezimena) koji predstavljaju im-

perativne složenice: *Lezitetka-efendija* (42), Ahmedago *Jebiciganka* (47), *Pecitava Mehmed* (112), zadaviše i zvanog *Češirepa* (117), starac Salih-aga zvani *Mlatišuma* (207) i dr.

Tvorba etnika također se može pratiti u Bašeskijinoj građi, zahvaljujući tome što, na našem jeziku, imamo potvrde za nekoliko tipičnih modela: Mehmed-baša Bejtić, *Kreševljak* (50), Mahmut *Neretljak*,... krupan čovjek, pravi *Neretljak* (162), Mula Mehmed Skopljak (225); Smail-čelebija *Kladnjo* (što je, zapravo, hipokoristično obrazovanje prema *Kladnjak*; 59); *Pračo* (73); Mustafa-baša *Olovčić* (i danas živ tvorbeni model etnika, ne samo u olovskom kraju; 57), kazandžija *Bosnić* (194); neženja Mehmed *Gaćanin* (301), krupni čovjek, *Gaćanin* (316); masa premlati dvije prostitutke, i to *Travničku...* (134).

Pojedine onomastičke podatke imamo i izvan spomenutoga *Popisa sarajevskih mahala*: čizmar, s *Mutnog Potoka* (70), iz *Hlivna* je otišao (149), grob mu se nalazi na *Pirijinom Brijegu* (Pirin Brig; 207), Osman, bajraktar, poznat pod imenom *Crna Rijeka* (287), hadži Ibrahim, zvani *Miljaska* (281).

Antroponimijska građa sadrži i pojedine dijalekatske crte; tako je gubljenje suglasnika uproščavanjem inicijalnih i medijalnih konsonantskih grupa zasvjedočeno u: *Tica* (39, 45), *Avdija Lepir* (44). Izvorna grupa *-bd-* u leksici (i antroponimiji) preuzetoj putem turskog jezika disimilacijom daje *-vd-*: *Avdija* (44, 273), *Avdija Sikira* (293).

Bašeskijina pjesma na našem jeziku (*Pjesma o dobrim poslovima*; *Ljetopis*, 364-365) u prvome stihu ima zamjenicu *tko*. Oblici tipa *tko*, *netko* prisutni su, i dosta rasprostranjeni i u naše vrijeme u dijelu ijekavskošćakavskih sjeveroistočnobosanskih govora (uz rijeku Bosnu, duž cijeloga njenog toka, i istočnije odatle, prema Tuzli), i nisu nacionalno markirani; premda su češći kod starosjedilačkoga muslimanskog i katoličkoga stanovništva, mogu se čuti i u pojedinim mjestima nastanjenim pravoslavicima. Ijekavskošćakavski govori, inače, spadaju u one koji u cjelokupnoj štokavštini najbolje čuvaju forme tipa *tko*. (Brozović 1966:140) Vrijedno bi bilo istražiti koliko je ovaj arhaizam sačuvan i u današnjem govoru sarajevskoga starosjedilačkoga stanovništva. Tek, Bašeskija svjedoči da su takvi oblici bili frekventni u njegovo vrijeme (ali ne i jedini, jer se u istoj pjesmi javlja i *ko*, *svako*, što ne bi smjela biti posljedica nepreciznoga čitanja).

Pored *ijekavizama* s očekivanom dvosložnom zamjenom jata u dugim i jednosložnom u kratkim slogovima: *grijeh*; *mjesto*, imamo i ikavizme: *nigdi*, *biž od ognja*, kakve inače susrećemo u samoj dijalekatskoj bazi. U ijekavskošćakavskim govorima žilavo je ukorijenjen i hiperijekavizam *rijet*.

Od ostalih dijalektizama spomenut ćemo: regresivnu asimilaciju u finalnoj vokalskoj grupi *-ao* (*posō*); redukciju finalnoga vokala *-i* u infinitivu (nemoj *hodit*, nemoj *rijet*); fonemu *ć* kao zamjenu za palatalizirano *k'* u leksici orijentalnoga porijekla (*šećer*, *belći*; u bosanskoj, osobito zapadnoj šćakavštini dominiraju forme tipa *šeke*, *gerdan*, dok periferiju bosanskih šćakavskih govora, u koju spada i govor starosjedilaca Sarajeva, i govore istočnohercegovačkoga tipa, karakteriziraju likovi tipa *šećer*, *đerdan*); te prezentski lik *idu*.

Izvan spomenute pjesme pažnje su vrijedni i slijedeći podaci iz *Ljetopisa* o dijalekatskoj bazi u kojoj je nastao: *ijekavizmi* (*nijesi*, 378; *lijepa*, 404; *bijede*, 405; *vidjećemo* – bez jotovanja dentala *d*, 404; *pljegav*, 84 – ovakav lik čest je u ijekavskošćakavskom dijalektu, i jedan je od izuzetaka u kojima dolazi do jekavskoga jotovanja u vezi s labijalima) (Brozović 1966:168; up. još: *pljeva*); *ikavizmi* (*primetati se priko* glave, 378); nastavci starih tvrdih osnova u promjeni pridjeva (*napetije* brnđula, 227).

Dijalekatske crte u narodnim pjesmama koje je zabilježio Bašeskija, razumljivo, nisu ujedno i crte (samo) staroga sarajevskoga govora, jer narodna poezija u to vrijeme već ima svoj, mada još uvijek nedovoljno učvršćen, uzus, tzv. književnojezički manir. (Tekstove četiriju narodnih pjesama na bosanskom jeziku v. u *Ljetopisu*, 365-366.) U taj manir spadaju *ikavizmi*: “Ah, *divojko*, *bila* nosa”, “Galen prosi *gizdavu divojku* / al *divojka* neće za Galena”. O ijekavskoj dijalekatskoj podlozi svjedoče primjeri: *snijeg*, *sijeno*, *lijepo*; *sjedi*, *ljeva*. Među osobine koje karakteriziraju širi krug bosanskih, osobito arhaičnijih govora, idu: 1. redukcija vokala *i* (u ovim pjesmama zastupljena u primjerima: *al* *divojka*; *vodte*, *svati*); 2. asimilacija eksplozivnoga suglasnika *p* ispred strujnoga *š* (*ljeva* od Galena); 3. svođenje grupe *-hv-* na *-f-* (konja *ufatio*); 4. pojava sekundarnoga *h* umjesto *š* iz grupe *-šč-*, nastale u procesu podnovljenoga jotovanja (“*Puhća* Ramo konja pod Salihom”); 5. enklitika *hi*, koja inače predstavlja jednu od općebošnjačkih osobina (Brozović 1966:158): “na svom si *hi* vratu izderao”, “svojim si *hi* zubim istrkao”; 6. množinski padeži sa starijim nastavkom *-im*: – dativ (“*svatovim* je plaho govorio”); – instrumental (*zubim*; iz malopredašnjega primjera).

Ljetopis Mula-Mustafe Bašeskije dragocjena je riznica *dijalekatske leksike*. U taj sloj leksike danas spadaju i nazivi raznih zanata, koji su od Bašeskijina vremena naovamo polagahno izumirali, zajedno s čim je nestajala i brojna za njih vezana specijalizirana leksika. Ti su zanati (kao, npr., *klinčar*, 58; *krpedžija*, 77; *opančar*, 140, 272; *zlatar*, 132; *konjušar*, 113, 236 – spominjemo samo neke od onih koje Bašeskija zapisuje na bosanskom jeziku) do te mjere postali dijelom onih koji su se njima bavili da ih ljetopisac gotovo

neizostavno navodi uz imena umrlih. Nisu rijetki slučajevi da je majstor, ili neko iz njegove porodice, nazvan po svome zanatu, što kasnije biva prihvaćeno i kao prezime. Bašeskija navodi i karakteristične rečenice pojedinih zanačija: – Siromah Lendo, “*Jedi halvu*”, *buzadžija* (41); – Siromašni starac Kolar, ćoso, halvedžija, zbivao je šale i stalno bi vikao: “Ti halvu peko i u strunjaku sepetu miješo” (159); – Salko, buzadžija, koji je 50–60 godina prodavao buzu,... šaljivčine govorile mu: “*Kako mene miluješ, zagrizi Salih*”, a on bi ponekad uzviknuo: “*Hej, buzadžija, hej*” (213); – Starac Husejin... a zvali su ga i *Dobra roba* (316).

U historiografskoj literaturi spominju se brojni zanati u Sarajevu od XV do XIX st.: 1866. bilo je oko sedamdeset raznih obrta, a proizvodilo se do četiri stotine raznih predmeta (Kreševljaković 1991:41-230; Zlatar 1996:149-158). Sistematiziranje i predstavljanje specijalizirane leksike veza-
ne za njih značajno će doprinijeti poznavanju staroga sarajevskoga govora.

Evo popisa četrdesetak starih sarajevskih zanata iz spomenutih izvora:

1. *ăbadžije* (ar.-tur.; sukarni, zanatlije krojači koji izrađuju odijela ili predmete od abe – grubljeg i debljeg domaćeg sukna; trgovci koji prodaju izrađevine od abe)
2. *ăščije* (perz.-tur.; kuhari)
3. *bardăkčije* (perz.-tur.; zanatlije koji prave i trgovci koji prodaju bardake i drugo glineno posuđe)
4. *bërberi* (ital.; brijači)
5. *bičăkčije* (tur.; *nôžari*, zanatlije koje prave i ukrašavaju noževe; trgovci koji prodaju noževe)
6. *bôjadžije* / *bojadžije* (tur.; moleri, farbari, bojadisari – zanatlije koji se bave bojama; trgovci bojama); *năkăši* (ar.; bojadžije, moleri)
7. *brăvadžije* (hibridna riječ, s tur. sufiksom *-ci*; *brăvâri*)
8. *burêgdžije* (perz.-tur.; oni koji prave i prodaju burek)
9. *čibûgdžije* (tur.; zanatlije koji izrađuju čibuke – kamiše, cijevi koje služe za pušenje)
10. *čizmedžije* / *čizmêdžije* (tur.; *čizmâri*, postolari); *nălčădžije* (ar.-perz.-tur.; zanatlije koji prave potkove za cipele i čizme); *kundûrdžije* (grč.-tur.; *ôbučâri*, *çipelâri*); *mêstvedžije* (tur.; zanatlije koji prave mestve, obuću od vrlo mehke kože, s tankim đonom, bez peta); *papûdžije* (perz.-tur.; zanatlije koji prave papuče); *nanûldžije* (ar.-tur.; zanatlije koji se bavi izradom nanula), *firalêdžije* (tur.; zanatlije koji prave firale, lahku plitku obuću)
11. *ćebedžije* (tur.; zanatlije koji se bave valjanjem i izradom ćebadi; trgovci ćebadima)

12. *ćumürdžije* (tur.; ugljari, oni koji proizvode i prodaju drveni ugljen)
13. *ćurčije* (tur.; *křznāri*, zanatlije koji prave ćurkove i druge krznene predmete)
14. *dũnderi* (perz.; *nědžāri*, građevinari, starinski stolari i graditelji – drvodjelja, tesar i zidar ujedno); *tāščije* (tur.; *klēsāri*, zanatlije koji prave nišane, nadgrobne spomenike)
15. *dogramādžije* (tur.; starinski stolari, rezbari, zanatlije koji izrađuju rezbarene predmete za kuću)
16. *ekmēčije* / *ekmēščije* (tur.; pekari)
17. *halāci* (ar.; pucari vune i pamuka; zanatlije koji se bave nalaganjem pamukom debljih odjevnih predmeta – anterija i jorgana)
18. *hālvadžije* / *halvādžije* / *hālvedžije* (ar.-tur.; slastičari koji prave i prodaju halvu); *bōzadžije* / *būzadžije* (perz.-tur.; oni koji prave i prodaju bozu); *bostāndžije* (perz.-tur.; povrtlari, zeleničari)
19. *jorgāndžije* (tur.; zanatlije koje prošivaju i šiju jorgane)
20. *kahvēdžije* (ar.-tur.; oni koji peku kahvu; oni koji drže kafane); *mehāndžije* / *mejhāndžije* (perz.-tur.; krčmari)
21. *kalājdzije* (tur.; zanatlije koje se bave livenjem kalaja ili kalajisanjem posuđa, pretežno od bakra)
22. *kāsapi* (ar.; mesari)
23. *kazāndžije* (perz.-tur.; zanatlije koji prave kazane i drugo bakreno posuđe)
24. *kazāzi* (perz.; pozamanteri; svilari, zanatlije koji prave svilene, vunene i pamučne trake, gajtane, ukrase)
25. *koltūkčije* / *kaltūrčije* (tur.; zanatlije koji prave mindere, jastuke po minderu, šilteta, izrađuju i vezu prekrivače i navlake za jastuke, čevrme – ukrasne maramice, i dr.)
26. *kovāci* (*gvōžđāri*); *čelengīri* (*klīnčāri*)
27. *kujũndžije* (tur.; *zlātāri*, zanatlije koji izrađuju nakit, predmete od zlata i srebra)
28. *lũledžije* (perz.-tur.; zanatlije koje prave i prodaju lule, čibuke i nargile)
29. *mļĩnāri* (oni koji se bave mljevenjem žitarica)
30. *mudžēliti* (ar.; *knjigovēsci*)
31. *mũmdžije* (perz.-tur.; *svjēčāri*); *safũndžije* / *sapũndžije* (lat.-tur.; zanatlije koji prave ili trgovci koji prodaju sapune)
32. *mutāpčije* (perz.-tur.; zanatlije koji prave predmete od kostrijeti, npr. pokrovce – *mutafe*, vreće, zobnice, kolane)
33. *nālbanti* (ar.-perz.; potkivači konja)

34. *sàgrdžije* (tur.; zanatlije koji se bave struganjem dlake s govedih koža)
35. *sahàdžije* (ar.-tur.; oni koji se bavi popravljanjem satova; *urári*)
36. *sàmardžije* / *samàrdžije* (grč.-tur.; zanatlije koji prave samare – drvena teretna sedla koja se stavljaju na tovarne konje)
37. *saráci* (ar.; sedlari i remenari – zanatlije koji prave razne predmete od kože – konjsku opremu, bisage, bensilahe, remenje)
38. *sùjoldžije* (tur. majstori koji grade i popravljaju vodovode)
39. *tàbaci* (ar.; kožari, oni koji štave kožu)
40. *taràkčije* (tur.; zanatlije koji prave češljeve i brda; češljari, brdari)
41. *tèrzije* (perz.; krojači čohe – zanatlije koji šiju bogato ukrašenu domaću nošnju i dr.); *čohadžije*; perz.-tur. – sukarni koji izrađuju odjevne predmete od čohe, sukna bolje vrste; trgovci koji prodaju čohu)
42. *tufègdžije* (perz.-tur.; puškāri, zanatlije koji popravljaju puške); *fišègdžije* / *fišèkčije* (tur.; zanatlije koji prave i prodaju fišeke, metke za pušku)
43. *zildžije* (perz.-tur.; zanatlije koji izrađuju ili trgovci koji prodaju predmete od tuća i mjedi – zvona, kantare i dr.; *zvdnāri*, *kantàrdžije*)

Bogatstvo dijalekatske leksike ilustriraju i slijedeći navodi: – bavio se izradom *londra fenjera*, *mišnica*, *tambura* (127); – izrađivao i prodavao *oklagije*, *trgalice*, *čibuke* i *štapove* (182); – imao je *zaduhu* (157); umrli od *zaduhe* (336); – Bijaše *škiljav*. Na očima je imao *metaljke*, ali ih je Božjom pomoću *s laticom* izliječio (182); – starac *Pituljica* (182); – išao s dvije *šljake* (207); – oblačio je *sukneni koparan* (226), komad starog *sukna* (174); – obučeni u *pelengaće* (283); – mula Omer, *Putimrak* (218); nenasmijana lica “*putimrak*” (227); – niska rasta, *iznosak* poput kepeca (229); – bijaše “*gušav*” i *tepeli nosa*,... “*gunjkav*” (232); “*gunjko*” (161, 248); – starac Jusuf Žiga,... *Zapražit* (236); – oblačio bi dugu *anteriju* od šarene *manice* (241); – Bio je *mucav*, *balav*, *terkav* (272); – govorio poput *čeketala* u mlinu (289); – starac Bego,... *žmirkav* (294); – zvani *Fučija* (294); – kod pasa... čudna bolest... *cikoto* (304); – ezan bi učio krupnim glasom, pa ga prozvaše *Horozar* (310); – debeo i *bukelast* (313); – Ali-baša *Pasja Mahnit* (316); – govorio je *dreka-glasom* (317); – umro od bolesti *potpuh* (328), od bolesti *potpuha* (329); – bijaše *krecav* (331); – Ibrahim-baša Hršum *Zlogovor* (298), proždrljivac *Zlogovor* (341); – bijaše... mraza, to jest *čadine* (49); – šljiva *požegača* (49), *požegaće* (99, 191); – oka suhих *takiša* (204); – bijaše *duda* u izobilju (123); – bolesti *zaušnica* (108); – teferič *čizmedžija* bio je *paski*, jer se oko *čoha* grdno zavadiše (155); – na *veliki pilav* (167); – *pametara* nejma da pamti (174); kukom, napravljenom od drveta, koja se zove *ključ*, hvatao daske

što ih je bujica nanosila (166). Bašeskijin osjećaj za bitan detalj pokazuje i sljedeći navod: – Jedan moj poznanik mi reče da ga je njegov mali sinčić upitao: “Babo, jesi l’ ti moj šaro cuko”, a ja mu od dragosti odgovorih: “Jesam, sinak” (446).

Sadržajem svojim, i načinom na koji je sama sadržina ovjekovječena, *Ljetopis* Mula-Mustafe Bašeskije nije tek dokument o Sarajevu i o sarajevskom govoru iz druge polovice 18. stoljeća, te o samome autoru, nego je i nezaobilazno štivo o sudbinama i naravima ljudi s ovih prostora, i zahvalna je građa za svakovrsna, ne samo jezička ispitivanja. Nezamisliva je, primjerice, nekakva sinteza o nadarenosti našega narodnoga genija za humor i ironiju bez uvida u nadimke koje nose Bašeskijini savremenici, kao što su: Ibrahim-baša, *Posro* (224), ili onaj janjičar iz 97. džemata, “kojeg su zvali *Sutrabeg*” (223). (Halilović, 1991:94–104)

1.3. Sarajevski govor u XIX stoljeću

O sarajevskom govoru krajem XIX st. najviše podataka nude Šurminov rad iz 1895. godine (Šurmin 1895:186-209) i dva upitnika iz ankete *Pitanja o govoru prostoga naroda* (potječu iz 1897. god.).³

1.3.1. Šurminov rad o sarajevskom govoru

Rad Đure Šurmina *Osobine današnjega sarajevskog govora* objavljen je potkraj XIX stoljeća, na samim počecima dijalektologije u BiH. Materijal je, nažalost, prikupljen uglavnom na metodološki nepravilan način. Sam autor kaže da je gotovo polovicu građe sabrao prislušivanjem u čaršiji i na ulicama, uglavnom za pazarnih dana, a “gdjekoju sam sitnicu doznao od svojih učenika” (Šurmin 1895:187-188). Stoga je u dijalektološkoj literaturi XX st. ovaj rad ocijenjen kao zastario, nepotpun i prilično nepouzdan (Brozović 1956:217); i samo iznošenje materijala “propraćeno je ponekad ambicioznim, ali zbunjenim i dobrim delom netačnim opservacijama” (Ivić 1985:149). Tako, npr., autor misli da sarajevski govor čini prijelaz “od ikavštine na jekavštinu”, da “sarajevski dijalekt ima čakavskoga akcenta”, ili da akcent tipa *sinòvima* preteže osobito u onih “koji ne umiju dobro hrvatski” (Šurmin 1895:186-187, 196, 201).

³ Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1897. Upitnik ima broširane korice i 22 lista formata 25x20cm. Zbirka je dobro očuvana; nalazi se u Zemaljskom muzeju u Sarajevu – vodi se pod brojem FAZM, Inventar folkl. zapisa III, N° 14372–14597.

Sabirao je građu u Sarajevu i najbližoj okolini: “Po što sam ipak uvijek pitao ljude, iz kojega su kraja, to bih mogao približno odrediti za govor sarajevski ove međe: Po prilici od Visokoga treba povući ravnu crtu prema Kiseljaku, odatle prema planini Igmanu, Bjelašnici i Treskavici, odatle na istok prema Jahorini, Vitezu, Romaniji i onda na sjever prema planini Ozrenu, koji stoji u istom pravcu s Visokim”; u uvodu iznosi i ovo: “Po govoru ćeš brzo znati, koje je vjere ko”, tvrdeći da muslimani i katolici govore *gotovo* jednako, dok se pravoslavci od njih “govorom razlikuju”. (Šurmin 1895:187)

Povrh uvodnog dijela (str. 186-188), rad ima sljedeća poglavlja: *Glasovi* (A. *Vokali*, str. 188-192; B. *Konsonanti i konsonantske skupine*, str. 192-196); *Akcentat i kvantiteta* (196-199); *Morfologija* (199-206); *Sintaksa* (206-207); *Dodatak* (207-209; sadrži uglavnom leksičku građu koja nije zabilježena u Vukovu rječniku te kratak tekst zabilježen u Sarajevu od jednog muslimana). Navest ćemo najznačajnije pojedinosti iz pojedinih poglavlja, prije svega one koje nisu osporavane u ocjenama ovoga Šurminova rada, kao i cjelokupnu leksiku.

1.3.1.1. Glasovi

1. Pored jekavskih oblika dosta je ikavizama; ikavizmi su naročito prisutni u govoru muslimana (ali za njih znaju i katolici): *nèdželja / nèdílja*.

Pojedini ikavizmi i ekavizmi prisutni su u govoru svih: *prigòriti* (mj. *pregorjeti*); *gòrjeti / gòreti / goriti*; *òstarjeti / òstareti / ostariti*.

2. Govori se: *kùmpijer, pàstijer*.

3. Govori se: *mìnjī, pòminjī*.

4. Grupa *-ao* sažima se u dugo *-o*: *písō, dòšō, ù zō čas*; tako i *-eo*: *dèbō, dòvō*.

5. Općenito se govori: *grèb, grèblje*.

6. Glasovi *č* i *ć* gotovo se ne razlikuju; to vrijedi i za glasove *dž* i *đ*.

7. Muslimani i katolici govore *svèćenīk*, a pravoslavni *svèštenīk*.

8. Muslimani i katolici izraziti su šćakavci – u njih je: *gùšćer, crkvišće, prišć, pušćenica, vrišćī*. Tako i: *ščâp, šćèta, šćène, pušćiti, dršćala, šćèo*. Pravoslavni su šćakavci (*gùštēr, oproštenje*), ali se i od njih može čuti: *gùšćer, kršćenje, išće*.

9. Govori se: *nètjāk, rođjak / rodijak*; također je: *lístje, prùtje; podivjati, zdrâvje, robje*.

10. Glasovna grupa *tje* u muslimana ostaje neizmijenjena, dok je u katolika prisutno i *tje* i *će*: *tjèrati, žútjeti* (ali je češće *žútiti*); pravoslavni imaju: *ćèrati, lèćeti, žúćeo*. Prema nejotovanim grupama *cje, sje, zje* u govoru

muslimana i katolika (cjěpār, sjěme, izjesti), stoji *će, še, že* u govoru pravoslavaca.

11. Glas *h* izgovaraju muslimani (ne posve sigurno katolici) ondje “gdje mu mjesto”: *hàber, hàljina* itd., ali govore i: *làhko, mèhko, hřđa, hřzati*. Pravoslavni izgovaraju *h* u riječima u kojima mu po etimologiji nije mjesto (*làhko, mèhko, hàt*), a ne izgovaraju u riječima u kojima mu je po etimologiji mjesto (*àn, jàati, aláliti* umjesto *hàn, jähati, haláliti*).

12. Glas *d* gubi se ispred *n, s* i *z*: *glána, pónē; ljùski, gospòstvo; nàzirati*.

13. Glas *p* gubi se ispred *s* i na početku riječi: *sòvati, sěto; šěnica, čèlinjak*.

14. Glas *t* gubi se ispred *s* i na kraju riječi: *svjèskī, krève, sèpe, dvànēs*.

15. Glas *v* gubi se iza *s*: *sjèdok, srāb*.

16. Glas *í (lj)* redovno izgovaraju katolici i pravoslavni, dok u muslimana preteže izgovor *j* umjesto *í*: *jepòta, zejànica, Mijacka, jètina* (mj. *Íletina*). Muslimani govore i: *kjànati, kjànānje*. (Šurmin 1895:188-196)

1.3.1.2. Akcent

1. Sarajevski govor ima arhaizama i u akcentuaciji. Stariji akcenti najčešće se čuju u muslimana; u katolika ih ima u tragovima (“u usklikima”), a u pravoslavnih se čuje samo pokoji ostatak.

2. Muslimani imaju dugosilazni akcent izvan prvog sloga riječi: *sokāk, gospodār, selām, ramazān, vodē, djecē, četrdesēt, sjedīm, bojīm se, obûc, Trebevīc*. U govoru muslimana najobičniji su i akcenatski likovi kao: *razgovāramo, potrāžim, probûdim se, posûdim* (Šurmin ih bilježi bez dužine).

3. Muslimani i katolici izgovaraju *dòbar dān*, a pravoslavni *dobār dān*.

4. U glagola tipa *bježati, živjeti* u prezentu je: *bježimo, bježite, živimo, želimo, lomimo*.

5. Pored akcenatskog lika *gòvorāhu* “čuje se (ali samo kod Sarajlija)” *mišljáše*. (Šurmin 1895:196-199, 205)

1.3.1.3. Morfologija

1. Pored običnijeg *čěljād* čuje se i: *onaka čěljādi*.

2. Uz brojeve se čuje stariji genitivni oblik: *pět godīn, šé stotīn gróšā*.

3. U dativu, instrumentalu i lokativu mn. danas je sasvim “preteo mah” mlađi nastavak (*žènama, kòstima*), ali se čuju još i stariji oblici, osobito u muslimana: *mājkam, sestram, đřvim, sa soldati, s Tūrci*. U katolika i muslimana je: *kònjima* i *konjma*, a u pravoslavnih samo: *konjma*.

4. Od *düğ* komparativ je *dīljī*, od *mālen – mīnjī* (pored: *mānji*), a od *rād – rādī*.

5. U dativu, instrumentalu i lokativu množine ličnih zamjenica pored *nāma, nām, vāma, vām*, govori se i *nāmi, vāmi*.

6. Muslimani imaju zamjeničke enklitičke oblike *hi* (najobičnije), *hin* i (najrjeđe) *ih*; pravoslavni i katolici “govore obično *i(h)*”.

7. “Rado se dodaje” obliku *njih* još *-ke*, te se čuje (osobito od muslimana) *njihkē*, *vaskē*. Pravoslavni imaju: *njójzi*.

8. Govori se: *čtvero*, *petero*, *čtvèrica*, *osmèrica*.

9. U samome Sarajevu “uz *-nuti* govori se dosta često i *-niti*”: *potr̀niti*, *potr̀nila*, *pov̀niti*, *spom̀niti*. (Šurmin 1895:199-206)

1.3.1.4. Sintaksa

1. “Prijedlog *za* kad znači namjenu i korist, uvijek stoji s genitivom mjesto s akuzativom”: *za svoje čeljadi učinio*, *za djece uzo hljeba*, *za svoje kuće nabavio drva*, *daće tebi za svatova* i sl.

2. Prilog *gotovo* ima oblik *gotov*: *žena gotov da nije umrla*, *čoeK gotov da je nastradao*, *nije gotov niko došao*.

3. Upitni prilog *gdje* ima oblik *đe*, *gđe* a znači i *na kojem mjestu: đe si?* i *na koje mjesto (cilj): đe ćeš?* (*gotovo da se nikad ne čuje: kamo ćeš*), dok se *kamo?* upotrebljava za mjesto, npr.: *kamo si tako dugo?* (= *gdje si tako dugo?*).

4. Sva lica u potencijalu redovno imaju oblik *bi*, ali se ponekad čuje i *bismo*, *biste*. (Šurmin 1895:206-207)

1.3.1.5. Leksika

U *Dodatku* Šurminova rada zabilježene su ove riječi: *àbrešast* prid. (npr. konj donje usnice i stražnjice bijele), *bàbiti se* (postati roditelj), *bàtinar* (vucibatina), *bakamiti se* (bojiti lice u crveno), *bòkvica* (treputac), *bràvljetina*, *b̀nilo* (buna, zabuna), *brdilo* (vidi brdila), *b̀htavica* (sova), *b̀rljati se* (npr. vrijeme se burlja – mijenja), *b̀rljavica* (nesigurno vrijeme), *b̀rljav* prid., *cigār-čage* (papir za cigare), *cjèpār* (Holzhacker), *cr̀ta* (žigica), *čviljak* (nodus), *čiftast* prid. (s dva cvijeta na čelu), *čiv̀ljak* (čviljak), *dàdiškovati* (biti dadilja), *dočikati* (dočekivati), *dug̀ljān* (čovjek tanak i visok), *đòguša* (bijela kobila), *Fòčāk* (čovjek iz Foče), *fřča* (kefa), *gràbovac* (grabov kolac), *gòdljiv* (koji se godi), *goropàština* (epilepsija), *gr̀nta* ž. (Grund), *iskršiti* svrš., *iščiláštiti* (izmučiti), *izležávati se* (sich satt liegen), *izbijèditi* (postaviti blijed), *izgàrati* (učiniti garavim), *izvrat* (preokrenuto), *jànjara* (mjesto, obor za janjce), *jàlovāč* (castrator), *jaùkljavina* (jaukanje), *kamènica* (put od kamena), *kl̀nav* (koji ima više od dva jaja), *kòza* (Holzbank za rezanje drva), *kòlāč* (hvat, od kolac), *kòlār* (koji upravlja kolima), *kòžnjača* (bolest kože), *komadícak* dem., *kr̀pik* (vide krupnik), *k̀m* (*k̀ma* – pijesak), *kòntrati* (protiviti se), *k̀rcati* (tričariti, zanovijetati), *kutarisávati* nesvrš., *làstavičād*, *làžica* (čivuljak na jeziku radi laganja), *lòmljavina*, *ljèpušak* prid. (ljepušan), *màlešan*, *màmen* (mameno pseto – bijesno), *mjèrāč* (geometar),

mjèšinār (svaki koji je zabavljen oko mijeha), *mlīvan* (od mliva – brašna), *mòljava* (kiša, magla i nevrjeme), *mòzgača* (bolest u mozgu), *mràšnica* (čivuljak što naraste kad se pregazi mokraća), *mīsliti za što* (što ti za to misliš?), *nabakamiti se* (obožiti lice na crveno), *nàgaza* (ono na što je čovjek nagazio), *nàratak* (dio obuće što je na rtu), *nástup* (nagaza), *nežènjāk* (koji se neće ženiti), *òbabiti se* (svrš. babiti se), *òblakšica*, *odàdiškovati* (kao dadilja othraniti), *ocòriti* (oslijepiti), *ocèlati* (postati ćelav), *othukívati*, *òcušnuti* (oturiti), *òljupina* (npr. od luka), *òmaha* (kapljice što padaju s mlinskoga kola), *opeškíriti* (dati peškir), *òkasniti* (do u kasno izostati), *ovčàrina* (daća za ovce), *òtarak* (za suđe otirač), *ozvánjati*, *oslobođívati se* (muth bekommen), *òštrimice* (òštricom), *ocíliti* (postati čil); *pàsjačina* (pasje đubre), *parènjača* lukšija (i *parètija*), *pèsiniti* (mrljati), *pljèskati*, *pobòljati se* (učiniti se bolesnim), *podèbljati* (konj mu podebljao – postao debljim), *poduváčiti* (navući duvak), *podvíknuti* na koga, *pòdvòljčina* (podvoljak), *pojàgmiti se o što*, *pogòditi se* npr. slugom (za slugu), *podvriskívati*, *pògor* (čovjek koji živi u planini), *pomòrljiv* (pomorljiva godina, kad puno ljudi umre), *popòvreti*, *postàknuti* (potaknuti), *pòstar* (prilično star), *postùpònica* (kolač što ga dijete, kad je prohodalo, prekorači), *pòvjerovati se* (ja sam se povjerovo – pozuzdo), *pòtrebati* (ako nama đegođ potrebaju; nar. pjesma), *povečíliti* (učiniti većilom – zamjenikom), *pòvodac* (ular za konja), *pozvéknuti* (personare), *pregánjati se* (natjecati se: junaci se tako preganjaju), *preložiti* (npr. darove), *pričèpiti* (prihvatiti), *prepoznati se o koga* (ja se jesam o njegov prepoznao), *prežúljati* (nažuljati), *pripinjati* (pa pripinje biser i dukate), *prògùndati* (gundati), *prìvoljan biti* (htjeti), *pètrùlje* (petroleum), *poùtješiti*, *pòvjeran* (povjerljiv), *pljùvaka* (pljuvanka), *popjevkvívati dem.*, *pozóvnuti*, *ptičùrina*, *pogledávati*, *pòtajice*, *přvišće* (prvi pohodi nevjesti), *přuze* (uže na kojem se vodi krava), *prnjaučast* (razrezanih usta), *prògodinovati*, *pronevaljániti se* (postati nevaljan), *přpčanica* (baba koja reže pupak), *poosúšiti se*, *pozàbaviti se*, *pòdnožnice* (vidi podnožnici), *přstimice* (up. pustimičke); *râjan* (koji je u raju – pokojni), *rākār* (koji kopa raku), *razùznati* (doznati), *rīka* (mugitus); *salítak* (voda što se salije kod vraćanja), *sanjávati*, *sàndije ž.* (žig u trbuhu), *sarīluk* (žuta bolest), *sèvdisati se* (sich verlieben: ja da bih se sevdisala, srce ne može), *sjahávati* (equo desilire), *smètljara* (mistschafufel), *sličiti* (biti sličan), *smétati se oko česa*, *stràvaruša* (žena koja salijeva stràvu), *strnjívati* (npr. pšenicu), *sùšljiviti se* (postati ušljiv), *stòčarina* (danak za stoku), *svàtica* (žena u muhamedovaca, koja prosi momku djevojku, ali prosi da joj plate, a nije u rodu s momkom), *spòtiti se* (oznojiti se), *satàrisati* (uništiti), *svòjtina* (svojad), *suhovina* (ono što je suho) prema *sirovina*; *šiljkati se* (bosti se), *štròfati* i *štròfiti* (strafen), *šljíva* (rakija od šljiva);

tjěšnjav prid. (ruka npr., s koje nije tijesto otrto), *těsta* (cesta), *tàhta* (daska), *těškimice* (teško), *trnjak* (dem. trn), *tíkati* (atingo), *ùpis* (forma), *ublijèditi* (postati blijed), *ubržzati* (brzo govoriti i reći), *ucópati* (ubiti), *ùcušnuti* (baciti – oturiti kamo), *ùhodica* (u muham. žensko koje uhodi prije vjenčanja momkovu kuću), *ujamak* (up. urok), *uljútiti se na koga*, *ùjmina* (up. ujam), *ukébiti* (uhvatiti, uzeti), *unòcati* (zanoćiti), *ùspušiti se* (npr. odžak), *ùzdati se* po čem u koga, *uzàsebicē* (zajedno); *varèvnicarica* (pita s mlijekom), *vlačiti se* (vlačiću se djetelinom travom), *vúljati se* (dem. vući se: sve se vulja od jele do jele); *zacénuti se* (up. zakocenuti se), *zàkititi se*, *zànoktica*, *zapljati* (nagoniti), *zdogovárati se*, *zaslijèpiti se* (postati slijep), *zasfknuti* koga (dati srknuti), *závidjeti* komu na što, *zavijāč* (ona marama kojom se zavijaju muham. djevojke), *zavojáčiti* (podići vojsku), *zlatòglav*, *zaptija*, *zàgusliti* (uz gusle svirati), *započiti* (sunce započilo na jednom mjestu), *zàvežanj* (up. zavežljaj), *zajapriti se* (od stida se smesti); *žèđahan* prid., *žéra* (žeravica), *žīgica*, *žúćenica* (žuta bolest). (Šurmin 1895:207-209)

(O ostalim pojedinostima iz Šurminova rada up. niže, u: *Podaci o sarajevskom govoru u dijalektološkoj literaturi*.)

1.3.2. Podaci iz *Pitanja o govoru prostoga naroda*

Pitanja o govoru prostoga naroda (iz 1897. god.) zapravo su prvi upitnik za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora.

Građa koju sadrže upitnici ispunjeni u ovoj anketi s kraja XIX stoljeća do danas nije obrađena; dakle, ni poslije više od stotinu godina nije učinjena dostupnom naučnoj i stručnoj javnosti.⁴ Ova je anketa, sama po sebi, bitna činjenica iz kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine, i nije jedina koju je u XIX stoljeću proveo Zemaljski muzej u Sarajevu.⁵ Podaci

⁴ V. Jagić 1934:241. Na istoj stranici M. Rešetar napominje: “Materijal što sam ja sâm sakupio na svojem putovanju kroz Bosnu i Hercegovinu u g. 1897 upotrebio sam u svojem delu *Der štokavsche Dialekt* što ga je izdala g. 1907 Balkanska komisija bečke Akademije; naprotiv sav, od česti lep materijal što je stigao u sarajevski Zemaljski muzej u preko 200 odgovora na moja *Pitanja*, tamo je i ostao bez koristi za nauku, jer ga nikako nisam odanle mogao dobiti u Beč, iako se to više puta i tražilo i obećavalo. Ja mislim da je tomu bilo ovo uzrok: kad sam se vratio s puta u Beč, odsečni šef *Horovic* razgovarao je sa mnom o tome putu, te me zapita jesam li se uverio da se u Bosni i Hercegovini govori jednim dijalektom koji se razlikuje od svih u susjednim krajevima, na što mu ja čisto i bistro odgovorih, naprotiv da sam se uverio da je onako kako smo mi filolozi i mislili i znali da je, to jest da se u Bosni i Hercegovini ne govori *jednim* dijalektom već se dijalekti raznih krajeva B. i H. pomalo prelivaju i mešaju s dijalektima susjednih zemalja (M. R.)”

⁵ Od ostalih anketa iz tog vremena za lingviste je zanimljiva i građa koju nude *Pitanja za sabiranje historijsko-topografskoga gradiva*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1897. (ovaj upitnik sastavio je prof. Jireček; v.: Jagić 1934:237). Upitnik nije paginiran; ima 55 lista formata 25x20cm.

pohranjeni u tih 215 upitnika dragocjeni su za (historijsku) dijalektologiju središnjeg štokavskog područja, kao i za historiju bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. Nastojat ćemo to pokazati navođenjem odgovora iz dva upitnika popunjena u Sarajevu i njegovoj okolici.

Ciljevi ankete bili su: utvrditi osnovne osobine bosanskohercegovačkih govora; steći uvid u osobenosti govora s obzirom na konfesionalnu pripadnost; ustanoviti razlike između narodnih govora i onovremenog standardnog jezika.

Zemaljska vlada u Sarajevu obratila se istaknutim slavistima Vatroslavu Jagiću i Milanu Rešetaru s molbom da pripreme upitnik za ovaj njen projekt. Upitnik je sastavio M. Rešetar.⁶ Brošura je štampana i latinicom i ćirilicom.

Naputak za popunjavanje upitnika zauzima prve tri stranice; od 4. do 22. lijeve stranice nalaze se pitanja, a desna je stranica ostavljena za dopisivanje napomena. Upute su sročene u dvanaest tačaka; potpisala ih je *Direkcija bos.-herc. zemaljskog muzeja*, u Sarajevu, mjeseca februara 1897, s napomenom: “Odgovori na ova pitanja, koja sastaviše priznati poznavaoци jezika, neka se svakako do 18. (30.) aprila ove godine pošalju ovoj direkciji” (str. 3).⁷

Sadrži 41 pitanje i uz svako pitanje nekoliko praznih stranica. Upitnikom su, npr., traženi: 1. Imena krajeva; 4. Vode; 5. Gore; 6. Stijene (Hridovi); 7. Špilj (Pećine); 9. Vrela (Izvori); 10. Šume, lov; 11. Pojedino drveće; 14. Etnografska imena; 15. Gradovi; 16. Ruševine varoši; 17. Nekadanja sela (selišta); 21. Grobišta; 26. Stare ceste i putevi; 27. Mostovi i gazovi; 30. Stare crkve; 31. Stari manastiri; 32. Džamije i tekije; 35. Stari majdani; 38. Stari zanati; 40. Sela; itd. Zbirka se vodi pod brojem FAZM, Inventar folk. zapisa III, N° 13556/1967.

⁶ V. Rešetarevu napomenu u Jagić 1934:237: “Pitanja sam ja sastavio te su izašla pod natpisom ‘Pitanja i odgovori prostoga naroda’ g. 1897 u Sarajevu u dva izdanja – ćirilicom i latinicom (M. R.)”

⁷ Ukratko, oni koji budu odgovarali “na ova pitanja o govoru prostoga naroda” zamoljeni su da paze na sljedeće:

1. “U govoru prostoga naroda ne smije se *ništa mijenjati*, već ga treba prikazati onako kakav zbilja jest... pa zato ako ko ne može pouzdano ili ne umije odgovoriti na koje pitanje, bolje je da nikako ne odgovara, nego da reče štogod čega nije zbilja čuo”;
2. “Na jednom primjerku neka se odgovara samo za *jedno* mjesto ili samo za *jedan* kraj; ako se zna za kakvu osobinu kojeg drugog mjesta... tada neka se tačno kaže, gdje se što govori”;
3. “Ako u mjestu... ima stanovnikâ raznog vjerozakona, pa ako se jedni od drugih razlikuju čimgod u govoru, neka se kaže...: stanovnici jednoga vjerozakona (treba dakako kazati kojega) govore ovako, a stanovnici drugoga opet ovako. (...) Samo se kaže, da svagda valja paziti samo na osobine govora domaćih ljudi, postojećih stanovnika mjesta; na osobine govora stranaca ili pridošlica ne treba se obazirati. U koliko se može, bolje je paziti na osobine u govoru žena (ženskinja), nego li ljudi (muških), koji se više druže sa stranim svijetom”;
4. “Da bude svakomu lakše odgovarati, dosta je podvući mastilom... onu riječ ili one riječi, kako se baš govori u mjestu (ili kraju) za koje se odgovara... Ako li se pak čuje i ovako i onako, neka se podvuku oba oblika...”;

Upitnik sadrži 150 pitanja u vezi s fonetsko-fonološkim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim karakteristikama govora.

Odgovori su prispjeli iz svih krajeva zemlje, iz 48 od ukupno 50 ondašnjih kotareva. U pojedinim kotarevima popunjeno je i po desetak upitnika (iz Bihaća i okolice 13, iz trebinjskog kraja 12, iz Mostara i Tuzle po osam). Ukupno je popunjeno 215 upitnika. Imamo li u vidu da u jednome upitniku imamo podatke za dva, tri ili više mjesnih govora, bit će nam jasno da je obuhvaćena vrlo gusta mreža punktova.⁸

Upitnike su popunjavali pismeniji ljudi – učitelji (120), svećenici (45) i činovnici.

5. "Ako se neka riječ, za koju se ovdje pita, ne govori ni na jedan način kako je u pitanju zapisano,... treba sa strane na praznom listu napisati, što i kako se mjesto te riječi... u onome kraju govori";
6. "Odgovarajući na kakvo pitanje, ako se nađe još kaka takova razlika od običnoga (književnoga) jezika, neka se i to zabilježi...";
7. "Ako onaj, što odgovara na pitanja, nije siguran, govori li se nešto ovako ili onako, neka ne pita čovjeka iz naroda: "govoriš li ti ovako?"... Najbolje je u takom slučaju ili sa svime ne odgovarati na naše pitanje ili u razgovoru s čovjekom iz prostoga naroda vješto ga dovesti do toga, da on sam kaže onu riječ ili rečenicu, a da i ne osjeti da se želi to od njega čuti";
8. "Ko je voljan te umije i preko ovih pitanja da što god kaže... može to dodati na kraju, n. pr. kako se ljudi pozdravljaju, kako se šale ili podsmijevaju nadimcima, koje poslovice ili riječi najčešće upotrebljavaju, u čemu se ističe razlika ili po čem se poznaje, ko je iz koga sela, itd.";
9. "Samo od onoga, koji umije stavljati naglas (akcenat), očekuje se da to zabilježi na riječima ili oblicima, za koje nađe, da su spomena vrijedni."

⁸ Navest ćemo ovdje i abecedni popis mjesta s brojevima upitnika koji su popunjeni u tim mjestima (prema naknadno sačinjenom popisu uz anketu, iz 1979. god.): Banja Luka 14372, 14373 (?), 14375; Bihać 14376-14382, 14383 (?), 14384-14386, 14416, 14419; Bijeljina 14387; Bosanska Dubica 14388-14390; Bosanska Gradiška 14392-14397, 14413; Bosanska Krupa 14414, 14415, 14417; Bosanski Brod 14440, Bosanski Petrovac 14418, 14420-14422; Bosansko Grahovo 14476, 14478, 14480; Bratunac 14531; Brčko 14424-14429; Bugojno 14430, 14432, 14434; Busovača 14400; Cazin 14435, 14436; Čajniče 14437; Čapljina 14494, 14534, 14535; Čitluk 14492, 14503; Derвента 14441, 14443-14445; Doboj 14442, 14544; Donji Vakuf 14433; Foča 14449, 14452; Fojnica 14400; Gacko 14401-14403; Glamoč 14404; Goražde 14438 (?), 14439; Gračanica 14406-14409; Gradačac 14410-14412; Jajce 14453, 14454 (?), 14455, 14456; Kalinovik 14447, 14448, 14451, 14510; Kladanj 14457-14461; Ključ 14462, 14463; Konjic 14464-14468; Kotor-Varoš 14470, 14473, 14475; Kreševo 14398, 14399, 14469; Kupres 14431; Laktaši 14374; Livno 14477, 14479; Ljubinje 14482-14485, 14557; Ljubuški 14487, 14488 (?), 14489-14491, 14493, 14494; Maglaj 14495, 14497, 14498; Mostar 14499-14502, 14504 (?), 14505-14507; Nevesinje 14508, 14509; Neum 14540; Odžak 14446; Orašje 14423; Pale 14520; Posušje 14486; Prijedor 14511, 14513; Prnjavor 14512, 14514; Prozor 14515-14518; Rogatica 14405, 14519, 14521; Sanski Most 14522-14527; Sarajevo 14528, 14529; Skender-Vakuf 14472, 14474; Srbac 14391; Srebrenica 14530 (?), 14532; Srebrenik 14576; Stolac 14533, 14536-14539; Teslić 14541; Tešanj 14542, 14543, 14545, 14546; Travnik 14547-14549, 14551, 14553-14555; Trebinje 14481, 14556, 14558-14561, 14562 (?), 14563, 14564 (?), 14565-14567; Tuzla 14568-14575; Vareš 14577-14580; Velika Kladuša 14436; Visoko 14581-14584; Višegrad 14585-14588; Vitez 14550; Vlasenica 14594; Zavidovići 14496; Zvornik 14589-14593; Žepče 14595; Županjac (Duvno) 14596, 14597.

1.3.2.1. Fonetske odlike⁹

1. Namjesto *jata* u dugim slogovima imamo dvosložni refleks: *dijete, mlijeko, lijep, sijeno; nijesam*. U drugom je upitniku naporedo: *nisam/ nijesam*. (P1:4)
2. Refleks *jata* u kratkim slogovima najčešće je jednosložan: *vjera, bježati, pjevati, mjera, vjetar, njegovati, đe, ljepota, sjeme, djeca*; prav.¹⁰: “*meti (metni) ođe (ovdje)*”, dok musl. imaju ikavske likove: *ovdi, ovdi-na*. (4a)
3. Ovdje je: *jeo, zreo, vreo; želio, video, letio, volio*. U musl. je *srio*, a u prav. *sreo*.
4. Samo je: *smijem se*.
5. Govori se: *neki, nekako, negda, zenica; obje*. Musl. imaju *obidviye*, a prav. *obadvije*; prema *ceriti* musl. imaju *cjeriti* – “*što se cjeriš*”, a prav. “*što se ćeriš*”. (4a)
6. Musl. imaju: *priskočit, priboljet, priteć, privalit, priko/ preko, prid/ pred, prina*, a prav.: *preskočiti, preboljeti, preteći, prevaliti, preko, pred, prema/ prena*.
7. Musl. imaju: *gorit*, a prav. *goret(i)*; u svih je: *grehota, grešnik, pogreška, krepost, ređi, deset vreća*.
8. Sekundarno *jat* nije potvrđeno; u svih je: *vezir, pir, mir, kosir, namastir*.
9. Samo je: *ora(h)*.
10. Također je i u musl. i u prav.: *jesti*; musl. imaju supinski oblik *izjest*, dok je u prav.: *izjesti*.
11. Ovdje je: *jerebica; prije, poslije*. (5)
12. Govori se: *uzajmiti, ujela*.
13. Ovdje je: *rasti, rastem, narasto, ukrasti*, ali: *vrebac*.
14. Govori se: *razabrati, razapeti, izasuti, sa ženom, sa sinom, niza stranu, smrt, skloniti, zbiti, svršiti, razviti, rasuti*. Umjesto *savrh* kaže se: *savr njega, svr njega, povr njega*; umjesto *savjetovati* musl. imaju *sjetovati*,

⁹ U Sarajevu i okolici popunjena su dva upitnika; upitnik br. 14.528 (skrać.: P1) i br. 14.529. Prvi je popunjen 17. IV 1897. (nečitak potpis osobe koja ga je popunila); na str. 4a stoji: “Govori se u Sarajevu i okolici kao: Vogošti, Osjeku, Blažuju, Visokom i Kotorcu.” Drugi je popunjen – kako stoji na koricama – “u općini (džematu) Crnotini, u sarajevskom kotaru” i sadrži mnoštvo podataka dopisanih na praznoj (desnoj) stranici ili uz potcrtane oblike na lijevoj stranici, a popunio ga je, i to vrlo prilježno i stručno, R. Kalember, učitelj reljevske bogoslovije. Podaci koje donosimo ovdje a koji nisu naročito označeni potječu upravo iz upitnika br. 14.529.

¹⁰ Pojedini podaci potječu iz govora muslimana; uz takve podatke stavljat ćemo skraćenicu musl. Uz podatke koji potječu iz govora pravoslavaca stoji skrać. prav., a uz one koji potječu iz govora katolika – kat.

- a prav. *šjetovati*. Nema: *razagnati, izagnati*, već: *rašćerati* (*srećom ne bi kavge, raščeraše ih*), *iščerati* (*stoku, iz kuće*). (5, 5a)
15. Ovdje je: *minji / manji, dilji / dalji, budem, uzeti*. Oboji (i musl. i prav.) kažu *diždenjak*. Prav. kažu: “*vaskrs*”, a musl. “*šarena jaja*”. (5, 5a)
 16. Govori se: *dogođaj, otvorati, zatvorati, zaklonjati; lastavica, udarac*.
 17. Govori se: *greb, greblje; klepetati; topal; ne mere; četvero, petero, četverica, peterica*.
 18. Govori se: *subota; apostol*; prav. kažu: *škola*, a musl. *škorla*.
 19. Govori se: *dao, pao, klaao, žao*; ali: *prodo, otpo, zaklo, večero, isko, reko*.
 20. Govori se: *pepeo, veseo, oteo, počeo, debeo*, ali: *uzo*. (6)
 21. Govori se: *ubo, čuo, naduo, umr'o, satr'o, razdr'o; oltar*.
 22. Govori se: *jedanest, dvanest, trinest, četrnest*.
 23. Govori se: *u nu kuću, u vo selo, na nom polju, na vim kolima* (musl.); a prav.: *u onu kuću, u ovo selo, na onom polju, u ovim kolima*.
 24. Musl. kažu: *prekjučer*, a prav. *prekjuče / prekuče* (“*j se slabo čuje, a r otpada posve*”). “*Preksutra ne kaže niko, nego prešutra, nu ovo š slijeva se s j, da bi se moglo napisati prešutra.*” (6a)
 25. Govori se: *veljača* (a ne *oveljača*); umjesto *opregača* (*pregača*) kaže se *oprežina*; umjesto *ogrebača* – *obrebina* (“*Kutlača za ogrepsti bakrač, jer za kotao ovdje niko ne zna*”). (6a)
 26. Govori se: *bratja, rodjak* (musl.); “*netjak* (nećak) ne postoji, već *sestric*” i u musl. i u prav.; ovdje je i: *braća, rođak, đak; divlji, divljaka; grožđe, gvožđe, lišće, hrašće, pručće* (musl.: *prutje*), *bezumlje; zadavio se kosti, božjom milosti, pomoću božjom, š ljubavi*.
 27. Govori se: *djevojka, djeca, djed, vidjet, vrtjet* (musl.); *đevojka, đeca, đed, viđeti, vrćeti* (prav.); *djelo, tjelesa; đever* (i musl. i prav.). “*Mjesto tjeme kažu oboji oboji tljeme. Bječve* (blječve) ne postoje, već misle da će to biti *mestve*, što se nazuvaju na *čarape* (prav.) – *čorape*” (musl.). (6, 6a)
 28. Govori se: *obje, pobježe, pjena, mjera, bijaše* (a ne: *oblje, mljera, blješe*).
 29. Govori se: *cjeriti, izjest, sjesti, sjeme, visit, sjutra, sjajan* (musl.) i *ćeriti, izesti, šenica, šesti, šeme, šutra, šajan* (prav.); “*Procjena nije starinska njihova riječ, već bi rekli kmetovati* – biva kad goveda uljegnju u njivu, u žito, zovnu se dva-tri pravešna, starija čovjeka, da *okmetuju*, pa saibija goveda da plati *zijan*.” (6a)
 30. Govori se: *ižljubiti, razljutiti se, šljubiti se, šljepoća, pošljednji, šljeme*. “*Izljesti* (ižlj.) ne postoji, već *izići*, a ima *uljeći* (*uljego*), ali više *unići*. – *Mesnjača* nema, već vazda *bureknjača* – pita od mesa. Ono, čim se *mandra* (pura, pulenta) miješa, zove se *mješarica* i *mandrač*. – Mjesto

- šnježan – što ne postoji, kad pada i kiša i snijeg, kažu ovdje *lapavica*. – *Šnjegovi* – nema, već reknu: *Zapade mlogi snijeg*. (7a)
31. Govori se: *tudi, mlađi, slađi, krađa, pređa, žeđa, među njima, rođen, rđa*; musl.: *Jurjev*, a prav.: *Đurđevdan*. Ne postoji: *također*.
32. Govori se: *poći, doći, pođem, dođem, idem/ idem, pridem*. (Nema: *mi-modem*, već: *razminili se, prošli se*.)
33. Govori se: *nemoćnik, noćnji; sretni sine, već, leteće*. “*Udrio noćnik (vjetar)... Kućnica – nema, već žena more biti dobra kućenica; njiva kod kuće zove se: podkućnica, zakućnica, natkućnica.*” (7a)
34. Govori se: *hoćeš i oćeš, nećeš, hajdete i ajte za mnom; vočka, gradska vrata, već, preveć (previše)*. “*Od novijeg vremena čuje se Pođi s Bogom*”; prav. kažu: *U dobri čas!*, a musl.: *Ej sâdile!*
35. Govori se: *šteta, kliješta* (prav.); *ščeta* (musl.); *kliješća* (musl., a i prav.); *prišt, štipati; šćap, gušćerica, ognjišće, ognjiščem, išćem, šćipati, uščino ga, šćene, kršćen, prošćenje, praščati, puščati, puščiti, pušćen* (bez naznake o tome da li ove oblike govore samo musl. ili i prav.; bit će da se odnose na oboje). (7)
36. Govori se: *zvižđati*; prav. kažu: *diždevica*, a musl.: *điždevica* (= kišnica, voda). “*Smožditi (smožđ.) nema nikako*”; tako ni: *moždani, možđani, daždi, dažđi* (već: *mozak, kiša pada...*). (7, 7a)
37. Musl. govore (“sa h”): *hlad, hrana, hrast, hljeb, izdahnuti, hukati, muha, kuhati, uho, kihati, bahat, od graha, grijeh, suh, grah, reko, ispekoh, izvukoh*; prav. (“bez h”): *lad, rana, suv, gra, reko/ rekok, dado/ dadok* itd. “*Hrom ne postoji, već svuda topalast; hrabar isto tako, već vrs(t)an (vrsan, vrijedan detić). Za hmelj nemaju imena*”; ne znaju šta je. “*Za heljdu kažu svi helja. Bez daha – nema, već bez duše...*” Musl. kažu: *od smijeha*, a prav.: *od smija*. “*Lijeha – nema, a ima lija, na kojoj se luk sadi.*” Gjd. od *duh* u prav. glasi: *duva*.
38. Govori se: *lahko, hrđav, hrđa, hrzati, hrvati se* (musl.); prav. govore: *lako, rđa, rđav, rzati, rvati se*. Musl. kažu: *šći, stio*, a prav.: *ščer, šćeo, šćeti*. Govori se: *iz Bišća, lice* (a ne *lišće, lihce*).
39. Govori se: *ljudi, porad dina*; musl. kažu: *rad njega*, a prav.: *raž njega*.
40. Govori se: *ljuski, graski, gosposki, braski* (musl.); *ljucki, gracki, gospocki, bracki* (prav.); i musl. i prav. kažu: *ljustvo, brastvo, proklestvo*, a samo musl.: *gospodstvo*. “*Staklo kaže se u opće staklenom posuđu, drukcije i srča. Staklu na prozorima džam, pendžer.*” (8a)
41. Govori se: *fala, faliti*.
42. Govori se: *laf, hititi* (musl.); *lav* (= *laf*; prav.); *jevtin, pavte, juvka*.
43. Govori se: *ravno, divno; tavnica, guvno*.

44. Govori se: *klupko*, *vsī* (musl.); *kluvko*, *uavsiti*, *psi/ paščad* (prav.); i musl. i prav.: *šenica*, *kovča*, *tica*, *ljevši*.
45. Govori se: *Filip* (musl.: *Pilip*), *pratar* (fratar); *Stevan* (ne: *Stepan*); *ufati* (= nadati se).
46. Govori se: *ključ*, *ljubiti*, *jegulja*, *polje*, *košulja*; *ljeto*, *ljepota*, *ljesa*, *ljevoruk*; *ljeljen*; *lemeš* (na plugu).
47. Govori se: *sedam*, *berem*, *rukom*, *glavom*, *sedamdeset*.
48. Govori se: *mladi*; musl.: *mnogi*, a prav.: *mlogi*.
49. Govori se: *šljiva*, *gnijezdo*, *gnoj*, *sužanj*, *lanjski*, *svinjski*, *djetinjstvo*; musl.: *hljeb*, a prav.: *ljeb*.
50. Govori se: *srebro* ("odskoro; prije samo *srma*, što stariji i danas samo znaju"), *rebro* (a ne: *slebro*, *lebro*).
51. Razlikuju se č od ć a dž od đ: *plaća* ("danas; prije samo *ajluk* ili *najam*), *večer*, *pašče*, *džamija*, *hodža*.
52. Govori se: *junački*, *momački*, *kovački*, *mačka*, *na ručku*, *doručkovati* (a ne: *junaški...*); *junaštvo*, *momaštvo*, *djevojaštvo*.
53. Govori se: *škaklji*, *škola*, *trešnja*, *cvrčak*, *cvrčati*. ("Ne kaže se ovdje ni *čkoljka*, ni *školjka*, već *škorka*. Čpag ili špag nigdje, već: *konopac*, *tenef*, *uže*.") 9a
54. Govori se: *sjedožba* (od novijeg vremena; prije samo: *ispati*), *vježbati* (nema: *žbun*; samo je: *grmen*); umjesto *žasnuti se* – ima: *prepanuti se*. (10a)
55. Govori se: *moreš*, *more*. Umjesto *doreni* – samo: *poćeraj* ili *ajde goni* (stoku). Umjesto: *užeći* ima samo: *zapali svijecu*, *prisluži kandilo*, *naložī vatru* (musl.: *zapali kandilj*).
56. Govori se: *znam*, *pred nas*, *prazno*, *snijeg*, *u zo čas*; *baciti*, *micati*, *kazivati*, *sniziti...* Umjesto *snaha* i kod prav. i musl. samo: *nevjesta* ("u tepanju *neva*, ma samo do ½ godine najdulje, jer će se dotle sigurno zamjeriti"). "Kozle nema, već: *jare*, *dvize*, *koza*." (Govori li se: *niz livade*, ili *niž livade*; "Za *livadu* prije se nije znalo, već *čairi*, *bara* – kud voda natapa, *ispaša*, što se aivanom pase." (10a)
57. Govori se: *oštar*, *štrcaljica*, *raštrkan* (razasut; razobadala se goveda); umjesto *skrinja*, *škrinja* – *sanduk*; umjesto *skrbiti se* – *postarati se*; *pobrinuti se* (prav.); *pobrinuti se* (musl.); *špilja/ pećina*; *gospodar* ne postoji, već: *gazda*, *aga*, *beg*.
58. Govori se: *sigurno*, *griskati*; *Cmilja* (a ne *Smiljana*); *prasci*, *iscrvotočen*; *testa*. ("Octa nema, već *sirće*.")
59. Govori se: *zora*, *zub*, *zet*.
60. Govori se: *na nozi*, *na ruci*, *u vojsci*; *majčin*; *djevojkin* ("djevojkin prsten – nu najviše *curin*"); *Ankin*, *Jelkin*.

61. Govori se: *jedna, gladna; zgodniji* (musl.); *odnio; nad njom* (prav.): *na njom* (musl.); *pod nogom*.
62. Govori se: *u svemu, međed, krvnik* (= katil); *svrab* (prav.): *srab* (musl.); *svrbiti, zabavljati, stavljati, postavljen, popravljati; sjedok, sjetovati* (musl.; *sjedok, sjedoci* – od novijeg vremena; prije samo *ispati*): *šjetovati* – kažu prav.; *međed, kraljestvo*. (10a)
63. Govori se: *bogastvo, prokletstvo, gospostvo; izvrstan, radostan, krepostan, koristan*.
64. Govori se: *jest, jedanest, dvanest, trinest, četrest; jes, doves; ukrast, oplest, propast, ubost* (“Okončak *t* postoji, ali se većinom slabo čuje”). (11a)
65. Govori se: *milost, kost, post, čast, grozd, prišt* (“*most* niko, već samo *ćuprija*”; “*plašt* ne postoji, ni *ogrtač*, al’ ima: *Uzmi ćebe, pa se ogrni*”).
66. Govori se: *opet, krevet, sepet, teret; jučer* (musl.; manje prav.), *juče* (većinom prav.); *na dvor*.
67. Govori se: *nemoj, daj, pitaj, slušaj, čuvaj, čuj, kupuj*.
68. Govori se: *pseto* (prav.; a musl. kažu: “*laju vsi – pašcad – ima neko*”); *sovati, sovka, šenica, čela, tica; ko, niko, neko, nikoga; đe*. (Pit. br. 92: *kaka su to čeljad...*)
69. Govori se: *jutro, dobro jutro*; musl.: *jučer, prekjučer; u uho*; prav.: *juče, prekjuče; u uvo*; govori se: *u usta, opet/ jopet* (“*Dode opet – i jopet mi dođi*”); (“*ekser* ne postoji, već *klinac*”); *jular, jesam, ječam, jedan; davaju, čuvaju, slušaju, karaju*.
70. Govori se: *zrela, sramota, žlijeb, ali: zdraka*.
71. Govori se: *jedanes, načve, lak, ajat, uzda, janje* (a ne: *jedamnes, mlaćeve...*).
72. Govori se: *prije, poslije, dakle, dokle* (“*potla* ne postoji, već *pošlje i poslije*”). (11a)
73. Govori se: *ljevši, vas novac* (“*trafika* od novijeg vremena”; prije: musl. *duhan*, a prav. *duvan*); *sedlo, bajrak* (niko ne govori: *barjak*), *namastir, gromila* (musl.: bio na *hrpama*; prav.: *rpama*); prav.: *roniti*, a musl.: *ronuti*; musl.: kuća *izgorje*, a prav.: *izgore*); prav.: *pođi gore*, a musl.: *gori*; govori se: *more* je tiho; “*borje* nema, već *borovina*”. (12a)

1.3.2.2. Morfološke odlike

74. Govori se: *kamen, kremen, plamen*. (12)
75. Govori se: *Pero, Jovo, Mujo, Ibro*. Gen.: *od Pere, Jove, Muje, Ibre*. Dat.: *Muji*; ak.: *Muju*.
76. Govori se (u vok. jd.): *vole, bisere, grade, sine; kralju, kovaču, gospodaru; care*.

77. Govori se: *s nožem* (a ne: *s nožom*), *s ključem*, *s konjem*, *s ognjišćem*; *putem*; *s kovačom*, *s prijateljom*, *s učiteljom*, *sa suncom*. “Nema *s bičem*, već ili ga udario *kandžijom*, *kocem*, *sohom/ soom*, *koljenom...*”
78. Govori se: *bojevi*, *koševi*, *miševi*. Nema oblika *konjevi*, *muževi*, niti *konjovi*, *mužovi*.
79. Govori se: *kamenovi* (češće: *kamenje*), *prstenovi*, *hambarovi*, *golubovi*, *jastrebovi* (a ne: *kameni*, *prsteni...* *jastrijebi*).
80. Govori se: *rame*; dva *jajeta*; načinjeno od *drveta* ili od *stakla* (*džama*, *srče*), od *gvožđa*; *dijete* – *djeteta*, *čoše* – *čošeta*. (12)
81. Govori se: ovo su njegova *gvožđa*, *sela*, *žita*, *mesa*, *vina*. (13)
82. Govori se: daj to *jelenima*, *junacima*, *Turcima*, *ljudima*, *sinovima*.
83. Govori se: *s prijateljima*, *s ljudima*, *sa zubima*, *sa sinovima*, *s gvoždima*, *s kolima*.
84. Govori se: o *junacima*, o *sinovima*, o *ljudima*, po *selima*, na *kolima*, na *vratima*.
85. Govori se: ime joj je *Fata*, *Kata*, *Anđa*, *Jela*.
86. Govori se: oj ti *kraljice*, *domaćice*, *zaručnice*, *grlice*.
87. Govori se: *pet godina*, *pet stotina*, *pet hiljada*, *pet djevojaka*; mnogo *crkava*, *pataka*, *gusaka*; običnije je: mnogo *crkvi*, *majki*, *patki*, *guski*, *tužbi*, *ženidbi*, *bradvi*; mnogo *nogu*, *ruku*, *očiju*, *kokošiju*, *kostiju/ kosti*.
88. Govori se: daj to *ženama*, *sestrama*, *materama*, *vojvodama*, *agama*.
89. Govori se: *sa ženama*, *sestrama*, *materama*, *rukama*, *nogama*.
90. Govori se: u *kućama*, na *njivama*, po *crkvama*, u *gromilama*, o *sestrama*, na *jabukama*. (14)
91. Govori se: ovo mi je *mati*; musl.: ovo mi je *šći*, a prav.: ovo mi je *šćer*; govori se: čuo od svoje *šćeri*, pošla je *sa šćeri*, daj to *šćerima*.
92. Govori se: on ima petero *djece*; kaka su to *čeljad*, *telad*, *paščad*; on priča o neakvim *čeljadima/ čeljadma*, *teladima*, *paščadima*.
93. Govori se: *mojeg dobrog* (a ne: *mojega dobroga*), *vjernog*, *starog*, *ljubljenog prijatelja*. (Izgubio sam svog *dobrog prijatelja*.) (14a)
94. Govori se: daj to *onom tužnom*, *jadnom*, *siromašnom*, *neveselom čovjeku* i: daj to *onome tužnome*, *jadnome*, *siromašnome*, *neveselome čovjeku*.
95. Govori se: u *ovom bogatom*, *velikom*, *prostranom*, *lijepom*, *veselom selu* i: u *ovome bogatome*, *velikome*, *prostranome*, *lijepome*, *veselome selu*.
96. Govori se: *mom*, *tvom* (umjesto: *mojem*, *tvojem*); *našem*, *vašem selu*; u *ljevšem*, *dražem*, *boljem*, *gorem času*.
97. Govori se: na *dobrom konju*, o *poslušnom sinu*, na *rodnom polju* (a ne: na *dobrim*). (14)

98. Govori se: *s ovijem, s onijem, s tijem, s dobrijem, s poštenijem, s moji-jem, s tvojijem, s našijem, s vašijem, s boljijem, s višijem* čovjekom (a ne: *s ovim...*). (15)
99. Govori se: *s dobrijem, s vjernijem, s čestitijem, s našijem...* prijateljima.
100. Govori se: *o onijem sretnijem ljudima; na ovijem jakijem kolima; po tijem rodnijem njivama; u našijem jadnijem kućama; s našijem kolima i s vašijem; o našijem poslovima i o vašijem; na onijem poljima i na ovijem.*
101. Govori se: dao je *nama* a ne *vama*; on je *nas* zvao a ne *vas* (a ne: *naske*); dao *nam* je, dao *vam* je, čuo *nas* je, čuo *vas* je; kupi *sebi*, zovni *svoju* majku (a ne: kupi *si*, zovi *si* majku).
102. Govori se: ja sam *je* vidio, ti si *je* kupio, on *je* hvalio; to je za *nji/ njih*, skočio je među *nji/ njih*, hvalio je *vas* a ne *nji/ njih*; ja sam *i/ ih* vidio; on je *nji/ njih* hvalio; on je *nji* hvalio (prav.): on je *njih/ njija* hvalio (musl.); dao *njoj* (a ne: ja sam *ju* vidio, ja sam *hi/ hin* vidio, on je *njihke* hvalio, dao *njojzi*).
103. Govori se: *taj* čovjek (ne: *otaj*), *ovi, taj, oni* čovjek (a ne: *ova, ti, ta, ona* čovjek).
104. Govori se: *šta* govoriš (a ne: *što*), *šta* je to (a ne: *što*); *šta* reče (a ne: *što*); *čega/ šta* se bojiš; ja se ne bojim *ništa* (a ne: *ničega*); *čiji* je to sin; *čija* je to kuća; *kakav* je to čovjek; upao je u *nekakvu/ nekaku* nevolju; *njezi-na* haljina (a ne: *njena*). (16)
105. Govori se: vidio sam *njegova, njezinoga*; (musl.) *njihova*: (prav.) *njiova* oca; *Markova, Petrova* oca (a ne: *njegovoga, njihovoga, Markovoga*); daj to *njegovom, njihovom* (musl.): *njiovom* (prav.) ocu (a ne: *njegovomu, njihovomu*); *njezinu, Markovu, Petrovu* ocu.
106. Govori se: *kakav; evaki, taki, enaki* (a ne: *ovakav, takav, onakav*), *nekakav, nikakav; kaki, evaki, taki, enaki, nekaki* (a ne: *kakvi, ovakvi...*).
107. Govori se: sa *sviju* strana (a ne: *svih*); ne *ću ni za što, nijesam ni od koga* čuo, *nema ni u jednom selu* (a ne: *ne ću za ništa, nijesam od nikoga* čuo...).
108. Govori se: *ljevši, dulji, lakši, mekši, radije, suhlji* (musl.): *suvlji* (prav.), a ne: *ljepši, duži, suši, rađe*.
109. Govori se: *jedanest...* (“*a se preljeva na e, pa se slabo gdje čuje*”), *dva-deset, četres* (prav.): *četrest* (musl.); *dvjesta, trista; četiri stotine* (musl.): *četri stotine* (prav.); *šes stotina*.
110. Govori se: *tretina* (ne: *trećina*); *trećeg dana* (“*Do/ći/ ću trećeg dana i: doći ću do tri dana*”). (16, 16a)
111. Govori se: nema ovdje *dva prijatelja*; evo dva noža, pa se čuvaj *i jednog i drugog* (“*Daj to onoj dvojici prijatelja; Evo dva noža, čuvaj se obadva*”). (17, 17a)

112. Govori se: ja *vidim, velim, volim, želim* (a ne: *viđu...*); *mogu*, ako ti *pomognem*.
113. Govori se: ja *znam, dam, mislim* (ne: *mnim*); *rastem, živim, počnem; panem, idem, iščem; tkam, žanjem*.
114. Govori se: *hoće/ oće* li oni to učiniti; oni *će doći...*
115. Govori se: *ne mereš* ti to učiniti; *hoćeš* (musl.)/ *oćeš* (prav.) li doći; *vidiš* li ti to (a ne: *viš* li ti to).
116. Govori se: oni *vide, govore, čine, ljube, trpe, grle*; oni *peku, sijeku, strigu, vuku; reknu* (musl.): *reku* (većinom kod prav.); nema: *užegu, užežu, već: upale; umiju, pišu, viču*. Nema: *čine, već: rade* ("Uradio sam to").
117. Govori se: *hajdemo* (musl.; najviše: *haj'* da idemo kući): *ajdemo* (prav.); *vidi, jedi; ispovidi* (prav.; a ne: *ispovjedi*); *vidite, jedite, ispovidite; reci, peci, vuci, sijeci, lezi, strizi* (nema ni *užezi* ni *užeži*, već *zapali, pripali; zapali kandilj* – musl.: *prisluzi kandilo* – prav.). (17, 17a)
118. Govori se: *kaži* mi (ne: *kaž mi*); *bježi* tamo (a ne: *bjež* tamo); *kažite/ kašte, bješte*; nema: *bježmo, već: haj'* da bježimo.
119. Govori se: ja *ću oplesti, izvesti, pasti, skočiti, činiti, dati, klati, kazati* (prav.); u musl. je: ja *ću doć, oplest, izvest, past, iscrpat* (ne: *iscrpst*), *skočit, činit, klat, dat, kazat*. Umjesto *reć* postoji "ja *ću rijet*", naročito u musl.; u prav. ima i *reći*. Musl. – umjesto *reći* *ću* ti – kažu *rijeću* ti (prav.: *reći* *ću*). Umjesto *maći* kaže se *maknuti*. Govori se: *poći* *ću, doću, naću, dovešću, pašću, ješću*. (18, 18a)
120. Govori se: ja *ću rasti; reći* (prav.): *rijeti* (musl.); *vrijeći, uzeti; živjeti/ živiti* (musl.): *živjeti* (prav.); *donijeti*; musl.: *spomenuti*, a prav.: *spomeniti; uvenuti* (ne: *uveniti*), *utonuti, maknuti*; ja *ću viditi* (musl.): *viđeti* (prav.); *voljeti, trpiti, želiti*; musl.: *letit*, a prav.: *lećeti; večeravati, zamjenjivati*; prav.: *svršavati*, a musl.: *svršivati*.
121. Govori se: pošao je *pjevajući, plačući, trčeći, smijući se* (prav.); u musl.: *pjevajuć, plačuć, trčec, smijuć se*.
122. Govori se: žena *čujući* ga pobježe (a ne: *čuvši, čuv*); majka *videći* ga proploče (a ne: *vidjevši, vidjev*); *veleći* to on pođe (a ne: *rekavši, rekav*); *uradivši* to brat mi reče (a ne: *učinivši, učiniv*); *zdogovoreći se* mi mu dadosmo (a ne: *dogovorivši se, dogovoriv se*); *svezavši* mu ruke (kod prav., "ma rijetko"; kod musl.: "pošto mu svezашe ruke").
123. Govori se: *budavši* da je tako (a ne: *budući*); ja sam ga *vidla*; mi smo ga *vidli* (a ne: *vidjela, vidjeli*).
124. Govori se: ja ga *vidjeh* (ne: *viđoh*); ja *umrije(h)*; ja *zguli(h)* kožu (ne: *odrijeh*); jedva *prodrijeh*.

125. Govori se: oni *pekoše, vukoše, strigoše* (ne: *pecijahu, pečahu, vucijahu, strizijahu...*); oni *viđoše, sudiše, ljubiše*, a ne: *viđahu...* Govori se: *lećahu*, ali je u musl. najčešće *letješe*, a u prav.: *lećaše*.
126. Govori se: ja *bi*, ti *bi*, on *bi reko*, mi *bi*, vi *bi*, oni *bi rekli* (a ne: ja *bih*, mi *bismo*, vi *biste*); *bismo li rekli* (ne: *kazali*), *biste li vjerovali* (a ne: *bi li ste vjerovali*). (19)
127. Govori se: ovo je *njezin otac* (a ne: *njen, nje otac*); prosi je u *njezine braće* (a ne: u *njene braće*, u *nje braće*).

1.3.2.3. Sintaksičke odlike

128. Govori se: nijesam uzeo *noža* (a ne: *nož*); ne porušiš *kule* (ne: *kulu*); ne zapališ *sela* (ne: *selo*) i *selo* ne zapališ; ne nađoh *vijenca* (ne: *vijenac*).
129. Govori se: bio sam u *selu* (ne: *u selo*); živi u *kući*; jaše na *konju*; našli se u *gori*; leži pod *klupom*; visi o *klincu*; dreždi za *kućom*; visi li nad *glavom* (a ne prij. + akuz.).
130. Govori se: idem (prav.)/ iđem (musl.) u *selo* (ne: u *selu*); skočio na *konja* (ne: na *konju*); sakrio se za *me* (ne: za *mnom*); kupi harač po *selima* (ne: po *sela*).
131. Govori se: učini to za *braće* (prav.)/ *bratje* (musl.), a ne: za *braću*; kupio sam to za *sestre* (ne: za *sestru*); nije to dobro za *lovaca* (ne: za *lovce*); kupio sam nove korice za *noža* (ne: za *nož*).
132. Govori se: donesi sikiru (ne: sjekiru) od *Ivana* (a ne: iz *Ivana*); čuo sam to od *njega*; dobavi malo od *brata* (a ne: iz + gen.).
133. Govori se: ako *mognem* (a ne: *uzmogu*) / ako *mogbudnem*, učiniću; kad *imadnem* (ne: *uzimam*) vremena / kad *imadbudnem* vremena (vakta), doći ću; ako *znadnem* / *saznadnem* (a ne: *uzaznam*) / *znadbudnem*, javiću ti.
134. Govori se: reko *da će* to učiniti (a ne: reko učiniti to); reko je *da će* doći večeras (a ne: obećao doći večeras); kazo je *da će* poći u selo (a ne: kazao poći u selo).
135. Govori se: zatekao se (u prav.) / reko, zakleo se (u musl.) *da će* zaklati hajduka (a ne: *da* zakolje); prijete mi *da* mi ukradu jagnje / *da će* mi ukrasti janje; prijete mu *da* mu kuću obore / *da će* mu kuću oboriti; reko *da će* doći na vrijeme (vakat). (20, 20a)
136. Govori se: da si mi prije kazao, dao *bih* ti (a ne: *bio bih* ti dao); da si prije došao, još *bi* ga našao (ne: *bio bi* ga još našao); kad bi me poslušao, ne *bi* poginuo (ne: ne *bi bio* poginuo).
137. Govori se: da brat *nije pobjegao*, otac *bi* ga *ubio* (a ne: da brat ne *pobježe*, otac ga *ubi*); da ga ne *zaustavismo* (češće)/ *zadržasmo*, propade (ne:

- kad ga ne *bismo zadržali, propao bi*); *ako* ne rečeš istinu (a ne: *te* ne rečeš), ubiće te; *ako* ga ne dovedeš (a ne: *te* ga ne dovedeš), naopako po te.
138. Govori se: ne smiješ toga raditi (ne: činiti) *a* da ne kažeš (ne: javiš) bratu (a ne: *bez* da javiš bratu); pošao je *a* da mi *nije* reko (ne: *bez* da mi je reko) ni zbogom (ostajte / ostavajte); dogovorili su se (musl. uvijek kažu: zdogovorili se) *a* da *nijesu* nas zvali (a ne: *bez* da *su* nas zvali). (20, 20a)
139. Govori se: došao sam *da* ti rečem (prav.) / rekнем (musl.), a ne: *za da* ti rečem; to je reko *da* bi te prevario (a ne: *za da* te prevari); *da* mi vjeruješ (a ne: *za da* mi vjeruješ), kazaću ti.
140. Govori se: došao *da* kupi (a ne: *za* kupit) vina; *da* *bi* se oborila kula (a ne: *za* oboriti kulu), to nije dosta; ovo je pravi način *da* se izgubi poštenje (a ne: *za* izgubiti poštenje).
141. Govori se: djevojka (musl.)/ *đ*evojka, cura (prav.) *nije* lijepa (a ne: *je* ne lijepa); selo *nije* bogato (a ne: *je* ne bogato); ja ti *nijesam* kazao da dođeš (ne: ja *sam* ti *ne* rekao); oni *nijesu* kazali (ne: oni *su* ne kazali) istinu.
142. Narodne pripovijetke počinju ovako: *Umr*la (ne: umirala – namjesto ovog oblika i musl. i prav. imaju: *mrla*) *neka žena*; *Imo otac tri sina...* (a ne: *Biće žena umirala*; *Biće otac imao tri sina...*). (20, 20a)

1.3.2.4. Akcenatske odlike

143. Glas *e* izgovara se kratko u riječi *rijeka* (bit će da je kratkosilazni na prvome slogu; zapisano: *rijeka*); a dugo u riječima: *sijelo, cijena, strijela, dijeliti* (zapisano: *sijelo, cijena, strijela, dijeliti*). (21, 21a)
144. U riječima kao *sijeno, vijek*, (“*mijeh* – nema, već *mi/j/ovi* kovački”), *dijelim, cijenim, tijesto* izgovara se potpuno odvojeno *ije* (kao u riječima *bijemo, lijemo, šijemo, nijedan*) – i u musl. i u prav. (a ne kao: *sjeno, vjek, cjenim...*); tj., dvosložna je zamjena jata u dugim slogovima, i na prvome je slogu kratkosilazni akcent. (21)
145. U riječima kao što su *junak, glav*ar (“*glavar* je u samara, drvo sprije-da”), *kovač, hajduk, igrač* “prav. udaraju glasom na prvi slog”: *junak, glav*ar, *kovač, hajduk, igrač*, a musl. na drugi: *junak, glav*ar, *kovač, hajduk, igrač*. Dakle, musl. imaju nepreneseni dugosilazni akcent u ovakvim riječima, dok je u prav. okončano prenošenje silaznih akcenta na inicijalni slog. Također je – i u musl. i u prav. – naglašen prvi (a ne drugi) slog u riječi kao *nepravda, djevojka*, (“*kolijevka* ne postoji, već *bešika*), *činimo, pečete*. (21, 21a)
146. Riječi kao *učiti, jezika, pobožno* imaju akcent na prvom slogu, a riječi kao *gospodina, govoriti* – na drugom. (21)

1.3.2.5. Leksičke odlike

147. Na pitanje *koja se od ovih riječi govori u Vašem mjestu* imamo sljedeće odgovore.

Između *grad* ili *varoš* podvučena je druga riječ, i dopisano: “Za Sarajevo vele, da je *varoš* (a ne *grad*). *Grad* kažu tvrđavi (castelu) sarajevskoj.” (21, 21a) Također, govori se *sokak* (a ne *ulica*, *trg*; “gdje se stoka prodaje, zove se *mejdan*; gdje žito – *čaršija*”); *pendžer*, a ne *prozor*; *krebet* (prav.): *kreve* (musl.), a ne *postelja*; *preslica*, *kudjelja* (“*preslica* je drvo, a *kudjelja* /prav./, *kudilja*” /musl./ od vune, lana... *priveže* /prav./ – *preveže* se /musl./ za *preslicu*); *šešir*, *škrljak*, a ne *klobuk* (“za *šešir* zna se tek od novijeg vremena; prije okupacije doš'o bi koji Sarajlija iz *Njemačke* sa *škrljakom*, a *klobuk* nikako ne postoji”); *gaće*, a ne *hlače*; *čarape*, a ne *bječve*; *cipele* (“od novijeg vremena; prije *kundure* /= *cipele*”; onda postoje još izrazi za *firale*, *opanke*, *mestve*, *čizme*, *kalčine*”), a ne *postole*; *mahrama* (musl.): *marama* (prav.), a ne *rubac*; *oprežina* (“*Oprežine* nosile su do prije desetak godina samo prav. ženske /žene, djevojke i žen. djeca/; sad je *oprežina* već rijetkost. Muhamedanke nisu ih nosile nikad u ovom džematu”; 21a), a ne: *ogrnjač*, *pregača*; *kosa* i *perčin* (na glavi; a ne: *vlasi*); *šaka*, a ne *pesnica*, *pest*; *znoj*, a ne *pot*; *džigarica*, a ne *jetra*; *želudac* (prav.): *želdac* (musl.), a ne *stomak*; *doručak* (ujutru), *ručak* (“oko 8-9 sahati”; a ne *ono što se jede o podne*), onda: *užina*, a ne *objed*, *ručak* (“u podne, oko podne”; i “najposlije večera – u mrak”); uz pitanje: *tata* ili *ćaća* na str. 22a dopisano je: djeca kod musl. “zovu svoje *oceve* isključivo samo *babom*”; kod prav.: *babom* – najviše, rjeđe *ćaćom*, “a ima i *tatom*, ali vrlo malo (još i prije okupacije). Na mjestima čuje se, da djeca svog oca zovu i imenom (kršćenim)”; *djevojka* (musl.): *đevojka* (prav.) – najčešće: *cura* (i musl. i prav.); *momak*, a ne *mladić* (“kaže se: *uljudan*, *dobar mladić*”); *najamnik*, a i: *momak*, a ne: *sluga*, *djetić* (= muško što drugome služi); *lupež* i *lopov* (“od novijeg vremena, prije a i sad: *hrsuz*, prav.: *rsuz* i *hajduk*, prav. *ajduk*”; str. 22a); *magarac* i *kenjac*, a ne *osao*, *tovar*; *guja* (više), a i *zmija*; *pas* (*pseto*): musl.: *vseto*; *kurjak* i (više) *vuk*; *mливо*, a ne *brašno*, *muka*; *hljeb* (musl.): *ljev* (prav.), a ne *kruh*, *kru*; *deblo* (osim grana), a ne *stablo*; s granama: *drvo*; *kreč*, a ne *vapno*; *trešnja*, a ne *kriješnja*; *gvožđe*, a ne *željezo*; *kiša*, a ne *dažd* (na str. 22a: “*kišnica* uhvaćena sa stre'e”, zovu je prav. *dižddevica*, a musl. *đižddevica*); *vatra*, a ne *oganj*; *krupa* (najčešće), *grad*, a ne *tuča*; *strijela*, a ne *munja* (na str. 22a: “kad *grmi* – *grmi*; kad *puca*: *strijela*; kad *pla/h/o* pukne – *grom*, a iz *groma* – *strijela*”); *zejtin*, a ne *ulje*; *sirće*, a ne *ocat*, *kvasina*; *godina*,

a ne *godište*; *nedjelja* (prav.): *hefta* (musl.), a ne: *tjedan*, *sedmica*; *ponediljak* (musl.): *ponedjeljak* (prav.), a ne *ponedjeljnik*; *utornik* (“najviše”) i *utorak*; *proljeće* i *primljeće* (prav.): *proljetje* i *premaljetje* (musl.); *zimus*, a ne: *ove zime*; *jesenas*, a ne: *ove jeseni*; *voljeti koga*, a ne *ljubiti koga* (“više: *drag/a/ mu*”); *nadati se*, a ne *ufati*; *odmah*, a ne *taki*; *uvijek* i *vavijek* (i kod musl. i prav.), a ne: *sveđer*, *udilj*; *veoma* i (“mnogo više”) *vrlo*; *kud ideš* (a ne: *kuda*; “porugljivo”) i *gdje ideš*, a ne: *kamo ideš* (na str. 22b stoji: “*Revu na stranu*, znači: ne idu pravijem putem, t.j. onako, kako Bog miluje”). (21, 21a, 22, 22a)

148. Govori se *lijep* (a ne: *jako lijep*, *zdravo lijep*); *zgodan* umjesto (*jako*, *zdravo*) *bogat* (dručkije i: “*dobro je zgodan*, *pla’o zgodan*, *truo je zgodan*; *lijepo živi*, *dobro živi*); *grdan* (ne: *jako grdan*, *zdravo grdan*) znači ovdje *ružan*, *ugursuz*; potom, “ko može dobro skočiti, ja baciti kamena, kažu *može grdilo jedno baciti*, *skočiti*, ili *može grdilo jedno izjest(i)*”.

149. Pozdravlja se ovako: *dobro jutro* (ne i: *dobar dan*); *dobar večer*, *dobra vam večer* (ne: *večer*); *laku noć* (ne: *dobru noć*).

Na str. 22a i 22b R. Kalember opširno piše o pozdravljanju.

Ujutro se pozdravlja: *dobro jutro* (prav. između sebe); musl. među se: *sabala hajrosom*. Prav. (samo stariji, muški) muslimana pozdravit će: *sabala hajrosom*, a musl. opet pravoslavnog: *dobro jutro* (*Kako si – ste? – Dobro, kako si ti; Dobro, Bogu fala, kako si ti*). Prav. među se kazat će i ovako: *Dobro jutro, uranio?* Musl., “naprotiv, ako kaže *dobro jutro*, rijetko će koji dodati još i *uranio*, a često ne će ni kazati *dobro jutro*, već samo *uranio*”. “Otpozdrav: Na *dobro jutro: Bog ti pomog’o!*” (prav.); musl.: *Dao Bog dobro!* Između sebe musl.: *Alah arazosom*, “dodajući među tijem često još i *mehriba*, što je od Turkuša (Anadolaca) primljeno, od prije nekih 30 godina”.

“Na sahat-dva prije podne otpočinje: *Pomozi Bog* (između pravoslavnih” i musl. prema pravoslavnom). Naprotiv, prav. će muslimanu umjesto *Pomozi Bog* reći: *Susta li* (odgovor: *Mrve/n/, susta li ti?*), “što prav. i između sebe iza *Pomozi Bog* obično dodaju”. Musl. “među se od 10 sah. prije podne pa do ićindije samo: *merhaba*”. “*Dobar dan* – ne postoji nigdje ovuda.” (22a)

Na str. 22b dopisano je: “Iza ićindije (od 4–5 sah. poslije p.) otpočinje *dobar večer* a i *dobra vam večer* – između prav.” (i musl. prema prav., a i prav. prema musl., mada u ovom posljednjem slučaju preovlađuje samo *susta li, sustaste li, jeste li sustali – posustali*). Između musl. “po-

stoji samo *akšam hajrula*, a ako kaže *mehraba* – onda više neće kazati *akšam hajrula*”.

Pri polasku (rastanku) prav. će reći pravoslavnom i muslimanu: *ostajte s Bogom, ostaj s Bogom, ostavaj s Bogom*. Musl. među se pri rastanku: *ej dovale*, a i: *ej vala*, a to će reći i mnogi prav. muslimanu. “Otpozdrav na *ostajte s Bogom: u dobri čas*”, rjeđe: *s Bogom poš'o!* Kod musl.: na *ej dovale* – *ej sadile!* Uvečer, “pri rastanku postoji: *S Bogom ostajte (Fala vam)* – odgovor: *U dobri čas (Bogu fala)*. “Tek kasnije u noć (iza sijela, pošlje večere) reći će” prav. pri rastanku: *laku noć (fala vam na sijelu, na večeri)*. Musl. to ne govore, već samo: *ej dovale*. “Otpozdrav na *laku noć: Bila ti na pomoć, ili: Bog ti na pomoć!*”

150. Žena čiji se čoek (prav.) / čojk (musl.) – “a nikako muž” – zove *Petrović, Kapetanović, Popović*, zove se *Petrovička, Kapetanovička, Popovička; Mujkička, Novalička, Gačanovička* (od *Vasić – Vasička*; od muževljeva imena *Vaso – Vasinica*). Djevojka čiji se otac tako preziva nije *Petrovičeva, Kapetanovičeva...*, već *Petrovića, Kapetanovića, Popovića, Novalića ili Novalina, Mujkića, Gačanovića ili Gačanova, Nikolića, Špirina ili Špirića, Kupreševa* (od: *Kupreš*), *Krtolinova* (od *Krtolina*), *Babića* (od: *Babić*). (22)

Na str. 22b dopisano je: “... da se Srbi između sebe nazivaju samo *Srbima* (a nikad pravoslavnicima)”, rjeđe *Rišćanima*; muslimani zovu Srbe *Rišćanima* i *Vlasima*, rjeđe *Srbima*; Srbi opet zovu muslimane samo *Turcima* (*Turčin*).

Kao što se vidi, *Pitanja o govoru prostoga naroda* iz 1897. nude obilje podataka zanimljivih za historijsku dijalektologiju; dva upitnika popunjena u Sarajevu i njegovoj neposrednoj okolini predstavljaju dragocjen izvor za proučavanje sarajevskoga govora u XIX stoljeću. Osobito su značajne napomene o osobenostima govora Sarajlija s obzirom na njihovu vjersku pripadnost. Potkraj XIX st. govor muslimana Sarajeva bio je izraziti ije-kavskošćakavski govor, ali su šćakavizmi – uz šćakavizme – bili prisutni i u govoru pravoslavaca.

1.4. Sarajevski govor u XX stoljeću

1.4.1. Podaci o sarajevskom govoru u dijalektološkoj literaturi

Kada je riječ o istraživanju sarajevskoga govora, dvadeseto stoljeće predstavlja nazadak u odnosu na devetnaesto: iz XIX st. o govoru Sarajeva imamo jedan rad (Šurminov) i dva popunjena upitnika, a iz XX st. imamo jedan upitnik, ali nemamo niti jedan rad posvećen ovome govoru.

Međutim, nešto podataka o sarajevskom govoru može se pronaći i u dijalektološkoj literaturi nastaloj u XX stoljeću, zahvaljujući najprije Daliboru Brozoviću (1956; 1961:149-149; 1966:191-192).

1.1. U uvodnom dijelu monografije o govoru u dolini rijeke Fojnice D. Brozović ističe: "Sarajevo uopće ne ulazi u krug oko doline Fojnice, no kako je Šurminov rad već prilično zastario, iskoristio sam u Sarajevu priliku da uzmem nešto materijala od jednog muslimana, vrlo dobrog predstavnika sarajevskog govora..." (Brozović 1956:XI); a u *Popisu ispitanika* (na str. XXI) stoji: "Sa – Sàrajevo H Sàlih Hađiàhmić, 1910; stanuje na Bjèlavama, Hadžilojina 19; brico s dozvolom za sunećeñe, neškoloan, pismen, govori izrazito čistim sarajskim m. govorom, m."

U opisu fojničkoga govora naći će se ovdje-ondje i pokoji podatak o sarajevskom govoru.

1.2. U svom izvještaju o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni D. Brozović naročitu pažnju posvećuje sarajevskom govoru (Brozović 1961:348-349). Navodi da se kratko vrijeme zadržao u Sarajevu kako bi provjerio "neke navode prof. Seida Traljića iz Instituta JAZU u Zadru, rođenog Sarajlije", a ujedno rasvijetlio neke pojedinosti iz Šurminove rasprave, a koje su mu otprije bile sumnjive. Brozović dalje piše da se S. Traljić sjeća "da su za njegova djetinjstva pojedine mahale imale vlastite osobine s obzirom na reflekse jata – neke su mahale bile naime većinom naseljene doseljenicima i bilo ih je s pretežno ikavskim govorom. Ali dvije od njih – Àrap-màhala i Vrbànuša – izdvajale su se od ostalih tešanjsko-maglajskim refleksom *déte* – *djèteta*. Takav govor više ne postoji, ali stariji ga se sjećaju, a možda bi se tko i našao od staraca da tako govori. U svakom je slučaju bilo vrijedno zabilježiti taj podatak." (Brozović 1961:348)

Šurminov rad "zahtijeva i dopune i ispravke. Ima osobina starinačkog muslimanskog govora u Sarajevu koje se ne mogu vidjeti iz Šurminova rada, a žive i danas i ujedno su jednake osobinama govora u dolini Fojnice i u prostoru između Bosne i Krivaje"; to su: izostanak sekundarnog duljenja (*nà sùncu, òvce, òvca, pàntit, lònca, lòvca, šàrka, sìnko, tràvka, slàmka,*

òrlu); akcenatski tipovi *imámo*, *želímo*, *uzéšē*, ali i *pečémo* (područje od Fojnice do Krivaje češće ima: *pečémo*); prijelaz *ir* > *ēr* nije izoliran samo na *kùmpijēr* i *pàstijēr* – govori se još i: *dijérat*, *obàzdjerat se*, *probijérat* i sl.; poznati su i neki ekavizmi koje ima i fojnički kraj (npr. *létat*); obični prezent-ski oblici tipa *obečâjē*; sasvim je običan habitual (*òn bi dóđi pot pēnžere*). (Brozović 1961:348)

S druge strane, pojedini Šurminovi podaci “uopće ne odgovaraju sarajskom govoru”: Šurminovi primjeri *òkâ*, *zímê* (sa str. 197) “predstavljaju zapravo u Sarajevu dosta obične tzv. dvostruke akcente: *òkâ*, *zímê*”; namjesto Šurminovog *kuča* (str. 192) mora biti *kuča* ili *kuća*, a Šurminovo *ljèto*, *njèmačkī* (sa str. 195) ustvari je *lèto*, *jèmačkī*; dalje, na Vratniku se kaže *tkö*, a ne *ko* (Šurmin 1895:194, 202); običan je u starinaca instrumental jednine na *-im* u im. ž. r. na konsonant (*krvīm*, *sòlim*), a ne na *-i*, *-ju* (kako navodi Šurmin na 200. str.: *krvi*, *krvju*); promjena dvosložnih hipokoristika po obrascu *Mújo*, *Múja*, *Múju* (Šurmin 1895:199 – obična u muslimana; najviše ovako govore “seljaci iz okolice”) “nikako ne spada u originalan govor sarajevskih muslimana (gen. *Mújē*, *Méhē*, *Sàlkē*, dat. *Spáhi*, *Ībri*, *ćiki* itd.)”. (Brozović 1961:338)

Kada se imaju u vidu ove dopune i ispravke, ispostavlja se da je manje razlika između sarajevskoga govora kako je predstavljen u Šurminovu radu i susjednih govora. Razlike između sarajevskoga govora i susjednih ijekavskošćakavskih govora nemaju kategorijski značaj: svode se na sitnije pojedinosti u akcentu; tu je još sporadično *l̄* > *j*, kao i infinitivi na *-nit*. Ovo me treba dodati i osobine koje sarajevski govor jasno povezuju s njegovim istočnim i jugoistočnim susjedima (tj. s ijekavskošćakavskim govornim tipom): to su oblici tipa *dòdēm* (ali je tako i u Varešu); *ne-* < *nē-*; sporadično *-k* < *-h* i *-s* < *-st*; bolje čuvanje imperfekta negoli je u ijekavskošćakavskom dijalektu kao cjelini. (Brozović 1961:339)

1.3. Sarajevski govor ukratko je predstavljen i u Brozovićevoj sintezi o ijekavskošćavskom dijalektu: tu je izdvojen kao poseban govor unutar južnoga poddijalekta (govori južno od Krivaje i zapadno od Bosne). (Brozović 1966:191-192)

I ovdje su navedene tri osobine kojima se sarajevski govor karakterizira unutar ijekavskošćakavskog dijalekta i približava jugoistočnom poddijalektu istočnohercegovačkog dijalekta: prijelaz *-h* > *-k* (osim iza *k*: *dođok*, ali: *ispèkoh*; up. i: Šurmin 1895:193); prefiks *ne-* umjesto *né-* (u Šurmina je također *ne-*, ali se sporadično može čuti i *nèkī*, *nèko*, i to samo “od ljudi koji znaju u knjigu” /1895:190/; Brozović napominje: “Vjerojatnije je da se radilo o ljudima s ostalih iješč. područja koje je Šurmin zatekao u Sarajevu

– on nije provjeravao svojih informatora... – ali nije isključeno da su u Šurminovo doba u Sarajevu postojali ostaci *ńe-*, koji su se poslije izgubili kao u Dubrovniku”, v. nap. 261 na 192. str.); imperfekt je češći nego u ostalim ijekavskošćakavskim govorima. Posebnu boju govoru istočne i jugoistočne okolice Sarajeva (a djelimično i grada) daje i postepeni prodor promjene dvosložnih hipokoristika tipa *Mujo* po obrascu imenica m. r. (gen. *Muja*, dat. *Muju...*). “Ta osobina dijalektalno prodire, ali istodobno civilizacijski uzmiče – bosanski razgovorni jezik ima samo nastavke *a* deklinacije” (Brozović 1966:192; up. i nap. 152, na 158. str.: “Rešetar ima iz Visokog tip *Pero*, *Pera* za musl. /Der št. D. 164/, Šurmin u Sarajevu nalazi u musl. ‘obično *Mujo*, *Muja*, *Muju*, *Muja*’ /Rad 121, str. 199/, ali bit će da su obojica naišli na muhadžire s jugoistoka. U okolici Visokoga taj tip uopće ne dolazi u obzir, ali u okolici Sarajeva na jugoistočnom rubu uz planinsko okruženje on prodire iz ijekavskošćakavskog područja, no nosioci su mu i musl. i prav. doseljenici podjednako, prav. mjestimice pretežno. Da musl. starinci imaju samo *a* deklinaciju, dokaz je u Glasincu, koji je danas na području istočnohercegovačkog dijalekta, a ipak musl. govore *Ibrin* prema *Ibrov* u prav. /u muslimana ima naime ostataka starinačkog govora srednjobosanskog tipa.../”). Sarajevski govor slaže se s istočnim dijelom tuzlanske oblasti i s još nekim dijelovima ijekavskošćakavskog dijalekta (npr. vareški kraj) po tome što nema primjera tipa *měja*. Naposljetku, samo se u Sarajevu zadržala grupa *-čt-* u primjerima kao *junačtvo*, *djevojačtvo* (Šurmin 1895:192), “ali danas je to već prava rijetkost”. (Brozović 1966:192)

1.4.2. Podaci o ekavsko-jekavskom govoru Bjelava

O ekavsko-jekavskom govoru sarajevskog naselja *Bjèlave* imamo sačuvane podatke iz 1983. i 1984. god. u jednome *Upitniku za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora*.¹¹

¹¹ *Upitnik za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora*, pripremljen za potrebe rada na projektu “Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks – sinhronijska deskripcija i odnos prema standardnom jeziku” (projekt je pokrenut 1975. i do 1992. priveden kraju u Institutu za jezik u Sarajevu), sastavili su akademici J. Vuković, D. Brozović i A. Peco te dr. D. Vujičić. Objavljen je u prvoj knjizi *Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika* i kao posebna sveska, za potrebe rada na terenu. Sadrži 2.058 pitanja iz raznih tematskih oblasti. Popunjen je u 224 mjesna govora u BiH. Upitnici se nalaze u Institutu za jezik u Sarajevu. Dio građe iz tih upitnika obrađen je i publiciran u *Bosanskohercegovačkom dijalektološkom zborniku* (knjige II /1979/, V /1985/, VI /1990/ i VIII /2002/). Upitnik br. 53 u sarajevskom naselju Bjelave popunila je od 1983. do 1984. dr. N. Valjevac, saradnica Instituta za jezik u Sarajevu. Informator je bio Hámdo Bèkrić, rođ. 1913. (pokoji podatak potječe i od njegova sina i snahe, v. nap. na str. 110, 110a).

Građa iz ovog upitnika obrađena je (ujedno s građom iz još 67 upitnika s područja centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne, od kojih je neko licina popunjena u široj okolici Sarajeva: upitnici br. 54, 55, 56, 57 i 58) i publicirana. (Vujičić 1990:13-124; Peco 1990:125-247; Baotić 1990–1991:33-71; up. i: Halilović 2002)

1.4.2.1. Fonetsko-fonološke odlike

1.4.2.1.1. Vokalizam

Govor Bjelava karakterizira sistem od *pet* vokala + vokalno *r*. Svaka od jedinica vokalskog sistema može biti s kvantitetom ili bez njeg. Stanje je, dakle, identično onome u standardnom bosanskom jeziku. Građa iz Upitnika potvrđuje tek sporadičnu pojavu zatvorenije artikulacije vokala *a* i *u*.

Vokal *a*

1. Zatvoreni dugi vokal *a* potvrđen je u nevelikom broju primjera: Njd. *rá^ovan*, Njd. ž. r. *rá^ovna*, Gjd. ž. r. *glâ^odi*, Njd. *vòčnjâ^ok*, prid. *vòlo^uvskâ^o*.

Inače je: Njd. *gláva*; Njd. *zátijok*, Gjd. *zátijoka*; inf. *otvárat*; Njd. *gládan*, Njd. ž. r. *gládna* / *glánna* / *glána*; Njd. *máćak*; Njd. *ćamac*; Njd. *đám'ja*; Ajd. *glávu*, Nmn. *gláve*; 1. l. jd. prez. *znâm*; Njd. *mlâda*, Djđ. *mlâdi*; 1. l. mn. prez. *hrânimo*; Njd. odr. prid. m. r. *glâdnî* / *glânî*; Njd. odr. prid. ž. r. *hlâdnâ* / *hlânnâ*; zamj. za 1. l. *jâ*; Njd. *tâvan*; 3. l. jd. prez. *vâlâ* / *vâjâ*; Njd. *mâgla*; Njd. komp. prid. m. r. *stârijî*; Njd. komp. prid. ž. r. *stârijâ*; Gmn. *pjësâmâ*; N zb. im. *čělâd* / *čějâd*; 3. l. jd. prez. *otvârâ*; Gmn. *măćăkă*; 3. l. jd. prez. *prícă*; Njd. *pròsjăk*; Njd. komp. prid. ž. r. *mlăđă*.

Fonetska vrijednost nepostojanog *a* vidi se iz sljedećih primjera: im. šav u Gjd. glasi: *švâ*, u Nmn. *švî*; Njd. *ćòšak*; Njd. *žrvań*; Njd. *tòćak*; Njd. *gùsan*; Njd. *ćûnak*; Njd. *pijésak* / *pjésak*; Njd. *udòvac*, Gmn. *udòvācā*.

Alternacije vokala *a* s nultom fonemom ili kojim drugim vokalom prisutne su u pojedinim leksemama: $\emptyset \sim a$: 3. l. jd. prez. *sâkrijē*, prid. rad. jd. ž. r. *sâkrila*, prid. trp. jd. m. r. *sakriven*; $a \sim e$: Njd. *vášer* (ova leksema stranog porijekla ima vokal *e* umjesto izvornog vokala *a*); $ar \sim er$: Njd. *jerèb'ca*; $a \sim i$: Njd. *špinât*; $a \sim o$: Njd. *pântole*.

Vokal *o*

2. I ovaj vokal ima standardnu boju, bez obzira na akcent, kvantitet i poziciju u riječi: Njd. *zóva*; Njd. *pódnē*, Gjd. *pónnē* / *pónē* / *pódnē*; pril. *óvdi*; Njd. *dôba*, Gjd. *dôbā*, Ajd. *dôba*; Njd. *nôž*; Njd. *škôla*; Njd. zamj. za 3. l. *ôn*; Njd. prisv. zamj. za 1. l. *môj*. Zatvoreni vokal *o* potvrđen je samo u pridjevu *vòlo^uvskâ^o*.

Alternacije vokala *o* s drugim vokalima ilustriraju sljedeći primjeri iz građe: *o ~ a*: Njd. *ùhalaza*; *o ~ e*: 3. l. jd. prez. *nè mere*; *o(ro) ~ e(ro)*: *pètero*; *petèrca*; *petèra kola*; (*r*)*o ~ (r)e*: Njd. *grèbje*; *o ~ u*: Njd. *burànija*; Njd. *kùmpijer / kùmpjer*; Njd. *dòktur*; Njd. *milijùn*; *o ~ ol*: Njd. *ždrâl*; Njd. *vâl*; Njd. neod. prid. m. r. *dèbel*; Njd. neod. prid. m. r. *tòpal*; Njd. neod. prid. m. r. *bêl*. Kako se vidi, alternacije su prisutne i u riječima stranoga porijekla (*krompir*, *doktor*, *milion*), ali i u leksici slovenskoga porijekla.

Vokal *e*

3. Vokal *e* također ima standardnu artikulaciju: Njd. *tétak*; Njd. *grédel*; Gmn. *sjeménā*; 3. l. jd. prez. *prédě*; Ajd. *ścēr*; Njd. *zēc*, Vjd. *zèce*, Ijd. *zecom*; Njd. *jěž*, Ijd. *jěžom*.

Alternacije: *ø ~ e ~ a*: inf. *sàtrti*, 3. l. jd. prez. *sàtare*, 3. l. jd. aor. *sàtrā*, prid. trp. ž. r. jd. *satrvèna*; *e ~ ě*: Njd. *šlězèna / šlězèna*.

Vokal *i*

4. Vokal *i* je najpodložniji redukcijama (o tome v. niže); međutim, kad je riječ o alternacijama, nema većih razlika između ovog i drugih vokala: *i ~ a*: Njd. *cjèdílka / cèdułka*; *i ~ ě*: inf. *dòlèvat*; inf. *zàjevat / zàlèvat*; *i ~ ě ~ e*: Njd. *kòl'ba*; *i ~ u ~ ě*: Njd. *sùrutka*; *øj ~ ij*: inf. *sijat*; Njd. odr. prid. m. r. *golúbijī*; Njd. prid. m. r. *divijī*;

ø ~ i: Njd. *jūnī*; Njd. *jūlī*; *i ~ e*: 3. l. jd. prez. *mīriši*.

Vokal *u*

5. U vokalizmu Bjelava najstabilniji je vokal *u*. Ima standardnu artikulaciju, nije podložan redukcijama, niti su brojni primjeri u kojima umjesto ovog dolazi koji drugi vokal: *u ~ o*: Njd. *kokùruz*; *u ~ v*: Njd. *àvgust*; *u ~ va*: pril. *vàvjèk*. U primjerima *ùginla* i *dìgn'it* imamo djelimičnu i potpunu redukciju *i*, a ne alternaciju *nu ~ ni*.

Refleksi glasa *ě*

6. Vrijednost kratkog *ě*

Jat u kratkim slogovima dalo je:

– jednosložni refleks *je*: 3. l. jd. prez. *bjěžī*, prid. rad. m. r. jd. *bjěžō*, ž. r. jd. *bjěžala*; Njd. *šùkundjèd*; inf. *vjèncat se*; Njd. *djèvōjka*, Dj. *djèvōjki*, Vjd. *djèvōjko*; Njd. *čjèpan'ca*; prid. trp. ž. r. jd. *osječèna*; Njd. *čjèdlo*; Njd. *bjeláňak / bjelánce*; Njd. *jèver'ca*; Njd. *sjèdok*; D ž. r. *dvjè mā*, inf. *hòtjet*; uz primjere s jotovanjem prethodnog suglasnika: Nmn. *sněgovi*; Njd. *lèto / jèto*, Gmn. *lètā / jètā*; pril. *đī / đe*;

– refleks *i*: imperat. jd. *bīži* prid. inf. *život*; prid. rad. m. r. jd. *vòlijo*; Njd. *sikira*; D ž. r. *dvimā*, G ž. r. *dvijū*; prij. *prīd*, prij. *priko*, pril. *gōri*; *đī* / *đe*; pril. *óvdi*; prid. rad. ž. r. jd. *vòfla* / *vòlla*;

– refleks *e*: Njd. *dédo*, Nmn. *déde*; Nmn. *brègovi*, Lmn. *brègovima*; Njd. *tèsta*; Nmn. *snègovi*; Njd. komp. prid. ž. r. *lèpšā*; Njd. komp. prid. ž. r. *bèlijā*; Njd. *nèko*, *òbe*.

7. Vrijednost dugog ě

I u dugim slogovima imamo različite vrijednosti umjesto jata:

– jednosložni refleks *e*: Njd. *cvēt*; Nmn. *cvētje*, Gmn. *cvētja*, Dmn. *cvētju*; prid. rad. ž. r. jd. *dōnēla*; Njd. *brēg*, Gjd. *brēga*; Njd. *rēka*, Ajd. *nā rēku*; Njd. *snēg* / *sñēg*; Njd. *srēda*;

– dvosložni (*ije*, *ie* i sl., ili naporedo dvosložni i jednosložni) refleks: 1. l. jd. prez. *ùmijēm*, 1. l. mn. prez. *ùmijēmo*; Ljd. *rijēci* / *rjēci*, ILMn. *rijēci-ma*; inf. *donijet*, Njd. *dijēte* / *djēte*; Njd. *mijēh*; Njd. *odijēlo*; 1. l. mn. prez. *dijēlimo*, prid. rad. ž. r. jd. *dijēlla*, Njd. *klijēšca*; Njd. *sijepī mīš*; Njd. *lijēha*; Njd. *pijēsak* / *pjēsak*, Njd. *liēncina*;

– naporedo se javljaju (i)jekavski i ekavski refleks: Njd. *tjelo* / *tēlo*, Nmn. *tjela* / *tēla*; Njd. *rječ* / *rēc*, Gjd. *rjēci* / *rēci*, Nmn. *rjēci* / *rēci*, Gmn. *rijēci* / *rijēci* / *rēci*; Njd. *bēli lük* / *bjēli lük*; prid. rad. ž. r. jd. *ozlédla* / *ozljédla se*; Njd. prid. m. r. *lēn* / *lēn*; Lmn. odr. prid. *bēlīm* / *bjēlīm*;

– jednosložni refleks *je*: 1. l. mn. prez. *sjécemo*, 3. l. mn. prez. *sjēkū*; prid. trp. ž. r. jd. *djēlena*; Njd. *sjēno*; Nmn. *pjēskovi*; *pōsle*; *vāvjek*;

– jednosložni refleks *i*: 3. l. jd. prez. *ràzūmī*; 1. l. jd. prez. *nísam*.

8. Kratko jat iza sonanta *r* dalo je:

– ekavski refleks: Njd. *strēha*; Njd. *vrēca*; Njd. *šmrēka*; inf. *zrēt(i)*, prid. rad. m. r. jd. *zrēo*, prid. rad. ž. r. jd. *zrēla*; prid. rad. ž. r. jd. *sàzrela*; Njd. *rēpa*; Njd. *mrēža*;

– ikavski refleks: prid. rad. ž. r. jd. *gòrⁱla*; 3. l. jd. aor. *izgori*; inf. *vrit*; 3. l. mn. prez. *zri^jū*,

– (i)jekavski refleks: Njd. *žrijebe*, Gjd. *ždrijēbeta*; prid. ž. r. *ždrijēbna*.

9. Vrijednost ě + o (< l): prid. rad. m. r. jd. *vđi^jo*; prid. rad. m. r. jd. *sjēo*; prid. rad. m. r. jd. *izjeo*; Njd. prid. m. r. *kīsō*; prid. rad. m. r. jd. *zrēo*.

Sekundarno jat prisutno je samo u riječima *vòdijēr* i *kùmpijer* / *kùmpjer*.

10. Iz predočene građe vidi se da je ovaj govor osoben u pogledu refleksa staroga vokala jata. Potkraj XX stoljeća posvjedočen je ekavski refleks jata u dugim slogovima kao sistemska crta govora Bjelava. Međutim, u ovom starom sarajevskom naselju već u to vrijeme prevagu ima ijekavski refleks,

da bi četvrt stoljeća kasnije potpuno iščeznula jedna bosanska ekavsko-jekavska oaza.

11. Alternacije u vezi s jatom: *ě ~ i*: inf. *sjèdit*; inf. *žívít*, 3. l. jd. aor. (*žívijò*), prid. rad. m. r. mn. *žívili*; *ě ~ e*: Njd. *děčko*; Njd. *dédo*; dugo *ě ~* kratko *ě*: inf. *opjévit*, prid. rad. m. r. jd. *pjévijo*; *ě + je*: 1. l. jd. prez. *ùmijēm*, 1. l. mn. prez. *ùmijēmo*, 3. l. mn. prez. *ùmijū*; vrijednost *ě + j*: inf. *sijat*, 1. l. mn. prez. *sijēmo*, 2. l. jd. imp. *sij*, prid. rad. ž. r. jd. *sijala*; prid. trp. ž. r. jd. *pòsijāna*.

Sažimanje vokala

12. Sasvim je obično sažimanje vokala u vokalskim grupama, osobito ako nisu pod akcentom. Ovaj govor poznaje samo regresivnu asimilaciju:

- *ao*: prid. rad. m. r. jd. *mògō*; prid. rad. m. r. jd. *čitō*; prid. rad. m. r. jd. *dřžō*; prid. rad. m. r. jd. *išō*; prid. rad. m. r. jd. *òtšō*; prid. rad. m. r. jd. *kōvō*; prid. rad. m. r. jd. *imō*; Njd. *órō*; prid. rad. m. r. jd. *ozēbō*; *kō*;
- *eo*: prid. rad. m. r. jd. *üzō*; Njd. prid. m. r. *vēsō*; *vóma*;
- *ae*: *jedānnēst* / *jedānēst*; *dvānnēst* / *dvānēst* / *dvānēst*; *šēsnnēst*;
- *oo*: Njd. *šlepōćica* / *šjepōćica*.

Redukcija vokala

13. I ovdje je vokal *i* podložniji redukcijama od ostalih vokala. Razlikujemo dva stepena redukcije tog vokala:

– djelimičnu: prid. rad. m. r. mn. *govòrⁱli*; Njd. *cřnā đigerⁱca*; Njd. *pūnⁱca*; inf. *pròl^tt*; Njd. *dětelⁱna*; Njd. *māgarⁱca*; Imn. *vòlovⁱma*; Njd. *jerēbⁱca*; Njd. *křtⁱca*;

– potpunu: Njd. *stòlca*; prid. rad. ž. r. jd. *dijélla*; inf. *gúlt*; inf. *mòlt*; Njd. *saònce*; Njd. *kòmšīnca*; Njd. *kòlkⁱ*; *tòlkō*; inf. *ùmit se*.

Pojedine riječi imaju dvojake oblike: prid. rad. ž. r. jd. *vòlⁱla* / *vòlla*.

Djelimičnu redukciju vokala *u* imamo u primjerima *dòr^ućak*, *skīn^ut*, a potpunu u *žèldac*; redukcija vokala *e* posvjedočena je u brojevima *dvādsēt* i *čētrēst*.

14. Evo nekoliko primjera u kojima se ogledaju morfonemske alternacije:

– *om ~ em*: Ijd. *òcem*; Ijd. *mūžem*; Ijd. *klúćem* / *kjúćem*; Ijd. *sàcem*; Ijd. *kopácem*; I *līstjem* / *līščom*; Ijd. *pútem*; Ijd. *pōjem* / *pōlem*; Ijd. *càrem*; Ijd. *ùcitejem*; Ijd. s. r. *vrúćēm*;

– *ov ~ ev*: Nmn. *nóževi*, Imn. *nóževima*; Nmn. *žřvñevi*; Nmn. *mīševi*, Gmn. *mīšēvā*; Njd. neod. prid. m. r. *trěšņev*; Nmn. *càrevi*; Nmn. *bùbñevi*.

1.4.2.1.2. Konsonantizam

U izrazitije osobenosti konsonantizma govora Bjelava svakako idu: zamjena sonanta *l̄* (*lj*) sonantom *j*; potvrđena opozicija između dvaju afrikatskih parova u korist *ć* i *đ*; palatalne varijante glasova *š* i *ž* (*ṣ̌* i *ẓ̌*); šćakavizam.

Sonanti

15. U ovom govoru sonanti ne odstupaju od standardnoštokavske artikulacione norme.

Građa ne pruža potvrde za pomjerenu artikulaciju sonanta *l*: Njd. *líce*; Njd. *čělo*; 3. l. jd. prez. *glědā*; Njd. m. r. *dlān*; inf. *mōlt*; prid. rad. ž. r. jd. *gōṛla*; Njd. *stōlca* / *šćěmlija* (arh.); Njd. *tlě*, Gmn. *tālā*, Lmn. *tlīma*.

Artikulacija sonanta *j* nije ista u svim pozicijama u riječi, i kreće se od vrlo postojane u inicijalnoj, preko oslabljene između dva vokala (npr. dva *i*), pa sve do potpunog gubljenja *j* u pojedinim leksemama: 3. l. jd. prez. *ćūjē*; 3. l. jd. prez. *bṛjē se*; inf. *stājat*; Njd. m. r. *djěćijī*; 3. l. jd. prez. *udājē se*; 3. l. jd. prez. *kūjē*; 3. l. jd. prez. *prōlijē*; 2. l. jd. imp. *sīj*; 3. l. jd. prez. *blējī*; Njd. *jāje*; Njd. *jēlen*; Njd. *jēla*; Njd. *jěloṿna*; Njd. *lijēha*; Nmn. *djělovi*, Gmn. *djěloṿā*; *milijūn*; *dvōja* (kōla); u sekvenci *-iji*: Njd. komp. m. r. *stāriijī*; Njd. komp. m. r. *nōvijī*; Njd. *ći*, *ćijā*, *ćijē*.

Vrijednost sonanta *r*: Njd. *křv*, Ijd. *křvim*, Ljd. *křvi*; Njd. *třbu^h*; Njd. *prěgršće*; Njd. *přst*; 3. l. mn. prez. *třcē*; Njd. *žřvañ*; 3. l. jd. prez. *hřžē*; Njd. *dřvo*, Gjd. *dřveta*, Ljd. *drvētu* / *dřvetu*, Nmn. *dřva*, Gmn. *dřvā* / *drvā*; Njd. *hřđa*; inf. *sātrti*; Njd. m., ž. i s. r. *cřn*, *cřna*, *cřno*, Njd. odr. prid. ž. r. *cřnā*, Njd. komp. m. r. *cřnijī*; Njd. prid. m. r. *mřk*, Gjd. *mřkōg*.

I izgovor sonanata *m* i *n* slaže se s fonetskim standardom (alofonska vrijednost ovih sonanata nije posebno označavana): 1. l. jd. prez. *pām̄tīm*; 1. l. jd. prez. *znām*; Njd. *jěcam*; 1. l. jd. prez. *nísam*; inf. *učinti*.

16. Alternacije

U govoru Bjelava prisutna je pojava zamjene sonanta *l̄* (*lj*) sonantom *j*, otprije potvrđena u Sarajevu (Šurmin 1895:195; navodimo i oblike u kojima nije izvršeno jotovanje): Njd. *zátijok*, Gjd. *zátijoka*; Njd. *žūl* / *žūj*, Gjd. *žūla* / *žūja*, Nmn. *žūlevi* / *žūjevi* (nap.: “sa *j* govore žene”); N *jūdi*, G *jūdī*, D *jú-d̄ma*, A *jūde* (uz oblike s *l̄*); Njd. *těmej* (uz *těmeļ*), Amn. *těmeje* (uz *těmeļe*); Njd. *kjúc* (uz *klúc*), Ijd. *kjúcem* (uz *klúčem*), Nmn. *kjúci* (uz *klúcevi*), Imn. *kjúcima* (uz *klúcevima*); 3. l. jd. prez. *vajā* / *vājā* (uz *vālā*); 3. l. jd. prez. *šūpjī* (šuplji; dupsti); N *grābje*, G *grābājā*; Njd. *zēje* / *zěje*; Njd. *jubica* (uz *l̄ubica*); Njd. *dujina*; Njd. *ponědejak*; Njd. *nědeja*; Njd. *prōjeće*; Njd. *učitějca*; Njd. *zdrāvje*; Njd. *grēbje*; Njd. komp. m. r. *bōjī* / *bōjī* (uz *bōlī*); Njd. superl. m. r.

näjbojī (uz *näjboļī*). Kao što se vidi, često se naporedo javljaju oblici sa sonantom *j* s oblicima u kojima nije došlo do promjene $\acute{l} > j$.

Primjeri za ostale alternacije sonanata (u kojima se ogledaju asimilaciono-disimilacioni procesi, uprošćavanje suglasničkih skupina i dr.):

li ~ *lí*: 3. l. jd. prez. *kľizā se* (uz *talizā se*);

\acute{l} ~ *o*: Njd. *bòsiok*;

mn ~ *vn*: Njd. *gúvno*;

mn ~ *ml*: pril. *mlògo*;

mń ~ *mĺ*: 1. l. mn. prez. *sûmĺāmo* (sonant \acute{l} dobijen disimilacionim putem);

n ~ *m*: 1. l. jd. prez. *pòcmēm*;

n ~ *l*: Njd. *dùlum*;

ń ~ *jń* ~ *ĺń*: Njd. m. r. *dójńī* (uz *dóĺńī*);

ń ~ *j*: *sjājna* (< *sjanjna*);

gn ~ *gń*: Njd. *gńezdo*, Ljd. *gńezdu*, Nmn. *gńezda*, Gmn. *gńezdā*;

j ~ *i* ~ *ji*: Njd. *paradāiz*.

17. Glas *h* odlično se čuva u svim pozicijama: 3. l. jd. prez. *hŗve se*, prid. rad. m. r. jd. *hŗvō se*; prid. rad. m. r. mn. *hŗvali se*; jd. *hājde*, 1. l. mn. *hājmo*; 1. l. mn. prez. *hrānīmo*; prid. rad. ž. r. jd. *vŗhla*; Njd. *hōrōz*; Njd. *hōbēr*; Njd. *Hŗvāskā*; Njd. *Hŗvāt* / *Hŗvāt*; A enkl. obl. *hī*; *hījada* / *hīlada*; inf. *hōtjet*, 1. l. jd. prez. *hōcu*, 2. l. jd. *hōćeš* / *hōćeš*, 1. l. mn. *hōcemo*, 3. l. mn. prez. *hōcē*; gl. pril. sad. *hōtēci*; Njd. *ūho*; Njd. prid. *vēhdo* (*stāro*); Njd. *strēha*; Nmn. *mjēhovi*; Njd. *būha*; Njd. *duhān* / *dūhān*; inf. *kíhat*; Njd. *prōmaha*; Gjd. *sjeromáha*, Vjd. *sjēromāhu*, Amn. *sjeromáhe*; Njd. prid. m. r. *mēhak*, Njd. odr. prid. ž. r. *mēhkā*; A *ńīh* / *ńīhā*; pril. *nēhotē*; Njd. *ocūh*; Njd. *mijēh*, Njd. *sjerōmāh*, Gmn. *stārih*.

Uz rijetke potvrde oslabljene frikacije imamo i oblike u kojima se ovaj konstriktiv gubi na kraju riječi: Njd. *trbu^h*; 1. l. jd. aor. *vidje*, *uzē*; Gmn.: neod. obl. m. r. *jákī*.

Alternacije glasa *h*:

h ~ *k*, *g*: Njd. *štākor*;

h ~ *f* ~ *v*: *fāla*; Njd. *kafāna*; Njd. *zóva* (uz *zòbika*);

h ~ *s*: Nmn. *òrasi* (uz *òrahi*);

h ~ *k*: Njd. *krišćanin*;

ht ~ *šč*, *št* ~ *kt*: inf. *dŗšćat*.

Grupa *hv* dosljedno je očuvana u: *kāhva*.

18. Afrikate

U ovome je govoru potvrđena opozicija između dvaju afrikatskih parova u korist *ć* i *đ*; jedina potvrda za *č* je Ijd. *ključem*, dok za *ž* (dž) nema potvrda: Njd. *ćamac*; Njd. *ključ* / *kjuč*, Njd. *ćacak*, Njd. *riječ* / *rêc*; Njd. *đám'ja*, Njd. *đāndār* i dr.

Potvrde za *ć* i *đ*: Njd. *plěčka*, Nmn. *plěčke*, Gmn. *plěčkī*, Lmn. *plěčkama*; Njd. *kūća*, Gjd. *kūćē*, *kòt kućē*; Ljd. *kūći*; Njd. *ćošak*; N *léđa* / *lěđa*, G *lěđa*, L *lěđima*; Njd. *đōn*, Nmn. *đōnovi*; Njd. *ćāđ* (uz *gàra*), Ijd. *ćāđim* (uz *gārōm*); Njd. *đāk*.

19. Glasovi *š* i *ž*

U govoru Bjelava gotovo dosljedno se realiziraju *š* i *ž*, palatalne varijante glasova *š* i *ž*: *ćošak*, *gòdišće*, *kàšćica*, *šēsñest*, *šènišñō brāšño*; *držē* / *držē*, *zvižđim*, *živē* / *živē*, *žrijebe* i sl. Palatalizirani šuštavi suglasnici *š* i *ž* jedna su od najizrazitijih osobnosti konsonantizma ovoga govora.

Jotovanje

20. Ovdje je: *mlàđā*, *mèđa*. U ovome govoru, kao i u susjednim šćakavskim govorima, u rezultatu nekih starijih izmjena nepalatalnih suglasnika u vezi s *j* imamo refleksu *šč* (*št* ~ *šč* ~ *ś*) i *žđ* (*žd* ~ *žđ*): N *klijěšća*, Njd. *ušćap*; Njd. *prègršće*, Njd. *dvòrišće*, Njd. *šènićišće*, Njd. *gòdišće*; tako i: 1. l. jd. prez. *zvižđim* / *zvižđim*, 3. l. jd. prez. *zvižđi* / *zvižđi*, 2. l. mn. prez. *zvižđite*, prid. rad. m. r. mn. *zvižđali*.

Ovdje je i: inf. *vrišćat*, *púšćat*, 3. l. mn. prez. *púšćajū*, 3. l. mn. prez. *išćū* (analogijom prema odnosima *t:ć*, *d:đ*, npr. *vratiti*: *vraćen*, *saditi*: *sađen*, došlo je do promjene odnosa *st:št* i *zd:žd* u odnose *st:šč*, *žd:žđ*, npr. *pustiti*: *pušten* u: *pustiti*: *pušćen*).

21. Novo jotovanje. Dosljedno je izvršena promjena skupina *jt*, *jd* u složenim glagolima koji u svojoj osnovi imaju glagol *ići*: *j + t*: inf. *dôć*, *sîć*, *izîć*; *j + d*: 2. l. jd. prez. *dôđēš*; 2. i 3. l. jd. aor. *dóđe*; 3. l. jd. prez. *izîđē*; 2. l. jd. imp. *izîđi*.

22. Novije jotovanje. Sudbina pojedinih nepalatalnih suglasnika, odnosno grupa s nepalatalnim suglasnicima koji su dolazili u dodir sa sonantom *j* (poslije ispadanja poluglasa) vidi se iz sljedećih primjera:

– *l + j*: Njd. *veséle* (uz *veséje*; u ovakvim primjerima ogleda se pojava zamjene sonanta *l* sonantom *j*);

– *t + j*: N *brāća* (uz *brātja*; arh.), G *brāćē*, D *brāći*; N *lišće*, I *lišćom* (uz *listjem*); Nzb. im. *prūće* (nov.);

– *d + j*: Njd. *ròđāk*, Nmn. *ròđāci*; Njd. *gvòžđe*.

23. Jekavsko jotovanje. Sonanti *l* i *n* jotuju se redovno; *l + j* (< *ě*): Njd. *slěpòcica* (uz *sjepòcica*); Njd. *kòleno*, Gmn. *kòlĕnā*, Imn. *kòlenima* (uz oblike sa *j*); Njd. *lěšnik*; inf. *zàlěvat* (uz *zàjevāt*); *n + j* (< *ě*): N *nědra*, G *nědārā*; Nmn. *sněgovi* (uz *sněgovi*).

Jotovane *d* i *p* imamo u: *svāgĕde*; Njd. *plěva* (uz *pjěva*), dok za promjenu *t*, *s*, *c*, *b*, *m* i *v* nema potvrda.

24. Ukoliko se u govornom lancu nađe skupina teška za izgovor, ona podliježe glasovnim zakonima asimilacije i disimilacije, što za posljedicu može imati gubljenje nekog suglasnika. Ti su procesi prisutni u raznim leksemama i u ovom govoru, te ćemo ih ilustrirati dijelom raspoložive građe.

Asimilacija suglasnika:

sl̥ > šl̥: Njd. *šlěme* (uz *šjěme*);

sc̥ > šc̥: N *lišće*;

sm > šm: Njd. *šmrěka*;

ht > st: prid. rad. m. r. jd. *stĭo*.

Disimilacija suglasnika:

čn > šn: Njd. *brātišna*; Njd. *sěstrišna*;

čn ~ čń ~ tń: Njd. *vòčńāk*;

mn > ml: *mlògo*;

mń > ml̥: 1. l. mn. prez. *sūmlāmo*.

Gubljenje suglasnika *g*, *d*, *p*, *t*, *v*:

gn̥ > n̥: Njd. *jāne*; Nmn. *jānād*, Gmn. *jañādī*, Dmn. *jañādīma*;

dl̥ > l̥: Njd. *l̥jéto*;

ždr̥ > žr̥: Njd. *žrĭjebe*;

ps̥ > s̥: inf. *sòvat*, 3. l. jd. prez. *sùjĕ*; 3. l. mn. prez. *sùjū*;

pč̥ > č̥: Njd. *čĕla*, Nmn. *čĕle*;

pš̥ > š̥: Njd. *šĕnca*; Njd. *šĕnicišće*; *šĕnišnō brāšno* (*mlĭvo*);

pt̥ > t̥: Njd. *tĭca*;

pt̥ > p̥: Njd. *lĕpĭr*, *lepĭrca*;

st̥ > s̥: Njd. prid. m. r. *māsan*;

tk̥ > k̥: N *kò*; N *nĕko*; N *nĭko*;

dv̥ > d̥: Njd. *grūda*;

svj̥ > sj̥: Njd. *sjĕdok*; 3. l. jd. prez. *sjĕdoćī*.

Potvrde još nekih pojedinačnih suglasničkih izmjena: *čl̥ ~ čl̥*, *šl̥ ~ šl̥*: Njd. *člānak*; *kč̥ ~ hc̥ ~ šc̥ ~ č̥*: Njd. *ščĭ*, GDVjd., Nmn. *ščĕri*, Ajd. *ščĕr*, Ijd. *ščĕrkōm*, Gmn. *šĕrā* / *ščĕrā*, Dmn. *šĕrama* (*kč̥ ~ š̥*), Imn. *ščĕrama*.

24. Metateza nije česta pojava; ovdje je: Njd. neod. prid. *vĕhdo* (*stāro*); Njd. *rijĕzga* (*jĕzgra*).

25. Alternacije suglasnika i suglasničkih grupa

- z ~ ž*: 2. l. jd. imp. *stríži*;
s ~ š: prid. trp. m. r. jd. *doněšen*, prid. trp. ž. r. jd. *donešena*, prid. trp. s. r. jd. *donešeno*;
st ~ št: 3. l. jd. prez. *štròjī*; prid. trp. m. r. jd. *ùštroyen* (uz *utùćen*);
sv ~ šv: Njd. *švràka*;
ž ~ ẓ̌ (*ž ~ đ*): Njd. *đāndār*;
št ~ šp: Njd. *kòšpica*;
k ~ ć: Njd. *ćilim*; Njd. *šćemlija* (arh.); Njd. *šěcer*; Njd. *šecèrluk*; Njd. *sìrće*;
k ~ g: Ljd. *mòzgu*;
ci ~ si ~ gu: Njd. *sistěrna*;
ž ~ Ĺ, j: Njd. *dujīna*;
št ~ ć: Njd. *òpcīna*;
st ~ št ~ šć: prid. trp. m. r. jd. *pùšćen*; inf. *pùšćat*;
šč ~ šć: Njd. *pàšće*; Njd. *gùšće*;
č ~ š: Njd. *šùkundjèd*;
č ~ ć: Njd. *ocùh*;
št ~ šč ~ šć: Njd. *bàšća / bášća*;
ž ~ r: 3. l. jd. prez. *nè mere*;
đ ~ j: Njd. *Jūrjev*, Ljd. *Jūrjevu*;
zgl ~ žgl: Njd. *žglàvak*, Nmn. *žglàvci*;
gde ~ gdě ~ gđ ~ đ: *đī / đe*; *svàgđe*;
vde ~ vdě ~ vđ ~ đ: *óvdi*; *dóvlē* (*d ~ l*);
nde ~ ndě ~ nđ: *ónđi*.

26. Uz pojedine sonante i drugdje već su navedene potvrde za sekundarne suglasnike; evo još nekih:

- j* (*i*): prid. rad. m. r. jd. *pùstijō*, *nòsijō*, *dònijō*, *vòlijō*, *pjéviijō*, *hòtijō*;
 Njd. *jùlār*, Gjd. *julára*;
n: prid. rad. ž. r. jd. *nànišla*;
s: Njd. *spūž*.

27. I o suglasničkim redukcijama već je bilo govora; evo još nekih primjera:

- v*: Njd. *čòjk / čòik*, Gjd. *čòeka*, Vjd. *čòeće*; Njd. *mèdjed*, Gmn. *mèdjèdā*; Njd. *jěverⁱca*;
j: Njd. dem. *zmīca*;
r: Njd. *kùmpijer / kùmpjer*;
st u finalnoj poziciji: inf. *ùdjet*;
tst > st: *pěsto* (500).

28. Ovdje je uobičajena geminacija *dn > nn*; navest ćemo i primjere s geminantnom artikulacijom koja je posljedica redukcije vokala *i*: 3. l. jd. prez. *bünnē*, Njd. prid. ž. r. *glánna*, N ž. r. *jènna*, G m. r. *jènnög*, D ž. r. *jènnøj*, I m. i ž. r. *jènnīm*, *jènnōm*, L m. r. *jènnōm*; 3. l. jd. prez. *pännē*, Njd. *pōnnē*, Gjd. *pōnnē* / *pōnnē*, Njd. prid. ž. r. *žénna*, kao *i*: prid. rad. ž. r. jd. *vōlla*; prid. rad. ž. r. jd. *dijélla*.

1.4.2.1.3. Akcenatski sistem

Upitnikom su traženi odgovori na mnoge pojedinosti u vezi s akcenatskim sistemom. Donosimo ovdje širi izbor iz te građe, kako bi se stekao uvid u osobnosti koje govor Bjelava smještaju u zonu arhaičnijih bosanskih govora.

29. Mjesto akcenta: gl. pril. sad. *gòvorēć*; 1. l. mn. prez. *ćitāmo*; Gmn. *brkòvā*, Imn. *brkòv¹ma*; Gmn. *rebārā* / *rebārā*; G *nèdārā*; 3. l. mn. prez. *d¹žē* / *držē*; gl. pril. sad. *d¹žēć*; inf. *uzēt*; 2. i 3. l. mn. aor. *uzéste*, *uzéšē*; prid. rad. ž. r. jd. *üzēla*; Gmn. *lakātā*; Gmn. *nokātā* / *nokātā*; 2. l. mn. prez. *īđēte*; inf. *ùnīć* / *unīć*; 3. l. jd. aor. *unīde*; inf. *izīć*, 3. l. jd. prez. *izīđē*, inf. *otīć*; 1. l. jd. prez. *sjēdīm* / *sjedīm*; 2. l. mn. prez. *sjēdīte*; 1. l. jd. prez. *stòjīm* / *stojīm*; 2. l. mn. prez. *klēcīte*; 1. l. jd. prez. *donèsem*, 1. l. mn. prez. *donèsemo*; prid. rad. ž. r. jd. *dònēla*; Gjd. *čòeka*; G *lūdī* / *jūdī*; Gmn. *òčēvā*; Gmn. *šērā* / *šécērā*; Njd. *Mēhìnica* (od *Meho*); Gjd. *Mēhìna* / *Méhina* (od *Meho*); Njd. prisv. prid. ž. r. *Mēhina* (od *Meho*); Gmn. *Husīcā* / *Hüsīckī* (od *Husīć*); 3. l. jd. prez. *udājē se*; 3. l. jd. prez. *obečāvā*; 1. l. jd. prez. *skīnēm*, *svúcem*; 1. l. mn. prez. *pèremo*; inf. *izàpirat*, *izàprat*; prid. trp. s. r. jd. *osúšeno*; G *vrātā*; 3. l. jd. prez. *otvārā*; Njd. *čjèpan¹ca*; prid. trp. jd. ž. r. *trēšēna*; 1. l. mn. prez. *sjécemo*, 3. l. mn. prez. *sjékū*; 3. l. jd. prez. *nē valā* / *nē vajā*; 1. l. mn. prez. *īmāmo*; 1. l. mn. prez. *pēcēmo*, 3. l. mn. prez. *pékū*; 3. l. jd. prez. *ispēcē*; prid. trp. jd. ž. r. *prolēvēna*; prid. rad. jd. ž. r. *pròdāla* / *prodāla*; 1. l. jd. prez. *okopājēm*; Dj. *mòt¹ki*; prid. trp. ž. r. jd. *požnévēna*; inf. *počēt* / *pòcēt*; 1. l. mn. aor. *počésmo*; Gmn. *ovācā*; 1. l. mn. prez. *vúcēmo*, 3. l. mn. prez. *vūkū* / *vúkū*; inf. *pòmūst*; Gjd. *sòkola*, Nmn. *sòkolovi*; Njd. *jerèb¹ca*; 3. l. jd. prez. *lètī* / *letī*, 3. l. mn. prez. *letū* / *lètū*; Gmn. *golubòvā*, Dmn. *golubòv¹ma*; Gmn. *vukòvā* / *vukòvā*; Gmn. *zēcēvā*; Njd. *gujāvca*; Gmn. *mrāvī* / *mrāvā* / *mrāvā*; Ljd. *drvētu*, *d¹rvētu*; Gmn. *dēbāla*, *stābāla*; 1. l. mn. prez. *lòmīmo*; Njd. *kùmpijer* / *kùmpjer*; prid. rad. ž. r. jd. *mīrisala*; Njd. *jubica* / *lúbica*; Njd. *duhān* / *dùhān*; Njd. *vretēno*; 1. l. mn. prez. *plètēmo*; Njd. *ìgla*; 1. l. mn. prez. *mòtāmo*; Lmn. *brèdima*, *brègovima*; Ljd. *kamènu*; Njd. *mènnīk*; Ajd. *nà rēku*; Gmn. *vīròvā*; prid. rad. m. r. jd. *ozēbō*; Gmn. *dānā* / *dánā*; Gmn. *zvježdā*; Ljd. *mjēsēcu* / *u mjesēcu*, Gmn. *mjesēcī*; Njd. *ucítējca*; 1. l. mn.

prez. *bròimo*; prid. trp. m. r. jd. *umiven*; Gmn. *prijatējā / prijatélā*, Dmn. *prijatējima / prijatélima*; 3. l. jd. prez. *obecāvā*; Gmn. *zapovjēdi*; inf. *umrjjet / umrēt*; 2. l. jd. imp. *pripòvjēdāj*; 3. l. jd. prez. *sjèdoči*; prid. trp. ž. r. jd. *zàklēta*; Njd. prid. ž. r. *širòka*; Njd. prid. m. i ž. r. *dùbok*, *dubòka*; Njd. prid. m. r. *crvènkast*; G (+ *od*, *bez*): *òd menē*, *brèz menē / bèz menē*, *mènē*; Gjđ. m. r. *òvog*; Njd. m. i ž. r. *kòlkī*, *kòlkā*; *petère pantole*; *vāmo*; *ànamo*; *òvdā*; *plāho*, *jāko*, *vřlo*, *vóma*; *drùkćijē*; 3. l. jd. imperf. *bijāše*, 1. l. mn. imperf. *bijásmo*.

30. Alternacija dugosilazni: dugouzlazni akcent

– Djđ. *glávi*; N *ústa*; Ljd. *rjéci* (uz *rijéci*); N *léđa* (uz *lēđa*); L *lédima*; Njd. *rúka*, Djđ. *rúci*; prid. rad. ž. r. jd. *dála*; prid. rad. ž. r. jd. *svúkla*; Njd. *gréda*; N *vráta*; Ljd. *másti*; Njd. prid. m. r. *másan*; N *klijéšća*; Njd. *rúda*; prid. rad. ž. r. *vúkla*; Njd. *krílo*, Nmn. *kríla*, Gmn. *krílā* (uz *krílā*); Njd. *jáje*; Nmn. *jája*; Nmn. *génezda*; Nmn. *débla*, *stábla*; Nmn. *vjénci*; Gmn. *tálā*; Ljd. *dánu*; Nmn. *zvjéзде*; Gmn. *sélā* (uz *sēlā*); Njd. *pláca*; Gjđ. *míra*; Njd. *đennáza / đenáza*; prid. rad. ž. r. jd. *kléla se*; Njd. prid. m. r. *žédan*, Njd. prid. ž. r. *žédna / žénna*; Njd. m. r. *dójñī / dólñī*; Njd. prid. m. r. *hládan*; I s *ńóme* (uz *s ńóm*); Njd. *ńézīn*; *òvdi*;

– Ajđ. *glāvu*, Nmn. *glāve*; Ljd. *zūbu*; N *lēđa* (uz *lēđa*); Ajđ. *rūku*; Gjđ. *žúla / žúja*; Ljd. *lāktu*; Vjd. *djēte* (uz *djēte*); inf. *rāst*; Ajđ. *grēdu*, NAMn. *grēde*; inf. (*is*)*trēst*; inf. *vūc*; Ijd. *jēžom*; Gmn. *vjēnaca*; Gmn. *nītā*; Njd. *mōst*; Njd. *mōre*; Njd. *grōm*; Njd. *íne*; D *ńój*, I s *ńóm* (uz *s ńóme*).

31. Alternacija kratkosilazni: kratkouzlazni akcent

– Ljd. *mòzgu*; 3. l. mn. prez. *ràzūmē*; Ljd. *křvi*; Njd. *zèncā*; Njd. *sùza*; Gmn. *ùšijū*, IImn. *ùšma*; Njd. *jèz'k*; prid. rad. m. i ž. r. *smijō*, *smijala*; Gmn. *kòstijū*, Imn. *kòstima*; 3. l. jd. prez. *hřve se*; Njd. *rèbro*, Nmn. *rèbra*; Gmn. *rúkū*; imp. jd. *dřži*; 3. l. jd. prez. *bàcā*; Lmn. *přstima*; Djđ. *nòzi*; imp. mn. *ìđite*; Njd. *kòleno / kòjeno*; Gjđ. *djēteta*; inf. *igrat se*, 3. l. mn. prez. *igrājū*; Dmn. *šèrama*, Imn. *ščèrama*; Njd. prid. ž. r. *bòsa*, odr. obl. m. r. jd. *bòsī*; 3. l. jd. prez. *père*; Njd. prid. ž. i s. r. *čista*, *čisto*; Njd. *tèmel / tèmej*; 3. l. jd. aor. *skòva*; Njd. *smètje / smètće*, Gjđ. *smètja / smètća*; Njd. *dàska*, NAMn. *dàske*; 3. l. mn. prez. *imajū*; Njd. *livada*; Njd. *lèmeš*; Nmn. *vòlovi*; Nmn. *sirevi*; Njd. *sùrutka*; Njd. m. r. *divijī*; Ijd. *mìšom*, Nmn. *mìševi*; Njd. *křt'ca*; Nmn. *čèle*; Nmn. *dřva*; 1. l. mn. prez. *lòmīmo*; Njd. *jèlov'na*, *bùkov'na*, *hràstov'na*; N *gròzdje*; N *vòce*; 1. l. mn. prez. *bèrèmo*; Njd. *burànija*; Njd. *kùmpijer / kùmpjer*; Njd. *pèlin*; Njd. *hřđa*; prid. rad. ž. r. jd. *plèla*; Njd. *igla*; 3. l. jd. prez. *mòtā*; Njd. *tèsta*; Ljd. *mòstu*; Njd. *màgla*; Ljd. *po nòci*, Lmn. *nòcima*; Nmn. *sèla*, Lmn. *sèlima*; Nmn. *càrevi*; 1. l. mn. prez. *bròimo*; Ljd.

rātu, Gmn. *rätōvā*; 3. l. jd. prez. *kùnē se*; Njd. *jàzúk / zijān*; Njd. prid. ž. r. *slābā*; Njd. prid. ž. r. *lāhka*; Njd. prid. ž. r. *srètna*; Njd. komp. prid. m. i ž. r. *stāriji, stārijā*; Njd. odr. prid. ž. r. *slātkā*; Njd. odr. prid. ž. r. *mèhkā*; Njd. odr. prid. ž. r. *širokā*; Njd. odr. prid. m. r. *krātki*; G (+ *od, bez*): *òd menē, brèz menē / bèz menē, mènē*; A *tèbē* (uz *tèbē*); L *ò tebi*; N *kòji, kòjā, kòjē* (uz *kòji, kòjā, kòjē*); Njd. *négōv, négova, négovo*; Njd. *prvī; drūgī; dvōja kōla; òpēt*; inf. *hòtjet*; 1. l. jd. prez. *hòcu*;

– Njd. *kōža* (uz *kōža*); 3. l. jd. prez. *glèdā*; 2. l. jd. imp. *vīdi*; N *ūho*; Gjd. *iz uha, bèz uha*; Gmn. *jèzikā*; Njd. *pjèsma*; prid. rad. m. r. jd. i mn. *hrvō se, hrvali se*; N *nèdra*; Gmn. *nōgū*; inf. *ič*, 1. l. jd. prez. *īdēm*; gl. pril. sad. *īdūci / īdūc*; imp. jd. *bīži*; Gmn. *kōlènā / kōjēnā*; Njd. *čōjk / čōik*; Vjd. *čòeće*; D *djèci*, V *djèco*; N *brāca / brātja*; Vmn. *žène*; Vjd. *djèvōjko*; Njd. *svèkar*; Njd. *šlēmē / šjēmē*; Njd. *vātra*; prid. rad. m. r. jd. *kōvō*; N *mèrdevine*; 2. i 3. l. jd. aor. *lèže*; 2. l. jd. imp. *lèzi*; prid. rad. m. r. jd. *lègō*; Njd. *brāšno*; inf. *pēc*; Njd. *jāne*; Njd. *jāre*; inf. *tjèrat*; N *kōla*; Njd. *vīme*; Njd. *jāsle*; Njd. *kūja*; Njd. *tīca*; Njd. *gūska*; Njd. *gūšće*; Gmn. *mèdjēdā*; Gmn. *līsīcā*; Njd. *gūšter*; Njd. *žāoka*; Njd. *gūsjenca*; Njd. *šūma*; Njd. *kōra*; 1. l. mn. prez. *slōmīmo*; Njd. *šjīva / šlīva*; Njd. *rēpa*; inf. *prèst(i)*; prid. rad. ž. r. jd. *prēla*; inf. *plèst(i)*; Njd. *mrēža*; Ljd. *pōju / pōlu*, Nmn. *pōja / pōla*, Lmn. *pōjima / pōlima*; Njd. *vrēlo*, Ljd. *vrēlu*; Njd. *kīša*; Njd. *jèto / lèto*; 3. l. jd. aor. *pōmože*; 3. l. jd. aor. *pōgide*; 3. l. jd. prez. *šālē / šājē*; Njd. prid. m. r. *dōbar*; Njd. prid. m. r. *vèlk*; Njd. prid. m. r. *òštar*; Njd. odr. prid. ž. r. *dèbelā*; Njd. odr. prid. m. r. *nōvī*; Njd. odr. prid. m. r. *vèseli*; Njd. prid. m. r. *žūckast*; GA *nègā*; DL *nèmu*; D *nāma*; N *nèko*; N *nīko*; *nèšta / nèšto*; Njd. *nāš, nāša, nāše*; Njd. m. r. *òvāj / òvī*; Gjd. m. r. *òvog*; *dvjèsta*; *hījada / hīlada*; Njd. m. r. *trèći*; N *dvōje*; *rādo*; *sūtra*; 2. l. jd. prez. *hòćeš / hòćš*.

32. Slog ispred sonanata – *dužina: kratkoća*

Primjeri sa zabilježenom dužinom: 1. l. jd. prez. *pāmtīm*; Njd. *djèvōjka*; Njd. *pēcūrka*; primjeri sa zabilježenom kratkoćom: Nmn. *òpānci*; Njd. *cjèdička*; Njd. *pòdvōrnik*; primjeri bez obilježene dužine (kratkoće): Gjd. *pālca*; Njd. *brātić*, Vjd. *brātiću*; Gjd. *mòmka*; Njd. *kòlac*, Gjd. *kólca*; Njd. *lònac*; Gjd. *lònca*; Njd. prid. m. r. *zōbnī*; Njd. *slāmka*; N *grābje*; *vòlo^uvskā^o*; Nmn. *òrlovi / òrlī*; Njd. *sūnce*; gl. pril. proš. *bīvši*.

33. Odnos -ē : -ě u prezentu

– Primjeri s -ē u prezentu: 1. l. jd. prez. *ūmijēm*, 1. l. mn. prez. *ūmijēmo*; 3. l. jd. prez. *čūjē*; 3. l. mn. prez. *pjūjē* (uz *plūje*); 1. l. jd. prez. *kāžēm*; 1. l. jd. prez. *kāzujēm*; 3. l. jd. prez. *brījē se*; 1. l. jd. prez. *dādem / dājēm*; 3. l.

jd. prez. *sjēdē*; 3. l. jd. prez. *pānnē*; 3. l. jd. prez. *sākrijē*; 3. l. jd. prez. *kūjē*; 1. l. jd. prez. (*is*)*trēsām*, *trēsēm*; 2. l. mn. prez. *jēdēte*; 3. l. jd. prez. *pījē*; 3. l. jd. prez. *prōlijē*; 3. l. jd. prez. *kūpujē*; 3. l. jd. prez. *žānē*, 1. l. mn. prez. *žānēmo*; 1. l. jd. prez. *pōčmēm*; 3. l. jd. prez. *ūzjašē*; *lājē*; *mjaučē*; 1. l. mn. prez. *bērēmo*; 3. l. jd. prez. *mīriši*; 3. l. jd. prez. *vēhnē*; 1. l. jd. prez. *plētēm*, 1. l. mn. prez. *plētēmo*; 3. l. jd. prez. *šijē / šjē*; 3. l. jd. prez. *ūdijē*; 3. l. jd. prez. *kīšē*; 1. l. jd. prez. *dřščēm*; 3. l. jd. prez. *pōmognē*; 3. l. jd. prez. *sūjē*; 3. l. jd. prez. *būdē / būnē / būnnē*;

– primjeri s -ē u prezentu: 1. l. mn. prez. *pēcēmo*; 3. l. jd. prez. *ispēcē*; 1. l. mn. prez. *sijēmo*; 1. l. mn. prez. *vúčēmo*; 3. l. jd. prez. *prédē*;

– primjeri bez obilježene dužine: 3. l. jd. prez. *mōre*; 1. l. jd. prez. *smijem se*, 2. l. mn. prez. *smijete se*; 3. l. jd. *hřve se*; 1. l. mn. prez. *dājemo*; 1. l. mn. prez. *dovēdemo*; 1. l. jd. prez. *donēsem*, 1. l. mn. prez. *donēsemo*; 3. l. jd. prez. *rāste*; 3. l. jd. prez. *pēre*, 1. l. mn. prez. *pēremo*; 1. l. mn. prez. *vřšemo*; 1. l. mn. *pomúzemo*; 3. l. jd. prez. *pāse*; 3. l. jd. prez. *sātare*.

34. Alternacija dugouzlazni: kratkouzlazni akcent

– Ljd. *mōzgu*; 3. l. jd. prez. *rāzūmī*; 1. l. jd. prez. *mōgu*; IImn. *zūbima*; inf. *vrišcat*; Njd. *brkot*; L *přsima*; 3. l. jd. prez. *hřve se*; IImn. *rūkama*; Njd. *nōga*; Nmn. *prōsci*; Njd. *kōsac*; Njd. *zmija*; Njd. *rijēzga* (uz *jēzgra*); Njd. *igla*; Njd. *udōvac*; 3. l. jd. prez. *kūnē se*; Njd. *jabāndija*; Njd. prid. m. r. *krātak*; N *ōna*; G m. i ž. r. *dvōjcē*, *dvijū*, D m. i ž. r. *dvōjci*, *dvjēmā / dvimā*; G *trijū*, D *trimā / trēmā*; *brzom*;

– Njd. *zātijok*; L u *ústima*; Imn. *rijécma*; prid. rad. m. r. mn. *zvízđali*; inf. *smijat se*; 1. l. jd. prez. *smijem se*, 2. l. mn. prez. *smijete se*; L *lédima*; Lmn. *grédama*; Njd. *prōzor*; Dmn. *krmādma*; Njd. *órō*; Dj. *jāetu*; Njd. *lōvac*; Njd. *mólac*; Njd. *đennāza / đenāza*; *óvdi*.

35. Alternacija dugosilazni: kratkosilazni akcent

– Njd. *křv*, Ijd. *křvim*; Njd. *dlān*; Njd. *gōst*; Njd. *šāv*; Njd. *gvōžde*; Njd. *đim*; Njd. *đimnāk*; 3. l. jd. prez. *trēbā*; N *nācve*; Ijd. *sōlim*; 1. l. jd. prez. *šipām*; N *grābje*; Njd. *bik*; Njd. *sř*; *lājē*; Njd. *klijen*; Njd. *zēje* (uz *zēje*); inf. *prēst(i)*; Njd. *prēđivo*; Nmn. *dānovi* (uz *dāni*); N *ōn* (uz *ōn*); N *štā / štō*; pril. *prījeko* (uz *priko*);

– Njd. *gnōj*; Njd. *lākat*; Njd. *dōba*; Njd. *ūje / ūle*; Gjd. *ždrijēbeta*; inf. *pāst*; Njd. *prāse*; Njd. *ždrāl*; N zb. *prúce* (uz *šřpke*); Njd. *pōnnē / pōnē* (uz *pōdnē*); Njd. *grād*; Njd. *zdrāvje*; A *nās*; Njd. *tā*; Gjd. m. r. *tōg*; 3. l. jd. aor. *bī*.

36. Alternacija akut : dugosilazni akcent

U govoru Bjelava nema akuta, ali nisu rijetki nepreneseni silazni akcenti, osobito dugi: 3. l. jd. prez. *spāvā*; 1. l. jd. prez. *sāñām*; 1. l. jd. prez.

kâžēm; 1. l. mn. prez. *dâjemo*; 2. l. jd. prez. *dôdēš*; 3. l. jd. prez. *izîdē*; 1. l. jd. prez. *ćûvām*; 3. l. jd. prez. *udâjē se*; 3. l. jd. prez. *dobîjā*; 1. l. mn. prez. *hrânîmo*; 3. l. jd. prez. *ćjêdî*; 3. l. jd. prez. *gâkćē*; 1. l. mn. prez. *vâbîmo*; Njd. *zêje* (uz *zêje*); Njd. *bêli lûk / bjêli lûk*; prid. trp. m. r. jd. *prisâden*; Njd. *sûša*; Njd. *pût*; 1. l. jd. prez. *spâsim*; 3. l. jd. prez. *obećāvā*; inf. *umrêt* (uz *umrîjet*); 3. l. jd. prez. *prîcā*; 1. l. mn. prez. *sûmlāmo*; Njd. odr. prid. m. r. *mlâdî*; Njd. odr. prid. m. r. *stârî*; Njd. odr. prid. m. r. *vrûćî*; Lmn. *bêlim / bjêlim*; N *jâ*; I s *ûim*; D *ňôj*, I s *ňôm / s nôme*; A *nâs*; A *ňih* (uz *ňihā*); I s *ûim*; *stô* (uz *stôtina*); *šêstî*; *sêdmî*; *ôsmî*; 3. l. jd. prez. odr. *nêce*, 1. l. mn. prez. odr. *nêcemo*, 2. l. mn. prez. odr. *nêcete*.

Primjeri s drugim akcentima: 1. l. jd. prez. *dâdem* (uz *dâjēm*), N *klijé-šća*; Njd. *dójnî / dólñî*; I s *ňome* (uz s *ňôm*); I s *kîme*; Njd. *črkva*, Gjd. *črkvê*, Gmn. *črkvî*; 2. l. jd. imp. *pripòvjedāj*; Njd. prid. s. r. *tùdē*; Njd. prid. m. r. *malèhan*, Njd. odr. prid. ž. r. *màlehnā*; Njd. odr. prid. ž. r. *črnā*; Njd. odr. prid. m. r. *mřkî*.

37. Alternacija kratkosilazni: dugouzlazni akcent

– 3. l. jd. prez. *ćûjē*; 3. l. jd. prez. *pjûjē* (uz *plúje*); 3. l. jd. prez. *brîjē se*; Gmn. *nògû*; 3. l. mn. prez. *sûjû*; 3. l. jd. prez. *kûjē*; inf. *trèbat*; 2. l. mn. prez. *jèdēte*, 3. l. mn. prez. *jèdû*; 3. l. jd. prez. *pîjē*; inf. *sîjat*; *lâjē*; Nmn. *zèčevi*; Njd. *bâšća / bášća*; prid. rad. ž. r. jd. *tkâla*; Nmn. *snègovi / snègovi*; 3. l. jd. prez. *sûjē*; – inf. *púšcat*; prid. rad. m. r. jd. *bácijo*; Nmn. *žúlevi / žújevi*; Nmn. *kľúcevi / kjúci*; Nmn. *nózevi*; Nmn. *pírevi*.

38. Alternacija *kratkouzlazni: dugosilazni akcent*: Nmn. *lônci*; 1. l. mn. prez. *ćitāmo*; imper. jd. *bròi*; Njd. odr. prid. s. r. *tùdē*; Njd. m. r. *prvî*.

39. Odnos *kratkoća: dužina* u prid. rad. i trp. ž. r.

– Primjeri bez obilježene dužine: prid. rad. ž. r. jd. *ćitala*; prid. trp. ž. r. jd. *prolevèna*; prid. rad. ž. r. jd. *sîjala*; prid. rad. ž. r. jd. *kòpala*; prid. rad. ž. r. jd. *pròcvala*; prid. rad. ž. r. jd. *sàtrla*; prid. rad. ž. r. jd. *mòtala*;
– primjer s dužinom: prid. rad. ž. r. jd. *kûpovāla*.

40. Odnos *kratkoća: dužina* u 2. i 3. l. jd. i 3. l. mn. aorista

– Primjeri bez dužine: 2. i 3. l. jd. *napísa*, *dóde*; 3. l. jd. *sjède*, *pòmože*, *pògide*;
– primjeri s obilježenom dužinom: 3. l. mn. *uzéšē*; *dîgošē*; *dàdošē*; *donèsošē*; *umrēšē*.

41. Alternacija m. i. s. r.: ž. r. u pridjevskih riječi

Primjeri: prid. rad. ž. r. jd. *üzēla*; prid. trp. ž. i s. r. jd. *dáta, dáto*; Njd. prid. ž. i s. r. *čista, čisto*; Njd. prid. m. i ž. r. *gládan, gládna / glánna / glána*; prid. rad. m., ž. i s. r. *küповō, küповāla, küповālo*; prid. rad. m. i ž. r. jd. *üm̃rō, um̃rla*; Njd. prid. ž. i s. r. *mláda, mládo*; Njd. prid. m. i ž. r. *stār, stàra*; Njd. prid. ž. i s. r. *tésna / tjésna, tésno / tjésno*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *nòv, nòva, nòvo*; Njd. prid. m. i ž. r. *dùg / dugàćak, dùga / dugàćka*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *tòpal, tòpla, tòplo*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *vèsō, vesèla, vesèlo*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *běl, béla, bélo*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *c̃rn, c̃rna, c̃rno*; prid. rad. m., ž. i s. r. jd. *bìo, bíla, bílo*.

42. Odnos *dugo r*: kratko *r*

– Primjeri za *r* pod kratkim akcentom: Ijd. *křvim*; Njd. *žřvañ*; Njd. *cřv*, Nmn. *cřvi*, Gmn. *cřvā* (uz *crvā*); Gmn. *drvā* (uz *drvā*); Njd. *vřba*; Njd. *gřm*; Njd. *vřh*, Gjd. *vřha*, Ljd. *vřhu*, Nmn. *vřhovi*; Njd. *četvřtak*; Njd. *cřkva*; Njd. prid. m. r. *tvřd*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *c̃rn, c̃rna, c̃rno*, Njd. odr. prid. ž. r. *c̃rnā*; Njd. prid. m. r. *mřk*, Gjd. prid. m. r. *mřkōg*; Njd. odr. prid. m. r. *mřkī*; Njd. prid. m. r. *čvřst*; *břzom*;

– primjeri za *r* bez akcenta: Njd. *prègršće* (pl. t.); Njd. m. r. *gōrak*; Njd. *pàstrmka*; inf. *sàtrti*; prid. rad. i trp. jd. ž. r. *sàtrla, satrvèna*; Njd. m. r. *čétvrtī*.

43. Odnos *kratkoća*: *dužina* u ostalim oblicima

Izbor iz građe: prid. rad. m. r. jd. *dōnijo*; Njd. *brätov*; Njd. *sestrîn / sèstrîn*; Njd. *màćehîn*; Njd. *Mēhinica* (žena po muževu imenu od *Meho*); Njd. prisv. prid. *Mēhîn / Méhîn* (od *Meho*); Njd. prisv. prid. ž. r. *Mēhina* (od *Meho*); Njd. *àvlija, dvòrišće*; Njd. *bèš'ka*, Gmn. *bèš'ikā*; 1. l. mn. prez. *trése-mo*; Njd. *lèmeš*; Njd. *šènicišće*; 1. l. mn. prez. *vřšemo*; 1. l. mn. prez. *vúćemo*; 1. l. mn. prez. *pomúzemo*; prid. trp. jd. ž. r. *pomužèna*; Njd. *jàstrēb*; Dj. *kōkoški*, Nmn. *kōkoši*; Njd. *gūšter*; Njd. *pāūk*; Njd. prid. m. r. *trěš'nev*; Njd. *òrah*; Njd. *pèlin*; Njd. prid. m. r. *rřbarov*; Gjd. *kāmena*; Njd. *nèrèt'vanskī*; Njd. *gòdišće*; Njd. ž. r. *àkšam / vèčē*; Njd. *pōnnē / pōnē / pónē*; Njd. *mjestàšće*; Njd. *kòmš'inca / kóna*; Njd. *lópov / hřsuz*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *křvāv, krváva, krvávo*; Gjd. m. r. *křvāvōg*; Njd. odr. prid. ž. r. *křvāvā*; Njd. *néz'in; dēsēt*; 3. l. mn. fut. *břčē*; 3. l. mn. prez. *hòčē*.

44. Izbor akcenta (i dužine)

Izbor iz građe: prid. rad. m. i ž. r. jd. *čitō, čitala*; Njd. *òbitel', ròdbina, fāmilija*; Njd. *prèzime*; Njd. *sèstrišna*; Njd. *těška / nòsēća*; inf. *skīn^ut*; N

vrāta, G *vrātā*, IL *vrātima*; Njd. *gvōžđe / žělezo*; Njd. *ćāđ / gāra*; 1. l. mn. prez. *sjécemo*; 1. l. mn. prez. *pěčěmo*; Njd. *gōrak*; Gmn. *ovācā*, Imn. *òvcama*; 1. l. mn. prez. *pomúzemo*; Njd. *ždrijěbac*; *mjàučē*; Njd. *sōkō*; Njd. *tvōrić / tvoríc*; Njd. *dāždevnāk*, *zelembāc*; inf. *zàjevat / zàlěvat*; Njd. *prōmaha*; Njd. *sjerōmāh*; Njd. prid. m. r. *bōgat*; Njd. prid. ž. r. *bōgata*, Njd. odr. prid. ž. r. *bōgatā*; Njd. prid. m. r. *krātak*, Njd. odr. prid. m. r. *krātkī*; Njd. prid. m., ž. i s. r. *křvāv*, *krvāva*, *krvāvo*; Njd. odr. prid. ž. r. *křvāvā*; Nmn. prid. m. r. *jědnāki / jěnnāki*; D *měni*; A *prīdā me*; I *sā mnōm*; D *těbi*; I *s tōbōm*; N *ōn / òn*; I *s nīm*; A *nīh / nīhā*; G *kōgā*; D *kōmē*; I *s kīme*; G *ćēgā*; D *ćemu*; Gjd. m. r. *òt kojeg*, *za kōgā*; Gjd. m. r. *mōg*, Gjd. ž. r. *mōjē*, Dj. m. r. *mōm*, Dj. ž. r. *mōjōj*; Njd. *ńézīn*; Gjd. m. r. *svēgā*, Dj. m. r. *svěmu*; Gmn. m. r. *svījū*, Dmn. m. r. *svīmā*; G m. r. *jědnōg / jěnnōg*, D m. i ž. r. *jěnōm*, *jěnōj / jěnnōj*; G *trījū*, D *trīmā / trēmā*; G *dvōga / dvōje*, D *dvōma*; *kūd*; *òdāvlē / òvdāle*; *òvdā*; *svūkud*; *òkle*; *tākō*; *tōlkō*; *òndā*; *bīvā*; gl. pril. sad. *būdūćī*; gl. pril. sad. *hòtēćī*, *něhotē*.

45. Prenosjenje akcenta vidi se iz sljedećih primjera: G (+ *od*, *bez*): *òd menē*, *brěz menē / běz menē*, *mènē*; L (+ *na*): *nā me*; A (+ *na*): *nā te*; L *ò tebi*; G (+ *od*): *òd nēgā*; L *ò cem*.

1.4.2.2. Morfološke odlike

1.4.2.2.1. Imenice

46. Upitnikom su traženi različiti oblici većeg broja imenica. Donosimo ovdje izbor iz te građe – zanimljivije fonetsko-fonološke i morfološke varijante imenica muškog, ženskog i srednjeg roda:

Njd.: *būt* (bedro); *jūlār*; *àksam*; *điger¹ca*; *brěblavca* (ž. r.); *zvjěrka*; *pūlka / dūgme*; *ćāđ / gāra*; *māti*; *rijězga / jězgra*; *dijéte / djéte*; *tlē*; *věcē*;

Gjd.: *àksāma*; *švā*; *cūkē*; *pōnnē / pōnnē / pōnnē / pōdnē*; *pūlkē*; *māterē*; *ščēri*; *glā^odi*; *věćeri*; *iz uha*, *běz uha*; *ćélādeta / ćejādeta*; *djēteta*; *ždrijěbeta*; *ščēneta / pāščeta*;

Djd.: *Dīvni*; *mlādi*; *něvjesti*; *māteri*; *jāetu*;

Ajd.: *mātēr*; *ščēr*; *dōba*;

Vjd.: *sīne*; *tétak*; *mūže*; *cāre*; *sjěromāhu*;

Ijd.: *māterōm*; *ščérkōm*; *křvim*; *kōstim*; *ćāđim / gārōm*; *māstim*; *sōlim*; *glādim*;

Ljd.: *kamēnu*; *drvētu* (kad je odsječeno), *dřvetu* (na stablu);

Nmn.: *břkovi*; *žglāvci*; *rōđāci*; *prāgovi*; *klūćevi / kjūći*; *mjěhovi*; *lōnci*; *dòrućci*; *órlvi / órli*; *vūkovi / vūci*; *sōkolovi*; *pāci*; *pūtevi*; *pjěskovi*; *sněgovi / sněgovi*; *dāni / dānovi*; *déde*; *kōse* (pl. t.); *òci*; *ušī*; *tījela / tēla*; *rāmēna / ramēna*; *brāća / brātja*; *tělād / tēlād*; *gnězda*; *dřva*; *kōrijěne*;

Gmn.: *nokātā / nokátā; sinóvā; djevērā; rātōvā; p̄rstī; mrāvī / mrāvā / mrāvā; vukōvā / vukóvā; mēdjēdā; krūšākā; mǎčākā; krīlā / krīlā; kokōšā; gñēzdā; šērā / šćērā; dāsķī; brāzdī; grūdī; brēskvī; rŭkū; kōstijū; ócijū; ūšijū; čělādi / čėjādi; telādī / telādī; ūšijū; cvētja; tálā; jāsālā; lēdā; dōbā / dōbā;*

Dmn.: *kòñima; lúdimā / júd̄ma; golubòv̄ma; šèrama; kokòšma; pílícima / pilád̄ma; kòlma; cvētju; krmádma;*

Amn.: *lúde / júde; ù goste;*

Imn.: *nòktima; sinòvima; klúćevima / kjúćima; brkòv̄ma; kòñima; vòlov̄ma; rijéćma; šćèrama; čelád̄ma / čejád̄ma; kòlenima / kòjenima; ócima; telád̄ma; ùšma;*

Lmn.: *zùbima; p̄rstima; kòñima; planinama; nǎcvama; dóbama; vrátima; tlima; rijéćma; ùšma; kòlma; kamēñu / kāmēñu.*

47. Kao što se vidi iz navedene građe, u govoru Bjelava potvrđena je promjena dvosložnih hipokoristika m. r. po obrascu imenica ž. r. na *-a* (Gjd. *cūkē*); drugo, u instrumentalu jednine imenica ž. r. na suglasnik uopćen je nastavak *-im* (*glādim*); u brojnih imenica m. r. naporedo se javljaju oblici duge i kratke množine (*dāni / dānovi*); u Gmn. imamo novoštokavske nastavke *-ā, -ī, -ijū*, ali nema potvrda likova s nula morfemom; u DILmn. pored nastavka *-ima, -ama* (*sinòvima, planinama* i sl., uz primjere s djelimično reduciranim i: *kòñma, rijéćma*) čuje se i *-ma* (*kòlma*), ali ne i *-im, -am*.

1.4.2.2.2. Zamjenice

48. Navodimo i pojedine fonetsko-fonološke i morfološke likove zamjenica: Njd.: *kò; štā / štò; ništa; nēšta / nēšto; nézīn; ñihōv; òvāj / òvī; tāj; tā;* dem. m. r. *kòlšnī / kolišnī*; Gjd.: *òd menē, brēz menē / bēz menē, mènē; ñēgā; òd ñēgā; kògā; ñi ot kogā; čégā; ñi za šta; òt kojeg, za kògā; ñēgovōg; nǎšēg;* m. r. *tōg; ž. r. tē*; Djđ.: *mēni; tēbi; ñēmu; nój;* enkl. obl. ž. r. *jōj; kòmē; čēmu; ñēgovōm;* s. r. *nǎšēm; tōj; svēmu;* Ajđ.: *p̄rīdā me; tēbē / tēbē; ñēgā;* enkl. obl. ž. r. *jē; kògā; štā; ná te;* Ijđ.: *s tōbōm; s ñīm; s ñóm / s ñóme; s kíme; sù čīm;* m. r. *s tīm;* Ljđ.: *ná me; ò tebi; ñēmu; ò cem; ò tom;* Gmn.: m. r. *svijū;* Dmn.: *nāma;* enkl. obl. *nām; vāma;* enkl. obl. *vām; ñīma; hīm;* m. r. *svīmā;* Amn.: *nās;* enkl. obl. *nās; vās;* enkl. obl. *vās; ñih / ñihā;* enkl. obl. *hī* (od *oni*); enkl. obl. *hī* (od *one*); Lmn.: *ò vama; ò ñima;* Imn.: *s nāma; s vāma; s ñīma.*

Građa pokazuje da u ovome govoru u promjeni zamjenica nema izrazitijih osobenosti.

1.4.2.2.3. Pridjevi

49. Prisvojni pridjevi m. r. od dvosložnih hipokorističnih imena tipa *Meho* imaju nastavak -in: *Mēhîn / Méhîn*; u zavisnim padežima imaju oblike neodređenog vida (Djd.: *sestrinu*).

Evo i dijela građe u vezi s promjenom pridjeva: odr. obl. m. r. *bòsî*; neod. obl. m. r. *rîb̄arov*; komp. ž. r. *slàbijā*; komp. m. r. *bòlī / bōjī / bōjī*, superl. m. r. *nājboļī / nājbojī*; neod. obl. m. r. *malèhan*; komp. m. r. *māñī*; neod. obl. m. r. *vèlk*; odr. obl. m. r. *visokī*; komp. m. r. *vīšī*; komp. m. r. *slàđī*; komp. ž. r. *mèksā*; superl. m. r. *nājkračī*; komp. m. r. *nòvijī*; komp. ž. r. *dūblā / dūbjā*; komp. m. r. *sūhjī / sūhlī*; komp. ž. r. *bèlijā*; komp. m. r. *črñijī*; komp. m. r. *čvršćī*; Gjd.: neod. obl. s. r. *dòbrōg*; neod. obl. m. r. *m̄rkōg*; neod. obl. m. r. *k̄rvāvōg*; Ljd. neod. obl. ž. r. *dòbrōj*; Ljd.: neod. obl. m. r. *dòbrīm*; Gmn.: neod. obl. m. r. *jákī*; odr. obl. m. r. *stārīh*; Dmn.: odr. obl. m. r. *stārīm*; Lmn.: odr. obl. m., ž. i s. r. *bēlīm / bjēlīm*.

Dakle, u ovome su govoru potvrđeni samo oblici s uopćenim nastavcima starih mehkkih osnova u ljd. (*dòbrīm*) te u GDILmn. (*stārīh, stārīm*); vrijedi spomenuti još osobene oblike komparativa (*bèlijā, črñijī*).

1.4.2.2.4. Brojevi

50. Iz promjene brojeva navodimo sljedeće primjere: N: *stòtina / stò*; *dvjèsta*; *pèsto*; G *dvòjcē, dvjū*; *trijū*; *čétvèrcē, četrijū*; *dvóga / dvòje*; D *dvòjci, dvjèmā / dvīmā*; *trīmā / trèmā*; *čétvèrci, četrimā*; *dvóma*; I *jènnīm, jènnōm*; *dvòjcōm, dvjèmā / dvīmā*; *trīmā / trèmā*; *čétvèrcōm, četrimā*; m. r. *čétvrtīm*; L *jènnōm / jènnōm*.

Dakle, naporedo s brojem *sto* javlja se brojna imenica *stotina*; broj *jedan* ima pridjevsku promjenu (I *jènnīm*); brojevi *dva, tri* i *četiri* imaju oblike genitiva (*dvjū*), dativa i instrumentala (*četrimā*); u ovome je govoru: *hījada / hīlada*.

1.4.2.2.5. Glagoli

51. U govoru Bjelava imamo kraće oblike infinitiva: *donj̄et, ić*; glagoli tipa *dignuti* imaju -ni- umjesto -ne-: *dign^t*.

52. Evo i dijela prezentskih likova iz građe: 1. l. jd.: *znām; mògu; vīdīm; sâñām; kàzujēm; dām; dādēm / dājēm; iđēm; vòlīm; mōlīm; s̄ipām; okopājēm; pòcmēm; plètēm; d̄r̄šćēm; spāsīm*; 2. l. jd.: *ùzmēš*; 3. l. jd.: *mòre, nè mere; glèdā; šūtī / šútī; hr̄ve se; ùz^tmā; pānnē; udājē se; vrijē; pr̄l̄ijē; hr̄žē; lètī / letī; m̄rišī; sàtare; šj̄jē / šj̄ē; ùdijē; obečāvā; šālē / šājē; sūjē*; 1. l. mn.: *znāmo; ùmijēmo; dājemo; živīmo / živīmo; slòmīmo; plètēmo*; 2. l. mn.: *iđēte*; 3. l. mn.: *mògū; d̄r̄žē / dr̄žē; dājū; iđū; tr̄cē; žīvē / živē; cúvajū; lègnū; letū / lètū; zr̄jū*.

Kao što se vidi, prezentski oblici uglavnom ne odstupaju od standardnoštokavskih, izuzmemo li njihove fonetsko-fonološke osobenosti (*pòcmēm, šútī, ĩđū* i sl.) i nastavak *-u* umjesto *-e* u 3. l. mn., potvrđen samo jedanput (*letū / lètū*).

53. Ni ostali glagolski oblici ne nude mnogo odstupanja od štokavskog standarda: imperfekt – potvrđen samo od glagola *biti* (3. l. jd. *bijáše*; 1. l. mn. *bijásmo*); imperativ (2. l. jd.: *vīdi; šúti; pòdāj; lèzi; jèdi; bròì*; 2. l. mn.: *ĩđite; sjète; kũjte; pomòste*); aorist (1. l. jd.: *vidje; ùdje^h*; 2. l. jd.: *vidje; dīže; dàde; uníđe; dònese; skòva; pròdade; sàtrā; pòmòže; pògide*; 1. l. mn.: *pādosmo*; 3. l. mn.: *dīgošē; dādošē; donēsosē; umrēšē*); futur I (1. l. jd.: *dòcu*; 3. l. mn.: *dòcē*); potencijal I (ja *bi dòsō, mī, vī, òni bi / biše dòšli*); glagolski pridjev radni (m. r. jd.: *mògō; vīdījo; hřvō se; pùstījo; dīgō; lègō; pòbrō*; ž. r. jd.: *vīdla / vīlla; klécala; dònēla; mřrisala; bròjala; umřla*; m. r. mn.: *šútili; hřvali se*); glagolski pridjev trpni (m. r. jd.: *pùšćen; donēšen; ùštrojen, utúćen; slòmjen / slòmĹen /novijel*; ž. r. jd.: *dřžāna; dáta; donešēna; djēlena; úciñena; proĹevēna; požnévēna; tkāna; zāklēta*).

1.4.2.3. Tvorba riječi

54. Ne sadrži mnogo posebnosti; donosimo dio raspoložive građe:

– imenice: Njd. *kićma; žlićica; sředñĩ prřst; sēstriřna; Mēhinica* (“žena po muževu imenu” od *Meho*); *lašac; krečāna* (peče se kreč), *krēcñica* (rupa za zavar.); *žera / žerava; kaščica* (dem. od *kařika*); *sùdje; gòvedna; šēnićišće; dētelna; grābje; cjedĩlka / ceduĩlka; ćòban; ćòbanca; lāstavca / lāstavca; horòščić; gùsan; bjelāñak / bjelānce; tvòrić / tvorīć; zmiica* (dem. od *zmiija*); *spūž; lēpĩr* (veliki) / *lepĩrca* (noćni, sitni leptir); *jèlovna; jézgra / rijèzga; kòšpica; ròdakva; jubica / łubica; bòsiok; kiřnica / dāždevnaća; dujina; ponèdejak; útorñik; mjestašće; Muslimān / Muslimān; učitejca; učitejova žena* (“učiteljeva žena”); *güslār; břblavca; pjāno / pjānac; liēncina; kòmřinca / kóna; Kurbān-bājram; Ramazānskĩ bājram; Jürjev; Ljd. Jürjevu; Nmn. vr-sñáci; nóževi; bürād; vòlovi; sřevi; pilīci / pĩlād; vükovi / vūci; kòrijēne; cvētje; vřhovi; kāmēne; pútevi; snēgovi / sñēgovi; Gmn. rātōvā; Imn. nóževima;*

– pridjevi: prid.: *òcin / òcĩn; djèćijĩ; Mũicĩn / Mũicē* (prisv. prid. od imenica na *-ica*, npr. od *Mujica*); *bòsĩ* (odr. oblik m. r.); *obúćen* (neodr. oblik od *obuven*; na selu: *obũven*); *òvcĩ; kòziĩ; vòlovskā; krāvije; golũbiĩĩ; divĩĩĩ; crvėnkast*; komp. prid.: *gòrcĩ;*

– glagoli: inf.: *šútit; dīgñt; ĩć; sagēt se; donĩjet; žívít; òstarĩt; vřřit; súpjít; ùdjet; spasávát*; 1. l. jd. prez.: *kāzujēm*; 3. l. jd. prez.: *zapĩsujē; udājē se; dobĩjā;*

- zamjenice: *ńézĩn; vās; svõ;*
- brojevi (brojne imenice i brojni pridjevi): *pětero; pětërca; pětèrè pantole;*
- prilozi: *pjěškē; tũdā; komp. rāđe; nòci; komp. kāsniē.*

1.4.2.4. Sintaksičke odlike

55. Upitnikom je traženo svega sedamdesetak odgovora u vezi sa sintaksičkim pitanjima. Ovdje donosimo sve odgovore; jedni se tiču upotrebe padeža, drugi upotrebe glagolskih oblika, pridjeva te rečenične problematike (sintaksičke konstrukcije koje su uobičajene u govoru Bjelava ponekad su u Upitniku podvučene, a neki su odgovori dopisani s akcentima ili bez njih; prenosimo ih onako kako su zapisani).

1. Posesivnost: sin Jovana Pavića / Jovanu Paviću / od Jovana Pavića –
2. Dječak koji je / što je donio mlijeko –
3. Dječak koga / kojega sam sreo... / Dječak što sam ga sreo... –
4. Od koga si dobio pismo? – Od prijatelja. – Od koga / kojega prijatelja? – *Öt kōg..*
5. Majka je kupila brašno / brašna za kolače. – *brāšna*
6. Petar kopa motikom / s motikom. Petar ga je udario kamenom / s kamenom. –
7. Namazao je hljeb (s) puterom. / Namazao je kruh (s) maslacem. –
8. Stanujem s ocem / ocem. –
9. su pet motika / s pet motika –
10. Šta ima za ručak / ručku / k ručku / za ručka? –
11. Petar je postavio ormar među prozor i vrata / između prozora i vrata. Sto(l) stoji između prozora i vrata. –
12. Petar je objesio sliku iznad kreveta / nad krevet. – *...više kreveta.*
13. Petar je metnuo cipele pod sto(l) / ispod stola. Cipele su pod stolom / ispod stola. – *Mětnō cipele pō stō.*
14. On se šeta po gradu / gradom. On šeta po polju / poljem. – *Šěcē po grādu.*
15. *u* ili *za* s akuzativom: idem u Sarajevo / za Sarajevo – *...u Sārājvo.*
16. Išao je ljekaru / k ljekaru / kod ljekara. – *...dōkturu.*
17. Išao sam u svog prijatelja... – *...svōm prījateju.*
18. Išla je po mlijeko, po vodu / za mlijeko, za vodu. – *...po mlēko / mlēko.*
19. Petar je išao po ljekara / za ljekara. – *...pō doktura.*
20. Petar je ostao pola sata kod ljekara / u ljekara. – *...pō sāta ù doktura.*
21. G ili A za označavanje vremena kad su u pitanju imenice *dan, noć, jutro, večer*: onog dana / onaj dan sam ga vidio. – *...đnī dān.*
22. Upotreba zbog / radi: zbog / radi bolesti sam izostao; zbog / radi tebe ću mu oprostiti. – *...zbog bolesti; radi tebe.*

23. To se desilo poslije (poslje) / nakon / iza rata. – ...*iza / nakon/ poslije...*
24. Most preko rijeke / na rijeci. – ...*priko...*
25. Ovo je poklon za majku / majci. – ...*zà mājku / mājki.*
26. Rečenice sa glagolima *pitati* i *čuvati* i G mj. A, ali ne partitivni (Pitao je majke... čuvaj kuće...) – *Pīto je mājke; čūvāj kùću...*
27. služiti cara / služiti caru; pomagati Marka / pomagati Marku; lagati Fadila / lagati Fadila, – i sl. – *slūžit càra; pomágat Mārka; làgat Fád'lu.*
28. On je stariji nego (no) ja / od mene / mene. – ...*òd menē.*
29. Upotreba pridjevskog vida: kraj Milanova / Milanovog imanja; treba dati siromašnu / siromašnom(u) čovjeku. – *Pòkrāj Milanovōg imána; siròmašnōm čòeku.*
30. To je očev nož / nož oca. To je bratov nož / nož (od) brata. – ...*òčīn nōž; bràtov nōž.*
31. sin moga brata / sin brata mi – *sīn mōga brata;*
32. Lijeva cipela mi (je) malena / mala (raspored enklitika) – *Ĺévā cīpela mi je malèhna.*
33. on se je našalio / on se našalio – *òn se nàšaliō;*
34. Petar se vratio zdrav / zdravim. – ...*zrāv.*
35. Petar je našao sina zdravog / zdrava / zdravim. – ...*zdrāvōg.*
36. Petar je postao kovač / postao kovačem. – ...*kòvāć.*
37. Petar je bio dobar kovač, dobar ribar. Petar će biti dobar kovač, dobar ribar / instrum. – ...*dòbar kòvāć.*
38. Izabrali su ga za predsjednika / mogućnost upotrebe instr. u ovoj konstrukciji – ...*za prėsjednīka.*
39. Znao sam je još kao djevojku/ djevojku / djevojkom. – ...*kō djèvōjku / djèvōjkōm.*
40. Kad sam bila djevojka / djevojkom... – ...*djèvōjka; djèvōjkōm sam išla...*
41. Moraš to da uradiš / uraditi. – ... *urát.*
42. Mora se to uraditi. / Treba to da se uradi. / Treba to uraditi. – *Mōra se / trèbā tō urát.*
43. *bi* u 2. l. imperat. – habitual: Dođi bi oni kod nas, pa bi onda zapjevaj. –
44. Jesi li kupio šećera? Da li si kupio šećera? Kupi li ti šećera? –
45. Razlikovanje – nerazlikovanje upotrebe *kamo, kuda, gdje* (navesti primjere) – *Đī si pòšō? Kāmo ti pāre? Kūd si pòšō?*
46. Otac je pitao je li majka kod kuće / ima li majke kod kuće / je li majka kući? – *Je l ti māti kòt kućē?*
47. Zašto / što plačeš? –
48. Za što / po što (radi čega) tamo si išao / što si išao? – *Štò si / rāšta si tamo išō?*

49. Imaju psa. / U njih ima pas. –
50. Nemaju psa. / U njih nema pas / psa. –
51. Odavde je vidljiva škola. (Odavde je vidjeti školu). – *Ödāvle se vidī škōla.*
52. Ako budeš čuvao cipele (opanke), dugo će ti trajati. / Ako čuvao cipele (opanke), dugo će ti trajati. / Ako uščuvaš cipele (opanke), dugo će ti trajati. / Ako budeš čuvati cipele (opanke), dugo će ti trajati. / Budeš li čuvati cipele (opanke), dugo će ti trajati. – *Ako ūćŭvāš, dŭgo ćē ti bīt. Ako ti dāo...*
53. Ako ova krava krepala / bude krepala, djeca će se loše provesti. Ako ova žena prevarila / bude prevarila muža, on će je otjerati. – *Ako krāva krēpā, djēca će se lōše prōvest.*
54. U nedjelju / nedjeljom se kod nas ne radi. U nedjelju / nedjeljom u nas ne rade. –
55. Ubilo ga (je) u šumi. –
56. Kuću je zamelo snijegom. – *...zāmeo snĕg.*
57. Govorilo se da... – *Príćalo se da...*
58. Majka, sestra i kćer su došle / došli. –
59. Kongruencija u brojnoj konstrukciji: došla su dva učenika / došli su dva učenika. –
60. Kongruencija uz imenice na -a koje označavaju muška lica: taj sluga, pijanica / ta sluga, pijanica; te pijanice / ti pijanice –
61. Sg. / pl. predikata u konstrukciji sa zbirnim brojem: ide / idu dvoje djece. – *Īđe dvōje djēcē.*
62. Oblik predikata i gl. prid. u predikatu uz brojnu imenicu na -ica: idu / ide četvorica / četverica; četvorica / četverica su otišla / otišli –
63. Čuo sam nekolike pjesme / nekoliko pjesama. –
64. To nije bilo u zimu / zimi / za zime nego u ljeto / ljeti / za ljeta. –
65. Vidio je dječaka kako se penje / gdje se penje / da se penje na drvo. – *...đi se pĕñē.*
66. Čekali smo dok se otac nije vratio / dok se otac vratio. –
67. Dok / dokle / kad je bio na selu, nije bolovao. –
68. Išao je u bolnicu jer / pošto je bio stalno bolestan. –
69. Ako se otvori prozor / otvori li se prozor, djetetu će biti hladno. –
70. Da je majka to na vrijeme saznala, ne bi tamo išla. (Da je majka to bila saznala na vrijeme, ne bi tamo išla.) –
71. Išli smo u šumu, mada / premda / iako je padala kiša. –
72. Vrijeme / doba / hora je da se ide / da idemo. – *Vākat je da se ĩdē ≠ Hōra je da se ĩde.*
73. Šteta što nisi / da nisi došao. – *Jāzuk što nīsi dōšō.*

1.4.2.5. Leksičko-semantičke odlike

Naposljetku, donosimo dio građe koja osvjetljava osobenosti ovoga govora na leksičko-semantičkoj razini.

56. Imenice: Njd.: *líce* (dio glave; prednja, ljepša strana); *kòža* (zguljena s ovce – bekinja, čapra); *jàcmír* (čir na oku); *žglàvak* (svaki zglob), *čláňak* (zglob koji spaja stopalo sa cjevanicom); *kićma* (kroz leđa); *plěčka* (lopatiča); *sòmmāk* (dio trbuha!), *žèldac* (dio stomaka); *třbu^h* (sve u stomaku); *òbitel* (uža porodica), *ròdbina* (šira porodica) / *fāmilija*; *dédo* (očev i majčin otac; star čovjek); *nána* (očeva i majčina mājka; stara žena) / *bāba*; *domàćica* (nezaposlena u preduzeću); *něvjesta* (bratova žena), *māda* (jednu godinu, dok ne ròdī); *odijélo* (kàpūt i pàntole), *hālīne* (sva odjeća); *pàntole* (klasično), *šàrvale* (dòle uže, gòre šire, na ùćkur); *àvlija* / *dvòrišće*; *ògrada* (bilo kòjā), *tàrabe* (široka zašiljena daska), *lětva*, *žiča*; *zìdār*, *dùndēr* (sve znade, ali je bez kvalifikacija); *vàtra* (plamen; tjelesna temperatura); *šìše* / *plafōn*, *tàvan* (prostor ispod krova); *měrdevine* (ljestve), *bàsamac* (nisu pokretni; stepenice drvene); *smètje* / *smètĭe* / *bùnišće* (arh.); *stō* / *hàstāl* (arh.); *klúpa* (duga stolica, školska klupa); *bùre*, *kāca* (veća, gore uže, dolje šira); *klānca* (zidana zgrada za stoku); *kānta* (veća posuda za vodu), *kòfa* (lončić); *žāka* (od platna) / *vrěca* (od papira); *kvās* (kiselo tijesto) / *gérma* / *kvásac* (st.); *hlěb* / *hjěb* (pecivo s kvasom); *māndra* (pura); *sùđuka* (od govedine), *kobāscā* (od svinjskog mesa); *rúćak* (glavni obrok); *ùžna* (obrok između glavnih); *dřlāca* (sprava za sitnjenje zemlje); *tòćak* / *kòlo* (+ kad se igra; obruč na peći; ploča na štednjaku); *lótire* (pokretne stepenice, ljestve); *māgarīca* (ž. magare, preneseno); *jalòvuša* (bikulja); *jòmuža* (svježe pomuženo mlijeko); *ščěnce*; *kòšnica* (sanduk), *třnka* (pletena košnica); *lěpīr* (veliki), *lepīrca* (noćni, sitni leptir); *gòra* (raniji naziv za šumu); *déblo* (debelo stablo), *stáblo* (za tanje i obično drvo; svako živo drvo); *bāgrēm* (stablo), *dřāca* (korov, šikara, kupina, bodljikavo grmlje); *lěšník* (plod); *bóba* (za grožđe), *zřno* (kafa, grah), *jāgoda* (voće); *kòšpica* (koštana sjemenka); *burānija* (jelo od zelja); *bòstan* (sve povrće); *duhāndīja* (koji puno puši); *kūm* (sitni pijesak); *sāhat* / *sāt*, *čas* (u izreci: *čas pòsla*, *zāčas*; školski čas); *dujina* (duža strana); *vāšer* (godišnji); *tefèrīc* (više puta u godini; skup, provod, izlet u prirodi); *brijāc* / *bríco* (koji brije), *bērber* (čovjek koji obrezuje mušku djecu); *brītva* (nož za brijanje); *dār* (*čěiz*), *pòklon*, *pěškeš* (sitni poklon, uspomena, znak zahvalnosti); *grěbje*, *hàrem* (oko džamije); *pīr* / *nićāh*; Nmn.: *vršnāci* (rođeni iste godine); *ùši* (dio glave; insekti; dio na loncu – drške); *přsa* (gornji prednji dio tijela) / *grūdi*; *nědra* (grudi); *pròsci* (koji prose djevojku).

57. Zamjenice: *sebe* – enkl. *si: sěbi*; *štā* (si uradla), *štò* (si uradla); *svò*.

Pridjevi: Njd.: *Husīcā / Hūsičkī* (prisiv. prid. od *Husići*); *téška / nòsēca* (nosi u sebi dijete); *golùbiĭ* (od goluba); *zgòdan* (lijep, bogat, čestit); *vàs, cjĕlī, čítav*.

58. Glagoli: inf.: *mòlt* (iskati; obraćati se nekome s molbom); *pròsit* (tražiti milostinju; djevojku); *ucìnti* (pomoći kome); *rèzat* (hĭb), *sjèc* (šumu); *vrīt* (bacati ključ vode na visokoj temp.); *sĭpat* (vodu); 3. l. jd. prez.: *vàlā* (dobro je) / *vajā / vājā; rādī* (obavlja neki posao); *kùhā se / vārī se* (ključa i kuha); *štròjĭ*; prid. rad.: m. r. jd. *zrèo*; prid. sad.: *držēci* (iznuđeno); *ĭđūci / ĭđuć*.

59. Ostale riječi: *kāmo* (gdje su); *āslī* (uistinu); *jāmi* (uzmi); *jāšta* (svakako); *bĭvā* (znači) / *bivā*; *aščāre* (očito); *hāman* (izgleda); *bòlan* (uzrečica); *nĕjse* (uzrečica); *hēlem* (uzrečica); *brezbĕli* (naravno, mora da); *jakāko* (nego kako); *āć'kōsum* (svaka ti čast); *māsalā* (da se ne urekne; uzvik); *māhsūz* (naročito); *būjrum* (izvoli); *bajāgi* (kao da, tobože).

1.5. Zaključak

Sarajevski kraj nalazi se na južnoj periferiji istočnobosanskog (ijekavsko-šćakavskog) dijalekta. U istočnom i jugoistočnom susjedstvu *sarajevski govor* ima govore ijekavskoštakavskog tipa, koji pripadaju istočnohercegovačkom dijalektu. Devedesetih godina XX stoljeća korjenito je izmijenjeno stanje u svim bosanskohercegovačkim dijalektima; migracijama su iznova potisnute primarne crte i u govoru Sarajeva, te je sve teže rekonstruirati ovaj osobeni ijekavskošćakavski govor.

O sarajevskom govoru iz druge polovice XVIII stoljeća najviše podataka imamo u *Ljetopisu* M. M. Bašeskije. Ljetopis je pisan na turskome jeziku, ali pored mnogih riječi ljetopisac piše i čitave rečenice na bosanskom jeziku; upravo su ti dijelovi teksta dragocjeni podaci o sarajevskom govoru toga vremena, zabilježeni pouzdanom rukom. Pored ljetopisnoga dijela Bašeskijina *Zbirka* sadrži i nekrologij (imena i nadimci oko 4.000 osoba); uz većinu umrlih navodi i zanimanje, tako da spominje šezdesetak zanata. Tu su i četiri pjesme na bosanskom jeziku, popis sarajevskih mahala i džemata u okolici Sarajeva, narodna imena mjeseci, bilja, brojna dijalekatska leksika.

O sarajevskom govoru krajem XIX st. najviše podataka nude rad Đ. Šurmina *Osobine današnjega sarajevskog govora* iz 1895. godine i dva upitnika iz ankete *Pitanja o govoru prostoga naroda* (iz 1897. god.).

Šurminov rad objavljen je na samim počecima dijalektologije u BiH. U dijalektološkoj literaturi ocijenjen je kao zastario, nepotpun i prilično nepouzdan, jer je materijal prikupljen uglavnom na metodološki nepravilan način. Opredijelili smo se za navođenje najznačajnijih pojedinosti iz

pojedinih poglavlja, prije svega onih koje nisu osporavane, a donosimo i cjelokupnu leksiku iz Šurminova rada.

Pitanja o govoru prostoga naroda prvi su upitnik za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora. Upitnik je pripremio M. Rešetar, a anketu proveo Zemaljski muzej u Sarajevu. Građa iz tih 215 upitnika s kraja XIX st. do danas nije cjelovito predstavljena, iako je dragocjena za dijalektologiju središnjeg štokavskog područja, o čemu svjedoče i odgovori koje navodimo iz dva upitnika popunjena u Sarajevu i njegovoj okolini. Osobito su značajne napomene o osobnostima govora Sarajlija s obzirom na njihovu vjersku pripadnost. Potkraj XIX st. govor muslimana i katolika Sarajeva bio je izrazito ijekavskošćakavski, ali su šćakavizmi – uz šćakavizme – bili prisutni i u govoru pravoslavaca.

U dvadesetom stoljeću o govoru Sarajeva nešto podataka imamo u radovima D. Brozovića te u upitniku popunjenom u sarajevskom naselju Bjelave.

Naročitu pažnju sarajevskom govoru Brozović posvećuje u monografiji o govorima u dolini rijeke Fojnice te u izvještaju o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni. Nastoji rasvijetliti neke sumnjive pojedinosti iz Šurminove rasprave, koja zahtijeva i dopune i ispravke. Spominje i osobine starinačkog muslimanskoga govora u Sarajevu koje se ne mogu vidjeti iz Šurminova rada, kao što je ekavsko-jekavski refleks jata. Sarajevski govor ukratko je predstavljen i u Brozovićevoj sintezi o ijekavskošćakavskom dijalektu: tu je izdvojen kao poseban govor unutar južnoga poddijalekta (govori južno od Krivaje i zapadno od Bosne) i navedene su osobine kojima se on karakterizira unutar ijekavskošćakavskog dijalekta i približava jugoistočnom poddijalektu istočnohercegovačkog dijalekta.

O ekavsko-jekavskom govoru sarajevskog naselja *Bjelave* imamo sačuvane podatke iz 1983. i 1984. god. u jednome *Upitniku za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora*. *Upitnik* sadrži odgovore na 2.058 pitanja iz raznih tematskih oblasti; građa iz njega obrađena je i dijelom publicirana u *Bosanskohercegovačkom dijalektološkom zborniku*, ujedno s građom iz još sedamdesetak upitnika s područja centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne. Budući da je iz govora Bjelava do danas već iščezao ekavsko-jekavski refleks jata, donosimo obilje građe iz *Upitnika*, kako bi se stekla što potpunija slika o specifičnostima starog sarajevskoga govora.

Podaci koje donosimo u ovome radu – a koji potječu iz različitih izvora od polovice XVIII do kraja XX stoljeća – potvrđuju da je stari govor Sarajeva periferni ijekavskošćakavski govor koji je pretrpio jak utjecaj susjednih ijekavskošćakavskih govora.

Ilijas Tanović

Oznake materijalne i duhovne kulture u govoru Sarajeva: Lingvokulturološki aspekt

2.1. Realije kao lingvokulturološki pojam

U jeziku se vjerno odražava objektivna stvarnost u kojoj jedan jezički kolektiv živi. Jezički znak sadrži četiri tipa informacija: informaciju o fragmentu svijeta koji označava, o tome u kojem se obliku taj fragment odražava u čovjekovoj svijesti, u kakvim se uslovima taj znak koristi i o tome kako je taj znak povezan s drugim znacima jezičkog sistema. U semantici se to definira kao značenje znaka. Leksika jednog jezika predstavlja svojevrsnu riznicu znanja o njegovim govornicima, o njihovoj spoznaji svijeta, načinu života, o materijalnoj i duhovnoj kulturi toga naroda. Mnogi naučnici, u prvom redu lingvisti (V. Humbolt, J. D. Apresjan, K. Ginter, A. Vežbicka), najviše značaja pridaju verbalnoj prirodi znanja, spoznajnoj funkciji samih riječi. Stoga svako cjelovitije istraživanje jednog jezika, kao i govora manjeg ili većeg jezičkog areala, obuhvata i njegovu leksičko-semantičku analizu.

Nastanak i razvoj leksike jednog areala u direktnoj je vezi s njegovom materijalnom i duhovnom kulturom. Semantička analiza leksičkog fonda, naročito karakteristične leksike sa specifičnom lingvokulturološkom komponentom, pruža objektivne i pouzdane podatke o historiji i tradiciji, te o razvoju kulturnog i duhovnog života date jezičke zajednice.

U leksici svakog areala postoje ključne riječi koje posjeduju širok semantički raspon i specifičnu stilsku boju. Te riječi najčešće imaju visok opći indeks frekvencije i bogat tvorbeni potencijal. Zahvaljujući ovim odlikama, one stimuliraju nastanak bogatih semantičkih polja i asocijativno-konotativnih značenja. U tematskom pogledu, to su riječi koje označavaju pojmove najbliže čovjekovom svakodnevnom životu, njegovom duhovnom, moralnom, emocionalnom identitetu. Oznake za ove pojmove u lingvistici se determiniraju *realijama*.

2.1.1. Pojmovno-terminološko određenje realija

Realije označavaju specifična obilježja materijalne i duhovne kulture, karakteristična za određeni areal, tj. za širi ili užu teritorijalni (geografski) lokalitet. Pored termina realije, u literaturi se upotrebljava i niz drugih: *bezekvivalentna leksika*, *egzotična leksika*, *egzotizam*, *etnografizam*, *konotativna leksika*, *leksika s kulturnom komponentom*, *alijenizam*. Neki od spomenutih termina međusobno su prilično udaljeni. Malo zajedničkog imaju npr. pojmovi *konotativna leksika* i *alijenizam*. *Konotativna leksika* (leksika s konotativnom komponentom) označava specifične pojmove izvanjezičke stvarnosti i posebne veze među pojmovima i nosiocima datog jezika. Konotativno značenje je dodatno, ono se razlikuje od denotativnog po tome što u znatnoj mjeri zavisi od konkretne situacije i ekstralingvističkih okolnosti u kojima se ono realizira. Značenje realija motivirano je i pripadnošću njihovih referenata (objekata) specifičnim sadržajima kulture, načina života, tradiciji jednog areala. Ono je markirano historijskim, nacionalnim i lokalnim koloritom a najčešće posjeduje i emocionalno-ekspresivni potencijal.

Pod terminom *alijenizam* neki lingvisti (Apresjan 1984:38, Ginter 1986:24, Novikov 2001:417) podrazumijevaju samo realije koje sadrže manje poznati jezici, dok Vežbicka smatra da je ovaj termin više stilistički nego semantički utemeljen (Vežbicka 2001:22).

Bezekvivalentna leksika obuhvata riječi za koje nema ekvivalenata u drugim jezicima ili u drugim jezičkim arealima. Rezultati brojnih kontrastivnih analiza leksike dvaju jezika pokazuju da manji ili veći broj riječi

u jednom jeziku nema ekvivalenata u drugom. Što su jezici genetski udaljeniji i tipološki raznolikiji, broj bezekvivalentne leksike i frazeologije je veći, i obrnuto – genetski srodni i tipološki slični jezici imaju manje takvih leksema. Odnos (ne)ekvivalentnosti ključni je problem pri prevođenju s jednog jezika na drugi. Specifične realije, karakteristične za jedan narod, za jedan kraj ili manji lokalitet, kojih nema u drugim arealima, nemaju ni oznake izvan svog geografskog i jezičkog prostora. U knjizi S. Vlahova i S. Sidera, posvećenoj teoriji prevođenja, centralno mjesto pripada iznalaženju posebnih modaliteta za ekvivalentno prevođenja realija označenih bezekvivalentnom leksikom i frazeologijom (S. Vlahov, S. Sider 1987).

U literaturi ima više definicija *realije* kao lingvističkog pojma. One se međusobno razlikuju, manje po relevantnim karakteristikama ovih lingvokulturoloških jedinica, a više po vrijednosnoj hijerarhiji njihovih obilježja. Prema Vajsburdu M. L., “u realije spadaju događaji iz društvenog i kulturnog života jedne zemlje, jednog kraja, običaji i tradicija, predmeti iz svakodnevnog života i rada, geografski pojmovi, umjetničke tvorevine, historijski događaji i ličnosti, činjenice karakteristične za datu zemlju ili kraj” (Vajsburd 1997:98). Soboljev L. N. u realije ubraja oznake za specifične predmete, pojmove i pojave, karakteristične za historiju, kulturu, način života jednog naroda ili užeg prostora (Soboljev 1983:281). Neki lingvisti realijama smatraju i oznake za karakteristične pojmove iz političkog života (Krupnov 1986:127), a prema Uvarovu V. D., u leksičkom fondu većine razvijenih jezika značajno mjesto pripada psihološkim realijama (Uvarov 1998:439).

Razlike su vidljive i u pogledu shvatanja obima i granica realija. Prema jednim se ove jedinice svode na uži sloj leksike koja označava specifične pojmove u materijalnoj i duhovnoj kulturi jednog jezičkog areala. Na drugoj strani je šire shvatanje pojma realija, koje obuhvata i društveno uređenje, administraciju, značajne historijske činjenice i objekte, historijske ličnosti iz svih oblasti – od kulture i umjetnosti do administracije i politike.

Semantička struktura realija je specifična: nju čini svojevrsna mreža LSV (leksičko-semantičkih varijanti), u kojoj jedna LSV ima dominantnu ulogu i označava osnovni i motivirajući sadržaj realije. Međutim, ima primjera asimetrije predmetno-logičkog sadržaja i jezičkih oznaka: realije mogu biti označene spojevima dviju riječi, najčešće nominativnim sintagmama ili frazeološkim sintagmama. Naše istraživanje frazeološkog fonda bosanskog jezika pokazuje da su neke vrlo ekspresivne realije označene frazemama (I. Tanović, 2000).

2.1.2. Klasifikacija realija

Većina lingvista realije klasificira prema trima osnovnim faktorima: predmetnom, teritorijalnom (geografskom) i vremenskom. Ovi su faktori uzajamno isprepleteni, što pokazuju podjele realija u nizu istraživanja. Tako S. Vlahov i S. Sider, koji također primjenjuju tri spomenuta faktora, u okviru predmetnih realija izdvajaju grupu geografskih i etnografskih realija (S. Vlahov, S. Florin 1996:47). Iz semantičke strukture realija i faktora koji motiviraju sam nastanak ovih jedinica proizlazi neophodnost svojevrsnog eklekticizma pri njihovu klasificiranju.

Rezultati ranijih istraživanja i klasifikacija realija uglavnom su se svodili na oznake za predmetni svijet, za materijalnu kulturu. U novijim klasifikacijama značajna se pažnja posvećuje oznakama za pojmove duhovne kulture. U korpusu našeg istraživanja identificirali smo znatan broj realija iz sfere duhovnog života. Radi se o svojevrsnim metaforičnim kvalifikativima, ocjenski motiviranim oznakama za duhovne, moralne, religijske pojmove.

Ukupan broj realija u govoru Sarajeva, u poređenju s brojem realija na lokalitetima približnim po broju stanovnika i gradskom prostoru, veći je od onoga koji se smatra prosječnim. To može biti rezultat činjenice da neke realije na lokalitetu Sarajeva imaju dvojake oblike: jedan oblik nastao je prema oznakama referenata iz drugih jezika, najčešće iz turskog, arapskog, perzijskog, a drugi je motiviran aktuelnom značenjskom dominantom u bosanskom jeziku. Za neke realije postoje sinonimske oznake, od kojih je, po pravilu, jedna jače stilski markirana. Realije sinonimi diferenciraju se i po dobi govornika. Tako su, npr., *mahala*, *dućan*, *čaršija*, *sokak*; *eglen*, *utamaniti*, *deverati* i sl. karakteristični za govor starijih osoba, dok su u govoru mlađih generacija znatno frekventniji njihovi značenjski sinonimi: *kvar*, *prodavnica*, *grad*, *ulica* (*uličica*); *razgovor*, *uništiti*, *boriti se kroz život* (*snalaziti se*). Stariji redovno *peku* kahvu, *peku* halvu, *vare* mlijeko, *peku* pekmez, čak i bosanski lonac, iako se on, zapravo kuha, a ne peče. U govoru mlađih generacija kahva se *kuha* (*pravi*, *priprema*), halva se *sprema* (*priprema*), mlijeko se *kuha*, kao i bosanski lonac. Valjalo bi svestranije ispitati odnose između realija, najčešće označenih turcizmima, i njihovih semantičkih parova na našem jeziku. Nesumnjivo, postoji razlika u semantičkoj strukturi, a također i u frekvenciji, između realija *dova* i molitva, *mekteb* i škola, *Allah* i Bog, *mezar* i grob (*mezarje* i groblje), *šejtan*, *iblis* i đavo, vrag. Istraživanje ovih odnosa bit će predmet našeg rada u narednoj fazi.

Asocijativno-konotativno značenje pojedinih realija također može biti motivirano dobi i iskustvenom podlogom govornika. Zanimljiv je primjer

realije *Barutana* (*Baruthana*). Na pitanje – *šta je Barutana i gdje se nalazi?* – od informanata smo dobili različite odgovore. Starije osobe ovu su realiju semantizirale kao zgradu u kojoj se nekada proizvodio i čuvao barut (od tur. *baruthane* < perz. *barud-hane*¹²). U reakciji pripadnika srednje generacije prva jezička asocijacija bila je da je to ženski studentski dom u centru Sarajeva, u blizini nekadašnje robne kuće *Sarajka*, dok su se odgovori informanata mlađe generacije svodili na to da ne znaju o čemu se radi. Oni, dakle, u svom leksičko-semantičkom fondu ovom realijom ne raspolažu ni na receptivnom nivou. Asocijacija informanata srednje dobi stimulirana je činjenicom da je u ženskom studentskom domu, na jednom mjestu, u isto vrijeme bio velik broj djevojaka u najljepšim godinama. Za mladiće njihove dobi to je, u prenesenom značenju, bilo mjesto zgusnutih želja i pobuda, što može imati logičku asocijativno-konotativnu vezu s eksplozivom, s barutom. Dakle, jedna LSV (leksičko-semantička varijanta), koja je u cjelovitoj semantičkoj mreži periferna, u asocijativnom polju određenih govornika došla je u prvi plan. Objekat, tj. referent u ovoj značenjskoj transpoziciji nije izgubio svoje denotativno značenje, ali je prioritet dobio metaforizirani sadržaj jedne LSV. Opisani primjer, između ostalog, ukazuje na relativnost podataka dobijenih na terenu od različitih informanata.

U korpusu našeg istraživanja znatan je broj oznaka za duhovnu kulturu, običaje i religijski život. Neke od tih oznaka imaju dvojake oblike i značenjske sinonime. Poređenje značenja i smisla nekih realija u svijesti reprezentativnih informanata i semantičke strukture ovih riječi u pisanim izvorima ukazuje na određene razlike. Ima primjera, a o njima će biti riječi u nastavku ovoga rada, u kojima je mreža LSV (leksičko-semantičkih varijanti) informanata šira od one koja je data u pisanim izvorima, a još više primjera u kojima se pojedine LSV značenjski udaljavaju do međusobnog antonimijskog odnosa.

Širok semantički raspon znatnog broja realija, posebno u sferi duhovne kulture, može se promatrati u svjetlu tradicije slikovitoga kazivanja karakteristične za naš geografski i jezički prostor. U Bosni se od davnina njegovalo i do svojevrsnog kulta uzdizalo umijeće lijepog pričanja. Jedan putopisac je zabilježio: “Bosanci tako lepo pričaju da se njihovo kazivanje može meriti sa mnogim evropskim pripovedačima... Do koje je mere u Bosni razvijena strast za pričanjem, najbolje se vidi po tome što se kakav krupan događaj – ubistvo, nesreća, suša i slično – u narodu tako shvata kao da je važnije kazivanje ili priča o tom događaju nego sam događaj” (Evans

¹² U ovome tekstu primijenjena je praktična transkripcija arapskih, turskih i perzijskih suglasnika i samoglasnika.

1967:21). Dolaskom Turaka na ove prostore, manir slikovite naracije obogaćen je istočnjačkim smirenim eglenom, eglenom bez preše i nerveze.

Naš korpus sadrži značajan broj tzv. psiholoških realija, oznaka za različita emocionalna stanja, za sistem moralnih vrijednosti i stavova. Stvaranju široke lepeze psiholoških realija u govoru Sarajeva mogla je doprinijeti i dramatična senzibilizacija psiholoških i emotivnih stanja prouzrokovanih ratnim stradanjem velikog broja ljudi na ovom arealu. Tokom rata i nakon njegova završetka, oznake za neke pojmove u sferi moralnog, emocionalnog i socijalnog prosuđivanja dobile su visok indeks učestalosti. Najmarkantniji primjer širine semantičkog raspona i dubine emocionalnog naboja jest realija *merhamet*. Osnovna LSV (leksičko-semantička varijanti) u značenjskoj strukturi ove realije znači *milosrdnost, samilost*. Međutim, u situaciji kada se na samilost odgovaralo bezdušnošću i svirepošću, što se svakominutno dešavalo u našem gradu tokom njegove opsade, pojam *merhamet* poprimio je snažan emocionalni naboj i semantički raspon do ranga koncepta. Paralelno s ovom semantičkom ekspanzijom, povećao se i indeks frekventnosti ove, po značenju i smislu, osebuje realije. Slične semantičke transpozicije zahvatile su i realije *komšiluk, vjera, povjerenje, sabur, sevap, oprost* i sl.

O tome da su psihološke realije na našim prostorima uvijek imale značajno mjesto u emotivnom, intelektualnom i jezičkom biću njegovih žitelja govori i zanimljiva knjiga I. Andrića i J. Cvijića, posvećena promatranju vrlo razuđene mreže psiholoških tipova na relativno malom geografskom prostoru. Značajan faktor u psihološkoj karakterizaciji različitih tipova, prema autorima ove knjige, jeste analiza značenja i smisla najfrekventnije leksike u njihovom govoru (i jeziku), leksike koja im je najbliža na kognitivnom, emocionalnom i jezičko-asocijativnom planu (I. Andrić, J. Cvijić 1956).

Značajno mjesto u fondu realija pripada oznakama za pojmove iz religijskog života Sarajeva. Zahvaljujući snažnom uticaju turske kulture, duhovnog života i posebno religije islama, koju je prihvatio veći dio stanovništva Sarajeva, u govoru ovoga grada znatan je broj realija koje označavaju religijske pojmove: vjerske ustanove i dijelove tih ustanova (džamije, munare, kandilje, mihrabe); tekije, mektebe; zvanja i zanimanja (derviš, kadija, mula, mutevelija, hodža); pojmove iz Kur'ana (sura, ajet) i dr.

Jezik ne mogu zaobići ni brojni društveno-politički apsurdni našeg vremena i prostora, a to se odražava u povećanom broju realija administrativne i političke prirode u govoru glavnoga grada države. U popisanim oznakama za ove realije također su prisutni dvojaki oblici: kalkirani nazivi iz drugih jezika, najčešće engleskog, i oznake iz domaćeg administrativnog

i političkog registra. Ima primjera neistoznačnih kalkova ili neekvivalentnih translema za ključne pojmove iz spomenutih sfera, o čemu će biti riječi u analizi oznaka iz domena političkog diskursa.

2.2. Realije u govoru Sarajeva

U govoru Sarajeva identificirali smo i popisali geografske realije (mikrotoponime), te realije u sferi materijalne i duhovne kulture. U realije duhovne kulture svrstali smo i psihološke realije karakteristične za govor Sarajeva. Registar realija u ovoj fazi našeg istraživanja nije konačan i on će biti dopunjavan. Semantizacija popisanih oznaka, također, nije potpuna, jer se za pojedine realije, u prvom redu za mikrotoponime, nisu mogli naći pouzdani podaci na terenu, ali ni u pisanim izvorima, dokumentima, katastarskim kartama i sl. Također je predviđena svestranija leksičko-semantička analiza podataka iz potpunije toponomastičke građe i relevantne dokumentacije.

2.2.1. Mikrotoponimi na prostoru Sarajeva (leksičko-semantički aspekt)

Teritorijalne realije, tj. oznake za imenovanje geografskih objekata, predstavljaju važan sloj leksike, te je u svakom jeziku neophodna njihova standardizacija. Pri standardiziranju toponima sučeljavaju se dva stanovišta: na jednoj strani insistira se na oznakama prema govoru datog areala, a na drugoj se zastupa označavanje realija prema normama standardnog jezika. U mnogim državama postoje stalna tijela ili komisije kompetentne i ovlaštene za kontinuirano praćenje i standardizaciju toponima. Toponimijska istraživanja kod nas nemaju dugu tradiciju. Ona su započeta sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Akademiji nauka BiH, ali su se odvijala stihijno, s prekidima i obuhvatala su samo pojedina područja i manje lokalitete. Bilo je predviđeno da se toponimijska istraživanja rade u Institutu za jezik, ali nikada nisu stvoreni uslovi za kontinuirano i svestrano ispitivanje i standardizaciju toponimijske građe na prostoru Bosne i Hercegovine. Treba reći da je istraživanje toponima vrlo složen zadatak, koji uključuje prikupljanje brojnih podataka na terenu u direktnom kontaktu i anketiranju govornika na datom lokalitetu, obradu prikupljene građe i njeno poređenje s raznim pisanim izvorima i dokumentima, katastarskim kartama i dr. To podrazumijeva provjeru akcenta, glasovne strukture, promjene toponima

i njihovog značenja. Pri tome, posebnu teškoću može predstavljati prozodijaska strana toponima. Obično se daje prednost akcentu govornika na samom lokalitetu. Tako bi se trebalo odnositi i prema dekliniranju toponima. Naše istraživanje, iako obuhvata manji lokalitet, pokazuje kolebanja u pogledu fonetskog lika, akcenta, čak i značenja mikrotoponima na širem prostoru Sarajeva.

Nakon krupnijih promjena u društvu, nagomilanih protivrječja i sukoba, obično se preispituje i sam sistem vrijednosti i tada dolazi do stvaranja novih toponima i preimenovanja postojećih. Na lokalitetu Sarajeva djelovanje spomenutih okolnosti i faktora vrlo je izraženo. Brojni mikrotoponimi više puta su preimenovani, a kod nekih je u određenoj mjeri narušena kulturno-historijska i jezička ravnoteža. Neki su toponimi dobili po dva oblika, među kojima nerijetko ne postoji suštinska semantička i lingvokulturološka veza. Preimenovanje nekih objekata direktna je posljedica preispitivanja karaktera i značaja događaja, ličnosti ili historijskoga konteksta po kojima je nastalo prvotno ime. U tom je pogledu zanimljiv primjer *Latinske ćuprije* u Sarajevu. Naime, nekada je u Sarajevu jedan lokalitet na desnoj obali Miljacke imao naziv *Latinluk*¹³. Na tom je prostoru bio i most – *Latinska ćuprija*, koji je preimenovan u *Principov most*, po atentatu koji je izvršio Gavrilo Princip na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda 1914. godine. Međutim, nakon historijske distance i izmijenjenog odnosa prema ideološkom i političkom kontekstu u kojem je izvršeno prvo preimenovanje, mostu je vraćen stari naziv – *Latinska ćuprija*. Interesantno je i to da je 1986. godine Bosna i Hercegovina predložila da se čitav lokalitet Baščaršije, uključujući i Principov most, uvrsti u baštinu pod zaštitom UNESCO-a. U odgovoru na ovaj prijedlog naglašeno je da se mjesto atentata na zakonitog prijestolonasljednika ne može uvrstiti u kulturnu baštinu.

Ima realija čije je osnovno, referencijalno značenje sačuvano, ali je na asocijativno-konotativnom planu došlo do bitnih promjena. Pomjeranja i promjene intenziteta pojedinih LSV (leksičko-semantičkih varijanti) mogu biti uzrokovani različitim okolnostima. Pri spomenu pijace *Mārka*, u većine stanovnika Sarajeva, a pogotovo onih čiji su najbliži stradali od agresorskih granata ili snajpera, prva asocijacija je povezana s neprijateljskim ubistvom civila na ovoj pijaci. Ova činjenica realiji daje i snažan emocionalni naboj, kakav ne može stimulirati neutralni pojam pijace.

¹³ Akcentirani oblici realija u ovome radu potječu od zlatara Dževada Musakadića (1956); zabilježio ih je dr. S. Halilović maja 2009. na Baščaršiji u zlatarskoj radnji gospodina Dževada i gospođe Melihe Musakadić, kojima se i na ovome mjestu zahvaljujemo.

Istraživanje oznaka za teritorijalne realije vrši se dvjema metodama: od designata prema imenu i od imena prema značenju. U imenu realije, naročito ako njena oznaka ima širi semantički raspon, vidljiva je direktna veza sa osnovnom funkcijom ili s dominantnim sadržajem. Semantička analiza oznaka mnogih realija ukazuje na to da su one nastale kao rezultat primarne značenjske motivacije ili svojevrsne metaforizacije njihovog osnovnog sadržaja. U mikrotoponimima niza lokaliteta Sarajeva jasno se vidi direktna semantička motivacija dominantne karakteristike datog lokaliteta ili najmarkantnijeg objekta na tom lokalitetu. Mikrotoponimi kao što su *Ätmejdän*, *Bazerdžani* (*Bazerđani*), *Širokača* (*Širòkača*), *Ciglàne* i dr. stimuliraju asocijacije sadržajem ili funkcijom samog objekta. Međutim, lokalne asocijacije i narodna etimologija nisu uvijek pouzdani. Prema narodnoj etimologiji i brojnim informantima, sarajevska mahala *Äšikovac* dobila je ime po ašikovanju, ašikluku. To se objašnjava time da su se na ovom lokalitetu nekada okupljali mladići u želji da vide i sretnu djevojke i da se s njima zabavljaju. To se u nekim izvorima, pa i u Škaljićevom rječniku turcizama, argumentira značenjem arapske lekseme *ašig*, turski *asik* – ljubavnik, momak koji ašikuje, ašiklija. Međutim, Bejtović nalazi da je toponim nastao od vlastitog imena *Ašik*.

Oznaka realije *Ätmejdän* motivirana je leksemom iz turskog jezika *at-mejdan* sa značenjima: 1. pijaca na kojoj se prodaju konji; 2. konjsko trkalište, hipodrom. Ulica *Bazerdžani* (*Bazerđani*), u kojoj su nekada bile smještene samo trgovačke radnje, nastala je prema perzijskom *bazergan* – trgovac. Naziv lokaliteta *Ciglàne* predstavlja dobar primjer primarnog i simetričnog odnosa oznake i označenog. Oznaka, tj. toponim, direktno je motivirana osnovnim sadržajem i funkcijom referenta, tj. objekta. Zahvaljujući tome, prva i logična asocijacija na ovaj toponim stimulirana je pripremom i pečenjem cigle.

U nekim primjerima, zbog manjih ili većih promjena karaktera ili namjene datih lokaliteta, tokom vremena došlo je do stanovitog udaljavanja od prvotne motivirajuće karakteristike, ali je obično sačuvana veza bar s jednom predmetno-logičkom odlikom date realije i bar s jednom LSV (leksičko-semantičkom varijantom) po kojoj je ona i dobila ime.

U toponomastičkoj građi koju smo obradili ima realija koje su nastale kao primarne oznake za određenu opću karakteristiku i sadržaj samog referenta, tj. objekta. Takve su npr.: *Vidikovac*, *Hlàdivode*, *Hrástovi*, *Bìstrik* i dr. Toponim *Vidikovac* nije rijedak ni u drugim krajevima ili na manjim lokalitetima u našoj zemlji sa istim značenjem. I u drugim jezicima postoji realija sa istim osnovnim značenjem: uzvišeno mjesto s kojeg se vidi bolje

i više nego s drugih lokaliteta, mjesto s kojeg se pruža dobar vidik. Sličan je odnos oznake i označenog sadržaja i u primjerima *Hlâdivode*, *Hrástovi*, *Bîstriĳk*.

Realije na širem prostoru Sarajeva sadrže živu historiju nastanka grada, mijena kroz koje je on prolazio, kultura koje je primao i s kojima se saživljavao. Oznake za brojne realije vode porijeklo iz drugih jezika, najčešće orijentalnih. Turci su, dolaskom na naše prostore, donijeli svoju upravu i administraciju, brojne realije materijalne i duhovne kulture, običaje, moralne vrijednosti, religiju islam, koju je primio veći dio stanovništva. Na prostoru Sarajeva razvijali su zanatstvo i trgovinu. Razumljivo je i prirodno da su primanjem samih realija prihvaćene i njihove oznake, pogotovo imena realija kojih do dolaska Turaka nije bilo, pa nije bilo ni oznaka za njih na domaćem jeziku.

Nastanak znatnog broja toponimima Sarajeva motiviran je turskim oznakama za dati objekt. To su npr. toponimi *Abadžiluk* (*Âbađiluk*), *Bardagdžije* (*Bardâgđije*), *Bazardžije* (*Bâzarđije*), *Bravadžiluk* (*Brâvađiluk*), *Čizmedžiluk* (*Ćizmeđiluk*), *Ćumúrija*, *Ćurčiluk* (*Ćurćiluk*), *Dâire*, *Kujundžiluk* (*Kujunđiluk*), *Nedžarići* (*Neđárići*), *Sagrdžije* (*Sâgrđije*) i dr. Kako su naš i turski jezik tipološki različiti i genetski udaljeni, proces fonetsko-fonološke i morfološke adaptacije turcizama bio je složen i nije se odvijao dosljedno. To je u nekim primjerima dovelo do fonetsko-morfološkog udaljavanja toponima i njihovih etimona.

Dio Bašçaršije u kojem su nekada bile radnje *abadžija*, zanatlija koji su izrađivali odjevne predmete od *abe*, tj. sukna, dobio je naziv *Abadžiluk* (*Âbađiluk*). Mikrotoponim je nastao od turske lekseme *aba* – sukno, tj. od izvedenice za oznaku zanatlije koji izrađuje odjeću od *abe* – od *abadžije*. Po istoj vezi referenta i oznake nastao je mikrotoponim *Bardagdžije* (*Bardâgđije*): od perzijskog *bardak*: 1. glineni sud za vodu, po obliku sličan ibriku; 2. drveni, bakreni ili zemljani sud u obliku kablića ili manjeg bureta. Sarajevska mahala *Bardagdžije* dobila je naziv po tome što su u njoj bile radnje u kojima su se izrađivali i prodavali bardaci i drugo posuđe od gline i drveta. Mikrotoponim *Ćumúrija* (most i lokalitet oko njega) nastao je od turske riječi *komur* – ugaly, ćumur. Na ovom lokalitetu nekada su zanatlije iz obližnjih radnji bacali u Miljacku gar i prašinu od ćumura.

Prema istom principu nastali su i mikrotoponimi *Ćurčiluk* (*Ćurćiluk*) – od turskog *kurkcü* + *-luk* – *ćurčija*, *Kujundžiluk* (*Kujunđiluk*) – od turskog *kymcü* – zanatlija koji izrađuje filigranske predmete od zlata i srebra. Ulica *Sagrdžije* (*Sâgrđije*) ime je dobila od turskog *sagri* – konjske sapi, od čije su kože izrađivani kožni predmeti: korice za sablje i noževe i sl. Zanatlije koje

su se bavile ovim zanatom su *sagrdžije*, a ulica u kojoj su bile njihove radnje dobila je isti naziv.

Ime lokaliteta *Nedžarići* došlo je od arapske lekseme *naggar* – “klesar, dunder”. Realija *dunder* došla je iz perzijskog i “pokriva” dva zanata: tesar i zidar. Dunderi su nekada izvodili gotovo sve graditeljske radove i bili su vrlo cijenjeni. Ali, kako su se zanati sve više specijalizirali, dunderi su se smatrali manje stručnim i kvalitetnim, time i manje cijenjenim. Zahvaljujući tome, značenje lekseme *dunder* dobilo je negativnu konotaciju u razgovornim frazama: *Nije majstor, nego dunder* i sl. U pogledu glasovnog sastava i pisanja ovog toponima evidentne su razlike. U Škaljićevom rječniku turcizama, uz naznaku da je riječ nastala od arapskog *naggar*, toponim se piše sa *dž* (*Nedžarići*), dok u katastarskim kartama i u posljednjem planu grada Sarajeva u izdanju Geodetskog zavoda Bosne i Hercegovine od 2002. godine stoji *Neđarići*. Kolebanja i razlike zapaženi su i kod govornika stanovnika ovog naselja. Istina, danas je teško naći izvornog, starog žitelja ovog lokaliteta koji bi u tom pogledu mogao biti pouzdan informant.

Najmarkantniji mikrotoponim Sarajeva svakako je *Baščaršija* (*Baščaršija*). Naziv je izveden od turskog *bas* – glava, vrh i *carsi* – trgovačka četvrt (kvart). Na lokalitetu *Baščaršije* najgušći su mikrotoponimi turskog porijekla, što je razumljivo s obzirom na to da je to bio centralni dio grada u kojem su se nalazili svi važniji objekti materijalne i duhovne kulture. U samom centru *Baščaršije* je mali trg sa česmom, koji Sarajlije nazivaju *Sèbilj*, prema arapskom *sabil* > turskom – *sebil* – dobrotvorna javna česma. Na prostoru oko česme uvijek su velika jata golubova, te ga, vjerovatno po tome, neki informanti nazivaju *Trg golubova*. Zanimljivo je da je ovaj mikrotoponim kao *Trg golubova* upisan i u jednom vodiču kroz grad iz 1981. godine.

Na ulazu u Sarajevo, uz Miljacku, nalazi se lokalitet *Bèmbaša*, na kojem je nekada bila brana – turski *bend-basi* – glavna brana. I ovaj toponim ima niz različitih oblika u pogledu glasovnog sastava i grafičke slike: *Bembaša*, *Bentbaša*, *Bendbaša*. Na kartografskim kartama obično piše *Bendbaša*, u Planu grada Sarajeva iz 2002. godine stoji *Bembaša*. Informanti, također, daju sve spomenute oblike.

Semantizaciju pojedinih mikrotoponima nismo mogli naći u pisanim dokumentima, a za pojedine postoji narodna etimologija, koju, svakako, treba uzeti s rezervom. Za naselje *Koševo* kaže se da je nastalo od turskih riječi *hoš* – dobar, lijep, ugodan i *hava* – zrak, vazduh. Kako Sarajevo ima više klimatskih mikrorejona, među kojima su evidentne i veće razlike u pogledu meteoroloških karakteristika, a *Koševo* spada među najpovoljnije, spomenuta semantizacija se doima logičnom i uvjerljivom.

O porijeklu i značenju nekih mikrotoponima na području Sarajeva još nema pouzdanog i jednoznačnog tumačenja. Tako npr. za lokalitet *Bákije* na sjeveroistočnom dijelu Sarajeva, gdje se nalazi veliko mezarje, Škaljić daje sljedeće tumačenje: “Po svom obliku odgovara arapskoj riječi *baqi*, *baqiya*, part. akt. od *baqa* (*bqy* – trajati, vječan biti; ostati, preostati).” U istom rječničkom članku Škaljić iskazuje rezervu prema ovakvom tumačenju: “Međutim, pošto se ovaj toponim nalazi u popisu lokaliteta okolice Sarajeva iz 1458. godine (v. H. Šabanović u: “Monumenta Turcica”, Defteri, serija II, sv. 1, Sarajevo, 1964), postavlja se pitanje da li je ova riječ arapskog porijekla i da li možda treba tražiti njen korijen u kojem drugom jeziku (Dr. H. Šabanović misli da je vlaško-romanskog porijekla i da predstavlja drugi oblik riječi *bačija*).” Na drugoj strani, Bejtić ovaj toponim svrstava u “čiste srpskohrvatske oblike” (Bejtić 1978:64).

O nastanku imena *Sàrajeva* i njegovoj semantičkoj strukturi također ima manjih razlika u osnovnim izvorima do kojih smo došli. Prema Škaljićevom *Rječniku turcizama*, ime grada nastalo je od tur. *Saray* < perz. *Seray* – namjesnikov dvor koji se nalazio u kraju *Begluk*. (Tako se nazivao centralni dio današnjeg Sarajeva sve do 1853. godine.) Prema osnovi *Saray* ili *Seray*, po modelu tvorbe tipa *Smederevo*, *Trnovo* itd. nastao je naziv *Sarajevo*. Turski naziv za Sarajevo je *Saray-Bosna*. No sam Škaljić u istom rječničkom članku unosi korekciju u citiranu postavku i nastavlja: “Ali se u jednoj od najstarijih bosanskih vakufnama, u vakufnami Mustaj-bega Skenderpašića iz 1517. godine (čiji je original i prijevod objavio dr. Hazim Šabanović u POF-u III-IV, 1953. godine, str. 403), Sarajevo naziva i *Saray-ovasy* – bukvl: *Sarajevsko polje*. Iako sam ranije zastupao da je *Sarajevo* nastalo od turskog ‘*Saray-ovasi*’, došao sam do zaključka da je ispravnije tumačenje koje sam gore naveo.” (Škaljić 1965:550)

U *Općoj enciklopediji* Jugoslovenskog leksikografskog zavoda, u jedinici o Sarajevu stoji: “Iz listine Bele IV (1244) vidi se da je sarajevsko područje ulazilo u sastav župe Vrhbosne, koja je bila biskupsko sjedište. U XV stoljeću Turci prodiru u taj kraj i 1435. konačno zauzimaju utvrdu Hodidjed (istočno od Sarajeva), čime su postali gospodari rijeke Miljacke i sarajevske kotline. Tu se oko 1460. razvija jezgra novoga naselja (izgrađeni su saraj, tj. namjesnički dvor, drvena džamija, most, hamam, vodovod, han, kuće, dućani i mlinovi). Novu kasabu Turci su nazivali Saraj-ovasi (polje oko dvora), Saraj ili Saraj-kasabasi; po tome je Sarajevo steklo današnje ime (prvi put se spominje 1507).” (*Opća enciklopedija* Jugoslovenskog leksikografskog zavoda, tom 7, str. 286)

Mi se u ovom dijelu istraživanja nećemo detaljnije baviti etimološkom stranom toponima i leksike s kulturološkom komponentom. Ograničit ćemo se na analizu njihove semantičke strukture i transpozicije značenja od denotativnog ka različitim asocijativno-konotativnim značenjima koja su karakteristična za govor Sarajeva. Porijeklo i nastanak oznaka za realije navodit ćemo, uglavnom, prema Škaljićevom *Rječniku turcizama* (Škaljić 1979) i Isakovićevom *Rječniku karakteristične leksike u bosanskoj jeziku* (Isaković 1992).

Zahvaljujući dugoj i burnoj historiji, doticaju različitih jezika, kultura, običaja, Sarajevo ima vrlo bogatu i raznovrsnu toponimiku. Nazivi većine kvartova i manjih gradskih cjelina vode porijeklo iz turskog perioda, dakle od turskog, arapskog ili perzijskog jezika, što je rezultat prodora Turaka na ovaj prostor 1435. godine i njihove dugogodišnje vladavine. Kako su Turci na prostoru Sarajeva podigli mnoge građevine – kuće za stanovanje, hanove, dućane, hamame, izgradili manje trgove, dvorove, ulice i sokake, prirodno je da su te realije dobile oznake na turskom, arapskom, perzijskom jeziku. Neke od tih oznaka sačuvane su do našeg vremena, a jedan broj je zamijenjen novim oznakama, koje su aktuelizirane novim sadržajem ili funkcijom samih realija. Pored toponima turcizama, očuvanih u izvornom obliku, ima i slaviziranih, kao što su: *Ālifakovac*, *Āšikovac*, *Mihrivode*, *Bravadžiluk* (*Brāvađiluk*).

Znatan broj naziva ulica, mostova, trgova i značajnih građevina nastao je u turskom periodu, prema oznakama realija na tom jeziku. Pred kraj turske dominacije, koja je trajala od 1462. do 1878. godine, Sarajevo je imalo 328 sokaka i 104 mahale. U austrougarskom periodu (1878–1918) izgrađeno je 55 ulica. Ove brojke mogu zavarati u procjeni izgradnje Sarajeva u spomenutim periodima. Imajući u vidu činjenicu da je turska vladavina trajala više od 400 godina, a austrougarska 40 godina, vidi se da je gradnja u vrijeme vladavine Austro-Ugarske carevine bile intenzivnija. Značenje imena niza ulica, mahala i drugih manjih lokaliteta motivirano je turskim, arapskim ili perzijskim nazivima zanata (zanatlija) i trgovaca čije su radnje bile smještene na datim lokalitetima. I mnoga prezimena svoju osnovu imaju u nazivu glavnih zanata, profesija i sl. To nije slučaj samo sa ovim gradom. Prema Šmeljovu, najraširenija prezimena u većini slavenskih jezika, kao i u germanskoj i romanskoj grupi, nastala su od starih zanata, najbitnijih u nastanku i razvoju čovjekovog materijalnog svijeta (Šmeljov 1997:34). Tako je, prema Vežbickoj, najraširenije prezime u mnogim jezicima nastalo od naziva zanata *kovač*. U našem jeziku od naziva za ovaj zanat izvedena su prezimena *Kovač*, *Kovačević*, *Kovačić* i ona spadaju

među najraširenija prezimena, a podjednako su zastupljena u svih naroda i religija na ovom prostoru. Isto tako je od zanata *abadžija* izvedeno prezime *Abadžić*, od *sarač* – *Sarač* i *Saračević*, od *bičakčija* – *Bičakčić*, od *mutabdžija* – *Mutapčić* i sl. Slična je situacija u mnogim starim gradovima u kojima dominiraju nazivi ulica, trgova i sl. nastali prema najstarijim i najzastupljenijim djelatnostima njihovih stanovnika. (Bejtić, u vrlo iscrpnoj i dragocjenoj knjizi o nazivu ulica i trgova Sarajeva, imena ovih objekata, nastala po imenu ličnosti, dakle antroponime, naziva homonimima. Bejtić 1978.)

U Sarajevu ima jedan broj toponima jevrejskog porijekla. Dolaskom na prostor Sarajeva, Jevreji su donijeli svoje oznake za duhovne i materijalne realije. Zanimljivo je da su, napuštajući Španiju i ostavljajući sve što su tamo imali, mnogi Jevreji izabrali Sarajevo kao svoje utočište. U naš grad su donijeli i *Hagadu*, najznačajniji religiozni ilustrirani zbornik. Upečatljiv znak materijalne kulture Jevreja predstavlja *Jevrejski hram* i groblje na Borku. Najveća nastamba, nekada poznata pod imenom *Sijavuš-pašina दौरا*, u narodu se zvala *Čifuthana* ili *Velika avlija*, a među Jevrejima *Kortiz*. Bila je to prva organizirana stambena zajednica na Balkanu.

Registar (popis) mikrotoponima Sarajeva

Abadžiluk (Ābadžiluk), dio čaršije u kojem su nekada bile radnje *abadžija*, zanatlija koji su izrađivali odjevne predmete od *abe* (aba – sukno). Lokalitet potječe iz druge polovine XVI stoljeća. Danas je to ulica koja vodi od Baščaršije do Careve ćuprije. (Od turske lekseme *aba* nastao je naziv za zanat *abadžija*, a po njemu i prezime *Abadžić*.)

Abdesthāna, ulica u starom dijelu grada, iz prve polovine XV stoljeća. Naziv je dobila u turskom periodu, po *abdesthani* – zatvorenom prostoru u kojem se vršilo uzimanje *abdesta*.

Ālifakovac, lokalitet u istočnom dijelu starog dijela grada. Stari je naziv *Mali Alifakovac*. Naziv je reduciran na *Alifakovac*, nakon završetka rata, 1946. godine. Prema Škaljićevom rječniku turcizama, ime ove mahale je iz turskog perioda, a nastalo je po Ali-ufaku (od turskog *ufak* – *mali, malen*). Danas je na ovom lokalitetu i najljepše mezarje u Sarajevu.

Āli-pašin mōst (Āl-pašin mōst), toponim, dobio ime po jednom od nekoliko Ali-paša. Prema Aliji Bejtiću, “zbog postojanja nekoliko lica istog imena, nije utvrđeno o kojem se Ali-paši radi” (Bejtić 1978:39). Oko mosta su izgrađeni i drugi objekti, najprije željeznička stanica 1882. godine, sa istim nazivom. Lokalitet je kasnije postao pretežno industrijska zona.

Āli-pašino Pōlje (Āl-pašino Pōlje), lokalitet sa obje strane Ali-pašino mosta, danas je veće naselje s brojnim stambenim zgradama.

Aščiluk (Aščiluk), dio čaršije u kojem se nalazi više aščinica, od turskog *asci* < perz. *aš* – “kuhana hrana, jelo”.

Åšikovac. Ime lokaliteta je staro i nastalo je od vlastitog imena *Ašik*, koje je u vrijeme nastanka ove mahale bilo vrlo popularno. Međutim, nema izvora prema kojima se može utvrditi o kojoj se ličnosti radi. Na drugoj strani, prema narodnoj etimologiji, prošireno je mišljenje da je toponim nastao od ašikovanja.

Ätmejdän, tursko ime prostora na lijevoj obali Miljacke, nastalo je od turske lekseme *atmejdan* sa značenjima: 1. pijaca na kojoj se prodaju konji; 2. trkalište za konje, hipodrom. Danas je ovaj lokalitet preimenovan u *Austrijski trg*.

Bákije – lokalitet na sjeveroistočnom dijelu Sarajeva, gdje se nalazi veliko mezarje. O porijeklu ovog toponima nema pouzdanog i jednoznačnog tumačenja. Prema Škaljićevom rječniku, “riječ po svom obliku odgovara arapskoj riječi *baqy*, *baqiya*, part. akt. od *baqa* (*baqy* – trajati, vječan biti, ostati, preostati)”. Isti autor u nastavku rječničkog članka iskazuje svoju rezervu: “Međutim, pošto se ovaj toponim nalazi u popisu lokaliteta okolice Sarajeva iz 1458. godine (vidi dr. H. Šabanović u: “Monumenta Turcica”, Defteri, ser. II, sv. 1, Sarajevo, 1964), postavlja se pitanje da li je ova riječ arapskog porijekla i da li možda treba tražiti njezin korijen u kojem drugom jeziku” (Škaljić 1965:116). Bejtović iznosi drugačije mišljenje: “Do sada se mislilo da je riječ turskog porijekla (od riječi *bak* – gledaj) ili, u najsigurnijem slučaju arapskog korijena, u što je lako bilo povjerovati s obzirom na sličnost riječi. Međutim, ni jedno nije tačno, jer najnoviji izvori pokazuju da se ime Bakije kao naziv jedne tamošnje oranice (mezre), a vjerovatno i kraja, sreća još prije zauzeća Bosne 1463. godine (u katastarskom popisu bosanskog krajišta godine 1455)” (Bejtović 1978:92).

Bardagdžije (Bardàkćije), mahala u Sarajevu, čiji je naziv izveden od perzijskog *bardak* sa značenjima: 1. glineni sud za vodu, po obliku sličan ibriku; 2. drveni, zemljani ili bakreni sud u obliku kablića ili manjeg bureta, te *bardagdžija* – zanatlija koji izrađuje i prodaje bardake i drugo glineno posuđe. Dakle, mahala je dobila ime po tome što su se u njoj izrađivali i prodavali bardaci i drugo posuđe od gline i drveta.

Baščaršija (Baščàršija), toponim izveden od turskog *bas* u značenju “glava, vrh”; “glavni, prvi” i lekseme *carsi* – trgovačka četvrt (kvart) grada: (*bas* + *carsi* – *baš-čaršija*) = *glavna čaršija*. *Baščaršija* je bila glavni i najveći trg i bazar. U požaru 15. oktobra 1908. godine izgorjela su 32 dućana na centralnom dijelu, što je donekle izmijenilo izgled čitavog lokaliteta. Pod

ovim toponimom danas se obično podrazumijeva širok prostor stare sarajevске čaršije s brojnim mahalama i sokacima.

Bazerđani, Bazerdzani, Bazardžani – naziv jedne od najstarijih ulica na Baščaršiji (1462) u kojoj su nekada bile isključivo trgovačke radnje. Smatra se da je ime nastalo od perzijskog *bazar* – trg + *gan* – trgovac.

Bèhār, lokalitet u sjevernom dijelu staroga grada, nastao u turskom periodu. Prvotno mu je ime bilo *Ispod džamije*, pošto se sokak nalazio ispod Uskudri Ahmed-čelebine džamije. Današnje ime dobio je u periodu austrougarske vlasti, tačnije 1915. godine. Prema narodnoj etimologiji, ime *Behar* nastalo je izravnom semantičkom transpozicijom od behara na drveću kojeg je bilo puno u ovom sokaku.

Bèmbaša, Bendbaša, Bentbaša, lokalitet u Sarajevu na kojem je nekada bila velika brana na mjestu gdje Miljacka ulazi u grad, na turskom *bend* – ustava, brana, *basi* – glavni: *glavna brana*. Toponim je nastao u 15. stoljeću.

Bètānija, lokalitet iznad bolnice na Jezeru. Toponim je nastao po Domu za iznemogle sestre milosrdnice katoličkog reda Kćeri božije ljubavi, koji je zvao *Betanija*. Dom je osnovan 1882. godine i radio je do nacionalizacije 1946. godine. Prema A. Bejtiću, Betanija je i ime mjesta na Maslinskoj gori jugoistočno od Jerusalema, a riječ je hebrejsko-sirijsko-arapskog porijekla i znači “kuća ubogih” (Bejtić 1978:100).

Bezistan, od arapskog *bāzz* (pamučno ili laneno platno, odjeća) i perzijskog *stan* – pokriven prostor, natkriven trg na kojem se nalaze radnje s manufakturnom i galanterijskom robom. U Sarajevu postoje dva bezistana: *Brusa-bezistan* i *Stari bezistan* ili *Gazi Husrev-begov bezistan*.

Bīstrik, toponim koji je nekoliko puta mijenjao ime. Zapravo, u Starom Gradu, na širem lokalitetu, ima nekoliko toponima u čijem je sastavu dominantna leksema *Bistrik*: *Bistrik basamaci*, *Bistrik brijeg*, *Bistrik gornja čikma*, *Bistrik donja čikma*, *Bistrik džamija*, *Bistrik medresa*. Prema narodnoj etimologiji, a tako misle gotovo svi naši informanti, nastanak imena motiviran je postojanjem dosta vode, bistre vode na ovom lokalitetu. Sarajevo se inače odlikuje brojnim izvorima i česmama bistre i kvalitetne vode. Zahvaljujući tome, govori se o svojevrsnom kultu vode u Sarajevu. Takav odnos prema vodi ima podlogu i u religijskim običajima, uzimanju abdesta i dr. Prema mišljenju istraživača (Bejtić, Skarić), osnovni je toponim nastao po imenu *Bistrik džamije*, koju je izgradio Gazi Mehmed-beg 1520. godine, sin osnivača Sarajeva Gazi Isa-bega.

Bjèlave. Stari naziv ovog lokaliteta bio je *Bilave*, kada je prostor podijeljen na dva sokaka: *Bjelave* i *Bjelave gornje*. Danas je to veće naselje s jedinstvenim imenom *Bjelave*.

Bravadžiluk (Brävadžiluk), toponim nastao po tome što su u ovoj ulici nekada bile bravarske radnje. Prije toga mahala je imala naziv *Kovačka čaršija*, što govori da su u njoj bile kovačke radnje. Zahvaljujući tome što se većina kovača u kasnijem periodu specijalizirala za izradu brava, mahala je dobila ime adekvatnije samom referentu, tj. sadržaju.

Bréka, naselje na sjeverozapadnom dijelu grada, nastalo na mjestu sokaka kroz koji je protjecao potok. Mahala je nastala u XVI stoljeću i tada je nosila ime *Bardagdžije*.

Prema mišljenju Bejtica, naselje je dobilo ime “po nestalnom potočiću, koji teče u jugozapadnom pravcu kroz područje bolnice u Koševu i utječe u Koševski potok” (Bejticić 1978:122).

Būdākovići, lokalitet iznad starog dijela grada. Ime je dobio po istoime-nom selu, koje je ušlo u sastav grada.

Bulbulistan, mahala novijeg porijekla. Ime je dobila 1900. godine po staroj muslimanskoj porodici *Bulbul*.

Būtmīr, lokalitet u Sarajevskom polju, poznat kao naseobina još iz prethistorijskog doba. Pred osvajanje Bosne, 1455. godine, registrirano je nase-lje u čijem je centru posjed Isa-bega Ishakovića.

Ciglane, toponim novijeg nastanka, a ime je dobio primarnom seman-tičkom motivacijom sadržaja i funkcije objekta: na ovom lokalitetu pekla se i obrađivala cigla. Prva ciglana otvorena je 1879. godine.

Črni vrh. Brojne geografske (teritorijalne) realije ime su dobile prema konfiguraciji lokaliteta. Toponim *Crni vrh* nastao je po brdu na Gorici, koje je visinom dominiralo na širem lokalitetu.

Čengić-Vila (Čèngić-Vila). Naselje je dobilo ime po prezimenu *Čengić*. Porodica Čengić jedna je od rijetkih begovskih porodica porijeklom iz Turske. Prezime su dobili po gradu *Čengri*. Čengići su se u XVI stoljeću doselili u Hercegovinu, odakle su se razvili u nekoliko ogranaka. Jedan ogranak se doselio u Sarajevo. Tokom XVII, XVIII i XIX stoljeća njihov je ugled stalno rastao, stjecali su položaje sandžak-bega i titule paše.

Čikma (Čikma), od turskog *cikmaz* – bez izlaza, sokak (ulica) koja nema izlaza na drugu stranu, slijepa ulica, ćoravi sokak, ćorsokak. U Sarajevu ima više ulica u čijem je nazivu sadržana sastavnica čikma: *Dženetića čikma*, *Bakije čikma*, *Bistrik čikma*, *Briješko brdo čikma* i dr.

Čizmedžiluk (Čizmeđiluk), od turskog *cizmecilik (cizmeci-lik)* – zanat izrade čizama; *čizmedžija* – zanatlija koji izrađuje čizme, toponim lokalite-ta u dijelu čaršije istočno od Husrev-begove džamije u kojem su se nekada nalazile radnje za izradu čizama. Ovaj toponim nije nikada preimenovan, a star je preko 400 godina.

Čobanija (*Čobánija*), od turskog *cobani* – čobanski, lokalitet na lijevoj strani Miljacke sa istoimenim mostom.

Čebedžije (*Čèbeđije*), od turskog *kebeci* – čebedžija, u značenju: “onaj koji izrađuje i prodaje čebad”, ime je mahale na sjevernoj padini Vratnika, gdje su nekada čebedžije valjale i prodavale čebad. Nekada su postojale tri ulice s nazivima *Čebedžije*, *Čebedžije donje* i *Čebedžije gornje*.

Ćemaluša, naziv ulice nastao po imenu osnivača džamije Kemala (*Ćemala*), koja se nalazila u datoj ulici (jedno vrijeme Š. Albaharija).

Ćoše slàtkō (*Slàtkō ćoše*), naziv raskrsnice na Baščaršiji na kojoj se nalazi nekoliko slastičarni.

Ćülhān, sokak u starom dijelu čaršije, na mjestu nekadašnje zadužbine Firuz-bega iz 1509. godine. Ime je dobio po ložionici starog hamama (od perz. *gulhan*, ložionica).

Ćumúrija, od turske imenice *komur* – ugalj, ćumur, ulica i most sa istim imenom. Ime su dobili po tome što su nekada na tom mjestu zanatlije čije su radnje bile u blizini i trgovci bacali u Miljacku pepeo (gar) i prašinu od ćumura.

Ćurčiluk (*Ćurčiluk*) (*Mali ćurčiluk* i *Veliki ćurčiluk*), od turskog *kurkcū* + *luk* – *kurkcūluk* – ćurčija, krznar, zanatlija koji pravi ćurkove i druge odjevne predmete od krzna. Ime dviju paralelnih ulica na Baščaršiji u kojima su se ranije nalazile radnje za izradu i prodaju krznene odjeće.

Dàire, od turske riječi *daire*, sa značenjem “dvorana za prijem i za vijećanje, ured”, ime je lokaliteta na ulazu u Sarajevo uz Miljacku.

Daríva, lokalitet na istočnoj strani Sarajeva, uz rječicu Moščanicu. Na ovom mjestu se 1889. godine nastanio Italijan Josip de Riva, poslovni čovjek, građevinski poduzetnik. Tu je uredio plac za građevinski materijal i gostionicu, kojoj je dao ime “Da Riva”. Ovdje je ostao do 1918. godine, a toponim *Dariva* traje do danas.

Dôl, lokalitet na Vratniku, između *Jajce kasarne* i *Bijele tabije*. Toponim starog porijekla, nastao po karakteristikama reljefa – udolina, do(l).

Drvénija, ime mosta na Miljacki koji je sve donedavno bio drveni. Izvedenica po uzoru na turski.

Dženetića čikma (*Đènetića čikma*). Mahala u centru starog Sarajeva, koja se nekada nazivala i *Dženetića mahala*. Nastala je oko 1500. godine, a naziv je dobila po sarajevskoj porodici *Dženetići*, koja je u toj ulici imala veliku porodičnu kuću i konak, izgrađenu u stilu bosansko-orijentalne arhitekture. U ovoj su se kući sastajale ugledne Sarajlije. Dženetića kuća i konak porušeni su 1942. godine.

Džidžikovac (*Đidžikovac*). Ulica i prostor oko nje, iznad Velikog parka u centru grada. O nastanku toponima ima nekoliko verzija. Najčešće se spominje tumačenje Koste Mandića, prema kojem je toponim dobio ime po italijanskoj leksemi *džidži* – čiko, kako su, navodno, zvali nekog Italijana, koji je tu živio i radio. Bejtić, međutim, smatra vjerovatnijim da je toponim nastao od turske riječi *džidži* – lijepo, gizdavo. Ova turska leksema motivirala je nastanak niza riječi u našem jeziku sa istom semantičkom osnovom: *džidža* – igračka; *džidžali* – gizdav, okićen, ukrašen; *džidžati* (*se*) – kititi (*se*), ukrašavati (*se*), gizdati *se*. Spomenute oznake mogu imati i pejorativnu semantički konotaciju: *nadžidžana* – nakindurena, s previše ukrasa, okićena bez mjere i nedovoljno ukusa. *Džidžikovac* je, prema Bejtiću, “okićeni put”. Uz ovu ulicu i u čitavoj mahali bilo je dosta lijepih i raskošnih cvjetnih bašča te i to učvršćuje Bejtićevo tumačenje nastanka ovog toponima.

Ferhadija, ime džamije u Sarajevu, po beglerbegu Ferhat-begu. Kasnije je i obližnja ulica dobila isto ime, motivirano imenom džamije.

Gájev trg, trg u centralnom dijelu Sarajeva, danas *Gradska tržnica*. I ranije je ovaj prostor služio za trgovanje, prodaju poljoprivrednih i mliječnih proizvoda i nazivao se *Sajmište*. Današnje ime trg nosi po Ljudevitu Gaju, značajnoj ličnosti u književnosti, kulturi i politici.

Gájret, turski *gayret*, arapski *gaura* – revnost, zauzimanje; privrženost. Ime muslimanskog kulturno-prosvjetnog društva, osnovanog 1903. godine u Sarajevu. Po ovom je i manji lokalitet dobio ime.

Golòbrdica, ulica i prostor oko nje u sjevernom području starog dijela grada. Nastali su u ranim godinama turskog perioda. Sadašnje ime nastalo je po konfiguraciji i činjenici da je taj prostor, poslije požara i upada trupa Eugena Savojskog 1697. godine bio *golo brdo*. Otuda i toponim *Golobrdica*.

Gòrica, lokalitet na uzvišici, u blizini Crnog vrha. Mahala je nastala u turskom periodu, u XVI vijeku.

Gřbavica, veliko gradsko područje na lijevoj obali Miljacke. Naselje se dijeli na *Grbavicu I* i *Grbavicu II*. Nema podataka o nastanku imena.

Grđonj, lokalitet na sjevernoj periferiji grada. Toponim je nastao kao oznaka za krševit i neravan put koji prolazi kroz hridine.

Gřlica, čikma u starom dijelu Sarajeva. Ime je dobila po grlici, maloj ptici iz porodice golubova. Ptica je umiljata i vrlo omiljena te se uzgaja i u kafezima. Danas je ovo ime ostalo samo u govoru starijih Sarajlija, jer je mahala *Grlica* 1910. godine uključena u širi lokalitet pod imenom *Mjedenica*.

Halači (*Haláci*), od turskog *hallac*. Stara mahala, dobila ime po tome što su u njoj bile radnje halača, zanatlija koji su se bavili pucanjem pamuka

i vune i nalaganjem jorgana. Nekada se ova mahala nazivala *Moštanica čaršija*.

Halvadžiluk (Hälvađiluk), ulica u Sarajevu koja je dobila ime po tome što su u njoj halvadžije imale svoje radnje (turski *helva*, od arapskog *halwā*, *huluww* – sladak).

Hlādivode, mahala na sjeveroistočnoj periferiji Sarajeva, oko seoskog puta. Nema pisanih izvora o nastanku imena ovog lokaliteta, a prema narodnoj etimologiji i mišljenju informanata u našem istraživanju, ime je nastalo po hladnim vodama kojih ima dosta na ovom lokalitetu.

Hrāsnō, prvo ime ovog naselja bilo je *Hrastište*, a spominje se 1555. godine. Prvi vrijedan objekat na ovom lokalitetu bila je džamija na samoj obali Miljacke. Prema narodnoj etimologiji, nastanak imena u vezi je s hrastovim drvećem, kao u toponimu *Hrastovi*.

Hrástovi, ulica i mahala na sjevernoj periferiji starog dijela grada, u blizini Klinike za plućne bolesti i tuberkulozu. Toponim je nastao po tome što je na ovom lokalitetu još u tursko vrijeme bilo dosta stabala hrasta.

Hurèmuša, mahala iznad stare željezničke stanice Bistrik, koja se ranije zvala *Vlaška mahala*. Današnji naziv dobila je u spomen Mevlanu hadži Hurem-efendiji, učenom i plemenitom dobrotvoru (turski *hurrem* – blag, dobar).

Ilidža (Iliđa), ime nastalo od turskog *ilica* – izvor ljekovite vruće vode, toplice, banja. Lokalitet u blizini Sarajeva čuven je po ljekovitim sumpornim vodama.

Jāgomir, bolnica za duševno oboljele na periferiji Sarajeva. Specifičnost namjene i funkcije bolnice motivirali su nastanak frazeme *otići u Jagomir (biti za Jagomir)* s naglašenim asocijativno-konotativnim značenjem i jakim emocionalnim nabojem.

Značenje ove realije na osnovnoj razini semantičke realizacije proistječe iz njenog glavnog referenta – lokaliteta *Jagomir*. Međutim, leksički spoj, tj. frazema *otići u Jagomir* ima jedinstveno frazeološko značenje: “dobiti ozbiljnu psihičku, nervnu bolest”. U ovom je primjeru semantička transpozicija direktna i stimulirana postojanjem psihijatrijske bolnice na tom lokalitetu.

Jarčedoli (Jarčédoli), mahala u jugoistočnom dijelu grada, nastala oko starog seoskog puta. Nastanak toponima motiviran je činjenicom da su se na ovom prostoru uzgajale koze (i jarci). Na ovom lokalitetu je i *Kozija ćuprija*, imenovana po istoj semantičkoj vezi.

Jékovac, ulica i mahala u sjeveroistočnom dijelu grada, iznad stare čaršije. Mahala je nastala u XVI stoljeću, a prema narodnoj etimologiji ime je

dobila po pojmovima *jeka*, *ječanje*. Naime, prema narodnom predanju, na ovom su mjestu janjičari sustigli i kamenovali Mustafu Nurudin-efendiju Šerifiju, uglednog sarajevskoga kadiju, jer nije htio staviti svoj muhur na njihovu predstavku sultanu protiv ukidanja janjičarskog reda. Pri kamenovanju, kadija je bolno i jako ječao i najzad izdahnuo, te je narod, u spomen uglednom kadiji, ovaj lokalitet nazvao *Jekovac*. Ovakvo tumačenje toponima *Jekovac* ima određenu logičko-semantičku osnovu; međutim, Bejtić prema njemu iskazuje rezervu, pretpostavljajući da bi toponim mogao biti iz starijeg, predturskog vremena. Narodna etimologija, svakako, nije uvijek pouzdana, ali u ovom primjeru nema pisanih izvora i dokumenata na osnovu kojih bi se ona mogla argumentirano osporiti.

Kaukčija (*Kaukćija*), od turskog *kavuk* – kapa od vunene ili pamučne tkanine oko koje je omotana čalma – sokak na Baščaršiji u kojem su neka-da bile radnje za izradu kauka.

Kazandžiluk (*Kazandžiluk*), dio Baščaršije u kojem se nalaze kazandžijske radnje. Ime je nastalo od turskog *kazanci* – zanatlija koji pravi kazane i drugo bakreno posuđe.

Konak, građevina u Sarajevu koja je nekada bila svojevrsna rezidencija uglednika iz uprave i vojne vlasti. Ime je nastalo od turske lekseme *konmak* – odsjesti, biti gost.

Koševo, prostrani lokalitet, danas jedno od većih naselja. Ime je dobilo po potoku koji protječe njegovom sredinom. Prema narodnoj etimologiji, toponim je došao od turskih riječi *hoš* – dobar i *hava* – zrak. Međutim, istraživači ne prihvataju ovakvo tumačenje (*up.* i *tur.* *koš* – brz u *košava*, jak, brz vjetar).

Kovači (*Kováči*), mahala u starom dijelu grada, sa starim radnjama i dućanima. Pretpostavlja se da su u XV i XVI stoljeću ovdje preovladavale radnje kovača, pa je ova činjenica navela mnoge istraživače na zaključak da su po njima (kovačima) ulica i mahala dobile ime. Međutim, prema Bejtićevom mišljenju, vjerovatnije je da je mahala dobila ime po klesarima stećaka i prvih muslimanskih nišana koji su se zvali istim imenom *kovači*. Ovu pretpostavku podupire činjenica da se lokalitet nalazi na pravcu prema Hreši, odakle se dovezio kamen za klesanje.

Postoji još jedan lokalitet sa istim imenom kod Ilidže i jedan sa gotovo istom oznakom – *Kovāčići*. Oba su ova toponima, prema Bejtićevom mišljenju, mogla nastati samo po klesaćima.

Kròmolj, nekada selo na sjeverozapadnom dijelu grada, iznad bolnice *Jezero*. Nema pouzdanih izvora o nastanku toponima.

Kujundžiluk (Kujundžiluk), sokak na Bašćaršiji u kojem se nalaze kujundžijske radnje. Ime je nastalo od turskog *kuym* – predmeti (umjetnički) od zlata i srebra; *kymcu* – zanatlija koji izrađuje filigranske predmete od zlata i srebra.

Kundurđiluk (Kundurđiluk), od grčkog *kundura* – cipela, *kundurđija* – obućar, *kundurđiluk* – obućarski zanat, sarajevska mahala u kojoj su nekada bile samo obućarske radnje.

Kuršumlja, medresa kod Begove džamije u Sarajevu, ime prema turskom *kursun*, što ima značenja: 1. olovo; 2. puščano zrno, metak. *Kuršumlja* je bila zgrada (obično džamija, hamam, bezistan) pokrivena olovom.

Lâtinskā ćuprija, most koji je dobio ime po tome što se nalazio na lokalitetu *Latinluk*. Ćuprija je bila preimenovana u *Principov most* po atentatu koji je na tom mjestu, 1914. godine, izvršio Gavrilo Princip na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda. Nakon historijske distance i izmijenjenog ideološkog i političkoga konteksta, mostu je vraćen stari naziv – *Latinska ćuprija*.

Lúžāni, srednjovjekovno naselje nastalo oko izvora termalne vode, na mjestu današnje Ilidže. Prvi put se spominje 1455. godine, a označavalo je čitav lokalitet Ilidže.

Magrībija, od arapske riječi *magrib* – zapad, džamija na *Marindvoru* u Sarajevu, nazvana ovako jer se nalazi na zapadnoj strani grada.

Mārkale, od njemačkog *die Markthalle* – trg na kojem se prodaje (i kupuje).

Mëjtāš, od turskog *meyyit* – mrtvački kamen: 1. kamen na koji se spušta mrtvac; 2. prostor na koji se spušta mrtvac i na kojem se klanja džeznaza. To je lokalitet u Sarajevu na kojem je nekada stajao *mejit-taš* gdje se klanjala džeznaza.

Mihrivode (Mihrivoda), toponim nastao prema česmi sa istim imenom. Prema narodnom predanju, česmu je izgradila i do nje dovela vodu djevojka *Mihra*, prije oko 300 godina. Danas je češći toponim *Mihrivode*, iako je u relevantnim dokumentima *Mihrivoda*.

Mjēdenica, ulica i mahala u starom dijelu grada, na lijevoj obali Miljacke. Topinim je slavenskog porijekla iz XVIII stoljeća, a nastao je po prezimenu porodice *Medenica*, koja se doselila u Sarajevo.

Mórića hân, od perzijskog *hane* – kuća, objekat, veća kuća opremljena za prijem gostiju, za smještaj i prenoćište. *Morića han* u centru Bašćaršije danas nema prvotnu namjenu. U njemu je sada restoran s nacionalnim jelima i prodavnica perzijskih ćilima.

Nedžarići (Neđarići), od arapskog *naggar* – klesari, dunderi, od čega je nastalo ime naselja u kojem su nekada bile smještene radnje spomenutih zanatlija.

Növi Grād, najveća po površini i najbrojnija po broju stanovnika općina u Sarajevu. Naziv je novijeg datuma.

Ophòda, staro naselje, značajno po historijskim ostacima ilirske gradine. Na ovom mjestu bila je utvrda, koja je služila za kontrolu prilaza i prolaza dolinama rijeka *Miljackē* i *Moščànicē*.

Pòfalići, toponim koji je vrlo star – naselje pod imenom *Pohvalići* spominje se u XVI stoljeću. Nekada se dijelilo na *Pohvaliće* i *Gornje Pohvaliće*. Nema pouzdanih podataka o nastanku samog imena ovog naselja.

Sagrdžije (Sàgrđije), ime ulice na Baščaršiji. Prema Škaljiću, ime je nastalo od turskog *sagri* – sapi kod konja, od čije su kože izrađivane korice za sablje ili za noževe. Po radnjama ovih zanatlija ulica je dobila ime *Sagrdžije*.

Sarači (Saráci), ime ulice na Baščaršiji, nastalo od turskog *sarac* – zanatlija koji od kože izrađuje uzde, julare, sedla, bisage i sl. U ulici *Sarači* nalaze se radnje tih zanatlija.

Sèbilj, od turskog *sebil* – javna, dobrotvorna česma. *Sebilj* se nalazi na malom trgu na Baščaršiji.

Sèdrenik, toponim nastao po imenu potoka *Sedrenik*. Prvi put se spominje 1682. godine u obliku *Sedrnik*.

Skendérija, ime ulice i lokaliteta oko ulice i mosta. Ime je nastalo po Skender-paši (turski – *iskenderi*), koji je na ovom lokalitetu izgradio najprije džamiju, potom most a onda i druge objekte.

Soukbunar (Sòbunār), od turskog *soguk* – hladan, studen i *bunar* – izvor, zdenac. Od ovih riječi nastalo je ime jednog lokaliteta u Sarajevu.

Sumbul-česma (Sùmbul-čësma), lokalitet koji se zvao *Sumbul mahala* i *Sumbul sokak*. Ime je nastalo po staroj i uglednoj muslimanskoj porodici *Sumbul*, koja je tu izgradila kamenu česmu.

Šehérija, Šehercéhajina ćuprija, most kod Vijećnice, od perzijskog *sehri* – gradski.

Tèkija, ulica i mahala, nastale po tome što je na ovom mjestu bosanski sandžakbeg Skender-paša 1477. godine izgradio, kao zadužbinu, tekiju, objekat u kojem su se sastajali derviši nakšibendijskog reda. Tu su kasnije izgrađeni gostionica i konačište.

Teláli, ime ulice i pijace na Baščaršiji, nastalo od turskog *tellal* – dobar, objavljiivač, izvikivač na javnim aukcijama.

Velèšići, ime ovog naselja spominje se 1555. godine. Prema Skariću, “te godine je neki Muruvet Huseinov iz sela Velešići podnio tužbu sudu, da

mu je Milivoj, sin Radičev, prošle noći odnio s njive 24 snopa zobi” (Skarić 1938:13).

Višnjik, naselje na širem lokalitetu Koševa, nastalo u austrougarskom periodu, gdje su sa obje strane ulice bile raskošne bašče i dugački zasad višanja, višnjik. Po višnjiku je naselje i dobilo ime koje se do danas nije mijenjalo.

Vrbanja, lokalitet na kojem je nekada bilo dosta stabala vrbe. Most na tom prostoru imao je isto ime. Danas on nosi ime po studentici Suadi Dilberović, koju su agresori ubili na mostu 5. aprila 1992. god., otvorivši vatru na masu građana Sarajeva, koja je pokušala civiliziranim okupljanjem iskazati svoj otpor agresiji.

Iznad Bašćaršije, na sjevernoj strani, nalazi se lokalitet sa imenom *Vrbà-njuša*, koje je nastalo po istoj metaforijskoj transpoziciji – od imenice *vrba*.

Vreóca, lokalitet koji je, primarnom značenjskom motivacijom, dobio naziv po malim vrelima bistre vode.

Mnogi lingvisti u teritorijalne realije, pored naziva za objekte fizičke geografije, svrstavaju i oznake za pojmove iz botaničke geografije, zoogeografije, paleografije i sl. Ovi su faktori međusobno povezani, a u nazivu nekih realija teško je utvrditi koji je od njih stimulirao nastanak toponima.

2.2.2. Oznake materijalne kulture

Oznake za materijalnu kulturu, tj. predmetne realije, obuhvataju specifične građevine, namještaj, posuđe; odjeću, obuću, nakit; zanate i predmete koji se izrađuju u tim zanatskim radnjama; nacionalna jela i pića, voće i povrće – dakle, sve karakteristično za dati areal.

Brojni građevinski objekti u Sarajevu – zgrade za stanovanje, dućani, hanovi i sl. izgrađeni su u periodu turske vlasti. Razumljivo je da oznake za te realije najčešće potječu iz turskog, arapskog ili perzijskog jezika. One su motivirane osnovnom namjenom i funkcijom datog objekta. (Radi preglednosti i mogućnosti sistematičnijeg nastavka rada na popisu ovih realija, oznake dajemo po abecednom redu.)

Abdesthàna, posebno mjesto u starim bosanskim kućama gdje se uzima abdest. Prema Škaljićevom rječniku, pojam je nastao od turskog *abdest-hane* (s navedenim značenjem).

(Semantizaciju osnovnog referenta – *abdest* – dajemo u grupi realija koje označavaju religijski život.)

Bakrač (*bàkrāč*), kotao, najčešće bakreni s lukom od željeza, za koji se drži pri nošenju ili vješanju, od turskog *bakrac*.

Bàrdāk, drveni, zemljani ili bakreni sud, po obliku sličan ibriku; *šeho-bardak* – zemljani ibrik za uzimanje abdesta. Oznaka za ovu realiju nastala je od turskog *bardak* sa značenjem “posuda za piće, pehar”.

Barutàna (baruthàna), zgrada u kojoj se izrađuje ili čuva barut. Prema Škaljićevom rječniku, leksema je nastala od turskog *baruthane* (s navedenim osnovnim značenjem). Zahvaljujući specifičnoj “zgusnutosti” značenja, pojam ove realije stimulirao je neobičnu asocijativnu transpoziciju osnovnog semantičkog referenta *baruta* – zapaljivost i eksplozivnost u preneseno značenje bivšeg studentskog doma za djevojke. U jednom periodu, asocijativno-konotativna oznaka ovog doma – *Barutana* – bila je znatno frekventnija od njegovog službenog naziva, pogotovo među studentima. Tome je, pored ekspresivnosti i potencijalnog erotskog asocijativnog naboja, doprinijela i težnja za jezičkom ekonomijom.

Bašča (bășća, bašta), vrt, voćnjak, od turskog *bahce*.

Bègluk, prema Škaljićevom rječniku, ova realija ima više značenja: 1. begovsko imanje; 2. državno imanje, državna blagajna; 3. sjedište, konak, čardak bega ili paše; 4. uredska zgrada u kojoj je beg boravio, primao posjete i vijećao s prvacima i agama; 5. rad na beglučkom imanju, rad na državnom imanju. Naši informanti, stariji žitelji Sarajeva, u svom leksičkom fondu uglavnom čuvaju značenja navedena pod rednim brojevima 1. i 5.

Belènzuka, od turskog *bilezik* – narukvica.

Bèspara, u Škaljićevom rječniku se daju dva značenja, koji su upisani kao sinonimi: 1. krpa za pranje kuhinjskog posuđa i 2. sudoper. Nijedan od informanata nije potvrdio drugo značenje (sudopera), ali je nekoliko njih ukazalo na preneseno značenje – “osoba bez kičme, bez karaktera, bez ugleda i povjerenja”. Zanimljivo je da je leksema *krpa* u savremenom jeziku stimulirala preneseno asocijativno-konotativno značenje vrlo blisko navedenoj konotativnoj leksemi *bespara*.

Bèšika, od turskog *besik* – kolijevka.

Bičkija (bičkija), od turskog *bicki* – oštri nož s polukružnim sječivom, bičakčija – zanatlija koji izrađuje i ukrašava noževe.

Budžak (bùđāk), od turskog *bucak* – ugao. Leksema ima i preneseno značenje – “taman, zabačen prostor”.

Čador (čàdor), od turskog *cadir* – šator. U iskazu *biti u čadoru* značenje je transponirano u smisao “biti na svom ognjištu, u svom uobičajenom prostoru”. Pri dolasku u kuću domaćina čuje se, u ime najave ili pozdrava – Jesi li u čadoru?

Čakija (čàkija), od turskog *caki* – džepni nožić.

Čanak (*ćànak*), od turskog *canak* – drvena zdjela. Od ove lekseme izvedena je imenica *čankoliz* s konotativnim značenjem i sniženom stilskom bojom. U Škaljićevom rječniku ona je semantizirana kao “gotovan, poguzija”. Međutim, nekoliko informanata na prvo mjesto stavlja značenje “ulizica, onaj koji podilazi bogatim i moćnim”, a tek onda “onaj koji poliže ono što ostane u bogatom i prepunom čanku”. Ova su značenja, prema našem mišljenju, uvjerljiviji rezultat semantičke transpozicije leksema *čanak* i *lizati* u specifičnom spoju.

Čardak (*čàrdāk*), od turskog *cardak*, sa značenjima: 1. dvorac, ljetnikovac; 2. drvena kuća na stupovima (*čardak* ni na nebu ni na zemlji); 3. velika soba na spratu s dobrim vidikom. Semantička dominantna u značenjskoj strukturi riječi *čardak* je u ocjenskoj semi “lijepo, raskošno, uzdignuto”. Od ove oznake realije izvedeno je ime za vinovu lozu, odrinu *čardaklija* – loza koja se penje uz kuću.

Čaršija (*čàršija*), od turskog *carsu* – trg; trgovačka četvrt. Realija i njena oznaka tokom vremena dobili su čitavu mrežu LSV (leksičko-semantičkih varijanti): *čaršijski*, *čaršinlija*, *čaršijaner*. Semantički raspon ovih leksema dosta je širok. U sferi konotativnog značenja spomenute lekseme mogu imati i negativan konotativni potencijal: *čaršijski* kao semantički opozit pojmu *gradski*; *čaršijaner* – osoba manjeg obrazovnog nivoa, slabije kulture i etikecije.

Čekmedža, *čekmedže* (*čèkmèđe*), od turskog *cekmece* – sandučić s ladicom sa strane, obično služi kao kasa za nakit, novac i sl.

Čibuk (*čìbuk*), od turskog *cubuk* – cijev s lulicom na jednom kraju koja služi za pušenje. Škaljić navodi samo ovo značenje, dok Isakovićev rječnik (Isaković 1992:90) sadrži i značenje – “vrsta poreza”. Vjerovatno je po ovoj LSV (leksičko-semantičkoj varijanti) nastala frazema *odrediti* (*ocijeniti*) od *čibuka*, sa značenjem: “ocijeniti otprilike, bez procjenjivanja i mjerenja”.

Čikma (*čìkma*), od *cikmaz* – sokak, ulica bez izlaza na drugu stranu, sinonim za realiju *ćor-sokak*. Međutim, za razliku od realije *čikma*, *ćor-sokak* je stimulirao i preneseno značenje – “bezizlazna situacija, položaj iz kojeg nema izlaza”. U Sarajevu ima niz ulica u čijem je nazivu ova oznaka: *Bakije čikma*, *Besarina čikma*, *Budaković čikma*, *Dženetića čikma*, *Vidikovac čikma* i dr.

Čivija (*čìvija*), od turskog *civi* – ekser, čavao. Škaljićev rječnik (1965:178) sadrži i preneseno značenje – “žudnja, merak”, koje je ilustrirano primjerkom: Ona mu je velika *čivija* – ima veliku žudnju za njom. Danas je realija *čivija* izgubila ovu LSV (leksičko-semantičku varijantu), a kao frazemska komponenta stimulirala je drugo značenje, npr. On je velika, važna *čivija*

– “osoba koja je vrlo važna, od koje sve zavisi”. Jasno je da je predmetno-logička transpozicija išla od denotativnog značenja čivije kao nečega čime se šta može učvrstiti, na šta se može objesiti i sl. Ovo je značenje dominantno i u izvedenici *čiviluk* – to na šta se nešto vješa, na čemu stoji.

Čepenak, od turskog *kepenek* – drveni kapak kojim se zatvara dućan i na kome se obično sjedi kada je dućan otvoren. Riječ *čepenak*, kao sastavnica fraze *držati se svog čepenka*, dobija širi semantički raspon: “držati se svoga prostora”; “raditi svoj posao”.

Čörsokāk, od turskog *kor sokak* – slijepi sokak, slijepa ulica. Imenica ima i preneseno značenje – “bezizlazan položaj, stanje iz kojeg nema izlaza”.

Čümez, od turskog *kumes* – kokošinjac. Referent je motivirao preneseno značenje – “mala, neuredna kućica, udžerica”; “neuredna prostorija”.

Čüskija, od turskog *kusku* – teška željezna alatka. Realija je stimulirala preneseno značenje – “sasvim pijan, pijan do te mjere da ne može stajati uspravno”. Čuskija, zbog svoje težine, obično ne stoji uspravno, ukoliko nije zabijena u zemlju. Prema ovoj karakteristici nastale su vrlo metaforične poredbene frazeme: *pijan ko čuskija* i *glup ko čuskija*.

Čüprija, od turskog *copru* – most.

Čütuk, tur. *kjutuk* – klada, panj, neobrađen komad balvana. Neobrađenost, neprofiliranost dijela balvana, klade, stimulirali su oznaku za neinteligentnu, tvrdoglavu osobu.

Däira, tur. “dvorana za vijećanje ili za primanje”. Na Baščaršiji i danas postoji objekat s nazivom *Däire*, u kojem se nalazi restoran s nacionalnim jelima i prodavnica nacionalnih ćilima ručne izrade.

Dëmir, od turskog *demir* (*timur*) – 1. željezo, gvožđe; 2. gvozdена šipka na prozorskim rešetkama, *demir pendžer* – prozor s gvozdenim rešetkama, demirima.

Demirlija – velika bakrena tepsija, s gvozdenim stalkom na kojem stoji pri upotrebi. Naziv je, dakle, dobila po osloncu, a ne po površini na kojoj nešto stoji. Kod drugih predmeta, npr. stolica, stolova i sl., ime je motivirano dijelom realije koja ima glavnu funkciju, što nije slučaj s nazivom realije *demirlija*.

Direk, od turskog *direk* – greda, stožer, stup. Učvršćenost ovih objekata, kako se ne bi mogli pomjerati, motivirala je nastanak poredbene fraze *stoji ko direk*.

Divān, od arapskog *diwan*: 1. dvor, dvorana za vijećanje; 2. vijeće, skupština, savjet; 3. vijećanje; 4. razgovor, besjeda. Zahvaljujući bogatom značenjskom potencijalu, osnovna sema motivirala je nastanak čitavog semantičkog gnijezda. Pored navedenih LSV (leksičko-semantičkih varijanti), visok indeks

frekvencije u govoru referenata ima glagol *divaniti*. Od iste semantičke dominante i realije *han* nastala je vrlo ekspresivna realija *divanhana*, koja se, pored semantičkog potencijala, odlikuje i specifičnom stilskom bojom. Ime ove realije zanimljivo je i s fonostilističkog stanovišta.

Dizgin, od turskog *dizgin* – kožni povodac, (j)ular sa uzdom. Na asocijativno-konotativnom planu nastala je fraza *držati koga na dizginu* – “kontrolirati, nadgledati koga”. Zanimljive ilustracije prenesenog značenja ove realije nalazimo kod informanata: *Narod treba da vlast drži na dizginu. Ženu treba držati na dizginu. Čim on popusti dizgine, oni podivljaju.*

Dolap (*dolaf*, *dūlāf*), od perzijskog *dūlāb* – ormar s policama ugrađen u zid ili pričvršćen za zid.

Dūcān, od turskog *dukkān* – trgovačka radnja, prodavnica.

Dūrbīn, od turskog *durbun* – dvogled, dalekozor.

Dūšek, od turskog *dosek* – prostirka, postelja, najčešće vunena.

Dūvār, od turskog *duvar* – zid. Od realije *duvar*, kao semantičke dominante, nastala je fraza *dotjerati cara do duvara*, čiji je sinonim u savremenom jeziku *dovesti (staviti) koga pred zid* sa značenjem: “dovesti koga u bezizlaznu situaciju”.

Džezva (*đevza*), od turskog *cezve* – bakrena posuda specifičnog oblika za kuhanje kahve.

Đūgum, od turskog *dugum*, sa značenjima: 1. bakreni sud za vodu sa širokim gričcem; 2. manja posuda u kojoj se vari voda za kahvu.

Espap, od turskog *espap* – oprema, potrepštine.

Fenjer, od grčkog *phanari* – svjetiljka, obično petroleumska. Značenje fraze *puhnuti u fenjer* “ne uspjeti, propustiti priliku” motivirano je realnom situacijom da se fenjer gasi tako što se puhne u njegov plamičak.

Hājāt, od turskog *hayat* – hodnik u prizemlju u starim kućama, trijem.

Hālka, od turskog *halka* – kolut, obruč, karika. U leksičkom spoju *krupna halka*, *važna halka*, referent *halka* ima značenje važnog dijela nečega, bitne veze u lancu elemenata, npr.: biti halka u političkom krugu, lancu i sl.

Hamamdžik (*hamāmdžik*), od turskog *hamamcik* – kućno kupatilo, banja u starim muslimanskim kućama.

Hān, od perzijskog *hane* – kuća, veća kuća, opremljena za smještaj i prenoćište.

Handžar (*hāndžār*), od turskog *hancer* – nož sa oštricom sa obje strane.

Hāps, od turskog *hapis* – zatvor; *hapsāna* – zgrada u kojoj je smješten zatvor.

Hàrem, od turskog *hareem*, sa značenjima: 1. odjeljenje u muslimanskoj kući u koje je zabranjeno ulaziti stranim muškarcima; 2. muslimansko groblje.

Hàva, od turskog *hava*, sa značenjima: 1. zrak, vazduh; 2. podneblje, meteorološki (klimatski) uslovi; 3. praznina, ništa: *govoriti u havu* – “govoriti a da niko ne sluša, govoriti uprazno”.

Hèndek, od turskog *hendek* – opkop, jarak, te fraza *upasti u hendek* sa značenjem “dospjeti u težak položaj”.

Ìbrìk, od turskog *ibrik*, sa značenjima: 1. bakreni sud sa uskim grlom i kupastim poklopcem za vodu; 2. bakreni sud sa uskim grlom i poklopcem za kahvu.

Imáret, od turskog *imaret* – javna, dobrotvorna kuhinja.

Jèlek, od turskog *yelek* – prsluk, ženski i muški.

Jùlār, ùlār, od grčkog *eulera* – povodac za konja. U prenesenom značenju *zajulariti koga* – “ograničiti, obuzdati koga”.

Kadífa, od turskog *kadife* – fina svilena i baršunasta tkanina.

Kàjda, od turskog *kaide*, sa značenjima: 1. melodija; 2. muzička nota, a razvilo se i preneseno značenje – “pravilo, načelo”.

Kalàuz, od turskog *kalavuz* – specijalni ključ kojim se otvara svaka brava. U značenjskoj transpoziciji znači sredstvo kojim se sve može riješiti.

Kamdžija, kandžija (kàndžija), od turskog *kamci* – bič.

Kàntār, od latinskog *centenarius* – sprava za mjerenje težine. Izvedena leksema *kantardžija* označava i onoga ko se bavi mjerenjem. Od ove lekseme nastalo je prezime *Kantardžić*.

Kapidžik (kapiđik), od turskog *kapicik* – mala vrata.

Kàpija, od turskog *kapi* – vrata.

Karàula, od turskog *karavulhane* – stražarnica, policijska stanica.

Karàvān – povorka.

Kasàba, od arapskog *qasaba* – manji grad, provincijski grad. Kada je karakteristika neuređenosti, zaostalosti, neurbaniziranosti u prvom planu, i za veliki grad se kaže da je prava kasaba. Od ove realije izvedena je imeni-*ca kasablija (kasabalija)* sa značenjem “provincijalac, malograđanin”.

Kòlan, od turskog *kolan*, sa značenjima: 1. konjski pojas koji drži samar ili sedlo; 2. ženski ili muški pojas. Danas je u upotrebi samo u prvom značenju.

Kònak, od turskog *konakci*, sa značenjima: 1. prenoćište, noćište (kona-*čište*), bolja i komfornija kuća ili han koji služi za to da se tu može odsjesti, prenoćiti; 2. noćenje, konačenje. U Škaljićevom rječniku daje se i značenje “muško odjeljenje, muška kuća”. Međutim, u njegovom rječničkom članku nisu diferencirana kontekstualna značenja pojma *prenoćište* kao mjesta ili objekta i kao radnje (stanja) koje se na tom mjestu realizira. U istom rječniku, pod natuknicom *han* kaže se da je to prenoćište ili noćište koje se nalazi na drumovima ili u gradovima.

Kùbura, od turskog *kubur*, sa značenjima: 1. mala (kratka) puška, obično se nosila za pojasom; 2. sanduk od drveta u obliku kocke ili od kamena, ozidana humka na grobovima uglednika i velikana; 3. uski dugi hodnik ili prolaz koji spaja pojedina odjeljenja u kući; 4. tegoba, nevolja; a glagol *kuburiti* ima značenje: “biti u teškoćama, u nevolji, jedva izlaziti na kraj”. Semantička disperzija osnovnog referenta je neobična. Naime, nije očigledna značenjska transpozicija na relaciji od značenja pod 1. do značenja pod 4. Značenje “uski i dugi prolaz” moglo je motivirati konotativni smisao tegobe, nevolje, međutim, ova transpozicija nije uvjerljiva.

I u pogledu nastanka ove predmetne realije ima određenih dilema. Škaljić u iscrpnom rječničkom članku navodi: “tur. *kubur*, osn. značenje: predmet duguljastog oblika koji je šupalj i relativno tijesan, a služi kao zaštitna kutija, oklop ili torba; znači uzani prolaz”. Iz ovog osnovnog značenja izvedeni su razni oblici i značenja u turskom i našem jeziku. Iako ova riječ po svom obliku odgovara ar. *qubur*, pl. od *qabr* – grob, turski leksikografi (osim L. Osmani), kao i Zenker, smatraju je, uzimajući kao kriterij korijen, turskom riječi. Miklošič i Rječnik JAZU, naprotiv, dovode njezin postanak sa ar. pl. *qubur*. Danas su u našem jeziku živa dva značenja: 1. kratka puška; 2. nevolja, tegoba; s tim što je drugo značenje frekventnije u glagolskom obliku – *kuburiti*.

Kujundžiluk (*kujundžiluk*), od turskog *kuyunculuk* – kujundžijski, filigranski zanat, izrada predmeta od zlata i srebra.

Kùla, od arapskog *qulla* > tur. *kule*: 1. utvrda, čvrsta kamena zgrada sa ugrađenim puškarnicama u svrhu odbrane; 2. višespratna kamena zgrada; toranj. Po ovakvoj zgradi ime su dobili neki manji lokaliteti u više gradova.

Kùršum, od turskog *kursun*, sa značenjima: 1. olovo; 2. puščano zrno, puščani metak. Po ovom osnovnom značenju ime je dobila svaka zgrada pokrivena olovom, a obično su to džamije, medrese, hanovi. U Sarajevu, kod Begove džamije, nalazi se medresa *Kuršumlja*.

Lèden, perzijski *legen* > turski *legen* – lavor za umivanje i za pranje ruku.

Lìmān, od grčkog *limin*, sa značenjima: 1. luka, пристаниште; 2. duboki potok, vir, nanos vode i mulja. U Škaljićevom rječniku semantizirano je samo značenje navedeno pod 1, međutim, informanti su na prvom mjestu naveli značenje dubokog potoka ili vira. Od ovog značenja izveden je glagol *ulimaniti se* sa značenjem: “upasti u duboku, muljevitu vodu”.

Magàza, od arapskog *mahazin* – manja prodavnica, dućan, obično u podrumskim prostorima.

Màhala, od arapskog *mahalla*, sa značenjima: 1. dio gradskog prostora, gradski kvart; 2. ulica. Ova realija može imati kontekstualno značenje s

pejorativnim kvalifikativom – neurbaniziran, nekultiviran dio gradskog prostora. Pejorativno značenje stimuliralo je i nastanak ocjenske lekseme *mahaluša* u sferi sniženog, *razgovornog* stila, sa značenjem osobe skromne kulturne etikecije.

Màhrama, od turskog *mahr*, sa značenjima: 1. ženski šal; 2. ubrus, ručnik. Prema Škaljićevom rječniku, postoji “abdestna mahrama”, kojom se otiru lice i ruke nakon uzimanja abdesta; “jemekna mahrama”, koja služi kao salveta za sofrom, i “šerbetna mahrama”, lijepo vezena mahrama koju obješenu preko ruke nosi djevojka kada dijeli šerbe gostima.

Màjdan, od arapskog *madan* – rudnik, mjesto odakle se iskopava ruda ili vadi kamen.

Mâl, od turskog *mal*, sa značenjima: 1. imovina, imetak; 2. stoka: *sitni mal*, *krupni mal*.

Màndal, od turskog *mandal* – drvena ili željezna šipka koja se stavlja sa unutrašnje strane vanjskih vrata radi zatvaranja. U prenesenom značenju aktuelizira se pouzdanost i sigurnost zatvaranja mandalom: staviti na nešto mandal, *zamandaliti* – čvrsto i zauvijek nešto zatvoriti.

Màngala, od arapskog *manqalah* – nešto na čemu (u čemu) se prenosi žeravica.

Mečet, *mesdžid* (*mèzdžid*), od turskog *mescid* – manja muslimanska bogomolja u kojoj nema minbera (a obično ni munare) te se u njoj ne klanja džuma, niti bajram-namaz. Zanimljivo je da je i ruska leksema *mečet* došla iz turskog, ali se njeno značenje odnosi na džamiju uopće.

Mèjdān, *megdan*, od turskog *meydan*, sa značenjima: 1. trg, prazan prostor; 2. boj, dvoboj; 3. vidjelo, javnost. Osnovno značenje ove realije stimuliralo je šire semantičko polje u kojem su semantičke dominante *boj* i *vidjelo* – boriti se na otvorenom, kako bi se vidjelo ko je jači i bolji, otvorena borba bez prevare i podvale. Od osnovne oznake izvedena je imenica *mej-dandžija*, *megdandžija* – onaj koji se bori, dijeli mejdan.

Mènduše, *minduše*, od turskog *mengus* – naušnice. Oblik plurala je frekventniji u govoru, što je i razumljivo jer se sam predmet upotrebljava pretežno u paru.

Mèzār, od turskog *mezar* – grob. U Isakovićevom *Rječniku karakteristične leksike u bosanskoj jeziku* popisan je samo oblik za množinu – *mezarje*, koji je, vjerovatno, u govoru frekventniji.

Mèjtāš, od turskog *meyyit* – kamen na koji se spušta mrtvac da bi mu se klanjala dženaza. Od toga je nastalo ime jednog lokaliteta u Sarajevu.

Mèrdèvine, od turskog *merdiven* – stepenice.

Metèriz, od turskog *metris* – 1. rovnica, šanac 2. (*metèrizi*) posuda za jelo; komplet od tri i više zdjela koje se uklapaju

Mùhur, od turskog *muhur* – pečat; *muhurdar* – čuvar pečata.

Musafirhàna, od turskog *misafirhane* – kuća za putnike namjernike u kojoj oni dobijaju besplatno prenoćište i hranu.

Musala (*musàlla*), od turskog *musala* – mjesto na kojem muslimani, grupno, pod otvorenim nebom, klanjaju bajram-namaz.

Mùtvak, od turskog *mutfak* – kuhinja.

Nànule, od turskog *nalın* – vrsta drvene otvorene obuće.

Nargila, od perzijskog *nargile* – pribor za pušenje posebne vrste duhana.

Nišan, od perzijskog *nišan*, sa značenjima: 1. cilj, meta pri pucanju iz vatrenog oružja; naprava na pušci ili drugom oružju za ciljanje (nišanjenje); 2. nadgrobni kamen na muslimanskim mezarima; 3. znak, biljeg na tijelu. Fraze *uzeti koga na nišan* i *imati koga na nišanu* nastale su metaforijskom transpozicijom od značenja pod 1.

Òdaja, od turskog *oda* – soba, prostorija u kući.

Odžak (*òđak*), od turskog *ocak*, sa značenjima: 1. dimnjak; 2. kuća, dom. Pri ulasku u kuću, gost obično pozdravlja pitanjem: *Jesi li u odžaku?*

Oklàgija, od turskog *oklagu* – obli drveni štap za razvijanje tijesta.

Sagrđzija (*sàgrđija*), od turskog *sagrici* – kožar koji se bavi struganjem koža. Ulica na Baščaršiji u kojoj su nekada bile radnje kožara dobila je naziv *Sagrđzije* (*Sàgrđije*).

Sàhan, od turskog *sahan*, sa značenjima: 1. bakrena zdjela, tanjir; 2. nacionalno bosansko jelo.

Sàhat, od turskog *saat*, sa značenjima: 1. sahat, časovnik; 2. vrijeme od 60 minuta.

Sàhat-kúla – kula (toranj) na kojoj se nalazi sahat.

Sàksija, od turskog *saksi*, sa značenjima: 1. lonac, obično zemljani, u kojem se gaji cvijeće; 2. metalna mangala pod kojom se peče hljeb ili se prže druga jela.

Sàmār, od grčkog *sagmarion* – drveno konjsko sedlo, obično služi za nošenje tovara.

Izvedenica *nasamariti* (koga) ima transponirano značenje – “prevariti koga, dovesti koga u težak položaj”.

Sandùklija, od turskog *sandikli* – limena peć u obliku sanduka.

Sàràj, od perzijskog *saray* – dvor, palata.

Sàz, od perzijskog *saz* – muzički instrument, vrsta tambure.

Sèbìlj, od turskog *sebil* – javna dobrotvorna česma. U centru Baščaršije i danas postoji takva česma po kojoj je manji trg dobio naziv.

Sèćija, od turskog *seki* – uzdignuto sjedište od drvene podloge na kojem je obično prostrt minder ili vuneno šiljite, a okolo su tvrdi jastuci, obično punjeni slamom. Danas se rjeđe mogu naći u muslimanskim kućama, jer ih sve više zamjenjuju otomani, trosjedi i sl.

Sedžada, *serdžada* (*seđáda*, *serđáda*), od arapskog *saggada* – manji ukrasni ćilim na kojem se obično klanja, a služi i kao prostirka na sećiji ili na drugim dijelovima namještaja za sjedenje.

Sèfte, od turskog *sefta*, sa značenjima: 1. prvi dnevni pazar; 2. prвина, prvi put. I danas je ovaj izraz uobičajen na pijacama i manjim radnjama, kao fraza pri prvom pazaru.

Sèpet, od turskog *sepet* – veća košara, kotarica.

Sindžir (*sindžir*), od perzijskog *zengir* – lanac. Fraza *držati koga na sindžiru* ima značenje: “držati na lancu, strogo kontrolirati i ograničavati”.

Sinija, od turskog *sini*. U Škaljićevom rječniku daje se značenje: “niska okrugla trpeza, sofa”. Isakovićev rječnik ovu realiju semantizira kao “predmet kineske izrade, niska okrugla trpeza, sofa”. Sinija, prema našem mišljenju, a to su potvrdili i informanti na terenu, ima dva, kontekstualno određena značenja: 1. niska, okrugla, drvena površina, slična okruglom stolu, koja služi za stavljanje jela, tj. za objedovanje; 2. objed, sofa: Za sinijom se ne priča.

Skalufiti, *skalupiti* (*skàlufit*) od perzijskog *kalib* – obrazac, forma. U Škaljićevom rječniku turcizama za ovaj glagol daju se dva značenja, koja su u odnosu antonomije: 1. složiti po jednom kalupu; 2. nešto napraviti ili složiti, ali ne tako kako bi trebalo da bude, nego više provizorno. Naši informanti nisu iskazali drugo značenje ni u jednom kontekstu kojim smo testirali njihovo jezičko iskustvo u tom pogledu. Osim toga, vrlo je neobično da jedna leksema, koja je, prema našem mišljenju, na denotativnom planu jednoznačna, može funkcionirati na tako udaljenim semantičkim polovima. U istom rječniku za glagol *ukalufiti* navodi se značenje: “lijepo složiti odijelo ili tkaninu da bude zategnuto i upeglano”. Kada se upoređi semantizacija ovih glagola u spomenutom rječniku, dolazi se do zaključka da je prefiks *s* (*s* + *kalufiti*) doveo do bitnog udaljavanja značenja ovih oblika, izvedenih od osnovnog glagola *kalupiti*, *kalufiti*, što se ne bi moglo prihvatiti.

Skèla, od latinskog *scala*, sa značenjima: 1. splav; 2. pristanište na rijeci, mjesto na kojem se vrši prijevoz s jedne obale na drugu. *Skeledžija* – splavar.

Sòfa, od arapskog *suffa*, sa značenjima: 1. trijem; 2. hladnjak, natkriveno sjedište u bašči.

Sòkāk, od turskog *sokak* – ulica.

Sirma, od turskog *sirma* – srebro, *srmali* – vezen (ukrašen) srmom, srebren.
Šadrvân, od perzijskog *šadir-wan* – vodoskok s bazenom.

Šámija, od perzijskog *šame* – mahrama od tanke tkanine, obično išarana granama.

Šárgija, od arapskog *šarqiyy* – vrsta tambure.

Šègrt, od perzijskog *šagird* – učenik u zanatu, pomoćnik zanatlije.

Šèher, od perzijskog *šehr* – veliki grad. Danas se upotrebljava obično uz ime grada: *šehar Sarajevo*. Pored navedenog značenja, označava i: “lijep grad”, “grad s tradicijom”.

Šèjh, od arapskog *šayh* – starješina tekije.

Tàhta, od turskog *tahta* – daska.

Tápija, od od turskog *tapu* – javna isprava o vlasničkom pravu na nekretnine.

Tarakčija (*tarakčija*), od turskog *tarakci* – zanatlija koji izrađuje češljeve.

Taslačiti (*tàslačit*), od turskog *taslak*. U Škaljićevom rječniku turcizama za ovu leksemu daju se dva značenja: 1. grubo tesati; 2. spolno općiti. Informanti koje smo anketirali ne poznaju drugo značenje, a navode značenje “biti, tući koga da bi ga se dovelo u red”, *istaslačiti* – istući koga, dovesti koga u red. Imenica *taslak* ima značenja: 1. početni oblik nečega, neobrađeno drvo od kojeg se pravi oruđe; 2. skica, forma. Ne vidimo koje je od ovih značenja moglo motivirati drugo značenje u Škaljićevom rječniku. Imajući u vidu to da se semantička ekspanzija znaka odvija metaforijskim i metonimijskim putem, vjerovatnije je da je u ovom primjeru značenjska transpozicija realizirana na liniji neobrađeno drvo, deblo > tući > tesati.

Tàva, od perzijskog *tabe*, sa značenjima: 1. posuda s dugom drškom za pripremu jela, uglavnom prženjem i pečenjem, tiganj; 2. jelo (janjeće ili teleće pečenje s povrćem) pripremljeno u tavi.

Tàvan, od turskog *tavan*, sa značenjima: 1. potkrovlje; 2. strop, plafon.

Tèfter, od turskog *defter* – bilježnica, notes.

Tèkija, od turskog *tekke* – zgrada u kojoj se obavljaju derviški obredi. Tekija ima svoga starješinu – šejha.

Tèlâl, od turskog *tellal*, sa značenjima: 1. izvikač na javnim mjestima, javni objavljivač, dobošar; 2. trgovački posrednik, posrednik u objavljivanju i vršenju prodaje.

Telâli – ime ulice na Baščaršiji u kojoj se nekada prodavala polovna roba.

Tèpsija (*tèvsija*), od turskog *tepsi* – okrugla, obično bakrena, plitka posuda za pečenje pite, hljeba i sl.

Terazije (*terèzija*) – ručna vaga.

Tèrzija, od perzijskog *derzi* – krojač, krojač čohe. Krojači sukna – abe – jesu abadžije.

Tèstija, od perzijskog *desti* – zemljani sud za vodu, sličan bardaku.

Tòjaga, tòljaga, od turskog *toyaga* – debeli štاپ, debela palica.

Tòpuz, od turskog *topuz* – buzdovan.

Tozluci, od turskog *tozruk* – vrsta dokoljenica od sukna ili čohe.

Turbān, od njemačkog *der Turban* – kapa omotana tkaninom, čalma, saruk.

Učustiti se – uredno se obući i obuti. U Škaljićevom rječniku dat je samo povratni glagol, međutim, ovaj glagol često se javlja i u prelaznom obliku – *učustiti koga: Majka je učustila dijete*.

Ufitiljiti (se) (ufitiljit /se/) – oslabiti, usukati se.

Uljanik, od turskog *ogul* – pčelinjak. U ruskom jeziku *uljej* je oznaka za košnicu, što svjedoči o zajedničkom porijeklu ovih leksema.

Vákif, od turskog *vakif* – osnivač vakufa, zadužbine.

Vilájet, od turskog *vilayet*, sa značenjima: 1. teritorija jednog valije, pokrajina, provincija; 2. zavičaj. S dodatkom atributa *tamni* (tamni vilajet), ova imenica najčešće ima negativno konotativno značenje: “zabačen, neprosvijećen kraj”.

Zār, od turskog *zar* – ženski zavitak u kojem su muslimanke, zamotane i pokriveno, izlazile na ulicu.

2.2.3. Realije – oznake nacionalnih jela i pića, voća i povrća, cvijeća

Kao najbolji primjer tijesne povezanosti čovjekovog materijalnog života i leksike kojom se u govoru i jeziku služi mogu poslužiti oznake jela i pića. U govoru Sarajeva vrlo je bogata i raznovrsna leksika koja označava različita jela i pića, među kojima značajno mjesto pripada orijentalnim.

Āgda, od turskog *agda* – ukuhani šećer.

Arpadžik (arpadžik), od turskog *arpacik* – sitni crveni sjemenski luk, luk za sadnju i sijanje.

Aščiluk (aščiluk), od turskog *asciluk* – kuharstvo, kulinarstvo.

Ašlāma (aršlama), od turskog *aslama* – vrsta plemenite (kalemljene) trešnje.

Baklāva, od turskog *baklava* – slatka pita.

Bāmja, od turskog *bamya* – biljka mahunastih plodova od koje se spravlja jelo, a također i čaj. Ima različitih mišljenja o porijeklu ove lekseme. Pošto uspijeva u nekoliko zemalja, po tom kriteriju ne može se utvrditi

nastanak i porijeklo oznake. Prema Škaljiću, neki turski leksikografi misle da je to zajednička riječ više jezika, dakle, nije izvorno turska.

Bèhār, od perz. *bahar* – cvijet voćke. Oznaka je stimulirala manje leksičko-semantičko polje: *beharati*, *obeharati* (*probeharati*) – cvjetati (procvjetati), *beharli* – rascvjetali, procvjetali. Osnovna sema ima i metaforični potencijal: *čist i bijel kao behar*.

Bèstīlj, od turskog *pestil* – slatka jufka od voća.

Biber, od turskog *biber*, lat. *Piper nigrum* – papar, začín. U Sarajevu je jedno jelo – *biber-meso* – dobilo naziv po biberu.

Boranija (*buràniya*), od arapskog *buraniyya* – mahune, zeleni grah u opni. Na asocijativno-konotativnoj ravni nastalo je značenje: “sitnež, nešto sitno, nevažno”.

Bòstan, od perzijskog *bustan*, sa značenjima: 1. lubenice i dinje; 2. vrt, bašta “svè što je zàsijāno u bášci”. U spoju s glagolom *obrati* – npr. u: *òbrati bòstan* – stimulira frazeološko značenje: “dospjeti u tešku, nezavidnu situaciju, loše se provesti”.

Bóza, od turskog *boza* – osvježavajuće piće, kiselkastog ukusa, pravi se od kukuruznog brašna. *Bozadžija* (*bòzadžija*) – onaj koji pravi i prodaje bozu, od ovoga je izvedeno prezime *Bozadžija*.

Buredžici (jedn. *buredžik*) (*burèđici*), od turskog *borecik* – vrsta jela od mesa, vrlo slična bureku.

Bùrek, od turskog *borek* – pita od isjeckanog ili mljevenog mesa. Od ove realije izvedene su imenice *buregdžija* (*burèđija*) i *buregdžinica* (*burèđinica*). U govoru informanata, ali i u pisanim izvorima, registrirali smo razlike u pogledu glasovnog sastava i grafičke slike oznaka za spomenute realije: pored *buregdžija*, javlja se: *burekčija*, *burekđija*, *buregdžija*, *burekćija*. Sve nabrojene varijante mogu se pročitati u nazivu *buregdžinica* u Sarajevu.

Čalabrknuti, *čalabrcnuti* (*čalabřknut*), od turskog *cala* i našeg *brknuti*, *brcnuti* – pojesti malo, nabrzinu.

Gurábija, od turskog *gurabiye* – kolač od brašna, šećera i masla.

Hàlva, arapsko *halwa* – slatko jelo od brašna, masla i šećera, *halvadžija* – zanatlija koji pravi i prodaje halvu, slastičar. Nastanak frazeme *Ide ko halva* motiviran je time što se halva jede rado i brzo. Do 1908. godine u Sarajevu je postojala mahala u kojoj su *halvadžije* imale svoje radnje.

Hòšaf, od perzijskog *hošab* – kompot od voća, kuhano svježe ili suho voće.

Jàprak, *japarak-dolma*, od turskog *yaparak* – list: jelo, obično mljeveno meso, kuhano u listu vinove loze.

Jèribasma, od turskog *yere basmaz* – ono što ne pada na zemlju: vrsta krupne, sočne kruške. Prema Škaljićevom rječniku turcizama, “ovaj naziv je možda došao otud, što se ova kruška razbije kad padne na zemlju” (Škaljić 1979:369). Moguća je ovakva semantička transpozicija kao posredan vid semantičke motivacije: sočnost se označava tako što se aktuelizira to da kruška ne smije pasti na zemlju, jer bi se zbog tolike sočnosti razbila.

Jufka, od turskog *yufka* – tijesto razvijeno, rasukano na tanko za pripremu pita.

Kaçamak, od turskog *kacamak* – vrsta jela od kukuruza, pura.

Kadaif, od turskog *kadayif* – vrsta slatkog jela od brašna, jaja i šećera.

Kàhva, od turskog *kahve* – kahva, kafa, od toga: *kahvana*, *kahvedžija* (*kahvèđija*; *kafedžija*); *kahvènisati* (*kafenisati*).

Kajmak, od turskog *kaymak*, sa značenjima: 1. mliječni proizvod, skup: *kajmak-baklava* – vrsta baklave s nadjevom od kajmaka umjesto od oraha; 2. pjena na površini pri kuhanju kahve; 3. ono što je najbolje. Treće je značenje motiviralo nastanak frazeme *pokupiti kajmak* – “uzeti ono što je najbolje, najvrednije”.

Kàrpuza, od turskog *karpuz* – lubenica. U žargonu se javlja imenica *karpuzlija* – osoba krupne glave, a nevelike pameti.

Lòkum (*rahatlokum*), od turske riječi *lokum*, sa značenjima: 1. vrsta kolača; 2. lokum šećera.

Mèza, od turskog *meze* – poslastica; iz čega su nastale izvedenice: *mèzetiti*, *zamèzetiti*; *mezètluk*.

Musàka, od turskog *musaka* – jelo od povrća, isjeckanog mesa i jaja.

Nâr, od turskog *nar*, lat. *Punica granatum* – šipak.

Nímet, od turskog *nimet*, sa značenjima: 1. Božija blagodat; 2. hljeb.

Pače (*pàće*), od turskog *paca* – pihtija, jelo od iskuhanih dijelova govèđih ili bravljih nogu, glave: *dâj mi jène pàće*.

Pastrma, od turskog *pastirma* – suho bravlje meso: *stèlja je bràvijè, a pečènica govèđè mèsò*.

Patlidžan (*patlidan*), od turskog *patlican* – vrsta povrća.

Pàzija, od turskog *pazi* – vrsta zelja.

Pèkmez, od turskog *pekmez* – sok i džem od iskuhanog voća.

Pìlāv, od turskog *pilav* – jelo od riže (pirinča).

Pirinač (*pìrinać*), od turskog *pirinc* – riža.

Pìrjan, od turskog *puryan* – vrsta jela od krompira, riže i mesa; *pirjaniti* – dinstati.

Pìta, od turskog *pite*, grčki *petta* – jelo od jufki i različitih dodataka. U zavisnosti od toga šta se stavlja između jufki, pite mogu biti slane: *sìrnica*,

krompiruša, tikvenjača (tikvenjača; tikvenica), zeljānica, bŭrek; slatke: jabukovača (jābukovača), baklāva i dr.

Prāsa, od turskog *pirasa* – praziluk.

Sālep, od turskog *salep* – zaslađeno bezalkoholno piće.

Sārma, od turskog *sarma* (ono što je zamotano, savijeno) – vrsta jela.

Senābija, od turskog *sinobi* – vrsta jesenske slatke jabuke.

Spanać, od turskog *ispanak* – špinat, *zēlje*.

Šerbe, od turskog *serbet*, sa značenjima: 1. zaslađena voda s dodatkom limuna i sl.; 2. ukuhan šećer kao zaljev za slatke pite i sl.

Tarhāna, od turskog *tarhana* – tijesto izdrobljeno na mrvice od kojih se priprema čorba: *ōna se tārē, prōtirē se kroz đevđir*.

Tufāhija, od turskog *tuffahiye* – desert od ukuhane ili pečene jabuke s nadjevom od oraha ili badema.

Tŭlumba, od turskog *tulumba* – vrsta slatkih kolača.

Tŭršija, od turskog *tursu* – ukiseljeno voće ili povrće.

Višnjāb, od turskog *visnab* – slatko, *kōmpōt* od višanja.

Zējtin, od turskog *zeytin* – ulje.

Zijāfet, od turskog *ziyafet* – gozba; objed s više raznih jela.

2.2.4. Realije duhovne kulture

U korpusu našeg istraživanja znatan je broj realija duhovne kulture koje sadrže leksičko-semantičke varijante karakteristične za Sarajevo. Neke od tih oznaka imaju dvojake oblike i značenjske sinonime. Značajno mjesto među ovim realijama pripada religijskom životu. To je rezultat doticaja različitih religija, koje su se tokom vijekova njegovale i razvijale na prostoru grada. Malo je primjera tako gusto i blisko situiranih vjerskih objekata na malom lokalitetu kao u Sarajevu. Zahvaljujući tome, oznake religijskih pojmova vrlo su bogate i raznovrsne. Razumljivo je da su najbrojnije realije iz islama, koji je primio veći dio stanovnika ovoga grada. Oznake za religijski svijet imaju specifičnu semantičku strukturu, posebnu stilsku boju, a pojedine i bogat emocionalni potencijal.

Govor Sarajeva sadrži veliki broj realija karakterističnih za duhovnu kulturu, a u ovoj fazi istraživanja obradili smo samo dio te bogate i raznovrsne građe. U semantizaciji mreže leksičko-semantičkih varijanti (LSV) obradit ćemo ključne seme, najčešće njihovo referencijalno i asocijativno-konotativno značenje. U okviru realija za duhovnu kulturu, semantizirat ćemo jedan broj oznaka za realije iz religijskog života Sarajeva. Realije iz sfere duhovne kulture obično sadrže i ocjensku, kvalifikacijsku stranu zna-

čenja i smisla pojmova, te njihova semantizacija uvijek zavisi od niza izvanjezičkih faktora. U okviru duhovnih realija, semantizirat ćemo i jedan broj pojmova koji pripadaju tzv. psihološkim realijama. Istina, u značenju mnogih realija pojam duhovnog i psihološkog uzajamno se prožimaju, pa ih je teško razdvojiti kao zasebne semantičke i smisaone vrijednosti.

Ādet, od turskog *adet* – običaj. Semantički raspon ove oznake ne razlikuje se od sinonima *običaj*, ali, u zavisnosti od konteksta, može imati specifičnu stilsku boju.

Afèrim, od turskog *afèrim*, sa značenjima: 1. Bravo! Odlično! (u govornoj etikeciji sa značenjem čestitanja); 2. (u obliku množine) – *afèrimi* – pristigli dugovi za počinjene greške ili kazna za grijehove: *Svakom, najzad, stižu stari afèrimi*. Semantički raspon ove lekseme u okviru mreže LSV (leksičko-semantičkih varijanti) ide linijom relativne antonomije, što nije rijedak slučaj u strukturi ocjenskih leksema.

Ākrep, od turskog *akrep* – škorpion, štipavac. Semantička transpozicija prema osnovnoj odlici nekog zoonima nije rijetka. U ovom primjeru ona se realizira na negativnoj metonimijskoj ravni: “osoba hrđavih osobina, zao čovjek”; “neprivlačna i nepoželjna osoba”.

Akšāmluk (akšāmlija), od turskog *aksāmlī* – zabava, provod uz pjesmu, ugodne i vesele razgovore.

Alčākluk (ālčācak), od turskog *alcak*. Ova se leksema najčešće semantizira u negativnom značenju – “nevaljalstvo, mangupluk”, međutim, ona ima semantički raspon od negativnog do gotovo pozitivnog. U zavisnosti od konteksta, *alčākluk* može imati i značenje “dovrtljivost, duhovitost”.

Amānet, turski *emanet* < arapski *amana(t)*, sa značenjima: 1. povjerenje, preporuka, svetinja; 2. predmet (obično značajan) koji se daje na povjerenje, na čuvanje; predmet koji se nekom daruje. Realija sa zanimljivom mrežom LSV (leksičko-semantičkih varijanti) i bogatim stilskim i emocionalnim potencijalom. Ova leksema u okviru fraze *amanet ti (vam) Božiji!* ima zanimljivo performativno značenje – smisao zakletve.

Āmīn, turski *amin* < arapski *amin* < jevrejski *amen*, sa značenjima: 1. Daj Bože! Usliši Bože!; 2. tako je, zaista; a zabilježena je i izvedenica *aminovati* – potvrditi.

Azginluk (āzgin), od turskog *azgin* – pomama, objest (pomaman, objestan). Ova leksema ima sinonim, također, turcizam – *azdiluk*, *azdisati*.

Bālija, od turskog *bali* – starina. Značenjska transpozicija ove referencije vrlo je neobična: izvorno je to vlastito ime *Baliya* i, prema Škaljićevom rječniku, ime jedne muslimanske etničke grupe iz Hercegovine (oko Podveležja, Gabele i Stoca), a kao referent označava čovjeka iz naroda,

neobrazovanog i priprostog. Drugo značenje, kao semantička invarijanta, prošireno je, na semantičkoj ravni negativnog, do pogrđnog značenja: “primitivan, nesposoban, nepouzdan”.

Bëğ, od turskog *bey*, u arapskoj transliteraciji *bek*, sa značenjima: 1. plemićka titula, plemić; 2. gospodin, čovjek lijepog držanja, profinjene etikecije. Semantička mreža ove lekseme ima vrlo širok raspon – od titule (plemičke, civilne i vojne) do odlike (karaktera, morala, dostojanstva, ugleda). Obično se dodaje uz lično ime i, prema kontekstu, aktuelizira jedno od navedenih značenja. Iako je po referenciji i nastanku leksema tipično muslimanska, nije rijetka i kod pripadnika drugih konfesija.

Bêlāj, od turskog *belali*. Vrlo frekventna oznaka za pojam nevolje, muke, nesreće. Zahvaljujući razvijenoj polisemiji, relativni značenjski sinonimi preciziraju se u konkretnom kontekstu. Međutim, granice među pojedinim sinonimskim značenjima nisu uvijek jasne, što rezultira nepreciznom semantizacijom. Ona se najbolje pokazuje pri prijevodu ove oznake na druge jezike, pogotovo u okviru neslobodnih spojeva riječi.

Beriçet, *beričëtli*, od turskog *bereket*, sa značenjima: 1. obilje, izobilje, obilan rod, obilan plod; 2. sreća, napredak, dobitak.

Bihüzür, *bihuzúrluk*, od turskog *bihuzur*, *bihuzur-luk* – uznemirenost, briga.

Bismilāh, *bismillah*, od arapskog *bismi-llah* – u ime Boga: puni kur’anski stavak – *Bismillahir – Rahmanir – Rahimi* – U ime Boga, Svekolikog Dobročinitelja, Milostivog.

Büjrum, od turskog *buyrun* – izvoli, izvolite. U zavisnosti od konteksta, ova leksema može imati i značenje naredbe, zapovijedi: Izvoli to završiti u predviđenom roku. Značenjska transpozicija odvija se performativnom funkcijom osnovne LSV (leksičko-semantičke varijante).

Ćaba, *Kaba*, od turskog *Kabe*, sa značenjima: 1. sveta zgrada islamska, hram u Meki; 2. svetište, muslimansko u Meki, hrišćansko u Jerusalemu; 3. hodočašće do Ćabe, sveta vjerska dužnost muslimana – *otići na Ćabu*. Osnovno značenje motiviralo je nastanak frazeme *biti na Ćabi* sa značenjem: “biti sretan, ostvariti cilj”.

Ćëif, *ćeifiti*, od turskog *keyifi*, sa značenjima: 1. volja, raspoloženje; 2. hir, prohtjev. Semantička transpozicija referencijalnog, uopćenog značenja (raspoloženje, volja) ide u dva pravca: a) u smjeru hirovitosti i dominantnog prohtjeva, ocjenski markiranog i, prema konotativnom značenju, s negativnim značenjskim potencijalom. Posljednja LSV (leksičko-semantička varijanta) motivirala je nastanak kontekstualnog značenja riječi *ućeifiti* – “biti u pripitom stanju”.

Dërt, od turskog *dert*, perzijskog *derd* – briga, muka, jad. U različitim spojevima realizira se na polovima semantičke sfere osjećanja brige, patnje: *skrivati / tajiti dert* i *razbiti dert, osloboditi se derta*.

Dëver, devèrati, devèrli, od arapskog *dawr*, sa značenjima: 1. borba kroz život, život u teškim okolnostima; 2. neugodna, mučna situacija, teške okolnosti: *dëver-dùnjā* – uobičajene, opće životne brige, brige u čitavom svijetu.

Džehenem (đehènnem), turski *cehennem* < arapski *gahannam* – pakao.

Efèndija, turski *efendi* < novogrč. *authentēs*, sa značenjima: 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog vjerskog dostojanstvenika, vjerski obrazovanog muslimana. Značenje ove lekseme prelazi okvire konfesijske sfere i razvija širu mrežu LSV (leksičko-semantičkih varijanti) s naglašenom kulturološkom komponentom.

Èvlād, turski *evlad* < arapski *awlad* – porod, djeca. U različitim kontekstima oznaka ima snažan emocionalni naboj, a zahvaljujući manjoj "istrošenosti" čuva i stilski potencijal.

Èzān, od turskog *ezan*, sa značenjima: 1. poziv na molitvu koji izgovara mujezin s džamijske munare; 2. objava, objavljivanje. Pojam je religijski markiran i ima snažnu performativnu i istovremeno apelativnu funkciju. Malo je riječi u našem jeziku koje imaju tako zgusnutu i slojevitou mrežu LSV (leksičko-semantičkih varijanti). Također je malo riječi u kojima su objedinjene dvije spomenute funkcije (performativna i apelativna).

Fürsat, (o)fürsatiti, od turskog *fursat*, sa značenjima: 1. zgodna prilika, zgodan čas; 2. samovolja, oholost. Semantički odnos među dvama značenjima ove polisemne riječi može se promatrati u konkretnoj realizaciji, u kontekstu. Drugo značenje se realizira samo ako je prvo predmetno-logički ostvareno: *fursat* je, zapravo, samovolja u okolnostima, prilikama koje su za to pogodne. To najbolje ilustriraju narodne izreke i fraze: *najgore je kad fukara ofursati* – u značenju: najgore je kada jado dobije pogodnu priliku da iskaže samovolju i oholost.

Hadž (hàđ), hadžija (hàđija), hadžiluk (hadžiluk), hadži (hàđi), turski *hac* < arapski *hagg* – hodočašće u Meku radi posjete Kabe (Čabe), uzvišena i sveta želja i obaveza muslimana, hadžija je onaj ko je obavljajući predviđene obrede posjetio svetu zgradu – Kabu u Meki. Osnovno značenje pojma *hadžija*, izlazeći iz religijskoga koda, motiviralo je nastanak LSV (leksičko-semantičke varijante) sa značenjem "bogat, moćan, ugledan".

Háfiz, od turskog *hafiz* – onaj ko zna Kur'an napamet. Izvan religijske sfere, leksema čuva osnovnu LSV (leksičko-semantičku varijantu), pa se za nekoga ko nešto zna odlično i u svim pojedinostima kaže da je hafiz: *Zna kao hafiz. Uči kao hafiz*.

Hàir, od turskog *hayir*, sa značenjima: 1. sreća, dobro; 2. korist; 3. dobro, plemenito djelo. Leksema posjeduje širok krug značenja u istoj semantičkoj sferi, s tim što se izvedenica od tvorbeno dominante *hair* – *hairsuz* odvojila prema suprotnom spolu i znači: “onaj od koga nema hajra, nego je nevaljao i čini štetu”. Sličan primjer značenjske transpozicije postoji među riječima *hatar* i *hattersuz*.

Hàlâl, od turskog *helal*, sa značenjima: 1. ono što je vjerski dozvoljeno; 2. ono što je pošteno stečeno i blagosloveno; 3. oprost. Glagol *halaliti* ima sljedeća značenja: 1. oprostiti; 2. pokloniti, a polusloženica *halal-mal* ima značenje “pošteno stečena imovina”. U ovoj semantičkoj sferi nastala je fraza: *halal ti (vam) bilo*, koja, također, ima dva kontekstualno uslovljena značenja: 1. poklanjam ti srdačno, od duše; 2. opraštam ti, prosto ti bilo. Leksičko-semantička mreža navedenih pojmova, motiviranih jednom značenjskom dominantom, najbolji je primjer aksijalne metaforizacije: LSV (leksičko-semantičke varijante) podržavaju jedna drugu i ne dopuštaju “izdvajanje” jedne seme u drugu, udaljenu semantičku sferu.

Hàlka, turski *halka* < arapski *halqa*, sa značenjima: 1. karika, обруč; 2. krug. Razvilo se i preneseno značenje – “bitna, moćna i uticajna osoba u krugu (lancu) ljudi koji odlučuju o krupnim stvarima”.

Hàrâm, od turskog *haram*, sa značenjima: 1. ono što, po muslimanskoj vjeri, nije dozvoljeno; 2. ono što je grešno, nedopustivo; 3. ono što je proketo. Fraza *haram ti bilo* znači: “ne želim ti dobro, ne izdobrilo ti”.

Hàrem, od turskog *harem*, sa značenjima: 1. ograđeno džamijsko dvorište, koje je obično i jednim dijelom muslimansko groblje; 2. žensko odjeljenje u muslimanskoj kući.

Hatar, *háter*, od turskog *hatir*, sa značenjima: 1. misao, pamet, pamćenje; 2. osjećanje ljubavi, volje, želje; 3. pristrasnost; 4. žaljenje. Sve LSV (leksičko-semantičke varijante) u bogatoj semantičkoj strukturi ove oznake realiziraju se u sferi osjećanja. Neke semantičke varijante imaju vrlo jak emocionalni naboj. U govoru Sarajeva česte su fraze sa značenjskom i emocionalnom dominantom *hatar*: *ne izlazi mi iz hatra, učiniti (kome) hatar, učinit mu háter*. U narodnom govoru javlja se i atributivna oznaka, izvedenica *hattersuz*, sa značenjem na drugom, negativnom polu iste semantičke sfere. *Hatèrsuz* je onaj koji je sklon da učini *hatar*, da povrijedi.

Ìbret, od turskog *ibret*, sa značenjima: 1. čudo; 2. uzor, primjer; te glagolska izvedenica *ìbretiti se*.

Jabana (*jabàndija*), od turskog *yabana* – stranac, tuđin: *govoriti naja-banu (na jabanu)* – “govoriti neosnovano, besmisleno, bez veze s predme-

tom govora, zastraniti”. Značenjska transpozicija razvila se na liniji LSV (leksičko-semantičke varijante) – stran, koji nečemu ne pripada.

Jètīm, od turskog *yetim* – dijete bez roditelja, siročić. Značenje se proširilo i na nepunoljetnu i nezaštićenu djecu, djecu bez roditeljske brige. Leksema ima dominantan emocionalni naboj.

Obràzli – karakteran, pošten. Zanimljiva je struktura ove oznake kvalifikativa. Prema Škaljiću, ona je nastala od naše osnove – *obraz* i turskog sufiksa *-li*. Semantička transpozicija od predmetno-logičkog značenja “obraz, lice” do karakterne osobine ide linijom aksijalne metaforizacije – odgovorne, karakterne i senzibilne osobe nagle i bitne promjene emocionalnog stanja manifestiraju rumenilom lica.

Sultánija, od turskog *sultaniye* – princeza, careva kći. Osnovna, motivirajuća LSV (leksičko-semantička varijanta) dobila je šire značenje: “dostojanstvena, otmjena žena”: *To je prava sultanija*.

Tabijāt, tabijátli, od turskog *tabiye*, sa značenjima: 1. narav, priroda, ćud; 2. isturena utvrda, platforma s koje pucaju topovi. Zanimljiv je semantički raspon među ovim homonimima. Zahvaljujući nepostojanju značenjske veze, s leksikografskog i semantičkog stanovišta, opravdano je ova značenja registrirati kao zasebne lekseme sa istom grafičkom i zvučnom slikom. I izvedenice *tabijátli* i *tabijásuz*, svojevrsni kvalifikativi, značenjski se realiziraju na različitim polovima: *tabijátli* – pedantan, uredan; *tabijásuz* – ćudljiv čovjek, čovjek ćudne, nepoželjne naravi. U Škaljićevom rječniku, prema našem mišljenju, semantička segmentacija ovih ocjenskih LSV (leksičko-semantičkih varijanti) nije dosljedna: *tabijátli* se semantizira pod 1. ćudljiv, mušičav, a pod 2. pedantan, uredan.

2.3. Zaključak

Leksika koja označava materijalnu i duhovnu kulturu, naročito mikrotoponime, na lokalitetu grada Sarajeva bogata je i raznovrsna. Neke realije, kao oznake materijalne i duhovne kulture, imaju dvojake oblike. Jedan oblik, prema oznakama referenata, došao je iz drugih jezika, najčešće iz turskog, arapskog i perzijskog jezika, a drugi je nastao značenjskim transpozicijama u bosanskom jeziku. Za pojedine realije postoje sinonimske oznake, a – po pravilu – jedna je jače markirana.

Pri istraživanju ovih realija određenu teškoću predstavlja to što se značenje i smisao nekih realija u svijesti informanata i u pisanim izvorima bitno razlikuju.

Istraživanje oznaka za teritorijalne realije (mikrotoponime) urađili smo primjenom dviju metoda – od designata prema imenu i od imena prema značenju. Semantička analiza oznaka većine realija obuhvaćenih ovim istraživanjem ukazuje na to da su one nastale kao rezultat primarne značenjske motivacije ili svojevrsne metaforizacije njihovog osnovnog sadržaja. U mikrotoponimima niza lokaliteta Sarajeva jasno se vidi direktna semantička motivacija osnovnog sadržaja ili dominantne karakteristike najznačajnijeg objekta na tom lokalitetu. Nazivi brojnih mikrotoponima na prostoru Sarajeva nastali su asocijativno-logičkim vezama s osnovnim sadržajem i funkcijom glavnog objekta koji se na njemu nalazio. Tako su, npr., nastali mikrotoponimi *Atmejdan*, *Bazerdžani*, *Drvenija*, *Ćumurija*, *Ciglane* i sl.

Analiza semantičke strukture mikrotoponima ukazuje i na to da narodna etimologija u nazivu pojedinih realija nije pouzdana. Tako, npr., u semantizaciji naziva sarajevske mahale *Ašikovac* kod više informanata, na jednoj strani, i pisanih izvora, na drugoj, postoje bitne razlike.

Značenjska analiza mikrotoponima Sarajeva veoma je složena zbog njegove burne historije, različitih utjecaja, krupnih promjena, sukoba i nagonilanih protivrječja. To je dovelo do nastajanja novih mikrotoponima, koji se bitno razlikuju od prethodnih, i do preimenovanja postojećih. Pri tome je nerijetko u njihovim oznakama narušena kulturno-historijska i jezička ravnoteža. Neki mikrotoponimi dobili su po dva oblika, među kojima često ne postoji suštinska logička, semantička i smisaona veza.

Preimenovanje nekih lokaliteta direktna je posljedica preispitivanja karaktera i značenja događaja, ličnosti ili historijskog konteksta po kojima je nastalo njihovo prvotno ime. U tom pogledu zanimljiv je primjer mikrotoponima *Latinska ćuprija*. On je nastao prema oznaci lokaliteta na desnoj obali rijeke Miljacke koji se nekada nazivao *Latinluk*. Nakon atentata na prijestolonasljednika Franju Ferninanda, koji je 1914. godine izvršio Gavrilo Princip, naziv mosta preimenovan je u *Principov most*.

Klasifikaciju realija u ovom radu izvršili smo prema vremenskim, teritorijalnim i predmetno-logičkim kriterijima. Pri tome smo primijenili i kriterije porijekla oznaka za realije.

Leksika razgovornoga bosanskog jezika

3.1. Uvod

3.1.1. Predmet i cilj rada

Okvirni predmet ovoga rada je razgovorni jezik¹⁴, s posebnim osvrtom na njegovu leksiku. Termin *razgovorni jezik* prisutan je u različitim lingvističkim tradicijama: u Britaniji i SAD-u upotrebljava se *spoken conversational language* i *colloquial language*, u Njemačkoj *gesprochene Sprache* i, još češće, *Umgangssprache*, u Poljskoj *jezyk potoczny*, u Češkoj *bežny mluveny jazyk*, u Francuskoj *langue parlée*, u Italiji *la lingua parlata*. Doduše, u sovjetskoj lingvistici (danas u ruskoj) koristila se terminološka sintagma *razgovornaja reč'*, gdje druga riječ izvorno znači *govor*, ali očito je da bi doslovni prijevod *razgovorni govor* bio pogrešan, kako to u vezi sa pokušajem

¹⁴ Ovo je, u manjoj mjeri, izmijenjen i dopunjen (cjeline "Načini nastanka žargonizama" i "Sufiksalsna tvorba") magistarski rad "Stilski markirana leksika u razgovornom bosanskom jeziku", koji je odbranjen 2002. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Inače, razgovorni jezik dosad nije bio detaljnije proučavan u bosnistici, a većina modernih lingvista upravo ovu tematiku smatra nužnim i nezaobilaznim segmentom jezičkih proučavanja. Korijeni takvome stavu mogu se tražiti još u Tezama Praškoga lingvističkog kruga, koje uvode shvatanje jezika kao sistema funkcija. Prema tome shvatanju, svaki jezik ispunjava različite funkcije, koje se ravnopravno moraju uzeti u obzir: "Sa funkcionalnog stanovišta jezik predstavlja sistem sredstava izražavanja koja imaju određenu svrhu." (Teze PLK, u: Mukaržovski, 1986:155).

R. Simeona tačno primjećuje V. Polovina (Polovina, 1986:22–23). Uz nju, dosta je zastupljena i sintagma *razgovornij stil*'.

No, odlučujući razlog zašto je u radu prihvaćena terminološka sintagma *razgovorni jezik* namjesto kod nas uobičajene *razgovorni stil* jest činjenica da termin *jezik* u savremenoj lingvistici ima donekle izmijenjeno značenje u odnosu na ranija shvatanja ovoga pojma. Jezik, u savremenoj perspektivi, ima dva pola – na jednome je jezik, shvatan prema tradicionalnim lingvističkim postavkama, a na drugome je govor. Apel R. Katičića da se termin *jezik* prihvati čak i za one realizacije koje su se do sada običavale nazivati svakovrsnim imenima, samo ne tim, u skladu je s takvim opredjeljenjem. Stoga ne čudi ironijom prožet stav ovoga autora spram onih koji to ne uočavaju i ne prihvataju:

“Danas još samo ljudi koji su ostali nedodirnuti lingvističkim mišljenjem mogu pitati da li se neko govorenje odvija na jeziku ili dijalektu. Inače je jasno da se, kad god se govori, govori jezikom. Razni dijalekti jednoga jezika razni su njegovi pojavni oblici. Po tome, a i zato što služe sporazumijevanju govorom i sami su jezici. Tako je jezik kao lingvistički termin dobio značenje s dva pola.” (Katičić, 1992:292).

R. Katičić time ne želi odbaciti ili potcijeniti pojmove govor, dijalekt i sl., nego želi ukazati na njihovu sustavnost, koja omogućuje da budu objedinjeni pod okriljem jedinstvenoga termina. Dakle, ukazuje se na njihovu suštinsku ravnopravnost sa jezikom kao privilegiranim entitetom. Stoga i postaje moguće govoriti o više jezika u svakome društvu (Vuletić, 1980:21), pri čemu je primarni kriterij za razlikovanje svakoga pojedinog jezika njegova funkcija, a ne različita gramatička struktura ili leksika. Na taj način, funkcionalni pristup u proučavanju jezika ponovo doživljava svoju punu afirmaciju.

Razgovorni bosanski jezik analiziran je, u općim crtama, na svim uobičajenim nivoima lingvističke analize (fonetsko-fonološki, morfološki, sintaksički), ali je poseban značaj dat jednome nivou koji je dugo zanemarivan, a to je leksički nivo. Naime, leksika razgovornoga jezika dugo se smatrala manje vrijednom lingvističkih istraživanja. Međutim, savremena lingvistika ne prihvata elitistički stav prema bilo kojem segmentu leksike, a naročito ne prema onim leksemama koje se uobičajeno smatraju nepodesnim za upotrebu u javnosti (vulgarizmi, psovke i sl.). Takav demokratski pristup svim jezičkim realizacijama i jeste glavni doprinos savremene lingvističke misli, čije se spoznaje u ovome radu uvažavaju i primjenjuju. Stoga je i naše i istraživanje leksičkoga nivoa zasnovano na korpusu, iz kojeg se, potpuno ravnopravno, analiziraju *sve* (istakla A. Š.) lekseme.

Može se zaključiti da je cilj rada bio teorijsko-metodološke i empirijske naravi. Iz empirijskih ispitivanja leksike u razgovornome bosanskom jeziku (tehnikama anketiranja i intervjuiranja) nastojale su se utvrditi opće zakonitosti njena funkcioniranja i time proniknuti u jednu oblast bosnistike, dosad nepravedno zanemarenu. Samim tim, cilj je bio (i jeste) i da se podstaknu nova istraživanja na ovome polju, što može doprinijeti razvoju lingvistike bosanskoga jezika.

3.1.2. Metode i tehnike rada

U istraživanju je realizirano više metoda: induktivna, deduktivna i deskriptivna. Njihovoj primjeni prethodilo je ispitivanje leksike razgovornoga jezika, u svrhu kojega je prikupljan istraživački korpus, prvenstveno tehnikama anketiranja i intervjuiranja.

Informatori za ovo istraživanje traženi su u urbanoj sredini, među obrazovanim osobama, što odgovara uobičajenoj praksi u proučavanju razgovornoga jezika, za koji je tipična težnja ka jezičkoj kreativnosti. Ona, u najvećoj mjeri, odlikuje govor mladih ljudi, te je, iz tog razloga, među informatorima najviše školske omladine s područja grada Sarajeva, višeg srednjoškolskog uzrasta, te studenata, prvenstveno Filozofskoga fakulteta u Sarajevu, i to Odsjeka za bosanski, hrvatski, srpski jezik, ali i drugih fakulteta¹⁵. Ostali su informatori odabrani iz redova neškolske populacije, te su samim tim širokoga starosnog raspona.

Tehnika anketiranja podrazumijeva primjenu upitnika kao osnovnoga sredstva rada. Zadaci informatora iz srednjoškolske populacije bili su dvojaki:

- značenja određenoga broja markiranih leksema objasniti vlastitim riječima,
- napisati sinonime za navedene neobilježene lekseme iz standardnoga jezika, npr. za dijelove tijela, srodničke odnose i sl.

Upitnici namijenjeni studentskoj populaciji bili su formulirani stručnim jezikom, s nekoliko općih pitanja zatvorenoga tipa i bez navođenih leksema. U tome se poštovao profil informatora i njihova potencijalno visoka kreativnost u korištenju jezika, koja se, u skladu s tim, očekivala i u ispunjavanju anketnih listića.

Uz anketne listiće, pisani izvori dopunjeni su i jednojezičnim rječnicima, koji se navode na kraju knjige. Ti su rječnici korišteni za upoređivanje

¹⁵ Iako je korpus prikupljan prvenstveno na području Sarajeva, dobijeni rezultati općenito vrijede za leksiku razgovornoga bosanskoga jezika.

značenja leksema i/ili frazema zabilježenih u njima i onih dobijenih vlastitim izvorima. Naravno, prioritet u bilježenju imala su samostalno prikupljena značenja leksema i frazema, vrlo često potpuno različita od ranijih. U takvim slučajevima nisu ni navođena ranija značenja, budući da se u radu prati sinhronijska ravan bosanskoga razgovornog jezika. U rječniku su se, uz vlastito tumačenje značenja neke lekseme, obavezno bilježila i potpuno drugačija značenja te lekseme u *Školskome rječniku bosanskoga jezika*¹⁶ Dž. Jahića (up., npr., značenja lekseme *gornjak* u: Jahić, 1999:227 i Šehović, str. 217), a ponekad i podudarna značenja neke lekseme u oba rječnika. Dakle, najčešće su konsultirani rječnici bosanskoga jezika (iz razumljivih razloga) i *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* J. Matešića, kao najpouzdaniji izvor za frazeološku građu¹⁷. Time je postignut naučno relevantniji uvid u stanje u savremenome razgovornom bosanskom jeziku.

Na kraju, pisanim izvorima smatrane su i lekseme i frazeme iz tekstova savremene muzike, u prvome redu pop i rok-muzike.¹⁸

Tehnika intervjuiranja podrazumijeva bilježenje usmenih razgovora između informatora različite starosne, spolne, profesionalne i druge pripadnosti, na diktafonu kao osnovnome sredstvu rada. Najdostupnije za bilježenje bile su radioemisije, i to kontaktnoga tipa. Iz njih se mogla dobiti realna slika razgovornoga jezika slušatelja ovih emisija, naročito zbog spontanosti njihovih komentara. Ovo je bio jedan aspekt tehnike intervjuiranja, dok je drugi aspekt podrazumijevao bilježenje razgovora između srodnika, prijatelja i radnih kolega. Na taj način dobijeni su i usmeni izvori za korpus.

Posredstvom ovih istraživačkih tehnika, i s osloncem na vlastitu intuiciju osobe kojoj je bosanski jezik maternji, prikupljen je korpus od 1.606 leksema i 507 frazeoloških odrednica razgovornoga bosanskog jezika. Svi primjeri u radu navođeni su iz toga korpusa¹⁹, koji je dat u "Prilozima" na kraju knjige.

¹⁶ Razlog zašto je konsultiran ovaj rječnik nije samo njegov datum objavljivanja – relativno bliska 1999. godina – nego i činjenica da je u njemu u većoj mjeri zastupljena razgovorna leksika bosanskoga jezika.

¹⁷ Do sada još nije izdat nijedan frazeološki rječnik bosanskoga jezika, te se Matešićev Rječnik i dalje može smatrati najreferentnijim u ovoj oblasti. Naime, kasnije objavljeni frazeološki rječnici (npr. *Hrvatski frazeološki rječnik* A. Menac, Ž. Fink-Arsovski i R. Venturina) nisu uspjeli postići sistematičnost i opsežnost Matešićeva rječnika.

¹⁸ Već A. Menac kao izvorište frazeologije spominje reklame, narodne i zabavne pjesme (Menac, 1978:221).

¹⁹ On je prikupljan u dva perioda – tokom priprema za pisanje seminarskoga rada iz Sociolingvistike, na postdiplomskome studiju, i tokom priprema za izradu magistarskoga rada. Semi-

U naknadnoj analizi korpusa primijenjene su različite metode.

Induktivno-deduktivna metoda – Lekseme iz ovoga korpusa u podgrupe su svrstavane prema različitim kriterijima – vremenskoj ograničenosti upotrebe, sferi upotrebe i sl. Proučavanje pojedinačnih komponenata dovodi do uopćavanja, koja vrijede za svaku od njih pojedinačno, čime se ove dvije metode nadopunjuju.

Deskriptivna metoda – Primjenom induktivno-deduktivne metode omogućen je i opis razgovornoga bosanskog jezika, njegovih općih odlika, a napose njegova leksičkoga nivoa, osvijetljena iz sociolingvističkoga ugla.

Prije analize leksičkoga nivoa razgovornoga bosanskog jezika, daje se kratak ali informativan uvid u njegove osnovne odlike, što je tema narednoga poglavlja.

3.2. Razgovorni jezik

3.2.1. Osobnosti razgovornoga jezika po jezičkim nivoima

3.2.1.1. Fonetsko-fonološki nivo

Iz neoficijelnosti govora u svakodnevnoj komunikaciji proizlazi manja brižljivost u artikulaciji, te su najčešći fonetsko-fonološki procesi u razgovornome jeziku elizija, asimilacija, centralizacija vokala – praćeni djelomičnim ili potpunim izostavljanjem glasova. Osim njih, u razgovornome jeziku javlja se i metateza, naročito karakteristična za šatrovački govor.

Nesumnjivo najfrekventnija pojava jeste **elizija glasova**, a to je “izostavljanje glasova u vezanom govoru. To se može dogoditi i konsonantima i vokalima, a ponekad se elidiraju čitavi slogovi” (Kristal, 1988:63). Bez obzira na stepen obrazovanja i poznavanja standardnoga jezika, svi smo svjedoci učestalosti elizije u svakodnevnoj komunikaciji. Elizija prednjih vokala osobnost je govora sarajevske urbane sredine, što posvjedočuje i

narski rad *Žargon kao predmet izučavanja sociolingvistike* rađen je pod mentorstvom prof. dr. Senahida Halilovića, u toku 1998. godine. Za potrebe rada urađen je i rječnik (prvenstveno) žargonizama, odakle su oni preuzeti i u rječnik sastavljan na osnovu anketnih listića studenata i gimnazijalaca, prikupljenih u 1999. i 2000. godini. Od tada do danas prošlo je deset godina, što je neumitno dovelo do promjene značenja pojedinih leksema i razlika u upotrebi. Ipak, u rječniku priloženome na kraju knjige uglavnom su zadržana izvorna značenja svih leksema iz prvobitnoga korpusa kao i njihove tadašnje upotrebne etikete – budućim istraživačima/-icama može biti zanimljiva upravo promjena značenja i upotrebe neke lekseme u periodu od deset godina. Eventualne promjene mogu se otkriti poređenjem značenja i upotrebnih etiketa ovih leksema s njihovim značenjima i upotrebnim etiketama u *Rječniku sarajevskog žargona* N. Saračevića (2003) i u bilo kom drugom aktuelnom rječniku bosanskoga jezika.

ime glavnoga grada naše države – *Saraj'vo*. Izostavlja se i vokal *i* iz infinitivnoga nastavka glagola na *-ti*: volim *pjevat*, dok se u glagola s infinitivnim nastavkom *-ći* elidira cijeli slog, i to nastavak, te se u oblicima futura I objedinjuju okrnjena glagolska osnova i enklitički oblik prezenta glagola *htjeti*: *Doću* (< Doći ću) ti kad završim ovaj posao. Česta je i elizija suglasnika *h* u 1. licu jednine potencijala I: ja *bi* radio, a ti? Osim toga, 1. i 2. lice množine aorista glagola *biti* u svakodnevnome govoru odlikuje elizija slogova: mi *bi* (< mi *bismo*), vi *bi* (< vi *biste*). Spomenute elizije glasa *h* i slogova *-smo*, *-ste*, vrlo raširene i u govoru obrazovanih ljudi, neki autori promatraju kao **fonometaplazme**, tj. metaplazme na fonološkome nivou (Tošović, 1990:23).²⁰ Obje elizije se dešavaju na kraju riječi, pa se one, u terminologiji navedenoga autora, nazivaju *glagolskim apokopama* (Tošović, 1990:23). Vrlo je rasprostranjena i elizija suglasnika *t*, *d* u oblicima pridjeva muškoga roda, npr.: *masan* < *mastan*. U navedenome primjeru ona je rezultat djelovanja analogije budući da se u oblicima za ženski i srednji rod suglasnik *t*, u poziciji između suglasnika *s* i sonantna *n*, gubi²¹: *masna*, *masno*.

Pojava suprotna eliziji naziva se **intruzija**. Ona podrazumijeva neetimološko umetanje glasova, u bosanskome jeziku najčešće umetanje glasa *h*: *halat*, *hat*. U riječima stranoga porijekla vrlo je često umetanje nazalnoga konsonanta između vokala i konsonanta, kao u vrlo rasprostranjenome izgovoru lekseme oktobar: *oktombar*.

Asimilacija se odnosi “na uticaj jednog glasovnog segmenta na artikulaciju drugog, tako da ti glasovi postaju sličniji ili istovetni” (Kristal, 1988:28). Ona se smatra jednim “od glavnih sredstava kojima se održavaju tečnost i ritam” (Kristal, 1988:29).

Podjela se vrši na osnovu:

– udaljenosti glasova koji su obuhvaćeni ovim procesom, pa se razlikuje: asimilacija glasova u neposrednome susjedstvu (tzv. **blizinska**) i asimilacija glasova razdvojenih drugim glasovnim segmentom (tzv. **daljinska**). U razgovornome jeziku prisutnija je tzv. blizinska asimilacija, i to asimilacija vokala.

²⁰ Više o terminu metaplazma i načinu na koji ga shvata spomenuti autor u: “Morfološki nivo”, str. 122.

²¹ U *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* ovo se pravilo naziva *trećim pravilom ograničenja u raspodjeli suglasnika s* obzirom na iste ili slične artikulacijsko-akustičke osobine: “Između suglasnika *s*, *z*, *š*, *ž* i kojega drugog suglasnika ili sonanta, osim *r*, *v*, ne mogu se ostvariti suglasnici *t*, *d*.” (Barić – Lončarić i dr., 1979: 28).

– smjera djelovanja asimilacije: **progresivna**, kada prvi glas djeluje na drugi: *rekā*; **regresivna**, za koju je karakteristično djelovanje drugoga glasa na prvi: *rekō*, i **uzajamna**, gdje glasovi djeluju jedan na drugi: *đevojka*.

– stepena obuhvaćenosti glasa ovom pojavom: **potpuna**, kada glas prima sve osobine glasa koji je na njega djelovao, i **djelomična**, kada glas poprima samo najznačajniju, u tim okolnostima, osobinu glasa koji je na njega djelovao.

Asimilacija vokala je u razgovornome bosanskom jeziku redovno “bližinska”, regresivna i potpuna. Karakteristična je za glagolski pridjev radni, gdje -ao, preko -oo, sažimanjem postaje -ō: rekao > reoo > *rekō*.

Osim asimilacije vokala, javlja se i **asimilacija konsonanata**, i to u primjerima koji se u normativistici tretiraju kao izuzeci od nje, dakle – u kojima se ona ne vrši. Ova pojava nije u jednakoj mjeri frekventna kao elizija, ali je zasigurno prisutna. Do nje u razgovornome jeziku najčešće dolazi u leksemama u kojima se dentalni frikativi *s* i *z* nađu ispred *lj* i *nj* nastalih ijekavskim jotovanjem (*l*, *n* + *ě* > *lje*, *nje*): *pobješnjeli*, *šljez* i *sl*.

Centralizacija vokala je još jedan fonetski proces uvjetovan brzinom i, s njom povezanom, nebrižljivošću artikulacije. Ona označava izgovor vokala koji se uobičajeno artikuliraju na periferiji vokalskoga područja bliže središtu usne šupljine. Enklitika nesvršenoga prezenta glagola *biti* za 1. lice jednine – *səm* (: *sam*) – najbolje ilustrira ovakav izgovor.

Metateza je “izmena redosleda elemenata u rečenici – obično glasova, ali ponekad i slogova, reči ili drugih jedinica” (Kristal, 1988:150). Osobena je za šatrovački govor – u kome se ostvaruje u vidu metateze slogova: *žiku* : *kuži*. Međutim, i lekseme stranoga porijekla podliježu procesu metateze, samo se ona kod njih ostvaruje kao zamjena glasova a ne slogova, što je slučaj u prethodnim primjerima. Razlog je obično niži obrazovni nivo onih koji upotrebljavaju tako “modificirane” lekseme: *infrakt* : *infarkt* i *sl*.

U razgovornome bosanskom jeziku, naročito u sarajevskoj urbanoj sredini, nestaje razlika između afrikatskih parova *č-ć* i *dž-đ*, koji se svode na jedan glas, obično umekšane artikulacijske vrijednosti, kako se to često tvrdi (Jahić, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:106). No, njegovu artikulacijsku vrijednost nije tako jednostavno utvrditi budući da nije rijetko ni svođenje ovih afrikatskih parova na tvrdi suglasnik. Stavovi prema ovoj pojavi su različiti, od lingvista koji zahtijevaju poštovanje razlika u izgovoru ovih glasova, pravdajući to značenjskim razlikama koje oni mogu nositi: *čelo* – *ćelo*, *džem* – *đem* (Jahić, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:99, 108), do lingvista koji osporavaju veliku funkcionalnu moć ovim kontrastima, tvrdeći

da će oni nestati i argumentirajući to nekolikoim razlozima (v. Riđanović, 1998:44–48).

Na prozodijjskome planu, češća su odstupanja od standardne ortoepske norme, naročito u vezi sa položajem silaznih akcenata, koji se javljaju i van inicijalnoga sloga lekseme: *asistènt*, *laborànt*, *radijâtor* (: stand. *asistent*, *labòrant*, *radijâtor*). Ovome su najizložnije lekseme stranoga porijekla, kakve su gore navedene, i to u govoru gotovo svih ljudi, bez obzira na njihov obrazovni nivo, zbog čega njihovo akcentiranje u duhu standardne ortoepske norme postaje raritet a ne pravilo.

Također, lekseme u kojima se vrši zamjena jata pokazuju određena kolebanja u vezi sa akcentiranjem prema novoštokavskoj normi. Prema standardnoj ortoepskoj normi, gdje je u ekavskome izgovoru /, u ijekavskom bi trebao biti \, i to na drugome slogu dvosložne zamjene jata: *vréme* – *vrijème*. Ipak, češći je njihov izgovor sa neizmijenjenim /, na, prema normi, predviđenoj mjestu: *vrijéme*. Osim njih, i lekseme koje u ekavskome izgovoru imaju ^, prema normi, u ijekavskome izgovoru imaju " na prvome slogu dvosložne zamjene jata: *brêg* – *brjêg*. U razgovornome jeziku one čuvaju neizmijenjen akcent na drugome slogu: *brijêg*. J. Matešić i saradnici u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* ovakav su način akcentiranja (nenormirani – nap. A. Š.) unijeli u frazeološki korpus na kojem su radili, i to posebno istakli u dijelu sa objašnjenjima za služenje rječnikom (Matešić, 1982:X). Dakle, ovi lingvisti opredijelili su se za poštovanje produljenoga izgovora glasova, kakav vlada u razgovornome jeziku, vjerovatno imajući u vidu njegovu rasprostranjenost i činjenicu da takva praksa ne remeti prenošenje poruke, što je za svakodnevnu komunikaciju najvažnije.

Za razgovorni jezik tipične su i promjene intonacije, nerijetko veoma nagle, uzvikivanje ili pretjerano naglašavanje pojedinih leksema (tzv. *afektiranje*) i sl., u funkciji izražavanja naših stavova spram određene pojave, odnosno osobe: E, on je baš pravi srečković! (intonacija otkriva ironijski smisao izrečenoga). Ovim temama bavi se *afektivna stilistika*, čiji je rodonačelnik Ch. Bally.

3.2.1.2. Morfološki nivo²²

Obično se tvrdi da je u razgovornome jeziku na morfološkome planu vidljiva dominacija upotrebe glagola. Kako je za potrebe rada prikupljen vlastiti istraživački korpus od 1.606 leksema, to je pružilo osnov za njegovu

²² Leksički nivo je glavni predmet rada, te se stoga detaljnije razmatra kasnije.

statističku analizu. U centru analize bila je procentualna zastupljenost pojedinih vrsta riječi, a njeni rezultati su sljedeći:

Vrsta riječi	Broj leksema	Procent
Imenice	772	48,07 %
Pridjevi	110	6,85 %
Glagoli	696	43,34 %
Prilozi	25	1,56 %
Riječce	1	0,06 %
Pozdravi*	2	0,12 %
UKUPNO	1.606	100 %

* Status pozdrava u rječnicima i gramatikama nije jasno određen – oni se ubrajaju i u uzvičke (v. Anić, 2006:1828) i u čestice (Anić, 2006:1830), zbog čega se u ovoj klasifikaciji oni izdvajaju od ostalih vrsta riječi (sl. u: Jahić, 1999:155, 547).

Dakle, može biti prihvaćen zaključak da je procenat prisustva glagola u razgovornome jeziku izrazito visok, a nipošto da je broj glagola veći od broja imenica. Ovaj zaključak potvrđuju i rezultati D. Šipke u *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary*, izvedeni na znatno većem korpusu, od 24.404 lekseme, mada brojčani odnos između imenica i glagola nije ni gotovo približan kao u prethodnoj analizi: 14.912 imenica (61,11%) : 6.482 glagola (26,56%) (Šipka, 2000:XXVII)²³. Općenito, može se reći da je danas broj glagola smanjen u svim funkcionalnim stilovima.

U tabeli nisu navedene zamjenice, brojevi, prijedlozi, veznici i uzvici isključivo iz razloga što nije bilo pismenih potvrda koje bi omogućile nji-

²³ Međutim, činjenica je da u razgovornom jeziku imenice, jednom spomenute, postaju zalihosne (redundantne) u daljnjem kontekstu, bez obzira na to da li su u subjekatskoj ili objekatskoj funkciji, te se ili potpuno izostavljaju:

– Knjiga je veoma zanimljiva. / Pročitala sam zanimljivu knjigu.

– O čemu govori?

ili se na njih upućuje zamjenicom:

– Nađina prijateljica je vrlo simpatična. / Upoznala sam Nađinu prijateljicu.

– Opiši mi je.

hovo bilježenje, no to nikako ne znači da ove vrste riječi ne egzistiraju u razgovornome jeziku.

U analizi koja slijedi navode se zapažanja o vrstama riječi koje su zabilježene u istraživačkome korpusu a primarno vrijede za razgovorni jezik.

Imenice – Vlastite imenice iz stranih jezika, naročito u slučajevima kada se uz ime navede i prezime, najčešće se ponašaju indeklinabilno:

Slušala sam pjesmu *Michael* Jacksona,

što odstupa od zahtjeva koje postavljaju normativni priručnici, kakav je pravopis (Halilović, 1999:51, t. 187). Naravno, konstatacija važi samo za vlastita imena osoba muškoga spola, dok se strana ženska imena i u standardu mogu ponašati kao u jeziku izvorniku, dakle – ne mijenjati se: N *Carmen*, G *Carmen*, ili se, s druge strane, mogu deklinirati poput svih imenica e-vrste: N *Carmen*, G *Carmene* (Halilović, 1999:51, t. 186), što u razgovornome jeziku nije uobičajeno. Za ženska imena koja, i pored toga što su strana, u nominativu imaju nastavački morfem *a*, vrijedi isto što i za domaća imena s ovim morfemom: N *Madona*, G *Madone* i sl.

Pojedine imenice su sinkopirane: npr., *kilogram* se u razgovornome jeziku češće realizira u formi *kilo*, što je u skladu sa zakonima jezičke ekonomije, s obzirom na veliku frekventnost ove imenice u svakodnevnome životu.

Instrumental sredstva uobičajen je u vezi sa prijedlogom *s*:

U Sarajevo je došao *s novim autom*.

U razgovornome bosanskom jeziku naročito je interesantna upotreba sufiksa *-er*, za koga S. Babić kaže da se javlja u imenicama izvedenim od stranih osnova (Babić, 1986:314). Imenice s ovim sufiksom najčešće označavaju vršitelja radnje, što potvrđuju primjeri iz standardnoga jezika: *fri-zer*, *kondukter*, ali i kolokvijalnoga: *rejver* (leksema je rezultat i jezičke igre – korijenski morfem *rave* označava muzički pravac, a *raver* njegova pripadnika bilo kao slušatelja bilo kao stvaraoca) – “poklonik rejv-muzike”; “revizor”; *šaner* (ova leksema izvedena je od imenice *šana*, što implicira da njen korijenski morfem nije stranoga porijekla, čime ova imenica postaje vrlo zanimljiva na tvorbenome planu) – “sitni kradljivac”, *štreber* – “osoba koja uči napamet”.

Manji broj imenica s ovim sufiksom označava predmete. U prikupljenome korpusu leksema *cener* – “novčanica od deset apoena” – potvrđuje navedeno značenje. Spomenuta leksema zanimljiva je i iz razloga što je izvedena od korijenskoga morfema *cen* (njem. *zehn* ‘deset’), adaptiranog

prema izgovoru. Dakle, leksema *cener* nije izvedena od imeničke ili, još češće, glagolske osnove nego od brojne osnove, čime je tvorbeni raritet.

Lekseme s ovim sufiksom koje označavaju nositelja određene osobine, redovno negativno intonirane, čine stilistički najzanimljiviji sloj ove kategorije: *šminker* – “snob”; *šmeker* – “izdajica”.

Pridjevi – Pridjevi određenoga vida u češćoj su upotrebi od pridjeva neodređenoga vida, koji se vrlo malo koriste: samo u slučajevima gdje ih nije moguće zamijeniti pridjevima određenoga vida, dakle – u imenskome predikatu: *On je zaista vrijedan*.

Za razgovorni jezik vrlo je tipičan i tzv. **apsolutni superlativ**²⁴, koji nastaje udvajanjem osnove jednoga pridjeva, kako bi se pokazalo “da je pridevom imenovano svojstvo zastupljeno u najvećem mogućem stepenu” (Ivić, 1995:319). Na ponovljenu pridjevsku osnovu dodaje se tvorbeni formant sufiks *-cat*: *pun puncat*.²⁵

Osim toga, za razgovorni jezik karakteristično je i često korištenje supstantiviziranih pridjeva:

Radi u *Mašinskoj* (= Mašinskoj školi);

Nemoj mi više *šuplje* (< šuplje priče = besmislene priče), gdje pridjev za država oblik i značenje, ali ne i službu, jer preuzima službu imenice. No, u razgovornome jeziku, upotrebljavaju se i pridjevi čije značenje ne odgovara standardiziranome:

Moj *stari* (= otac) je, fakat, razuman čovjek.

Donesi mi jednu *šlagiranu* (< šlagiranu kafu = kahvu sa šlagom).

Oni imaju službu imenice, dok pojedini pridjevi mijenjaju i oblik i postaju imenice:

U *komercijali* (= komercijalnome autobusu) nikad nema gužve.

To je, naravno, moguće samo u slučaju često upotrebljavanih pojmova, jer bi u suprotnom postojala opasnost od prekida komunikacije zbog nepoznavanja svih relevantnih informacija ili bi se započeti komunikativni tok morao prekinuti dodatnim objašnjenjima. Supstantivizirani pridjevi čak mogu imati i svoje skraćeniice, naravno pod gore navedenim uvjetima:

Studira na *Primat-u* (= Prirodno-matematičkome fakultetu).

²⁴ Tako ga naziva M. Ivić (Ivić, 1995:319), dok se u *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* za ovakve pridjeve koristi termin **pojačajni pridjevi** (Barić – Lončarić i dr., 1979:277), a u *Gramatici bosanskoga jezika* **pojačani pridjevi** (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:317).

²⁵ Iako udvajanje pridjeva M. Ivić pripisuje i Dubrovčanima, ona ipak naglašava da je presudni faktor za prihvatanje ovoga postupka u većinu jezika na balkanskim prostorima bio prisustvo turskoga jezika, kao jezika osvajača. Usljed velike rasprostranjenosti ove jezičke crte na spomenutim prostorima, ona je naziva balkanizmom (Ivić, 1995:319–331).

Skraćenice ove vrste vrlo su frekventne u svakodnevnome govoru, čemu je razlog ušteda vremena.

Zamjenice – Osim pridjeva, supstantivizirane mogu biti i zamjenice: *moj* (suprug), *moja* (supruga) i sl. (Rosandić – Silić, 1979:146).

Brojevi – Glavni brojevi *dva*, *dvije*, *tri* i *četiri* se u razgovornome jeziku ponašaju indeklinabilno. Općeraširenost ove pojave među govornicima bosanskoga jezika sigurno je utjecala na odluku provedenu u *Gramatici bosanskoga jezika* da se dâ mogućnost naporednoga korištenja i promjenljivih i nepromjenljivih oblika ovih brojeva, uz uputu da se u slučajevima besprijedložnih konstrukcija u čijem je sastavu broj prednost dâ odgovarajućim promjenljivim oblicima. Općenito, deklinacija ovih brojeva u razgovornome jeziku vrlo je neuobičajena (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:254).

Glagoli – Od glagolskih oblika frekventniji su prohibitivni i eksklamativni infinitiv, prezent, perfekt, futur I (u odnosu na futur II), potencijal I (u odnosu na potencijal II), imperativ, pa čak i aorist, dok je upotreba imperfekta, pluskvamperfekta, potencijala II i glagolskih priloga gotovo stilistički markirana.

Infinitiv, bezlični glagolski oblik, nije u velikoj mjeri zastupljen u razgovornome jeziku osim kao tvorbeni dio određenih glagolskih oblika. Ipak, relativno često pojavljuju se njegova dva tipa: *prohibitivni* (*Ne gaziti travu u parku!* – npr. zapovjedno obraćanje majke djetetu) i *eksklmativni infinitiv* (*Usuditi se reći da on to ne zna!*) (posljednji primjer iz: Silić, 1997:404).

Perfekt u razgovornome jeziku može biti i **krnji**:

- Da li si juče radila?
- Da, *radila* i *zaradila*.

Upotreba krnjeg perfekta dosta je raširena u poslovicama, koje doprinose pojačanoj ekspresivnosti jezičkoga izražavanja u svakodnevnoj komunikaciji:

- Sto puta sam ti rekō: Ko *žurio*, vrat *slo mio*.

Neki autori krnji perfekt smatraju morfometaplazmom (Tošović, 1990:24), tj. metaplazmom na morfološkom nivou. Termin **metaplazma** označava “gramatičku formu nastalu deformacijom gramatičkog etalona, dodavanjem ili oduzimanjem određenog strukturnog elementa” (Tošović, 1990:17). Dodavanje ili oduzimanje elementa osnovni je kriterij podjele na **prostriktivne** i **restriktivne metaplazme**. Općenito, **morfometaplazme** “nastaju pretvaranjem analitičkih glagolskih oblika u sintetičke” (Tošović, 1990:24), što znači da svi analitički glagolski oblici mogu postati morfometaplazme. U razgovornome jeziku, ovo je, osim za perfekt, karakteristično

još za futur I i potencijal I, kao najfrekventnije analitičke oblike, a motivi zbog kojih se priklanja njihovu skraćivanju obično su jezička ekonomija ili, kao u slučaju navođenja poslovice, želja za ekspresivnošću kazivanja.

Futur I kao morfometaplazma:

- S kim putuješ? S Marijom?
- S njom *ću* autom do mora, a onda *ću* s Ivanom avionom do Zagreba.

Potencijal I kao morfometaplazma:

- *Bi* li ti sladoleda?
- *Bi(h)*²⁶, kako *ne bi(h)*. Što me pitaš!

Naravno, dekodiranje smisla izrečenih riječi omogućuje kontekst, posrednik u ostvarenju komunikacije.

Neki se glagoli u razgovornome jeziku češće realiziraju kao povratni (dakle, s povratnom zamjenicom *se*), iako takva upotreba nije tipična za standardni jezik: *Ustala sam se* veoma rano.

Vrlo je zanimljiva i upotreba glagola *trebati* u razgovornome jeziku. Naime, on se gotovo isključivo javlja u ličnim formama (npr. *trebam* radi-ti), što se dosad tradicionalno smatralo pogrešnim, naročito jer je to, navodno, nenovoštokavska osobina²⁷.

Riječce – Uz glagole, razgovorni jezik obiluje i riječcama, u funkciji poštapalica, što implicira da se one upotrebljavaju kada se želi dobiti vrijeme za pronalaženje odgovarajuće riječi ili kada se želi zadržati pažnja sagovornika. Takve su: *znaš, čuj, pa, ovaj, onaj*:

Juče me posjetio na poslu. *Čuj*, pa on je stvarno lud.

²⁶ Zagradom se želi ukazati na činjenicu da većina govornika bosanskoga jezika ne artiklira finalno *h* u navedenome obliku glagola *biti*.

²⁷ Ovakvim stavovima suprotstavlja se I. Pranjković tvrdeći da dosad navođeni kriteriji u prilog bezličnim formama glagola – navodno ukrštanje suprotnih značenja *potrebovati* i *morati* do kojega bi došlo upotrebom ličnih formi – ne mogu biti prihvaćeni jer ne postoji nikakva adverbativnost značenja u: *Treba da trčimo* i *Trebamo trčati*. Drugi argument koji I. Pranjković navodi jeste činjenica da bi dosljednom primjenom ovoga pravila nastala “kongruencijska zbrka” u konstrukcijama gdje vršitelj radnje dolazi na prvo mjesto. U primjeru: *Žena je trebalo da donese mlijeko* (prema: *Trebalo je da žena donese mlijeko*) pored “nekongruentnosti” prigovoriti se može i tome što je glavni dio subordinirane strukture zavisnosložene rečenice smješten unutar nezavisnoga, što je strukturno nezakonita preoblika koja se ne susreće ni u jednome tipu zavisnosložene strukture. U ovakvim konstrukcijama, prema njegovu mišljenju, prihvatljiva je samo upotreba okamenjenoga modalnog izraza, ispred koga se nalazi oznaka vršitelja radnje: *Žena trebalo je da donese mlijeko* i upotreba lične forme: *Žena je trebala donijeti mlijeko*, odnosno: *Žena je trebala da donese mlijeko*. Stoga, on predlaže dvojnou upotrebu glagola *trebati* – i u bezličnim i u ličnim formama, ali s različitim stepenom stilske markiranosti, u skladu s tipom upotrebe ili funkcionalnim stilom (Pranjković, 1993:36–39). Ovakva argumentirana fleksibilnost stavova u skladu je sa spoznajama moderne lingvistike, te je kao takva prihvatljiva i u ovome radu.

One se mogu smatrati tipičnim markerima razgovornoga jezika. U toj su ulozi i *ekspletivi*: *molim, je li i sl.*

3.2.1.3. Sintaksički nivo

Na sintaksičkome planu razgovorni jezik odlikuju inverzija i eliptičnost.

Inverzija je “proces ili rezultat sintaktičke promene kod koje se konkretni sled konstituenata posmatra kao obrnut u odnosu na neki drugi sled” (Kristal, 1988:104). Iako je poredak riječi u našem jeziku relativno slobodan, uobičajen je ovakav redoslijed: S + P + O... Drugačiji raspored rečeničnih konstituenata ističe onu riječ koja je promijenila, praksom ustaljenu, poziciju.

U razgovornome jeziku, inverzija u poretku riječi javlja se kao posljedica velike brzine u svakodnevnome općenju, zbog čega se struktura rečenice ne može dokraja osmisliti. Nije neobično čuti rečenicu u kojoj je subjekt na apsolutnome kraju, a ne na početku: *Odgođen je za sutra izlet.*

Atributi se javljaju i u postpoziciji, ne samo u uobičajenoj antepoziciji, što je uzrokovano nepripremljenošću govora, tj. njegovom spontanošću, neplaniranošću:

- Opiši mi svoju novu djevojku!
- Kosa *crna*, a sa očima *krupnim* i *plavim*.

Elipsa je “rečenica u kojoj je, iz razloga ekonomičnosti, emfaze ili stila, jedan deo strukture izostavljen, a može se rekonstruisati na osnovu ispitivanja konteksta” (Kristal, 1988:62). To je najuočljivija osobina razgovornoga jezika na sintaksičkome planu. Iz primjera:

- Kada film počinje igrati u kinima?
- U četvrtak,

uočavamo da u drugoj rečenici odsustvuje subjekt, predikat, čak i, u prvoj rečenici navedena, adverbijalna odredba za mjesto, ali to ne smeta prenošenju poruke jer se izostavljeni dijelovi mogu predvidjeti iz konteksta, tj. iz prethodne rečenice.

No, sve češće se umjesto o elipsi, u ovome značenju, govori o **konsituativnim iskazima**, koji se promatraju kao distinktivno obilježje razgovornoga jezika u odnosu na ostale jezičke realizacije. Autori *Ruskoga razgovornog jezika* napominju da se “u razgovornome komunikativnom činu iskaz (se) nalazi u tijesnom međudjelovanju sa konsituacijom. Sintaksički sistem razgovornoga jezika bit će adekvatno opisan tek onda kada se uspiju shvatiti zakonomjernosti toga međudjelovanja” (Zemskaja i dr., 1981:191). Navedeni zaključak govori o značaju koji se u savremenoj lingvistici pridaje ovome svojstvu razgovornoga jezika.

Konsituativni iskazi se sastoje od verbaliziranoga i neverbaliziranog dijela, pri čemu “verbalizirani dio sintaktičkom ili semantičkom predikcijom sastavnica koje ga čine omogućuje tzv. nezamijenjenu poziciju za neverbalizirani smisao, a konkretno leksičkosemantičko značenje te pozicije određuje konsituacija (tj. kontekst i/ili situacija)”. Također, važno je da “verbalni dio ne sadrži sastavnicu kojoj bi se mogao pripisati smisao neverbalnoga dijela” (Pranjko, 1997:409).

Ovo je moguće pojasniti primjerom. Dvije osobe sjede u restoranu i večeraju. Osoba A uzima so, s namjerom da posoli jelo, i kaže osobi B: *Hoćeš i ti?*, što je verbalni dio, dok je neverbalni dio (*soliti da posoliš jelo?*) neizrečen ali impliciran situativnim kontekstom. Ovo još jednom pokazuje kako u razgovornome jeziku vlada impliciranost značenja situacijom.

Ruski lingvisti, kojima pripada zasluga za detaljno proučavanje konsituativnih iskaza i za uočavanje djelovanja određenih zakonitosti u njima, konsituacije dijele na tri tipa:

- kontekst,
- vizuelno-osjetna situacija,
- presupozicijska osnova (Zemskaja i dr., 1981:193)²⁸.

²⁸ **Kontekst** predstavlja “govorno okruženje datoga iskaza”, **vizuelno-osjetna situacija** “sve što partneri u komunikaciji vide i osjećaju”, a **presupozicijska osnova** “individualna iskustva govornika, njihova znanja” (Zemskaja i dr., 1981:193).

Konsituativni iskazi se dijele na:

- vizuelno-osjetne iskaze i
- presupozicijske iskaze (Zemskaja i dr., 1981:212–217).

Vizuelno-osjetni iskazi za ostvarenje nezamijenjene pozicije mogu koristiti jezička i nejezička sredstva. **Jezička sredstva** čine leksičkosemantičke komponente koje doprinose ostvarenju nezamijenjene pozicije, npr., poštar donosi pošiljku knjiga. Osoba A kaže osobi B: *Stavi u regal* (implicira: *Knjige koje su stigle stavi u regal*). U **nejezička sredstva** ubrajaju se pokazne geste i usmjerenost pogleda. Stoga, ukoliko osoba X na pijaci priđe stolu sa različitim vrstama voća i povrća, ona, usmjereniši pogled u pravcu određene vrste proizvoda, može reći samo: *Kilogram* (implicira: *Dajte mi kilogram tog voća*) i pretpostaviti da će biti pravilno shvaćena.

Najrasprostranjeniji tip vizuelno-osjetnih iskaza jeste **predmetna situacija**, što implicira da nezamijenjenu poziciju omogućuje prisustvo predmeta, ali ponekad i mirisa, zvukova i sl. Ako čujemo suviše glasno muziku iz drugoga stana, upućenu osobu možemo upitati: *Rođendan?* (implicira: *Da li se slavi rođendan?*), na šta ona može odgovoriti: *Momačko veče* (implicira: *Nije rođendanska proslava nego proslava momačke večeri*).

Presupozicijski iskazi su vrsta konsituativnih iskaza gdje učesnici u komunikaciji dijele zajednička znanja ili iskustva o pojavi o kojoj je riječ. Bez toga podijeljenog zajedničkog iskustva ili znanja ne bi bila moguća nezamijenjena pozicija, npr., osoba A se danima priprema za važan ispit na fakultetu. Dana određenoga za polaganje ispita, u vrijeme kada je on nesumnjivo morao biti obavljen, osoba B, koja je upućena u to, može samo upitati: *Položio?* (implicira: *Da li si položio ispit?*), čime će se, i bez dodatnih riječi, ostvariti komunikacija među njenim učesnicima.

D. Rosandić i J. Silić uočavaju da težnja ka kratkoći uzrokuje brojne **brahilogijske konstrukcije** (metonimijskoga tipa) i za njih navode zaista frekventne primjere: *pojesti tanjur, ispiti dva piva, platiti četiri konjaka* (Rosandić – Silić, 1979:146).

Tipičnim konstrukcijama razgovornoga jezika na sintaksičkome planu mogu se smatrati dvije konstrukcije: konstrukcija *bez + da + prezent*²⁹ i konstrukcija *za + infinitiv*³⁰.

Također, osim ovih konstrukcija (*bez + da + prezent, za + infinitiv*), za razgovorni je jezik karakterističan i **pragmatički dativ**³¹, koji se dijeli na *dativ govornika* i *dativ sugovornika* (Palić, 2006:262). Dativ govornika, imajući u vidu govornikovu učtivost ili neučtivost spram sagovornika, dijeli se na *dativ učtivosti* i *dativ neučtivosti* (Palić, 2006:263). U rečenici *Šta mi radiš?* on se upotrebljava u obraćanju bliskim osobama, a može se smatrati primjerom dativa učtivosti, iako nije zanemariva ni njegova funkcija iskazivanja simpatije prema sagovorniku.

U razgovornome jeziku granice među rečenicama su nejasne, čemu doprinosi i frekventnije asindetsko vezivanje. Ono dominira nad sindetskim, što dokazuje uobičajenost rečenica poput: *Nisam došla na posao, bila sam*

²⁹ U stihu sarajevske grupe “Punkt” pojavljuje se ova konstrukcija: “Znam već šta ćeš mi reć *bez da progovoriš*”.

³⁰ Većina normativnih gramatičara tvrdila je kako je ova konstrukcija rezultat utjecaja stranih jezika (njemačkoga i italijanskog), ali I. Pranjković upozorava na pogrešnost ovakvoga stava navodeći da je ona vrlo rano prisutna i posvjedočena i u istočnim (prvi put zabilježena 1198. godine) i u zapadnim krajevima (U Relkovićevoj *Novoj slavonskoj i nimačkoj gramatici iz 1767. godine*), iako danas u većoj mjeri u zapadnim nego u istočnim krajevima. Ovaj lingvista svoj stav argumentira navođenjem velikoga broja pisaca u čijim se djelima javlja ta konstrukcija – Njegoš, Rajić, Vidaković, Obradović, Margitić, Kušan, Majdak, Šoljan i drugi. Stoga on utvrđuje da to nije supstandardna sintaksička inovacija, koju treba protjerivati iz svih sfera upotrebe književnoga jezika (izuzevši primjere gdje je konstrukcija u funkciji stilskoga sredstva), kako su to smatrali neki lingvisti, nego sintaksička pojava, karakteristična za razgovorni, književnoumjetnički i publicistički stil, stilove *standardnoga jezika* (istakla A. Š.), u kojoj se naslućuju ostaci staroga supina, zbog čega ona nikako ne može biti inovacija (Pranjković, 1993:42–44). Prema mišljenju I. Pranjkovića, supin se u razgovornome stilu javlja u futurskim oblicima tipa *pjevat ću, a* potencijalno i uz glagole kretanja. Frekventnost upotrebe primjera poput *Idem pogledat a ne: Idem pogledati* govori u prilog njegovoj tezi (Pranjković, 1993:41).

³¹ Termin preuzimam od I. Palića iz neobjavljene doktorske disertacije “Dativ u savremenom bosanskom jeziku (sintaksičko-semantički opis)”, odbranjene 11. 9. 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, iako je u lingvističkoj literaturi uobičajen termin *etički dativ*. Razlog tome je moja uvjerenost u njegovu primarno pragmatičku funkciju. Naime, “pragmatičkim dativom može se nazvati onaj besprijedložni dativ čija je upotreba u rečenici izazvana potrebom da se u nju iz različitih razloga izvana uključe učesnici u govornome činu (govornik ili sugovornik), koji u normalnim okolnostima ostaju neuključeni, kako bi bili predstavljeni pogođenima onim što se tom rečenicom iznosi” (Palić, 2006:259–260).

bolesna, gdje odsustvuje uzročni veznik *jer*. No, zasigurno se ne može govoriti o negramatičnosti svakodnevne komunikacije, kako je to bilo uvriježeno, nego samo o drugačijim načinima njena funkcioniranja.

U vezi s tim, treba istaći i jednu veoma rasprostranjenu pojavu u savremenome razgovornom jeziku koja se odnosi na asindetsko povezivanje dviju ili više imenica u nazivima ustanova, organizacija i sl., npr.: *Sarajevo film festival*, *Jazz festival*³² i sl. U slučaju ovakvih konstrukcija norma zahtijeva upotrebu a) prisvojnoga pridjeva uz imenicu nukleus, tj. *Sarajevski filmski festival*, ili b) genitivne imeničke dopune uz imenicu nukleus, tj. *Festival džeza*. Međutim, razgovorni jezik ima svoje zakonitosti koje se katkad opiru normativnim zahtjevima i/ili preporukama, kao u navedenim primjerima. Vjerovatno je stoga pravilnije govoriti ne o kršenju norme standardnoga jezika nego o stvaranju vlastite norme, čiji je primarni cilj racionalizirati jezičko izražavanje i učiniti ga što efektnijim i izražajnijim kad god je to moguće.

Ovim su detaljno predstavljene osobenosti razgovornoga jezika na uobičajenim nivoima lingvističke analize. Sada slijedi, u uvodu najavljena, analiza leksičkoga nivoa, koji je od svih jezičkih nivoa najpodložniji promjenama, na šta u velikoj mjeri utječu i promjene u društvu. Upravo o tome se govori u narednome poglavlju.

³² Utjecaj engleskoga jezika u ovakvim je primjerima toliko očit da ga ne treba posebno komentirati. O tome više u: Durbaba, 2002:191–192.

3.3. Leksika

*Reći da je neka riječ ili forma bolja od neke druge,
zato što je koriste Shakespeare ili Milton...,
isto je što i reći da je određena boja crvene bolja zato što je
koriste Titian ili Rubens.
(Hall, 1950:52)*

3.3.1. Uvodna razmatranja

3.3.1.1. Razlozi opravdanosti proučavanja leksičkoga nivoa

Dugo se vjerovalo da leksički nivo, za razliku od ostalih, ne zavređuje punu pažnju lingvista. J. Fishman u *Sociologiji jezika* tu praksu slikovito predočava poređenjem da je "...većina lingvista djelovala (je) kao da je leksikon crna ovca jezičke porodice, a ne njen punopravni i ugledni član" (Fishman, 1978:187). Leksičkome nivou se odricala strukturiranost, koja se pripisivala samo tradicionalnim gramatičkim nivoima (morfološkome i sintaksičkom) te fonetsko-fonološkom. No, danas: "mnogi strukturiranost smatraju atributom ne samo gramatike nego svega jezičkog, pa uspostavljaju opoziciju između dve vrste strukture: gramatičke, gde pravila visokog stepena opštosti nameću izbor između malog broja mogućnosti u tipično zatvorenim globalnim sistemima, i leksičke, gde pravila veoma niskog stepena opštosti omogućavaju izbor između velikog broja mogućnosti u relativno otvorenim specifičnim sistemima" (Bugarski, 1996b:143), što implicira da je i *leksik* sustav, kako to uočava R. Katičić u *Novim jezikoslovnim ogledima* (Katičić, 1992:27). Iz toga je moguće izvesti zaključak da je "leksika... područje komplementarno gramatici..." (Bugarski, 1996b:142).

Razlozi zapostavljanja leksičkoga nivoa u vezi su sa brzim promjenama na planu strukture, čemu je on više izložen nego ostali nivoi standardnoga jezika. Također, i njegove su osnovne jedinice – *lekseme*: "osim u oblasti frazeologizama ili gnomskih iskaza... po pravilu i funkcionalno i semantički 'nezavršene jedinice', one koje su unapred u jezičkom znanju date samo kao potencijal, kao virtuelne semantičke i gramatičke strukture pogodne za moguće obrazovanje saopštenja posredovanjem viših jezičkih nivoa..." (Radovanović, 1986:99–100). To ne znači da lekseme nisu jezičke jedinice sa svim osobinama strukturiranosti, nego samo objašnjava razloge takve dugogodišnje prakse prema njima. Uostalom, "leksema je... jezička jedinica sa tipičnim svojstvima znakovnosti, tj. jezički znak *par excellence*... Lekseme su, zapravo, reči sa svim njihovim inherentnim

leksičkim semantičkim obeležjima, kategorijalnim odlikama (pripadnost tzv. 'vrsti reči'), morfološkim likom, mogućim sintaksičkim ponašanjem i funkcijama." (Radovanović, 1986:99).

Kada se analizira upotreba leksike bosanskoga jezika u svakodnevnome životu, "stalno je prisutna jedna najopćija odlika te leksike; njezina teritorijalna 'nemarkiranost', široko obličko i značenjsko polje, raznovrsne mogućnosti kombiniranja 'istočne' i 'zapadne' leksike, njezina otvorenost prema riječima iz drugih jezika (naročito pram turcizmima, ali i germanizmima, romanizmima, u najnovije vrijeme anglizmima)." (Jahić, 1999:61). Upravo ova odlika naročito je primjetna u razgovornome bosanskom jeziku.

3.3.1.2. Tipologizacija leksike razgovornoga bosanskog jezika

Svaka je leksema funkcionalna u skladu s ciljevima koji se njenom upotrebom žele postići i kao takva čini nespornu jezičku pojavnost. Stoga se u ovome radu utvrđuje činjenično stanje, a to podrazumijeva da se ne prihvataju rigidni i puristički stavovi i s njima povezani zahtjevi za svjesnim zanemarivanjem određenoga sloja leksike (obično društveno neprihvatljive) vlastitoga jezika. U skladu s tim, analiziraju se *sve* vrste leksema koje se pojavljuju u razgovornome bosanskom jeziku, kako neutralne tako i markirane. One se mogu podijeliti u pet grupa³³:

1. pasivna leksika (arhaizmi, historizmi, zastarjele riječi i neologizmi),
2. leksika ograničene upotrebe (žargonizmi),
3. leksika izravnoga (vulgarizmi i psovke) i neizravnog (eufemizmi) imenovanja stvari i pojava. Lekseme prvoga tipa čine dio mnogo šire kategorije tabu-riječi, koje su, načinom označavanja stvari i pojava, suprotstavljene eufemizmima.
4. emocionalno-ekspresivna leksika (hipokoristici, pejorativi, uzvici),
5. frazeme.

Naravno, uvođenje u ovu podjelu emocionalne-ekspresivne leksike ne predodređuje da je obilježje *ekspresivnosti*³⁴ nepoznato ostalim grupama

³³ Navedena klasifikacija ne implicira da jedna leksema ne može istovremeno pripadati dvjema grupama. U rječniku priloženome na kraju knjige brojne su lekseme s više upotrebnih etiketa, npr. glagol *bacati se*, čije je značenje "pričati preduge priče, priče bez smisla", istovremeno je i žargonizam i neologizam. Uostalom: "I u oblasti nerasklojene i standardne, kao i u oblasti nestandardne leksike, vrijednosti koje obilježavaju tip raslojenosti treba razumjeti kao atributa, a ne kao predikate leksema. Samim tim ostavljena je mogućnost da leksema ima više atributa." (Šipka, 1998:74).

³⁴ Najčešća je podjela ekspresivnosti na *inherentnu* i *kontekstnu*, ali L. Zgusta navodi primjer J. Zime (Expresivita slova v současne češtine. Rozpravy Československe akademie ved 71, 1961, Nr. 16), koji im dodaje i treću vrstu ekspresivnosti – *adherentnu*, što bi podrazumijevalo

leksema. Sve one mogu posjedovati to obilježje, naravno, u skladu s kontekstom, ciljevima i sl., ali je bitno napomenuti da ga u punoj mjeri zado-
bijaju tek upotrebom.

3.3.2. Pasivna leksika

Arhaizmi i **neologizmi** čine pasivnu leksiku jednoga jezika, manje korištenu u svakodnevnoj govornoj praksi (iako su razlozi za to različiti). To je svojstvo koje ih povezuje, dok se dominantnijom upotrebom u prošleme vremenu (arhaizmi), odnosno sadašnjosti (neologizmi) ove lekseme udaljavaju jedna od druge. Međutim, za razliku od neologizama, čija je upotreba ograničena isključivo na sadašnjost (budući da se njihovom kontinuiranom upotrebom i u budućnosti oni diskvalificiraju kao nove lekseme, još relativno neustaljene upotrebe), arhaizmi se mogu javljati, osim u prošlosti, i u sadašnjosti, iako ne jednako učestalo. Upravo stoga su arhaizmi u savremenome jeziku izrazito stilski obilježeni, čak u većoj mjeri no neologizmi, koji su frekventniji prirodom onoga što označavaju – predmete i pojave, ranije nepoznate (najčešće, ne i obavezno), bez kojih je danas sve teže zamisliti savremeni život. To potvrđuje veliki broj leksema iz samo jednoga tematskog polja, a to je tehnika, čijim se dijelom smatra i informatika. Činjenica da su to najčešće modificirane strane riječi predstavlja jedan aspekt ove pojave, na koji se kasnije posebno osvrćemo, imajući u vidu primjere poput: *isprintati* – “odštampati na štampaču”, *imejlirati* – “poslati poruku elektronskom poštom” i sl., sve rasprostranjenije u svakodnevnome govoru svih ljudi kojima je *kompjuter* radno sredstvo. Naravno, i promjene u savremenoj društveno-političkoj situaciji utječu na stvaranje novih leksema, već odomaćenih u svakodnevnoj upotrebi. Takva je leksema *komunjar*, u značenju: “bivši komunista”; “osoba čiji se politički stavovi ocjenjuju prokomunističkim”, leksema intonirana izrazito negativno. Neologizmi, u najvećem broju primjera, ne pripadaju standardnome jeziku, iako učestalom upotrebom mogu postati njegovi sastavni dijelovi tokom vremena. S druge strane, najveći broj sačuvanih arhaizama uglavnom čine lekseme standardnoga jezika, mada smanjene upotrebne vrijednosti. Manji broj dijalektizama arhaizama sačuvan je isključivo zahvaljujući jakoj tradiciji

da je “jedno od značenja polisemične riječi ekspresivno (je) u svim kontekstima...” (Zgusta, 1991:45). Podjela ekspresivnosti na inherentnu i kontekstnu uvriježena je u praksi, a za njenu ekspanziju na južnoslavenskim prostorima zaslužni su D. Rosandić i J. Silić (Rosandić – Silić, 1979:134–138).

dijalektoloških proučavanja³⁵. Na osnovu rečenoga, dalo bi se zaključiti da su arhaizmi u procesu povlačenja, a neologizmi u procesu nadiranja. No, ovakav zaključak onemogućava priroda jezika, koji se ne dâ svesti u usko omeđene okvire. To je moguće objašnjenje zašto nerijetko dolazi do revitalizacije određenih arhaizama, koji onda postanu neizostavan dio svakodnevnice komunikacije. Iz toga razloga, upitanost nad opravdanošću upotrebe termina *arhaizam*, koju pokazuju neki istraživači leksike, postaje, ako ne potpuno, barem djelomično, razumljiva: “Prvo, šta je uopće arhaizam? Drugo, ko može neke riječi proglasiti arhaizmima? Ovdje su riječi lahko i mehko iz 17. v., riječi lahak i mehak iz 1886., buzdohan iz 1900. One, i brojne druge, egzistiraju u našem jeziku i pisanju protivno pravopisnim normama od prve (1852.) do današnje. (1960.)” (Isaković, 1995:379). Problem imenovanja ove vrste leksema analizira se u narednome poglavlju, s posebnim osvrtom na razliku između arhaizama i historizama.

3.3.2.1. Arhaizmi, historizmi, zastarjele riječi

Već u uvodnome dijelu ovoga poglavlja spomenuta je skeptičnost određenih istraživača (i prikupljača) leksike spram termina **arhaizam**³⁶. Iako je to tradicionalni, upotrebom ustaljeni termin, navedena skeptičnost nije bezrazložna. Ona proizlazi iz činjenice da se u savremenome jeziku često dešava da određeni arhaizam bude nanovo revitaliziran.³⁷ Naime, jezik se stalno razvija i, samim tim, mijenja, što nije dovoljan razlog da se ovaj termin odbaci budući da se samo neke, a ne sve, arhaične lekseme ponovo uvode u savremeni jezik (razlozi za ponovno uvođenje određene lekseme najčešće su nelingvističke prirode). Stoga najprije treba izvršiti uvid u različite načine terminološkoga imenovanja arhaičnih leksema, a zatim ponuditi njihovu klasifikaciju iz vlastitoga istraživačkog ugla, čime se pojednostavljuje analiza arhaizama iz prikupljenoga korpusa. Potpuno svjesni

³⁵ Većina lingvista smatra da arhaizmi pripadaju standardnoj leksici, iako ima i drugačijih razmišljanja (v. Šipka, 1998:69, 72).

³⁶ J. Silić, npr., zastupa stanovište da je “jezik (je) kao sustav neutralan prema povijesti standardnog jezika. Za nj nema historizama i arhaizama” (Silić, 1999:239). S druge strane, neki istraživači iskazuju skeptičnost prema kriterijima koji se upotrebljavaju prilikom određenja neke lekseme arhaizmom. Naime, oni tvrde da su ovi kriteriji mahom subjektivni i isključivo zasnovani na jezičkom osjećanju istraživača, koje nipošto ne može biti jedini i/ili glavni kriterij za određivanje pripadnosti neke lekseme arhaizmima (ili bilo kojoj drugoj grupi leksema) (v. npr. Milanović, 2006:294).

³⁷ A. Milanović smatra ovaj proces potpuno nepredvidljivim u smislu da nema čvrstih kriterija po kojima se i zbog kojih se neka leksema ponovo aktivira (Milanović, 2006:299). Naravno, ovdje treba napomenuti da spomenuti autor ne upotrebljava termin arhaizam nego zastarjela riječ (Milanović, 2006:299).

nevelike zastupljenosti arhaičnih leksema u savremenome (i razgovornom) jeziku (što potvrđuje i korpus),³⁸ smatramo da to nije dovoljan razlog za njihovo isključivanje iz analize.

Terminološka neujednačenost u imenovanju leksema čija je frekventnija upotreba obilježje prošloga vremena, a u sadašnjem se vremenu rijetko ili nikako upotrebljavaju, očita je već i iz naslova potpoglavlja. Dok se tradicionalno susreće samo termin arhaizam, modernija terminološka klasifikacija vodi računa o nijansama, te se pojavljuju i termini **historizam** i **zastarjele riječi**³⁹, sa različitim tumačenjima. U ovoj oblasti uputno je pozvati se na djelo R. A. Budagova *Vvedenje v nauku o jazike*, koje, kao vrlo relevantno za klasifikaciju ovih leksema, navodi i L. Zgusta u *Priručniku leksikografije* (Zgusta, 1991:172).

R. A. Budagov u zaključku nabraja četiri vrste arhaizama (on isključivo koristi ovaj termin, s tim što ga eventualno proširuje i odrednicom **historizam**, dakle, arhaizam **historizam**, što pokazuje da je za njega termin arhaizam hiperonim, koji obuhvata sve moguće realizacije – nap. A. Š.), a to su: arhaizmi **historizmi**, stilski ili stilistički arhaizmi, formalni arhaizmi i značenjski arhaizmi⁴⁰ (Budagov, 1965:100–103).

³⁸ U korpusu su zabilježene arhaične lekseme *hotjeo* – “htio”, *rijet* – “reći”, koje su istovremeno i dijalektizmi, te frazema *dati dušu* (za nešto) – “biti talentiran za nešto”, koja je ranije pripadala žargonskim frazemama neologizmima. U ovome značenju, ona je arhaična, jer se već razvilo novo značenje “biti podesno, odgovarati”, koje je potisnulo ranije. Iz toga proizlazi da svi arhaizmi zabilježeni u rječniku pripadaju nestandardnoj leksici, što ne osporava mogućnost postojanja arhaizama koji pripadaju standardnoj leksici. Uostalom, sačuvani arhaizmi uglavnom i pripadaju standardnom jeziku, što je spomenuto ranije (v. str. 130). Također, nevelika zastupljenost arhaizama u prikupljenome korpusu ne znači da ih u govornoj praksi nema više, nego samo da nisu zabilježeni.

³⁹ A. Milanović čak predlaže uvođenje još jednog termina “u srbističku terminologiju”, a to je “zastarevajuća leksema”, za koju navodi i primjer – leksemu *alas*, koja je “neuporedivno niže frekvencije” (ali nije sasvim nestala – nap. A. Š.) u poređenju s leksemom *ribar* (Milanović, 2006:301).

⁴⁰ Prva klasifikacija zasniva se na karakteru predmeta ili pojmova koji se označavaju arhaizmima. Ukoliko su predmeti ili pojmovi zastarjeli, i riječi kojima se oni označavaju su zastarjele. Za ove arhaizme Budagov tvrdi da se ponekad nazivaju historizmima, odnosno, u njegovoj terminologiji, to su **arhaizmi historizmi**. No, ukoliko su predmeti ili pojmovi još u upotrebi, sada označeni novim leksemama, sa kojima supostoje i arhaične varijante, te se varijante, u njegovoj terminologiji, nazivaju **stilskim** ili **stilističkim arhaizmima**. Oni se, dakle, javljaju u ulozi sinonima (da li su to apsolutni ili nepravi sinonimi nije predmet analize na ovome mjestu – nap. A. Š.) sa drugim, nearhaičnim riječima. Druga klasifikacija zasniva se na prirodi arhaizama kao elemenata rječničkoga sastava jezika. Prema njoj, postoje **formalni (izvorni) arhaizmi**, i **značenjski arhaizmi**, pod čim se podrazumijeva da su arhaična pojedina značenja riječi a ne sama riječ (Budagov, 1965:100–103).

Međutim, zbog složenosti ove klasifikacije (v. fusnotu 40) ponekad nije jasno gdje svrstati određenu leksemu. Stoga se, na tragu ove klasifikacije, javljaju nove. Poznati češki leksikograf L. Zgusta vrši podjelu u dvije grupe: arhaizmi i zastarjele riječi. “U prvom tipu sam denotat gubi frekvenciju u vanjezičkom svijetu i stoga ni određena leksička jedinica nije više dio aktivnog leksikona.” (Zgusta, 1991:171). Iz navedene definicije, jasno je da se ovaj tip arhaizama može izjednačiti s arhaizmima historizmima, kako ih shvata R. A. Budagov. Čak i L. Zgusta dodaje da se one ponekad zovu historizmima, a, s izvjesnim oprezom, ovaj autor napominje kako ih je moguće promatrati i kao *riječi vezane za vrijeme*. Zastarjele riječi u interpretaciji L. Zguste primarno obuhvataju značenjske arhaizme Budagova, što je očigledno iz lekseme *maid* kojom su ilustrirane. Ova leksema postoji i u savremenome engleskom jeziku, u značenju “služavka”, dok je značenje “neudata djevojka” potisnuto te se u slučaju njegove upotrebe proizvodi stilski efekat i konotacija. U skladu s navedenim, za prvi tip arhaizama karakteristična je arhaičnost i po kriteriju forme i po kriteriju značenja, dok je zastarjelim riječima svojstvena arhaičnost značenja, ne i forme (Zgusta, 1991:171–172). Iz tumačenja arhaizama i zastarjelih riječi kakvo daje L. Zgusta, očito je da ovaj autor zanemaruje postojanje formalnih arhaizama, koji se tradicionalno smatraju izvornim arhaizmima⁴¹.

Na južnoslavenskim prostorima donekle drugačije viđenje klasifikacije leksičkih arhaizama daje A. Milanović, koji podjelu na arhaizme i zastarjele riječi smatra problematičnom iz više razloga⁴², te ističe da je najfunkcionalnije izvršiti podjelu leksičkih arhaizama na *književne leksičke arhaizme* i *neknjiževne leksičke arhaizme* (Milanović, 2006:301). Ovaj autor opravdano primjećuje da se u literaturi isključivo piše o prvima, dok se veoma malo piše o dijalekatskim leksičkim arhaizmima, žargonskim leksičkim arhaizmima⁴³, kakva je npr. leksema *silos* sa značenjem “siledžija”, koja je i nastala i nestala 80-ih godina 20. vijeka (Milanović, 2006:301).

⁴¹ Takvo mišljenje iznosi i Budagov u već spominjanom djelu (1965:100–103).

⁴² Naime, prema njegovom mišljenju, hiponimskom nizu *leksički arhaizam*, *historizam* i *zastarjela riječ* kao isključivi hiperonim nameće se terminološka sintagma *zastarjela riječ*, što nije najsretnije rješenje iz dva razloga: 1. hiperonim i jedan od hiponima imaju isti naziv; 2. svaka zastarjela riječ ima potencijal da postane leksički arhaizam, što stvara velike teorijsko-metodološke probleme (Milanović, 2006:299).

⁴³ R. Bugarski, s druge strane, problematizira validnost kriterija prema kojima se neka leksema proglašava žargonskim arhaizmom i tvrdi kako postoji mogućnost da “neki ‘iščezli’ žargonizmi posle nekog vremena ‘ožive’” (Bugarski, 2006:29). U tom kontekstu on navodi izraze *gotiviti* i *gotivan*, “koji su posle višedecenijske hibernacije vaskrsli u rečniku gradske omladine” (Bugarski, 2006:29). Navedeni stav R. Bugarskog nije usamljen – on korespondira sa stavovima

Radi razrješenja terminoloških nedoumica, predlažemo podjelu na *historizme* i *arhaizme*, koji se dalje dijele na formalne i značenjske arhaizme. Termin *zastarjela riječ* smatra se sinonimnim s terminom *arhaizam*, kojim se daje prednost zbog njegove sintetičke forme.

Zanimljivo je ove vrste arhaičnih leksema ilustrirati primjerima iz bosanskoga jezika. No, u prikupljenome korpusu razgovornoga jezika malo je potvrda za arhaizme, zbog čega se analiza vrši i na korpusu ali i na temelju jezičke intuicije osobe kojoj je bosanski jezik maternji.

Formalni arhaizmi osobeni su po tome što naporedo s njima supostoje i sinonimne, nearhaične lekseme, koje označavaju i danas postojeće predmete ili pojmove, odnosno one za koje se smatra da postoje. Rjeđom upotrebom oni su predodređeni za obilježje ekspresivnosti, naročito u razgovornome jeziku, koji ih, što je svojevrсни paradoks, obično prvi reaktuelizira ukoliko se za tim ukaže potreba. Dovoljno je sjetiti se primjera lekseme *gazija* – “heroj, ratni junak” (Škaljić, 1979:290), koja je u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini reaktuelizirana, a danas se ponovo može smatrati formalnim arhaizmom. Općenito, formalni arhaizmi čine najbrojniju vrstu arhaizama.

Značenjski arhaizmi su posebno zanimljiv sloj leksike, budući da lekseme same po sebi nisu arhaizmi, nego su to njihova pojedina značenja⁴⁴. Međutim, ovo je rjeđi slučaj i u pojedinim klasifikacijama i nema ove vrste arhaizama. U istraživačkome korpusu primjerom značenjskoga arhaizma može se smatrati žargonska frazema *dati dušu* (za nešto) u značenju “biti talentiran za nešto”. Specifičnost ovoga arhaizma leži u činjenici da je on iz kategorije neologizama prešao u kategoriju arhaizama.

Historizme u savremenome bosanskom jeziku primarno predstavljaju nazivi pojava, pojmova i predmeta iz različitih faza razvoja bosanskohercegovačkoga društva koji su danas nestali. Najviše ih ima iz vremena Turskoga carstva (i to obično u tekstovima historijske tematike), ali oni nisu potvrđeni korpusom razgovornoga jezika. Među njima najviše je pravno-administrativnih pojmova, te termina koji se odnose na vojsku, oružje, vojnu i konjsku opremu, kako je to utvrdio Dž. Jahić (1991:86–87). Međutim, da u jeziku uvijek valja biti na oprezu pokazuje leksema *paša*, koja je u svome osnovnom značenju danas van upotrebe (osim u specijaliziranim kontekstima, npr. u tekstovima historijske tematike) – “titula visokih

mnogih istraživača leksike, o čemu je već govoreno u uvodnome dijelu ovoga poglavlja (v. 131. str.).

⁴⁴ Za ilustraciju ovoga tipa arhaizama v. Zgustin primjer značenja lekseme *maid* (Zgusta, 1991:171–172).

dostojanstvenika i vojnih lica osim u duhovnoj hijerarhiji; rang generala” (Škaljić, 1979:511) – ali se i danas može upotrijebiti (a ponekad se i upotrebljava) za osobu koja je potomak nekadašnjih paša⁴⁵. S druge strane, ova je leksema dosta rasprostranjena u svakodnevnoj komunikaciji, gdje služi za obraćanje osobi muškoga spola⁴⁶, što je njen novi smisao, te je po tome pravi neologizam. To nas uvodi u novu cjelinu – neologizme u razgovornome bosanskom jeziku.

3.3.2.2. Neologizmi

Neologizmi su lekseme čija je upotrebnost vrijednost u svakodnevnome jezičkom izrazu *relativno* (istakla A. Š.) stabilizirana, što je glavni razlog da se njihova “*novina još osjeća*” (Zgusta, 1991:172). Relativna stabiliziranost jezičke upotrebe implicira da je, s jedne strane, značenje velikoga broja neologizama poznato svim govornicima jednoga jezika, a, s druge strane, da postoje i neologizmi čije je značenje još nedostupno (a možda će i ostati takvo) velikome broju govornika izvjesnoga jezika. To je, na prvome mjestu, u vezi sa dužinom njihove upotrebe u svakodnevnoj komunikaciji, budući da je ona glavni posrednik u njihovu rasprostiranj (ponekad tu ulogu imaju književnoumjetnički tekstovi, a češće stručna, u naše vrijeme naročito informatička, literatura, posredstvom koje “pravo građanstva” stječu mnoge lekseme iz ove oblasti), iako se ne može zanemariti ni utjecaj drugih faktora – pretežno sociološke naravi. Zahvaljujući spomenutoj verifikaciji u vremenu, a obično ispunivši i druge uvjete (fonetske i/ili morfološke, tj. tvorbene prirode), oni bivaju prihvaćeni u standardni jezik, u koji najmanje prodiru neologizmi žargonizmi, čak i kada se odlikuju visokom izražajnošću, vjerovatno zbog niskoga socijalnog prestiža grupe koja ih koristi.

Kako su neologizmi lekseme novijega porijekla, postavlja se pitanje na koji način povući vremensku granicu od koje započinje njihovo pojavljivanje. To je zahtjevan zadatak jer je teško egzaktno utvrditi vrijeme prvoga pojavljivanja određenoga neologizma. Složenosti navedenoga zadatka prvenstveno doprinosi nepouzdanost podataka, a nerijetko i njihovo nepostojanje. Stoga se ponekad u utvrđivanju tih činjenica polazi od korijena riječi i eventualnih prvih zapisa gdje ih ima (v. Ćirilov u *Rečniku novih reči*), a mnogo češće se kao najpouzdaniji kriterij primjenjuje spomenuti osjećaj “*novine*”.

⁴⁵ “Izvanjezična zbilja nema sposobnost onesposobljavanja jezika. Ako ‘stvari’ izvanjezične stvarnosti nestanu ili izgube svoju funkciju (kao što je to u slučaju historizma), ne gubi se jedan dio jezika niti se gubi mogućnost referencije na takve ‘stvari’...” (Kapetanović, 2005:155).

⁴⁶ Ovaj primjer potvrđuje tačnost zaključka da “riječ može steći ‘svježje’ značenje, a da pritom ne odbaci ono već ustanovljeno...” (Radman, 1995:42–43, prema: Kapetanović, 2005:159).

Ovaj je kriterij ključan, osim za klasifikaciju određene lekseme u neologizme, i za utvrđivanje tipa neologizma (prema tome šta je u leksemi novo):

- značenjski neologizmi (nov je smisao već postojeće riječi): *strašan* – “odličan, izvrstan”;
- formalni neologizmi (nova je forma, značenje kao takvo već postoji): *menadžment* – “upravljanje, rukovođenje”;
- formalni i značenjski neologizmi (novi su forma i smisao): *diskonektovati se* – “prekinuti priključenje na internet”.

Značenjski neologizmi su lekseme već postojećega značenja, proširenoga novim smislom, čemu naročito često podliježu lekseme posuđenice iz drugih jezika, i to u periodu sekundarne a ne primarne adaptacije: *babo* – značenje “otac” direktno je preuzeto iz jezika izvornika, ali su se razvila i nova značenja: “glavni čovjek u nečemu” i “čelnik, vođa neke grupe”.

Formalni neologizmi⁴⁷ često su rezultat dvaju suprotnih nastojanja – purizma, proistekloga iz želje za “nekvarenjem” jezika stranim elementima, i pomodnoga, neselektivnog preuzimanja leksema stranoga porijekla, adaptiranih isključivo na ortografskoj razini, iako postoje domaći ekvivalenti koji uspješno ispunjavaju komunikativnu funkciju. Ova pojava naročito je karakteristična za žargon, koji, zbog velikoga utjecaja medija na mlade, obiluje anglicizmima, ponekad i ortografski neadaptiranim, ali ona nije nepoznata ni drugim oblastima (v. primjer lekseme *menadžment*).

Formalni i značenjski neologizmi označavaju dotad nepostojeću realiju, za koju se traži ime: *imejlirati* – “poslati poruku elektronskom poštom”.

3.3.2.2.1. Načini nastanka neologizama

Kada se govori o neologizmima, nužno se nameće pitanje načina njihova nastanka. Najrasprostranjeniji i najuniverzalniji načini nastanka neologizama jesu ovi:

- proširenje značenja već postojeće lekseme novim smislom;
- preuzimanje lekseme stranoga porijekla;
- stvaranje nove lekseme (bez obzira na to da li je korijen riječi domaćega ili stranog porijekla) uz pomoć domaćih tvorbenih elemenata.

U nastavku rada različiti tipovi neologizama ilustriraju se u povezanosti s načinima njihova nastanka.

a) Značenjski neologizmi nastali proširenjem značenja već postojeće lekseme novim smislom

⁴⁷ Treba napomenuti da su mišljenja lingvisti podijeljena u vezi s postojanjem kategorije formalnih neologizama, ali smo ih mi uvrstili u izvršenu klasifikaciju.

Ovaj način stvaranja novih leksema u lingvističkoj je literaturi najprihvaćeniji. Njime nastaju značenjski neologizmi: *američki*, *babo*, *ćirilica*, *filovati*, *hadžija*, *kralj/kraljica*, *naložiti*, *podebljati*, *puknuti*.⁴⁸

Novi smisao nastao je na sljedeći način:

američki – “originalan”; “kvalitetan”: 1. Ta pjesma ti je baš *američka*. 2. Ma, kad ti ja kažem – *američki* proizvod. (Ne misli se na zemlju porijekla – nap. A. Š.)

Leksema *američki*, prisvojni pridjev, u svom novom značenju postaje opisni pridjev. Međutim, formalni razlozi predodređuju da se on i pored pripadnosti opisnim pridjevima ne može komparirati. Kako je došlo do nastanka novoga smisla ove lekseme? Mas-mediji i internet jačaju utjecaj engleskoga jezika, a filmska industrija utjecaj američke kulture, što ih je u svijesti ljudi povezalao sa pozitivnim svojstvima originalnosti i kvalitete.

babo – “glavni čovjek u nečemu”; “čelnik, vođa neke grupe, glava grupe”: Svojim autoritativnim držanjem postigao je da za sve njih bude *babo*, neko o kome su ovisili.

Kako je u doba izraženijih patrijarhalnih vrijednosti i načina ponašanja otac bio glava porodice i osoba čije se mišljenje bespogovorno moralo prihvatiti, tako je i novi smisao ove lekseme objedinio veliki značaj koji se određenoj ličnosti pridaje u nekoj sredini i, u skladu s tim, njenu čelnu poziciju.

ćirilica – “nešto nepoznato, nešto što treba objasniti”; “sve što je srbijanskoga porijekla”: 1. Za njega je to *ćirilica*. 2. – Šta ti je to? – *Ćirilica*: Ceca, Dragana, Željko i dr.

Na formiranje prvoga smisla ove lekseme djelovala je nedovoljna edukacija školske djece i omladine u vrijeme rata, zbog čega je ovo pismo većini (p)ostalo nepoznato. S druge strane, glavno pismo u Srbiji (*ćirilica*) postalo je sinogdoška oznaka za sve što je srbijanskoga porijekla, bila to muzika ili nešto drugo.

filovati (nekoga) – “zavaravati pričom, pričati besmislice osobi koja ih shvata ozbiljno”; “nametati nekome svoj stav, mišljenje, ideje”: *Nemoj ga više filovati*, dosadio si svima.

Na osnovu poređenja po sličnosti, punjenje povrća mesom dobilo je ekvivalent čiji su sudionici ljudi. Naime, i njih je, kao povrće, moguće “puniti”, ali ne mesom, nego vlastitim idejama i stavovima ili, još gore, besmislicama. Ovaj neologizam (i žargonizam), iz očitoga razloga, ima pejorativni prizvuk.

⁴⁸ Postupak analize je sljedeći: daje se novi smisao navedenih leksema, a potom se objašnjava proces njegova nastanka.

hadžija – “glavna osoba u nekom okruženju”; “dobar čovjek”: 1. On je *hadžija* u svakom društvu. 2. Hvala ti na pomoći. Uvijek sam govorio da si ti pravi *hadžija*.

Kako su ovu titulu dobijale osobe koje su obavile hadž, ranije po pravilu osobe iz plemićkih redova, u svijesti ljudi ona se povezala s bogatstvom, kao nužnim pratiocem. Stoga je i sada osnovno značenje u vezi s bogatstvom. No, bogatstvo je neizbježno pratila i određena pozicija u društvu, što ima veze sa značenjem “glavna osoba u nekom okruženju”, koje je novo. Iz osnovnoga značenja, značenja osobe koja je obavila hadž i time iskazala svoju posvećenost duhovnome, trebala bi se podrazumijevati i spremnost na pomoć drugim ljudima, što je osnov za izvođenje novoga značenja “dobar čovjek”. Dakle, može se zaključiti da su oba nova značenja uzajamno isprepletena sa osnovnim značenjem.

kralj/kraljica – “posebno dobra, zanimljiva ili duhovita osoba”: Ma, ti si meni pravi *kralj*.

Kao najvišim predstavnicima određene zemlje, kralju i kraljici tradicionalno su se pridavale visoke moralne kvalitete. I danas se nastoji održati takav imidž ovih osoba, što uvjerljivo dokazuju brojne humanitarne akcije kojima se posvećuju članovi kraljevskih porodica. Ipak, i pored toga što smo svakodnevno svjedoci idealiziranosti ovakve predstave, tradicionalno značenje se očuvalo, s poljem primjene na osobe iz naroda.

naložiti – “nagovoriti nekoga na nešto”; “uvjeriti nekoga u besmislicu u koju ni sami ne vjerujemo”; “zainteresirati nekoga za određenu ideju, veoma zainteresirati za nešto”: 1. *Naložio ga je* da to uradi. 2. Iako je znao da to nije istina, *naložio ga je* da u to povjeruje. 3. Nemam pojma kako *ću ga naložiti* na jogu.

Efekat rasplamsavanja vatre nakon loženja može se uporediti sa efektom rasplamsavanja zainteresiranosti određene osobe za neku pojavu, stvar i sl., odakle proizlazi treće značenje. Međutim, i postepeno uvjeravanje i konačno pridobijanje za nešto ima elemente spomenutoga rasplamsavanja vatre.

podebljati – “pojačati (obično muziku)”: Malo *podebljaj* muziku!

Jačina i debljina se ponekad poistovjećuju, te je stoga i moglo doći do ovakve zamjene leksema u spomenutom žargonskom neologizmu.

puknuti – “ekstremno reagirati”; “neprimjereno se ponašati i stoga djelovati neuravnoteženo”; “zaljubiti se”: 1. Ti *pukneš* za svaku sitnicu. 2. Ponašaj se normalno, a ne ko da *si pukō*. 3. *Pukō je* na nju.

Lom nastao pucanjem može slikovito prikazati svu jačinu i vrstu stanja opisanih od jedan do tri i tako ih približiti čitateljima.

Babo i *hadžija* su lekseme stranoga porijekla (iz perzijskoga i arapskog jezika) koje su već odavno prihvaćene u bosanskome jeziku. Međutim, u razgovornome jeziku one se pojavljuju s novim značenjima⁴⁹, zbog čega se mogu smatrati neologizmima koji su svoje značenje proširili novim smislom. Upravo se na primjeru ovih leksema može pratiti stvaranje tzv. *leksičkoga solidariteta*, koji nastaje “kad neki od konteksta postanu za određeni neologizam tipični” (E. Coseriu, 1967, prema: Muljačić, 1970:161). Osim toga, one potvrđuju i da “neologizam nosi sa sobom uz semički nukleus samo jedan (ili par) fakultativnih semova” (Muljačić, 1970:162), što je uočeno u strukturalnoj semantici.

Ovo nije jedini način nastanka značenjskih neologizama. Naime, često “domaća riječ pod utjecajem strane dobiva novo, dodatno značenje”⁵⁰ (Mihaljević, 1993:39), što se naziva semantičkim posuđivanjem. To podrazumijeva da već postojeća domaća riječ postaje obogaćena potpuno novim značenjem, preuzetim iz stranoga jezika u ulozu jezika davaoca, što uopće ne mora biti (i obično nije) vidljivo izvornim govornicima nekoga jezika. Takvo semantičko posuđivanje karakteristično je za veliki broj danas upotrebljavanih informatičkih termina, koji se obično dijele na semantičke posuđenice s podudarnim likovima (npr. lekseme *adresa*, *generacija*, *instrukcija* itd.) i semantičke posuđenice s podudarnim sadržajem bez podudarnosti likova (npr. *prozor*, *miš* itd.) (više o tome u: Mihaljević, 1993:40–44). Iako navedene lekseme nisu zabilježene u istraživačkome korpusu, one su vrlo frekventne u razgovornome jeziku i kao takve nesumnjivo zaslužuju pažnju istraživača.

b) Formalni neologizmi

b1) Formalni neologizmi nastali preuzimanjem leksema stranoga porijekla

Kako je već spomenuto, danas se najviše prenose anglicizmi, nesumnjivo zbog velikoga utjecaja engleskoga jezika i američke kulture. Ova je pojava naročito prisutna u govoru mladih, koji prenose riječi iz engleskoga jezika, iako postoje domaće riječi istoga značenja: *ekstra* (engl. *extra*) – “neuobičajeno dobar, izvanredan”; “neuobičajeno dobro, izvanredno”; *luk* (engl. *look*) – “izgled”; *parti* (engl. *party*) – “zabava”. Takve lekseme,

⁴⁹ Slično istraživanje provela je D. Šito. V. Šito, D. (1988) “Semantička pomjeranja pri upotrebi turcizama u savremenom govoru i uticaj sociolingvističkih faktora na njih”, u: *Književni jezik*, XVII/3, str. 159–168., Institut za jezik, Sarajevo,

⁵⁰ To je i jedina razlika između ovih neologizama u odnosu na prethodno navedene, koji novi smisao ne dobijaju prema uzoru iz stranoga jezika.

a među njima najviše je imenica, najprije podliježu transfonemizaciji⁵¹, tj. “zamjeni fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca” (Filipović, 1986:69), a zatim transmorfemizaciji⁵², što znači da se usklađuju s morfološkim sistemom jezika primaoca. Ovaj zaključak potvrđuje i mogućnost njihova dekliniranja, koje je ostvarivo tek nakon primanja svih morfoloških kategorija imenica:

Na *partiju* je bilo super.

Za razliku od imenica, pridjevi se uglavnom ne mogu deklinirati, niti primati nastavke muškog, ženskog i srednjeg roda, što je vidljivo iz sljedećih primjera:

Prijem je bio *ekstra*.

Muzika je bila *ekstra*.

Vrijeme je bilo *ekstra*.

Prema pravilima morfološkoga sistema bosanskoga jezika, očekivalo bi se:

Prijem je bio *izvanredan*.

Muzika je bila *izvanredna*.

Vrijeme je bilo *izvanredno*.

b2) Formalni neologizmi nastali uz pomoć domaćih tvorbenih elemenata

Stvaranje nove lekseme uz pomoć domaćih tvorbenih elemenata (bez obzira na to da li je korijen riječi domaćega ili stranog porijekla) naročito je zanimljivo kada se na korijen stranoga porijekla dodaju afiksi domaćega porijekla: *frendica* (transfonemizacija i potpuna transmorfemizacija engl. *friend*) – “prijateljica”, *plejati* (transfonemizacija i potpuna transmorfemizacija engl. *to play*) – “igrati (se)”, *razrahatlenisati se* (tur. *rahat*) – “riješiti se briga”. No, često su i korijen i afiksi domaćega porijekla: *primljekiti* – “dodati mlijeko u kahvu”.

c) Formalni i značenjski neologizmi

Iz osnovne osobine ovih neologizama da označavaju dotad nepostojeću realiju, jasno je zašto u ovoj grupi dominiraju lekseme iz oblasti informatike. Među njima, jasno se izdvajaju dvije podgrupe:

c1) Formalni i značenjski neologizmi nastali preuzimanjem leksema stranoga porijekla: *printer* (engl. *printer*), *toner* (engl. *toner*). Ovi su neo-

⁵¹ Više o tome u: Filipović, 1986:72–73.

⁵² Više o tome u: Filipović, 1986:119–123.

logizmi rjeđi iz prostoga razloga što se informatički nazivi obično javljaju u dvije forme – tj. u izvornoj formi (najčešće iz engleskoga jezika) i u izgovorno prilagođenoj formi (prema izgovoru u jeziku primaocu), npr. *interface*⁵³ i *interfejs* (v. Mihaljević, 1993:20–21). Isključivo jedna forma, kao u slučaju imenica *printer* i *toner*, javlja se samo “kod onih naziva gdje izgovor odgovara pismu” (Mihaljević, 1993:21). U posljednje vrijeme može se čuti i *štampanč* za *printer* te *tinta* za *toner* (u kojima se ostvaruje novi smisao već postojećih leksema *štampanč* i *tinta*), no to je još uvijek daleko od rasprostranjene jezičke prakse⁵⁴.

c2) Formalni i značenjski neologizmi nastali uz pomoć domaćih tvorbenih elemenata: *konektovati se* (transfonemizacija i potpuna transmorfemizacija engl. *to connect*) – “priključiti se na internet”. Upravo ovaj glagol pokazuje da zaključak M. Mihaljević kako “u korpusu nema potvrda za glagole s formantom *-ovati*” (Mihaljević, 1993:23) može vrijediti samo za standard hrvatskoga jezika. Naime, u bosanskome jeziku ovaj je formant veoma zastupljen u tvorbi glagolskih neologizama (naročito u području informatike)⁵⁵. Ipak, postoje, čak i u ovoj oblasti, lekseme koje su češće u domaćoj verziji: *učitati* – “unijeti tekst ili podatke u određeni formular posredstvom kompjutera”.

Možemo zaključiti da sve veća prisutnost kompjutera u svakodnevnom životu utječe na pojavu domaćih ekvivalenata, a njih najčešće čine novi smislovi već postojećih leksema: *štampanč* (engl. *to print*), *ulaz* (engl. *input*), *izlaz* (engl. *output*) i sl.

⁵³ Lekseme u izvornoj formi, poput imenice *interface*, često izazivaju nedoumice u vezi s njihovom deklinacijom, naročito kada treba odrediti oblik množine. To je vidljivo već iz genitiva jednine ove imenice, koji se može ostvariti u tri forme: *interfacea*, *interface*, *interface-a* (Mihaljević, 1993:22).

⁵⁴ Ovaj zaključak ne osporava mogućnost šireg prihvatanja domaćih verzija ovih leksema (misli se na lekseme *printer* i *toner* – nap. A. Š.) u predstojećem periodu. Uostalom, općepoznata je činjenica da “treba proći određeno vrijeme da bi se nov naziv prihvatio. Zbog toga se u najranijem razdoblju, a često i mnogo duže paralelno upotrebljavaju tuđica ili posuđenica i domaći naziv...” (Mihaljević, 1993:171).

⁵⁵ To potvrđuju sljedeći glagoli: *abdejtovati*, *daunlodovati* itd. Upravo glagol *daunlodovati* O. Durbaba smatra primjerom riječi za koju se može pronaći ekvivalent – “smestiti (program) u memoriju računara” – ali se to ne čini, nego se po inerciji preuzima engleska riječ (Durbaba, 2002:193). Međutim, niti je *daunlodovati* engleska riječ, što potvrđuje našem izgovoru prilagođeno pisanje izvornog *down load*, a naročito domaći sufiks *-ovati*, niti se upotreba ovoga glagola u ortografski prilagođenoj formi (*daunlodovati* – nap. A. Š.) može objašnjavati inercijom – riječ je o težnji razgovornoga jezika za ekonomičnim jezičkim izražavanjem. U vezi s glagolskim neologizmima ovoga tipa, zanimljivo je zapažanje M. Mihaljević da “nije zabilježen ni jedan glagol koji zadržava izvorni engleski ili miješani način pisanja” (Mihaljević, 1993:23), koje je potpuno primjenjivo i na bosanski standard.

3.3.2.2. *Važnost neologizama za rječnik jednoga jezika*

Neologizmi obogaćuju jezik, bez obzira na koji od spomenutih načina nastali, i stoga ih ne treba izbjegavati, pogotovo što bilo kakve purističke tendencije po svaku cijenu obično ne daju pozitivne rezultate. Da li će neologizmi vremenom postati sastavni dijelovi standardnoga jezika ovisi o mnogim faktorima, ne samo lingvističke prirode, te se iz toga razloga neologizmi koji ostanu nenormirani ne smiju obavezno smatrati neprihvaćenim zbog neizražajnosti, neprilagođenosti određenome jeziku i sl. Stoga je jedini mogući pristup ovoj vrsti leksema istovremeni oprez i tolerantnost svih govornika određenoga jezika, a naročito lingvista.

3.3.2.3. *Arhaizmi i neologizmi – pokušaj sinteze*

Važnost arhaizama i neologizama za leksikološka (i leksikografska) proučavanja nije sporna: “Arhaizam, kao ono što više nije uobičajeno, i neologizam, kao ono što još nije uobičajeno u jezičnom izrazu, a oboje mu pripada, (...), zapravo su jedno stvaralačko proširenje i puno iskorišćavanje ponuđenih izražajnih mogućnosti. Svako ograničavanje samo na ono što je u kojem času jezično najuobičajenije znači da se te mogućnosti zanemaruju, skućuju i sputavaju.” (Katičić, 1992:287). Stoga su oni zaista “samo dva lica iste pojave: žive a ne umrtvljene jezične izražajnosti...” (Katičić, 1992:288), čime se i nameću kao predmet lingvističkoga proučavanja.

3.3.3. *Leksika ograničene upotrebe – žargonizmi*

3.3.3.1. *Uvodna zapažanja*

Vrlo brojna segment razgovorne leksike svakoga jezika, pa tako i bosanskoga, čine žargonizmi. M. Radovanović upravo žargon, tj. ukupnost žargonizama u jednome jeziku, promatra kao najizrazitiji primjer socijalno motiviranoga jezičkog raslojavanja, svrstavajući ih u sociolekte, koji “odlikavaju razlike između pojedinih društvenih celina u okvirima govorne zajednice, među društvenim grupama, strukturama, slojevima” (Radovanović, 1986:175). Pored tih, primarno socioloških zapažanja o žargonu, on utvrđuje i njegove jezičke osobenosti: “Žargoni...redovno zadržavaju gramatički sistem jezika kojem pripadaju, ... ali svoju funkcionalnu jezičku distinktivnost grade na specifičnoj leksici, menjajući značenje postojećim rečima, najčešće uz pomoć postupaka metaforizacije (ali i na druge načine)” (Radovanović, 1986:176), dodajući kako se u pojedinim segmentima čak mogu “narušiti neke važne pravilnosti funkcionisanja gramatičkog sistema” (Radovanović, 1986:176). Izvedeni zaključak potvrđuju inovacije

poput sve učestalije upotrebe indeklinabilnih pridjeva, kakav je, npr., pridjev *ekstra* u značenju “odličan, izvanredan”: *ekstra* pjesma.

U procesu identifikacije da li je neka leksema žargonizam, najadekvatniji kriterij je kontekst, koji upućuje na zaključak da je, npr., riječ *bojler* u rečenici On ima *bojler*, i to pozamašan, žargonizam sa značenjem: “velik stomak”. Iz konteksta se na taj način izvode semantičke ali nerijetko i morfološke promjene (v. gore navedeni pridjev *ekstra*).

3.3.3.2. Terminološke višestrukosti – žargon, šatra, sleng, argo

Termini kojima se označava ova jezička pojava nisu ujednačeni. U stranim jezicima to su: engl. *slang* i *cant*, fr. *argot* i *langue verte*, rus. *plošnij jazik*, zast., i *žargon*, poljski *gwara zlodziejska*, češ. *hantyrka*, njem. *Sondersprache*, *Rotwelsch*, *schwarze Sprache*, *Gruener*, ital. *gergo*.

U našem jeziku najčešći je termin **žargon**⁵⁶, te se kao takav on upotrebljava i u ovome radu. D. Andrić nudi i, od ovoga termina potekle, zanimljive izvedenice: *žargoner* – “praktičar žargona”, *žargonist* – “pobornik žargona”, *žargolog* – “istraživač žargona”, *žargoman* – “fanatik žargona” (Andrić, 1976:XIII). Termin **nestandardni neologizmi** za oznaku žargonizama, koji predlaže D. Šipka (Šipka, 1998:72), ne može biti prihvaćen budući da postoje žargonizmi (manji, ali nezanemarljiv sloj) koji egzistiraju nekoliko decenija (zbog čega se izgubio osjećaj “novine”). Takvi su žargonizmi zabilježeni u Hammovu članku nastalome pred Drugi svjetski rat – “Dvije tri o govoru zagrebačkih srednjoškolaca” – koji se i danas čuju: *balkoni* – “grudi, dojke”⁵⁷; *biflati* – “učiti”; *cinkati* – “tužiti, prijaviti”⁵⁸; *dignuti* – “ukrasti”; *drot* – “policajac”; *finta* – “varka”; *folirati* – “lagati”; *kec* – “jedinica”; *kidati* – “bježati, trčati”; *kidnuti* – “pobjeći”; *labrnja* – “usta”; *lova* – “novac”; *murja* – “policija” (v. *murija*, str. 231); *surla* – “velik nos”; *tintara* – “glava”; *zafrikavati* – “ne dati mira, zadirkivati” (“provokativno se šaliti s nekim”); *zbrisati* – “pobjeći”; *zdipiti* – “ukrasti”; *žicar* – “prepredenjak, koji živi od prevare, na tuđi račun” (v. *žicaroš*, str. 260) (Hamm, 1939–1940:244–247). Kako je

⁵⁶ R. Bugarski čak iznosi stav da su moguće terminološke alternative – sleng, argo, šatrovački – “samo vrste žargona u jeziku”, te dodaje da se one “ne odnose na žargon u govoru, za koji nema posebnog naziva” (Bugarski, 2005:211–212).

⁵⁷ Navodi se riječ i njeno značenje u Hammovu članku, a ukoliko se savremeno značenje riječi, djelimično ili potpuno, ne podudara sa značenjem iz Hammova članka, u zagradi je navedeno novo značenje.

⁵⁸ Manji broj riječi navedenih u Hammovu članku nije potvrđen korpusom, što ni u kom slučaju ne osporava njihovo prisustvo u savremenome jeziku (v. značenja leksema *cinkati* i *dignuti*).

Hammov rječnik sačinjen od dvjestotinjak riječi, izneseni stav postaje još opravdaniji.

Pored ovoga termina, u našoj jezičkoj praksi uobičajen je i termin **šatrovački govor**, odnosno **šatra**. Za njega se zalaže T. Sabljak u predgovoru *Rječnika šatrovačkog govora* obrazlažući svoj stav činjenicom da je mjesto stvaranja ovoga govora – pod šatorima (Sabljak, 1981:5). Sabljak Rome apostrofira kao autore ovoga govora a tvrdnju potkrepljuje primjerima iz rada R. Uhljaka “Ciganizmi u šatrovačkom argou i u sličnim govorima”. Naime, R. Uhljak ustanovio je veliki broj izvorno romskih riječi u govoru koji i on i T. Sabljak nazivaju šatrovačkim, a neke od njih su sljedeće:⁵⁹ *bangav* – “hrom” (gurb.⁶⁰ *bango* – “kriv, grbav, lažan”); *čorisati* – “krasti” (općerom. *čorav* – “kradem”); *dasa* – “Srbin, Hrvat” (gurb. *Das* – “hrišćanin koji nije Rom”); *džukela*, *džukac* – “pas”; “pogrdno za čovjeka” (gurb. *džukel* – “pas”; “hrđa”); *halisati* – “jesti” (*hal* – stari infinitiv romskoga jezika, u gurbetskom davno nestao); *hapa* – “jelo, hrana” (gurb. *xape*⁶¹ – “jelo”); *kandisati* – “imati neugodan miris, zaudarati” (rom. *khandel* – “zaudara”; gurb. *khan* – “smrad” ili “svađalica”); *karina* – “muški polni organ” (rom. *kar* – “muški polni organ”, simbolično: “muškarac” ili “junak”); *kidavelo* – “bježanje” (rom. *kidav* – “berem, kupim, bježim”); *lova* – “novac” (rom. i gurb. *love* – “novac”); *mara* – “tučnjava”, *marisati* – “tući, udarati” (općerom. *marav* – “udarim, ubijem”); *mindža* – “ženski polni organ”; “kukavica” (rom. *mindž/minž* – “ženski polni organ”); *sovisati*⁶² – “spavati” (rom. *sovav* – “spavam”) (Uhljak, 1954:9, 12–13, 15–22, 24, 26). Zanimljivo je da i O. Jespersen uočava kako su neke riječi u žargonu (on, doduše, dodaje odrednicu lopovskom) posuđene iz romskoga jezika (Jespersen, 1970:170).

U vezi s terminom *šatrovački*, on se, prema našem mišljenju, treba isključivo primjenjivati na lekseme u kojima se vrši permutacija slogova: *ljankase* – seljanka, *đido* – dođi, *mojne* – nemoj.

Slang je termin prisutniji na engleskome govornom području (u bosanskome jeziku u upotrebi je fonetska inačica **sleng** – nap. A. Š.). L. Zgusta

⁵⁹ Navedene su riječi koje su se činile najzanimljivijim iz današnje perspektive, naročito jer je riječ o teško dostupnom članku. Radi jasnoće treba napomenuti da se prvo navodi značenje neke riječi iz 1954. godine, koje je dao R. Uhljak, a onda se u zagradi navodi njen oblik i značenje u romskom jeziku. Na taj je način R. Uhljak želio dokazati povezanost šatrovačkoga govora s romskim jezikom.

⁶⁰ R. Uhljak Rome (koje on naziva Ciganima) dijeli na dvije skupine: Arlije/Jerlije (tzv. turski Romi, ”teški Romi”, bijeli Romi, dok bi, prema mišljenju romologa, tačniji naziv bio nevlaška grupa) i vlaške Rome (kojima pripadaju Gurbeti) (Uhljak, 1954:7–8).

⁶¹ ”X je vrsta glasa h koji se izgovara još hrapavije od njem. ch.” (Uhljak, 1954:10).

⁶² U žargonu bosanskoga jezika pojavljuje se glagol *soviti*.

tvrdi da se: “termin sleng koristi (se) i da se označi opšti kolokvijalni jezik, naročito ako je zaista pun kolokvijalizama...” (Zgusta, 1991:167).

Termin **argo** smatramo potpuno neadekvatnim, što je stav koji zahtijeva detaljnije obrazloženje. Naime, žargon i argo se ponekad poistovjećuju a ponekad razdvajaju, pa se u zavisnosti od stava koji zauzimaju spram ovoga pitanja lingvisti dijele u dvije skupine. Postavlja se pitanje šta je dovelo do ovolikih nedoumica u vezi sa razgraničenjem argoa i žargona. Razlozi vjerovatno leže u činjenici da su i žargon i argo stvoreni s namjerom da se određena grupa ljudi izdvoji makar svojim govorom, koji često pretendira na tajnost. No, iako im je ovo zajedničko, kao što im je zajednička i inovativnost i promjenljivost, različita je svrha toga izdvajanja. **Žargon** se stvara radi odbrane vlastite jezičke originalnosti, ugrožene ”napadima” općepoznatih značenja riječi koje se upotrebljavaju u svakodnevnoj komunikaciji. Prema O. Jespersenu, žargon (on ga naziva slangom – nap. A. Š.) je “iskaz čovjekove sklonosti prema igri” (Jespersen, 1970:130), jer nema praktičnu funkciju argoa, nastaloga kako bi se odbranila grupa koja ga koristi. Porijeklo riječi **argo** ukazuje na to ko su pripadnici ove grupe čiji se interesi žele zaštititi. Riječ argo, prvi put zabilježena u 17. vijeku⁶³, označavala je “grupu golja, lupeža i prosjaka”, kasnije zadobijajući nova značenja, od kojih je najčešće “govor lupeža i prosjaka” (Ilić, 1978:245). Za socijalno problematične skupine, vrlo često u sukobu sa zakonom, tajnovitost argoa bila je potreba, te je jasno što za njih argo nema ludičku funkciju (što je, poređenja radi, slučaj sa korisnicima žargona) nego egzistencijalnu. Iz navedenih razloga u ovome radu se žargon i argo razdvajaju.

Još jedna vrlo raširena predrasuda jeste poistovjećivanje žargona i vulgarnoga govora, na jednoj strani, te žargona i šatrovačkoga govora, na drugoj strani. O. Jespersen upozorava na pogrešnost ovakvoga stava ističući da “činjenica da neka riječ pripada dvjema kategorijama još ne poistovjećuje te kategorije” (Jespersen, 1970:141).

O. Jespersen čak razdvaja žargon i **profesionalni žargon**, vjerovatno vodeći računa o razlikama u njihovoj rasprostranjenosti i funkciji – dok je žargon općeraširen, bez izrazite praktične funkcije, izuzev, ukoliko se ona može tako promatrati, spomenute odbrane vlastite jezičke originalnosti, profesionalni žargon poznat je samo uskome krugu ljudi koji se bave određenom profesijom i ima vrlo praktičnu funkciju – olakšano sporazumijevanje, ponekad kombinirano sa, ne manje važnom, namjerom da se na taj

⁶³ To ne znači da argo ne postoji odranije. On se javlja krajem 12. i početkom 13. vijeka, dobijajući vlastiti naziv tek u 17. vijeku.

način vlastita profesija zaštiti od nasrtaja radoznalih pojedinaca koji o njoj žele više doznati.

Ovo najavljuje novu temu – **tajne jezike**, u koje bi se mogao ubrojati i argo, kao jezik lopova i prosjaka. To još jednom ukazuje na opravdanost njegova razdvajanja od žargona. S druge strane, on ima i jedinstvenu funkciju (egzistencijalnu), zbog koje ga treba posebno proučavati. O. Jespersen navodi primjere tajnih jezika na koje je većina ljudi navikla. Najupečatljiviji je primjer latinskoga jezika – tajnoga jezika ljekara, koji ga koriste kada, pred pacijentima, žele sakriti često neprijatne činjenice. Osim toga, spominje i termine londonskih tezgara te prodavača robnih kuća u Rimu (Jespersen, 1970:164, 169).

Na domaćem terenu, istraživanjem tajnih jezika bavili su se L. Grotić Bjelokosić i R. Uhlak⁶⁴.

3.3.3.3. Osobine žargona

D. Andrić je u *Dvosmernome rečniku srpskoga žargona i žargonu srodnih reči i izraza* pokušao odrediti pravila funkcioniranja žargona. On navodi jedanaest pravila⁶⁵, koja se objašnjavaju i ilustriraju primjerima iz vlastitoga rječničkog korpusa, u čemu je jedini izuzetak treće pravilo. U okvirima rada, navedena pravila smatraju se osobinama žargona:

1. Asocijativnost – Ova je osobina vrlo raširena. *Surla* je velik nos (prema istoimenome dijelu tijela slonova). Asocijativnost ove lekseme potpuno je očigledna.

2. Tajnovitost – Kako je žargon i proistekao iz želje jedne grupe za kreativnim jezičkim izdvajanjem, ne može začuditi što ta želja ponekad preraste u želju za skrivanjem značenja pojedinih žargonizama, naročito onih pejorativnih. Takav je npr. žargonizam *indijanac* u značenju “pretjerano našminkana djevojka”.

3. Dvostruka igra sadržine i forme – ”U izrazu *imati pokvarene klima-uređaje* (biti u klimakterijumu) ne samo da je u pitanju isti koren, nego

⁶⁴ L. Grotić Bjelokosić istraživao je *banjački* ili *majstorski govor*, tajni govor srebreničkih zidara, čiji leksički fond čini stotinjak riječi. Za ovaj je govor L. Grotić Bjelokosić tvrdio kako je njegova osnovna funkcija međusobno izražavanje negodovanja radnim uvjetima, ali tako da to gazda ne razumije. Iz tih razloga, to su najčešće riječi iz svakodnevnoga života, upotrijebljene sa izmijenjenim značenjem. S druge strane, R. Uhlak navodi *majstorski govor kalajdzija* iz Čipulića kod Bugojna, čiji je maternji makedo-rumunski jezik zadržan samo u tome segmentu njihova života i samo njima je i poznat (Uhlak, 1954:5). Međutim, imajući u vidu ratom izazvane migracije stanovništva Bosne i Hercegovine, može se postaviti umjesno pitanje da li ovi govori (i njihovi nekadašnji nosioci) danas uopće žive.

⁶⁵ Andrić, 1976:XIII–XV.

i aluzija da je prilagođavanje promenama teže kad su uređaji pokvareni.” (Andrić, 1976:XIV).

4. Pejorativnost – U žargonu brojne su kategorije izvrgnute ruglu, ismijavanju, uopćeno, mogli bismo reći, negativnome ocjenjivanju. Najčešće kategorije su:

- dijelovi ljudskoga tijela: *balvani* – “debele noge”; *bojler* – “velik stomak”; *groblje* – “loši zubi”; *surla* – “velik nos”; *štapici/štapovi* – “mršave noge”;
- ženske osobe: *koka* – “djevojka”; *treba* – “djevojka”;
- stare osobe: *kebara* – “stara žena”;
- određene profesije: *drot* – “policajac”; *krvopije* – “laboranti”; *murijaš* – “policajac”. S druge strane, često se i nazivi za određene profesije i etnike koriste u pogrđnome značenju: *glumac* – “osoba koja se predstavlja drugačijom no što jeste”; “osoba koja se u različitim situacijama drastično mijenja”; “osoba koja nešto želi sakriti”; “lažov”; “vječiti lažov”; “čovjek lijepoga izgleda koji se šepuri”; “prepotentna osoba, osoba koja nastoji dokazati da je najbolja”; *indijanac* – “primitivan čovjek”; “nediscipliniran čovjek”; “mangup”; “pretjerano našminkana djevojka”, *kinez* – “primitivan čovjek”; “nepoželjna prisutna osoba”.

5. Ironija i sarkazam – Sastavni element velikoga broja žargonizama jesu ironija i sarkazam kao u primjeru lekseme *cvječka* u sljedećim značenjima: “osoba za koju se pogrešno smatra da je fina”; “osoba s nedostacima u karakteru”; “dvolična osoba”. Ponekad izrazi iz viceva prijeđu u žargon i postanu općeprihvaćeni. U narednome primjeru riječ je o izrazu, ironično intoniranome, koji se i danas može čuti u govoru mlađih Sarajlija, iako sa više prisutnom humorističnom no ironičnom notom. U vrijeme rata u Sarajevu, vrlo su popularni bili vicevi u kojima se ironiziralo nepoznavanje Sarajeva, njegovih objekata i znamenitosti, kao zajednička osobina ljudi koji su pristizali iz drugih bosanskohercegovačkih gradova. Tako su Sarajlije izraz “Guma koja gori” (koji je funkcionirao kao oznaka Vječne vatre) upotrebljavali kada su željeli simbolizirati tobožnju vlastitu, a ustvari tuđu, neupućenost u kulturnu historiju grada. Danas, ovaj izraz ima ludičku funkciju, a oštrica ironije je gotovo sasvim otupjela.

6. Nadrealistički spojevi – U žargonu se nerijetko pojavljuju izrazi čije povezivanje u cjelinu ostavlja dojam nečega nadrealnog. Takva je npr. frazema *brijati se gumicom* – “imati rijetku bradu”.

7. Nonsens – Termin D. Andrića doslovno preveden znači “gluposti, besmislice”, što je možda gruba ali i tačna formulacija neizostavnoga pravila svakoga žargona. Naime, u žargonu nesumnjivo ima žargonizama koje

ne odlikuje logičnost – npr. leksema *krvav* ima sljedeća značenja: “efektan”; “originalan”; “smiješan”.

8. Zvučnost – Zvučnost žargonskih riječi i izraza uglavnom se bazira na ponavljanju istih ili sličnih glasova i slogova: *šošon* – “osoba ruralnih manira”; “glupa osoba”; *hahari* – “agresivni i primitivni ljudi”.

9. Slikovitost – Vjerovatno je upravo ova osobina žargona i doprinijela njegovoj popularnosti. Primjeri poput: *antena* – “čuperak u kosi” ili *igla* – “mršava osoba” to uvjerljivo posvjedočuju. Slikovitost, naime, doprinosi efektnijem i uspješnijem komuniciranju.

10. Kontrast – Mladi uživaju u figuri kontrasta. To objašnjava učestalost primjera poput: *ludnica!* – “odlično!, sjajno!”; “zanimljiv događaj” ili *biser* – “glupa osoba”; “glupost”, iako posljednji primjer može imati i značenje “dobra ideja, misao”.

11. Hiperboličnost – Ova osobina davno je prestala biti oznaka narodnih epskih pjesama i bajki. Svoje ravnopravno mjesto našla je i u žargonu. Stoga, kada neko kaže: *Crkao sam*, to podrazumijeva da je njegov umor dosegao krajnje granice.

Ovim osobinama mogle bi se dodati još neke:

1. Inovativnost – U žargonu se teži kreativnosti, što je naročito primjetno u tvorbi velikoga broja novih leksema, ali i u mijenjanju značenja već postojećih leksema. Ovo je općenito bitna odlika ljudskoga jezika ali i žargona, njegova sastavnoga dijela.

2. Anonimnost stvaralaca – Stvaraoci žargonizama, u pravilu, su nepoznati. Nemoguće je tačno utvrditi autora bilo kojega žargonizma. Upravo stoga, do izražaja može doći nesputana ljudska mašta.

3. Promjenljivost – Prema mišljenju mnogih analitičara, upravo je ova osobina osnovni “krivac” za neproučavanje žargona. Mnogi žargonizmi egzistiraju vrlo kratko, a onda potpuno nestanu, što je obično posljedica novih kretanja u društvu.

4. Semantička polivalentnost žargonskih leksema – Žargonizmi se odlikuju i multiplikacijom značenja, koju zadobijaju u vrlo kratkome periodu: *ofirati se* – “ponižavati se, sramotiti se”; *izofirati* – “otkriti tajnu”; “ispričati novost/vijest”; “osramotiti nekoga”; “otkriti nekome, za njega povoljnu, šansu”. Ova je osobina u vezi s prethodnom, jer se ponekad dešava da novostečena značenja postanu frekventnija, a žargonizam gotovo izgubi svoje prvobitno značenje.

5. Nadleksikalizacija – U žargonu postoje pojmovi označeni velikim brojem formi. To su obično nazivi za mladića, djevojku, dijelove tijela,

svakodnevnne radnje/aktivnosti i sl. – dakle, leksika visoke frekventnosti. Ova se pojava smatra svojstvenom žargonu, a naziva se nadleksikalizacijom. Potvrđuju je sljedeći primjeri: djevojka – *frajerica, koka, meso, treba*; dosađivati – *daviti, gnjaviti, gušiti, masirati, peglati, tušiti*; grudi (ženske) – *balkoni, baloni, cice/cike, dude, jabuke, lopte, nektarine, paštetice*; shvatati – *kapirati, kontati, kopčati, kužiti*. Dvije posljednje osobine pokazuju kako sinonimičnost i polivalentnost nisu isključiva privilegija leksema standardnoga jezika.

Sve navedene osobine ukazuju na opravdanost proučavanja žargona, naročito na planu njegove dosad nedovoljno uočene i nepravedno zapostavljene figurativnosti.

3.3.3.4. Korisnici žargona

Već je davno uočeno da su korisnici žargona pretežno mladi⁶⁶. Zaključak zašto su to mladi odmah se nameće – oni teže kreativnosti na bilo kome polju, pa tako i na jezičkom. Sklonost ka korištenju nestandardnoga varijeteta, kakav je, npr., i žargon, J. K. Chambers i P. Trudgill objašnjavaju i faktorima sociološke a ne samo psihološke naravi: “...za mlađe govornike najvažniji društveni pritisci dolaze od drugova, i oni su, na lingvističkome planu, pod jačim utjecajem prijatelja no ikoga drugog. Utjecaj standardnoga jezika relativno je slab. Kasnije, kako postaju stariji i kako počinju raditi, oni su... više pod utjecajem glavne struje društvenih vrijednosti... Kao posljedica toga, oni su, na lingvističkome planu, pod utjecajem standardnoga jezika” (Chambers – Trudgill, 1980:92), što zvuči vrlo uvjerljivo i objašnjava zbog čega su žargonizmi općenito manje prisutni u govoru ljudi starije dobi. S druge strane, ovo tumačenje indirektno ukazuje i na dugo zanemarivanu činjenicu da se žargonizmi gotovo u podjednakoj mjeri javljaju u govoru i mladića i djevojaka, što je rezultat spomenutog jakog utjecaja vršnjaka i vršnjakinja. Tačnost ove tvrdnje može provjeriti svako – slušanjem govora mladih na ulici, u tramvaju, na pijaci i sl. Upravo stoga, više se ne može govoriti o tome da žargonizmi isključivo odslikavaju mušku tačku gledišta (tzv. mušku poziciju), iako je ona nesumnjivo češća u

⁶⁶ Međutim, neki autori uopće ne uzimaju u obzir životnu dob kao kriterij za određivanje korisnika žargona nego pripadnost korisnika žargona nekoj društvenoj grupi. S. Ristić, npr., navodi da su “nosioci beogradskog žargona pripadnici neprestičnih grupa, uglavnom delikventi gradskog podzemlja (beskućnici, lopovi, džeparoši, prostitutke, narkomani i sl.)” (Ristić, 2004:170), što je tradicionalan način gledanja na žargon i njegove nosioce i/ili korisnike. No, činjenica je da žargonizme upotrebljavaju ljudi iz svih društvenih grupa, iako s nejednakom učestalošću. Osim toga, stječe se utisak da navedena autorica poistovjećuje žargon i argo, koje ni u kom slučaju ne treba izjednačavati, o čemu je već govoreno (v. str. 145).

većini žargonizama⁶⁷. To potvrđuju, npr., izrazi za grkljan: *geparica, pjevačica, pjevaljka*; svi izrazi za ženske grudi; izrazi za krađu: *bunariti, drpisati, marnuti*; izrazi za opijanje: *olešiti se, ukucati se, zakucati se*; svi izrazi za tuču i sl. Sljedeća tematska polja to uvjerljivo posvjedočuju, no unutar njih moguće je izdvojiti i veliki broj leksema koje odražavaju tačku gledišta osoba obaju spolova: većina izraza za dijelove tijela; svi izrazi za dosađivanje te za laž i novac.

3.3.3.5. Najčešća tematska polja u žargonu⁶⁸

U žargonu su najčešći pojmovi koji se odnose na svakodnevne životne radnje, te pojmovi koji obilježavaju dijelove tijela. Na osnovu provedenoga istraživanja, najvećim dijelom zasnovanoga na anketiranju informatora iz pretežno mlađe populacije (srednjoškolski i studentski uzrast), uočeno je da su najčešća tematska polja⁶⁹ u žargonu sljedeća:

Dijelovi tijela:

- glava: *tikva, tintara*;
- grkljan: *geparica, pjevačica, pjevaljka*;
- grudi (ženske): *balkoni, baloni, cice, cike, dude, fonesi, fonke, jabuke, lopte, nektarine, pašetice, sifoni, sistemi*;
- lice: *faca, njuška*;
- noge: *bataci, none, štapici, štapovi*;
- nos: *capin, kljun, njonjo, njuška, pajser, prčko, rora, surla*;
- ruka: *šapa*;
- stomak: *bojler, bure, pupa, šlauf, škembe, špek*;
- stopala: *čamci, peraje*;
- stražnjica: *bulja, hambašča, top*;
- usta: *labrnja*;
- zubi: *kastanjete, kljove*.

⁶⁷ S. Ristić, npr., uočava da se “u omladinskom žargonu heteroseksualne slobode muškarca ne dovode (se) u vezu sa kršenjem morala, pa se takvo ponašanje imenuje ekspresivima pozitivne ocene, tipa: *...faca, frajer...*”, dok se “kod ekspresiva za osobe ženskog pola realizuju (se) samo dve podgrupe sa pozitivnom ocenom, i to po lepom izgledu i po vedrom raspoloženju...., dok svi drugi ekspresivi iskazuju negativne ocene koje su uglavnom u vezi sa seksualnim ponašanjem žena, što pokazuje da su i u ovoj grupi subjekti ocene muškarci” (Ristić, 2004:179). Osim toga, istraživački korpus ove autorice potvrdio je i da se “u oceni osoba muškog pola realizuje više podgrupa ekspresiva sa pozitivnom ocenom (iako sa manjim brojem jedinica)...” (Ristić, 2004:179).

⁶⁸ Osim žargonizama, ovdje se navode i **kolokvijalizmi**, lekseme na granici standarda i supstandarda, koje su raširene u govoru svih ljudi.

⁶⁹ Tematska polja označena su hiperonimom, a onda su razvrstana u potpolja.

Dosađivanje:

- dosadna osoba: *davež, gnjavator, pegla, tegoba*;
- dosađivati: *daviti, gnjaviti, gušiti, masirati, peglati, tušiti*.

Glupost:

- glupa osoba: *blehto, gluperda, glupko, glupson, panj, parmak, plavuša, plivadon, štuka, tikvan, tikvurina, tokmak, tuka, tupan⁷⁰*;
- govoriti gluposti/besmislice: *bacati se, bulazniti, glupirati se, laprdati, lupati, lupetati, prosipati se, provaljivati se, trabunjati, truniti*;
- reći glupost: *bubnuti, izvaliti*.

Hrana:

- hrana: *klopa, njopa*;
- jesti: *halisati, havljati, klopati, njopati*;
- najesti se: *naklopiti se, nakljukati se, olešiti se, oplesti, smazati*.

Krađa:

- krađa: *drpisanje, hapanje, šana*;
- krasti: *bunariti, drpisati, hapati, šaneriti*;
- ukrasti: *ćapiti, drpiti, klepiti, klepnuti, marnuti, maznuti, poplašiti, zdipiti*.

Laž:

- lagati: *levatiti, maslati, muljati, petljati, šiljiti*;
- laž: *lažnjak, šuplja*;
- lažljivac: *bombaš, glumac, petljanac, šiljalo*.

Novac:

- novac: *lova, muzika, pare*.

Piće:

- piće: *cuga*;
- pijanac: *alkos, cuger*;
- piti: *cugati, lokati*;

⁷⁰ Rezultati provedenoga istraživanja leksike razgovornoga bosanskog jezika (Šehović, 2002) zaista potvrđuju zapažanje S. Ristić da je “kod žargonskih ekspresiva najbrojnija (je) podgrupa za imenovanje osoba po gluposti, ograničenosti” (Ristić, 2004:178). Čak su i među glagolima najbrojniji oni kojima se izriče da neko govori gluposti (v. kojim se leksemama i u kojem opsegu realizira značenje “govoriti gluposti/besmislice” u odnosu na druga glagolska značenja). Ipak, treba dodati da ima i drugačijih mišljenja. Naime, neki autori (npr. Saračević, 2004:11) navode da je žargon “najbogatiji, ali i najsuroviji”, čak i “najsuroviji” kada imenuje pojmove koji se odnose na eros u najširem smislu riječi.

– napiti se/opiti se: *balzamovati se, betonirati se, nacugati se, nalokati se, naljoskati se, naroljati se, olešiti se, saliti se, ukucati se, upucati se, zaku-
cati se, zviznuti se.*

Spavanje:

- spavanje: *sova*;
- spavati: *krmeljati, mrljati, soviti.*

Tuča/tučnjava:

- batine: *mara*;
- tuča/tučnjava: *makljanje, makljaža, šaketanje, taba*;
- tući se: *makljati se, marisati se, mlatiti se, šopati se*;
- potući se: *porokati se*;
- udarati: *laušiti, lemati*;
- udariti: *klepiti, klepnuti, opaliti, opaučiti, zažagati.*

3.3.3.6. Načini nastanka žargonizama

U savremenome razgovornom jeziku žargonizmi nastaju na više načina. Zasigurno najučestaliji tvorbeni način jest sufiksalna tvorba, ali on nije i jedini. Naime, zastupljene su i druge mogućnosti:

– metateza⁷¹: *vozdra* – “zdravo”, a čak je moguće i da “oblik reči nastao metatezom posluži kao osnova za tvorbu izvedenica” (Kašić, 1987:73), kao u slučaju lekseme *vozdrica* – “zdravo” – izvedene od polazišne lekseme *vozdra*;

– igra riječi: *očajavati* – “piti čaj”;

– promjena značenja riječi metaforizacijom: up. npr. značenja leksema *padobranac, pušač* itd.;

– apelativizacija – uvođenje imena poznatih ličnosti ili likova iz literature i filma kao oznake za određene (obično fizičke) osobine: *frankenštajn* – “veoma ružna osoba”; *gargamel* – “ružna osoba”; *king-kong* – “izuzetno krupan čovjek”; *kremenko* – “čovjek zapuštene vanjštine” itd. Čak se pojavljuje i ime geografskoga pojma, japanskoga otoka Okinave, sa značenjem “negativno ocijenjen ispit”;

– preuzimanje riječi iz stranih jezika (najčešće iz engleskog) (Bugarski, 2006:22) koje zatim podliježu transfonemizaciji a obično i transmorfemizaciji (Filipović, 1986:69, 119), npr.: *luk* (engl. look) – “izgled”; *parti* (engl. party) – “zabava”;

⁷¹ Više o njoj u poglavlju “Razgovorni jezik”, potpoglavlje “Fonetsko-fonološki nivo”, str. 117.

– skraćivanje – u žargonu se često skraćuju glagoli, i to tako da se glagolski korijen⁷² počinje upotrebljavati kao imenica, npr. od glagola *utušiti* – “dugom pričom izazvati dosadu kod nekoga” – nastaje imenica *utuš* sa značenjem “dosadna osoba”. Međutim, nije rijetko ni skraćivanje imenica, npr. od imenice *Amerikanac* nastaje žargonizam *Amer*;

– kontaminacija (Kašić, 1987:74, Otašević – Sikimić, 1992:71) ili slivanja (Bugarski, 2003:121, 2006:189) dviju riječi ili njihovih dijelova u novu cjelinu⁷³ (Bugarski, 2006:189)⁷⁴ koja obično ima šaljivi prizvuk, kao u slučaju lekseme *škodilak* < *škoda* + *kadilak*.

3.3.3.6.1. Sufiksalna tvorba

Sufiksalna tvorba predstavlja najplodniji tvorbeni način standardnoga bosanskog jezika, što je zaključak koji vrijedi i za njegov žargon. U razgovornome bosanskom jeziku u okviru sufiksalne tvorbe značajno mjesto zauzimaju dva tvorbeni procesa – univerbacija i žargonizacija⁷⁵. Oba su tvorbeni procesa sredstva ekspresivizacije njima obuhvaćene leksike⁷⁶, ali tu ekspresivizaciju ostvaruju na različite načine, zbog čega se i analiziraju zasebno.

Univerbacija je tvorbeni proces o kojem se u literaturi na bosanskom, hrvatskom, sprskom jeziku (nekadašnjem srpskohrvatskom jeziku) nije puno pisalo. Tek se u novije vrijeme pojavljuju studije o ovom fenomenu (v. Ćorić 1991, 1996, Ristić 1995, Mamić 1997, Otašević 1997, Bugarski 2003), koji se definira kao “proces drugostepene nominacije u kome

⁷² J. Kašić tvrdi da se “iz glagola koji već postoji u žargonu izdvaja osnova (prvi slog) i počinje da upotrebljava kao imenica”, za šta navodi primjer glagola *ufurati*, od kojeg nastaje imenica *ufur* (Kašić, 1987:74). Međutim, *ufur* nije prvi slog glagola *ufurati*.

⁷³ D. Otašević i B. Sikimić ovu jezičku pojavu definiraju na sljedeći način: “Kontaminacija ... jeste način građenja reči pri kojem nova reč nastaje spajanjem pune osnove polazne reči sa krnjom osnovom druge reči ili spajanjem krnjih osnova polaznih reči.” (Otašević – Sikimić, 1992:71–72).

⁷⁴ R. Bugarski čak tvrdi da se slivanje od “procesa doskora praktično nepoznatog u ovom jeziku” (mislj se na srpski jezik – nap. A. Š.) razvilo do “danas po svoj prilici najživljeg od svih načina građenja reči” (Bugarski, 2006:227). Više o tome u: Bugarski, 2003:121–147, i Bugarski, 2006:189–236.

⁷⁵ *Žargonizacija* (termin preuzet od R. Bugarskog – Bugarski, 1997:118) je tvorbeni proces koji je bio jedini predmet analize u magistarskome radu “Stilski markirana leksika u razgovornome bosanskom jeziku”. Međutim, u proteklome vremenu uočili smo da to nije termin koji može obuhvatiti sve tvorbeni mogućnosti u leksemama navedenim kod R. Bugarskog (Bugarski, 1997:118–127), te je iz tog razloga uveden i pojam *univerbacije*, u lingvističkoj literaturi često zastupljen i u formi *univerbizacija* (v. Ristić 1995, Mamić 1997).

⁷⁶ Univerbacija je i sredstvo ostvarenja težnje ka jezičkoj ekonomičnosti, koja je karakteristična za razgovorni jezik, o čemu se više govori u narednim pasusima.

nastaju prosta imena prema postojećim složenim imenima od kojih se razlikuju jasno izraženim ekspresivnim komponentama značenja” (Babanov, 1994:131–132, prema: Ristić, 2004:189)⁷⁷. To **podrazumijeva da novonastala tvorenica ili univerb** “zadržava isto denotativno značenje kao i motivirajući višočlani, analitički ekvivalent, ali dobija novo, konotativno značenje” (Ristić, 2004:189). **Iz rečenoga jasno proizlazi da univerbi doprinose pojačanoj emocionalnoj tonalnosti svakodnevne komunikacije, u kojoj se najčešće i ostvaruju, što je vjerovatni razlog njihova zapostavljanja u dosadašnjim lingvističkim istraživanjima.**⁷⁸ Stoga se oni mogu promatrati kao “stilski markirane jedinice koje signaliziraju prelazak u neoficijelni ekspresivni registar komunikacije sa ilokucijskim efektima podsmevanja, ruganja, ironisanja i šaljenja” (Ristić, 2004:190), **što nije njihova jedina uloga.** Univerbi, naime, u jednakoj mjeri doprinose i pojačanoj ekonomičnosti jezičkoga izražavanja, što sljedeći primjeri uvjerljivo posvjedočuju⁷⁹:

1. Imenički univerbi

Sufiksi -ak/-jak: U razgovornome jeziku vrlo je produktivan sufiks *-ak*, koji je zabilježen i u ranijem vremenskom sloju – **R. Bugarski navodi primjere iz Vukova rječnika: ništak** – “bezvrijedan čovjek, ništarija” i *šupljak* – “šupljoglav čovjek, glupak” (Bugarski, 1997:111–112). Zanimljivo je da se leksema *šupljak* javlja u savremenome bosanskom razgovornom jeziku, i to u značenju koje pokazuje izvjesnu vezu sa značenjem zabilježenim u Vukovu rječniku: “priča koja ne vodi nikamo, priča bez smisla, prazna, šuplja priča”.

Iz rječničkoga korpusa priloženoga na kraju knjige, navodimo primjere leksema sa ovim sufiksima:

⁷⁷ B. Ćorić univerbaciju definira kao “tvorbeni postupak pomoću kojeg se višočlane sintaksičke konstrukcije transformišu u jednu reč bez promene u značenju” (Ćorić, 1996:60), iz čega proizlazi da za ovoga autora ekspresivizacija njom nastale lekseme nema onu važnost koju ima za S. Ristić. U skladu s ponuđenim definicijama, ovi autori univerbaciju promatraju kao primarno sredstvo racionalizacije u korištenju jezičkih sredstava (Ćorić, 1996:61), odnosno ekspresivizacije razgovorne leksike (Ristić, 1995:125, Ristić, 2004:189). Međutim, uloga univerbacije u razgovornome jeziku ne može biti svedena na jednu od tih krajnosti budući da ona svojim rezultatima objedinjuje obje tendencije.

⁷⁸ Naime, poznato je da se bilo kakva pojačana emocionalna tonalnost jezičkoga izražavanja češće vrednuje negativno – kao sniženost stila.

⁷⁹ Primjeri se analiziraju prema vrstama riječi kojima lekseme pripadaju i prema sufiksima koji se u njima ostvaruju. Prvo se komentira sufiks, naravno, ako za tim postoji potreba, a onda se navode primjeri. Uz svaki primjer navodi se i višočlani ekvivalent od kojeg je nova tvorenica nastala, a izostavlja se ona značenja koja sa novoizvedenim nisu u (bliskoj) vezi.

- *bezveznjak* – “mladić neprivlačna izgleda, mladić koji se ocjenjuje bezveznim, bezvezan mladić”;
- *buvljak* – “buvlja pijaca”;
- *crnjak* – “crni humor”;
- *dupljak* – “dupli trolejbus”;
- *gornjak* – “gornji dio odjeće, ob. jakna”;
- *kožnjak* – “kožna jakna”;
- *lažnjak* – “ono što je lažno”;
- *minjak* – “mini suknja”;
- *petak* – “novčanica od pet apoena”; te već navedena leksema *šupljak*.

Nesumnjivo je da se u bosanskom jeziku upotrebljavaju i druge lekseme sa ovim sufiksima: *kulturnjak*, *mirovnjak*, *murijak*, *narodnjak*, *perverz-njak*, *trbušnjak*, *zabavnjak* (primjeri iz: Bugarski, 1997:115–116), *grupnjak*⁸⁰, *otkačenjak* (primjeri iz: Bugarski, 2005:230–231), ali one nisu zabilježene u prikupljenoj građi.

Neke od navedenih leksema su neologizmi, čak i pejorativi (*bezvez-njak*), što ih čini obaveznim predmetom proučavanja razgovorne leksike, u kojoj se pojavljuju.

Sufiks -aš: U standardnome jeziku ovaj sufiks služi za tvorbu imenica koje znače vršitelja radnje: *harmonikaš*, *rukometaš*; nositelja osobine: *aferaš*, *bogataš*; pripadnika, sljedbenika: *logoraš*, *menzaš*; stvari: *paprikaš* (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:313, 315); životinje: *bodljikaš* (Barić – Lončarić i dr., 1979:264). U razgovornome jeziku on ima gotovo jednak značenjski opseg:

- nositelj osobine (psihofizičke karakteristike): *bombaš*⁸¹ – “osoba sklona laganju, lažov”;
- cvikeraš/đozlaš/teглаš* – “osoba koja nosi naočale veće dioptrije (*cvikere*, *đozluke*, *tegle*)”;
- đonaš* – “beskrupulozna osoba”⁸²;
- klikeraš* – “bistra, pametna osoba, osoba koja brzo shvata”⁸³;
- mutljaš* – “osoba koja je sklona mutljanju, varanju, prevarant”;
- surlaš* – “osoba velika nosa (*surle*)”;
- predmeti: *dizelaš* – “automobil koji troši dizel”;

⁸⁰ Ova je leksema kod R. Bugarskog zabilježena sa sljedećim značenjima: “grupna fotografija ili diskusija na Internetu” (Bugarski, 2005:231), dok je u bosanskom jeziku zabilježeno i značenje “grupni seks”.

⁸¹ Imenica *bombaš* označava osobu sklону laganju na osnovu asocijacije s imenicom *bomba* u značenju “laž” i sa sintagmom *bacati bombe* u značenju “lagati”, što se ne može uvidjeti bez poznavanja izmijenjenoga značenja polazišne imenice. O tome nešto više u nastavku.

⁸² Ovo se značenje vjerovatno razvilo od polusloženice *don-obraz* sa istim značenjem, a objema leksemama izvorište je frazema *baciti obraz pod noge* u značenju “izgubiti čast/poštenje, osramotiti se, ne stidjeti se” (Matešić, 1982:403).

⁸³ Značenje izvedeno prema frazemi *imati klikere* u značenju “brzo shvatati”.

– razno: *mobitelaš* – “osoba koja posjeduje mobilni telefon a nerijetko se voli i pokazivati s njim”.

Međutim, samo dva primjera od svih navedenih ispunjavaju uvjete za imeničke univerbe u užem smislu riječi – to su lekseme *dizelaš* i *mobitelaš*⁸⁴. Svi ostali primjeri mogu biti shvaćeni kao primjeri univerbacije u širem smislu, budući da u njima dolazi do semantičkoga pomjeranja kod jedne od dviju ili više jedinica od kojih nastaje univerb.⁸⁵

Kao polazište u njihovoj tvorbi funkcioniraju imenice, rjeđe markirane (*cvikeri, đozle*), češće nemarkirane osnove (*bomba, đon, kliker, tegla, mobil, surla*), a krajnji rezultat je izvedenica koja se odlikuje posebnom konotacijom – pretežno negativnom, ironično-podrugljivom. Među ovim izvedenicama posebnu pažnju privlače one koje se tvore od, na prvi pogled, nemarkiranih osnova. No, kako je njihovo značenje izmijenjeno različitim postupcima (npr., metaforizacijom i sl.), može se izvesti zaključak da ove imenice svoju semantičko-stilsku markiranost primarno grade metaforizacijom polazišne imenice: *bombaš* (< bomba = laž) – “osoba sklona laganju, lažov”. Time se posljedice laži i laganja dovode u ravan s efektima bačenih bombi. Razlog zašto se gore navedene lekseme smatraju primjerima za univerbaciju leži u dvije činjenice:

– višečlana konstrukcija se svodi na jednu riječ (univerb), čime se postiže ekonomičnost u izražavanju;

– univerb ima isto denotativno značenje kao i njegov složeni ekvivalent⁸⁶ ali se uz sačuvano osnovno značenje razvija i posebna konotacija, što dovodi do ekspresivizacije univerba.

Time su određeni kriteriji po kojima se neka leksema smatra univerbom i oni se zatim primjenjuju na lekseme analizirane u nastavku rada.

⁸⁴ Upravo ove dvije imenice ilustriraju presudnu ulogu sufiksa u ekspresivizaciji imenice čiji su sastavni dio. Naime: “U principu će ekspresivna funkcija sufiksa doći do izražaja onda kada je osnovinska reč lišena takvog značenja.” (Čorić, 1995:105).

⁸⁵ S. Ristić slijedi autore *Dynamike slovnj zaszobj sučasnej slovenčiny* (Jan Horecky, Klara Buzassjyova, Jan Bosak a kolektiv, Bratislava, 1989), koji i ove primjere smatraju univerbacijom u užem smislu (Ristić, 1995:125–126). Međutim, veliki broj istraživača jedinstven je u stavu da se ovakvi primjeri uopće ne mogu smatrati univerbima budući da status univerba, prema njihovom mišljenju, nesumnjivo zaslužuju samo izvedenice koje su, na prvi pogled, u tvorbenoj vezi s motivirajućom riječju iz višečlane sinonimne sintagme (v. Čorić 1991, 1996, Mamić 1997, Otašević 1997). No, kada je riječ o rezultatima supstantivizacije, ovi istraživači ne pokazuju istu jedinstvenost – jedni smatraju da su i riječi nastale na taj način univerbi (Otašević, 1997:53) a drugi da takve riječi nikako ne mogu biti univerbi budući da “u nastanku ovih ekonomičnih formacija ne učestvuju prepoznatljivi tvorbeni formanti” (Čorić, 1996:61), s čime se slažemo.

⁸⁶ Moguće je da jedan član složenoga ekvivalenta bude izmijenjenoga značenja, ali kako su to uglavnom općepoznate lekseme, ne dolazi do nerazumijevanja sadržaja univerba.

Sufiks -ac: U standardnome jeziku dijeli najveći broj funkcija sa sufiksom *-aš*. Njime se tvore imenice koje znače: vršitelja radnje: *glumac, kosac*; nositelja osobine: *pijanac, šaljivac*; pripadnika, sljedbenika: *omladinac, preporodovac, veležovac*; stvari: *poklopac*; životinje: *sivac, vranac*. Osim toga, on, za razliku od sufiksa *-aš*, može označavati i etnike: *Iranac, Bosanac; Hercegovac*; biljke: *križanac, sijanac* (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:313–315). No, nasuprot njegovoj većoj značenjskoj divergenciji u standardnome jeziku (u odnosu na sufiks *-aš* – nap. A. Š.), u razgovornome jeziku situacija je nešto drugačija – on isključivo označava nositelje psihofizičkih karakteristika: *prefriganac* – “prefrigan, lukav čovjek”; *senilac* – “senilna osoba”, dok je opseg značenjskih polja sufiksa *-aš* gotovo jednak i u standardnome i u razgovornom jeziku (up. značenjske skupine koje, u razgovornome jeziku, označava sufiks *-aš*).

Lekseme *prefriganac* i *senilac* uzorni su primjeri univerbacije u užem smislu riječi. Zato se i može zaključiti da je u formiranju njihova ekspresivnoga značenja uloga sufiksa *-ac* samo sporedna, a u najboljem slučaju intenzivirajuća (Ćorić, 1995:105).

Iako u korpusu nema potvrda za lekseme *minimalac* – “minimalni lični dohodak”; *kaubojac* – “kaubojski film” (primjeri iz: Ristić, 1995:130); *domac* – “osoba koja stanuje u domu/internatu”; *emotivac* – “emotivna osoba”; *depresivac* – “osoba sklona depresiji” (primjeri iz: Ristić, 2004:193), to ne osporava njihovu svakodnevnu upotrebu u razgovornome bosanskom jeziku.

Sufiks -ić: Mnoštvo je leksema s ovim sufiksom u tolikoj mjeri odomaćeno u svakodnevnome govoru da se često i ne osjeća njihova ekspresivnost, koja postaje očita kada im se suprotstave stilski neutralne lekseme iz standardnoga jezika s istim značenjem: *crtić* – “crtani film”, *krimiće* – “kriminalistički roman”; *ljubiće* – “ljubavni roman”; *miniće* – “mini suknja”, *pornić* – “pornografski film” (primjeri iz: Bugarski, 1997:120–121). U navedenim primjerima, riječ je o nominalizaciji pridjevsko-imeničke sintagme, kao rezultat koje nastaje pridjevski motivirana imenica. U istraživačkome korpusu posvjedočena je leksema *miniće*, ali se i ostale nesumnjivo čuju u razgovornome bosanskom jeziku.

Sufiks -ka: Univerbi nastali uz pomoć tvorbenog formanta *-ka* mogu se podijeliti na dvije grupe: prvu grupu čine “izvedene imenice *semantički* motivisane sintagmama atributivnog karaktera” (Ćorić, 1991:331) kao u primjerima: *civilka*⁸⁷ – “civilno odijelo”; *starka* – “sredovječna ženska osoba (ob. privlačnog izgleda)”; dok drugu grupu čine imenice izvedene od

⁸⁷ U ovom je primjeru tvorbeno osnova okrnjena: *civil-an, civil-ni*.

indeklinabilnog diferencijalnoga konstituenta sintagme,⁸⁸ kao u primjeru *leviske*⁸⁹ – “farmerke Levi’s”. Mogućnost upotrebe i lekseme *levisice* ukazuje na pojavu tvorbene sinonimije kod nekih univerba (Ćorić, 1996:63), što nas dovodi do sljedećega sufiksa, a to je sufiks *-ica*.

Sufiks -ica: Ovaj sufiks se u razgovornome bosanskom jeziku javlja u nizu leksema, od kojih je u korpusu zabilježena samo *minica*⁹⁰ – “mini suknja”, što ni u kom slučaju ne znači da se ne čuje i *dukserica*, *levisice* itd., gdje jedninski ili množinski oblik izvedenice zavisi od broja imenice koja čini glavni identifikacijski dio polazišne sintagme (v. fusnotu 89).

Sufiks -ko: Kada ovaj sufiks ne vrši svoju osnovnu funkciju hipokorističnoga imenovanja muških osoba, on obavezno ima afektivni karakter, s čime se slažu svi istraživači tvorbe riječi (Babić, 1991:274–275, Klajn, 2003:141). U literaturi nije zabilježen kao formant univerba, ali sljedeći primjeri jasno posvjedočuju tu njegovu funkciju: *glupko* – “priglupa osoba”; *očalko* – “osoba koja nosi naočale”; *prćko* – “prćast nos”; *plaćko* – “plačljiva osoba, plačljivac”. Sve navedene lekseme imaju, u većoj ili manjoj mjeri, pogrđnu konotaciju izuzev lekseme *prćko*, gdje se na šaljiv način iskazuje neupitna simpatija prema nositelju tog fizičkog svojstva⁹¹.

Sufiks -aner: Ovaj sufiks se ne pojavljuje među imeničkim sufiksima standardnoga jezika⁹², čime se izdvaja od dosad analiziranih. U korpusu se pojavljuje u sljedećim leksemama univerbima: *čaršijaner* – “osoba u čijem se ponašanju očituje čaršijski mentalitet ili ono što se pod tim podrazumijeva”; *fizikaner* – “fizički radnik”; *kosaner* – “muškarac duge kose”. U većini slučajeva ovaj sufiks označava nositelje određenih svojstava.

Sufiks -son: Ovaj sufiks, poput sufiksa *-aner*, ne čini sastavni dio sufiksa standardnoga jezika, a zanimljiv je po tome što uopće nije zabilježen u lite-

⁸⁸ On može biti i na prvom i na drugome mjestu, tj. značenje može biti protumačeno kao “farmerke Levi’s” i kao “Levi’s farmerke”.

⁸⁹ Množinska forma *leviske* u jasnoj je vezi sa imenicom *farmerke*, koja čini glavni identifikacijski dio polazišne sintagme.

⁹⁰ Misli se na primjere univerba, ne općenito.

⁹¹ Naši rezultati stoga ne odgovaraju drugom dijelu zaključka I. Klajna: “Najviše je izvedenica na -ko od pridevske osnove, i to od prideva koji znače neku lošu osobinu, ali *ukupni ton izvedenice je pre šaljiv nego pejorativan* (istakla A. Š.)” (Klajn, 2003:141).

⁹² R. Bugarski tvrdi da “ovaj nastavak u jezičkom standardu uglavnom označava poreklo”, a kao primjere navodi lekseme *lipicaner*, *perzijaner*, *Afrikaner*, *cirkuzaner* (Bugarski, 2006:106), što odudara od stavova S. Babića (1991) i I. Klajna (2003) te B. Ćorića, koji ga smatra sasvim nepoznatim standardnome jeziku (Ćorić, 1996:63).

raturi.⁹³ Iako je on rijedak i neuobičajen sufiks, čak i u žargonu, te se može smatrati jedinačnim sufiksom⁹⁴, leksema u kojoj se realizira – *glupson* – sa značenjem “glupa osoba”, dosta je raširena u upotrebi.

2. Glagolski univerbi

Naši rezultati pokazuju da je broj glagolskih univerba i njihovih sufiksa znatno manji u poređenju sa imeničkim univerbima.

Sufiks -ira-: Pojavljuje se u sljedećim glagolskim žargonizmima: *keširati* – “platiti gotovinom (kešom)”; *kulirati* – “hladnokrvno se ponašati, poput kulera”; *šupljirati* – “pričati šuplje priče, bez pravoga smisla i sadržaja, ponekad radi izbjegavanja neugodnih pitanja”; *taksirati* – “odvesti nekoga (prijatelja, poznanika, rođaka) na određeno mjesto vlastitim automobilom, poput taksiste”.

Sufiks -isa-: Čini se da ovaj sufiks u funkciji sredstva univerbacije nema ni izbliza onu rasprostranjenost kakvu ima sufiks *-ira-*, koji je i inače sve prisutniji u glagolskim neologizmima. No, za ovu svrhu ilustrativan je primjer glagola *majmunisati se* – “praviti od sebe budalu, majmuna”.

Za obje grupe primjera vrijedi zaključak da su “glagolski univerbi (su) nastali sufiksalsnom derivacijom motivacione osnove za koju se uzima priloška odredba ili objekat iz složenog ekvivalenta” (Ristić, 1995:131).

Žargonizacija je tvorbeni proces u kojem “pojedini sufiksi i drugi tvorbeni formanti u većem broju novijih ekspresivnih i posebno žargonskih reči i sami postaju nosioci specifične žargonske obojenosti, čak i nezavisno od prirode domaće ili strane osnove kojoj se dodaju” (Bugarski, 1997:118). Iako spomenuti autor navodi veći broj sufiksa koji imaju ovu funkciju (Bugarski, 1997:118–123, 2003:21–67, 2006:47–147), ovdje se analiziraju samo oni koji su zabilježeni u istraživačkome korpusu. Važno je naglasiti da primjeri koji se navode u ovome dijelu ne mogu biti smatrani univerbima, te se iz tog razloga i razmatraju zasebno.

Sufiks -ić-: Za razliku od univerba izvedenih ovim sufiksom, koji redom označavaju kakve pojave, lekseme u kojima ovaj sufiks ima ulogu “žargonizatora”⁹⁵ označavaju osobe: *homić* – “homoseksualac”, *narkić* – “narkoman”.

Sufiks -os-: Status ovoga sufiksa još uvijek nije jasno riješen – neki ga autori uopće ne uvrštavaju u sufikse (Babić 1991) dok mu drugi priznaju

⁹³ Nije se našao čak ni u knjizi *Žargon R. Bugarskog*, gdje su nabrojana 64 sufiksa tipična za žargonizme (Bugarski, 2006:47–48).

⁹⁴ *Jedinačni sufiks* je termin koji označava “imeničke sufikse koji se javljaju samo u po jednoj reči” (Klajn, 2003:15).

⁹⁵ Termin sačinjen za potrebe ovoga rada.

status žargonskoga sufiksa a pri tome ukazuju na činjenicu da je to strani flektivni nastavak (Klajn, 2003:252)⁹⁶. Mi ga smatramo sufiksom imajući u vidu njegovu funkciju u riječi. On je zastupljen u velikom broju žargonizama okrnjene osnove, od kojih su u korpusu potvrđena dva: *alkos* – “alkoholičar” i *narkos* – “narkoman”.

Sufiks -s: Ovaj sufiks uopće nije zabilježen u literaturi (Babić 1991, Klajn 2003). Neki ga dovode u moguću vezu sa engleskim uzorima (Bugarski, 2006:141), a u razgovornome bosanskom jeziku nije pretjerano raširen. Međutim, učestalost žargonizma *faks*, u značenju “fakultet”, nameće potrebu njegova uvrštavanja na ovu listu. Osim toga, u posljednje vrijeme sve češće se čuje i leksema *infos* u značenju “informacija”, što ukazuje na njegovo moguće širenje i na nove lekseme.

Obilježje zajedničko svim navedenim sufiksima jest da se dodaju na okrnjenu osnovu, što je u skladu s tendencijom žargona za skraćivanjem.

Sufiks -enzi: Ovaj sufiks ne pripada inventaru sufiksa standardnoga jezika⁹⁷, a od žargonizama u kojima se pojavljuje u razgovornome bosanskom jeziku u korpusu je zabilježen samo *dekenzi* – “djed”⁹⁸, leksema šaljive konotacije.

Analizirani sufiksi “žargonizatori” doprinose ekspresivnosti leksema čiji su dio, mada nije sporno da u tome ponekad (ne uvijek, što je vrlo značajno) sudjeluju i osnove na koje se dodaju. Navedenim svojstvom oni postaju vrlo zanimljivi i osebujni sa morfološko-tvorbenoga, semantičkog i stilističkog stanovišta. Spomenuto svojstvo nazvano je terminom **žargonizacija**, budući da on najbolje ukazuje na procesualnost u trajanju – dominantnu osobinu ovoga postupka. Dakle, on se odvija i u ovome trenutku, a kao njegov rezultat nastaju nove lekseme sa gore spomenutim sufiksima. Iako marginalan, ovaj je postupak vrlo aktuelan u savremenome jeziku i kao takav zanimljiv za istraživanje, naročito jer obuhvata “raspon između reči koje pripadaju širem razgovornom jeziku, pa su tako već deo jezičkog

⁹⁶ I. Klajn navodi da je pod utjecajem hispanizama *gaučo* – *gaučosi*, gdje je -s ustvari nastavak plurala, s shvaćeno kao dio osnove, što je onda otvorilo put za shvatanje -os kao sufiksa (Klajn, 2003:252–253).

⁹⁷ Ne navode ga ni S. Babić (1991) ni I. Klajn (2003). R. Bugarski ga naziva “varvarskim” formantom budući da je “sačinjen od nemačkog nastavka za infinitiv i nemačke zamenice 2. lica učtve jednine” (Bugarski, 2006:140), a njegovim izvorištem smatra oblik *calenzi* (njem. *zahlen Sie* u značenju “platite”) (Bugarski, 2006:141). Ovdje treba dodati da u njemačkome jeziku funkciju zamjenice persiranja ima zamjenica 3. lica množine *Sie*.

⁹⁸ No, on se zbog toga ne može smatrati jedinačnim sufiksom jer je u srpskome žargonu zabilježen u više primjera – 19 (Bugarski, 2006:140–141, 272).

standarda ili su na njegovom pragu ... i onih tipično žargonskih u užem smislu" (Bugarski, 2001:74–75).

3.3.3.7. Status žargona među ostalim jezičkim varijetetima

Proskriptivni lingvisti tradicionalno su žargon vrednovali kao niži jezički varijetet, zasnivajući svoju ocjenu na vrijednosnim opredjeljenjima, što je u neskladu sa savremenim lingvističkim postavkama, koje se opiru bilo kakvome do deskriptivnome pristupu jezičkim varijetetima. R. Bugarski uočava: "Sama systemska priroda jezika i činjenica da je njegovo funkcionisanje regulisano pravilima nedvosmisleno ukazuju na suštinski normativni karakter svakog jezika i jezičkog varijeteta uopšte, bez obzira na njegov društveni status." (Bugarski, 1996a:162). Međutim, upravo zbog statusa žargona u društvu, njegovi korisnici vode računa o tome u kojim ga okolnostima upotrebljavaju. Naime, velika je vjerovatnoća da kandidat za posao ili student koji polaže ispit neće pred poslodavcem, odnosno profesorom (u tom kontekstu tabu-osobama), koristiti žargonizme. To je u vezi sa dva, međusobno povezana, pitanja – s pitanjem **komunikativne kompetencije**, koja "omogućuje da govorimo na način primeren situaciji: ona nas vodi u odlučivanju kada šta da kažemo, kome i kako" (Bugarski, 1996a:191), i sa tzv. **pozicioniranjem govornika**,⁹⁹ koje označava govornikovo zauzimanje određene tačke gledišta, u ovome slučaju sagovornikove, spram žargonizama i njihove upotrebe. Govornik, svjestan negativnoga sagovornikova stava prema žargonizmima, izbjegavat će ih u vlastitome govoru radi ostvarenja društveno prihvaćenih ciljeva.

Može se izvesti zaključak da odnos prema žargonu uveliko određuju faktori sociološke naravi, a zanemaruju se njegova kreativnost i slikovitost. One mogu osvježiti svakodnevni govor, zbog čega su predmet odobravanja pojedinih lingvista, npr. M. Radovanovića u *Spisima iz kontekstualne lingvistike* (Radovanović, 1997:66–67). Čak i J. Hamm u članku iz relativno daleke 1940. godine iskazuje moderna lingvistička opredjeljenja, zahtijevajući proučavanje svih sociolekata (u njegovoj terminologiji staleških govora – nap. A. Š.), u koje ubraja i đački staleški govor (kako on naziva žargon srednjoškolaca – nap. A. Š.). Hamm uočava da je ovaj govor jedini koji je barem donekle istraživan u nauci, no to smatra nedovoljnim u poređenju sa stanjem u njemačkom, francuskom, engleskom i poljskom jeziku (Hamm, 1939/1940:233–234). Navedeni stavovi ne impliciraju kako žargon nema

⁹⁹ O pozicioniranju se češće govori u vezi s dominantnim čitanjem u književnosti, i tada je u upotrebi termin *pozicioniranje čitatelja*. No, mišljenja smo da se može uvesti i termin *pozicioniranje govornika*.

negativnih strana, jer on “postaje negativna pojava onda kada pojedinci u svom idiolektu ne posjeduju mogućnost prebacivanja sa koda na kod, tj. ne posjeduju stilističku kompetenciju” (Katnić-Bakaršić, 2001:232).

3.3.4. Leksika neizravnoga i izravnog imenovanja stvari i pojava

3.3.4.1. Eufemizmi

Eufemizmi su lekseme kojima se neizravno nastoje imenovati po društveni ukus neugodne pojave i pojmovi¹⁰⁰, a u njih se obično ubrajaju izrazi koji se odnose na seks, dijelove tijela, fiziološke procese i stanja, bolest, smrt i sl.¹⁰¹ To implicira njihovu suprotstavljenost vulgarizmima, psovka, opscenim izrazima (neprikladnim i/ili nepoželjnim u javnoj upotrebi), koji su, prirodom onoga što izražavaju, **tabu-riječi**.¹⁰² No, nužno je napomenuti da je kategorija tabua mnogo šira, o čemu se govori kasnije.

D. Rosandić i J. Silić eufemizme svrstavaju u kontekstnoekspresivnu leksiku (Rosandić – Silić, 1979:137), što je *differentia specifica* ove vrste leksema u odnosu na dosad spominjane, inherentnoekspresivne lekseme. To potvrđuju i sljedeći primjeri: glagol *slaviti*, u značenju: “piti alkohol” (Nešto ste mi veseli. Da *niste slavili?*); pridjev *veseo*, u značenju: “pripit, pod utjecajem alkohola” (Vidim ja da si ti danas *veseo*. Takav nisi smio doći na posao) i sl. Značenje ovih leksema mora biti dekodirano iz konteksta, budući da se razlikuje od njihova denotativnoga značenja, ali ne u mjeri da se među njima ne može ustanoviti izvjesna veza. Naime, tokom slavlja često se pije, te je pretjerana veselost obično izazvana utjecajem alkohola. Na taj način, povezivanje ovih leksema postaje djelomično motivirano, što nikako ne implicira njihovo izjednačavanje.

Međutim, činjenica je da u savremenome jeziku postoji i druga vrsta eufemizama – eufemizmi stabilizirani relativno čestom upotrebom, što implicira olakšano dekodiranje njihova značenja, bez sudjelovanja konteksta. Kako su to najčešće upotrebom ustaljene i stoga značenjski općepoznate

¹⁰⁰ Stoga se eufemizmi smatraju aspektom “Pollyanna principa” (tako nazvanog prema optimističnoj heroini romana *Pollyanna* Eleanor H. Porter), koji podrazumijeva da će “učesnici u konverzaciji više (će) voljeti ugodne teme od neugodnih” (Leech, 1988:151).

¹⁰¹ Neki autori ove eufemizme nazivaju *ličnim eufemizimima* (Stanić, 2004:212) budući da su rezultat “processa eufemizacije u ličnoj sferi” (Stanić, 2004:212).

¹⁰² Riječ *tabu* polinezijskoga je porijekla i označava zabranu koja se postavlja nad nečim. Narušavanje te zabrane za sobom povlači smrt, bolest i sl. za onoga ko ju je prekršio. Kao suprotnost tabu-riječima, egzistiraju **noa**, bezopasne riječi.

frazeme, ovi eufemizmi se ubrajaju u inherentnoekspresivnu leksiku: *vječna kuća* – “grob”; *otići bogu na istinu* – “umrijeti”; *zaobilaziti istinu* – “izbjegavati izricanje istine”; “lagati”¹⁰³ (Dešić, 1990:36–37). Svakodnevna komunikacija obiluje frazemama eufemizmima, npr.: *mokri brat* – “alkoholičar, pijanac”; *ustati na lijevu nogu*¹⁰⁴ – “biti veoma mrzovoljan”: *Ti si danas, meni se čini, ustao na lijevu nogu.*

Gotovo svi navedeni primjeri mogu se zamijeniti jednom riječju, što je svojstvo **perifraza**.¹⁰⁵ U analiziranim primjerima one neizravno imenuju pojave čija je direktna nominacija društveno neprihvatljiva, što je svojstvo i eufemizama. Stoga ih je moguće promatrati i kao **eufemističke perifraze**, a osnovni kriterij za takvo određenje jeste njihova funkcija. Poredeći ih s njihovim ekvivalentima i to “kroz suodnos denotativnoga i signifikativnog značenja, navedene se konkurentne perifrastičke i neperifrastičke jedinice potpuno ekvivalentnim javljaju samo s obzirom na denotativno značenje, jer se ... odnose na isti denotat...” (Kovačević, 1991:59). Međutim, njihovo je signifikativno značenje različito, što proistječe iz različitoga načina prikazivanja denotata – perifraza ga prikazuje posredno, a neperifrastička jedinica neposredno (Kovačević, 1991:59–60). Upravo iz te posrednosti prikazivanja proizlazi semantički potencijal perifraze, koja obavezno sadrži više semantičkih komponenata no njen neperifrastički ekvivalent.¹⁰⁶ Svi navedeni primjeri perifraza to dovoljno uvjerljivo argumentiraju, a od njih, u svakodnevnoj komunikaciji, veoma rijetko se upotrebljavaju *vječna kuća* ili *otići Bogu na istinu*. U svakom slučaju, perifraza kao stilsko sredstvo nije u velikoj mjeri zastupljena u razgovornome jeziku, što je i logično imajući u vidu njegovu težnju ka konkretnosti i jezičkoj ekonomiji.

Općenito, može se izvesti zaključak da ekspresivnost eufemizama primarno proizlazi iz konteksta, dok inherentna ekspresivnost druge vrste eufemizama proistječe iz njihove frazeološke prirode.

Ponekad se eufemizmom smatra i **litota**, “retorička figura u kojoj se tvrdnja implicira odbacivanjem ili negacijom njezine suprotnosti” (Sime-

¹⁰³ Potvrde za njih našli smo i u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika: vječna kuća* – “grob” (Matešić, 1982:295); *otići Bogu na istinu* – “umrijeti” (Matešić, 1982:31); *udaljiti se od istine* – “ne govoriti istinu, lagati” (Matešić, 1982:199).

¹⁰⁴ Ova je frazema zabilježena čak i u Matešićevu *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika*, i to u značenju “biti zle volje/loše raspoložen (obično bez razloga)” (Matešić, 1982:387).

¹⁰⁵ “Perifrazom nazivamo upotrebu većeg broja riječi za opisivanje nečega za što bi bila dovoljna jedna ili u najmanju ruku samo nekoliko riječi da to izraze.” (Kvintilijan, 1985:275).

¹⁰⁶ “Osnovni sinonim potcrtava samo arhismske semantičke komponente, a perifraza diferencijalne semantičke komponente.” (Kovačević, 1991:60).

on, 1969:775): *Nisi baš poklonik istine*,¹⁰⁷ u značenju: “Lažljivac si”. Poistovjećivanje litote i eufemizma, koji se moraju razlikovati, proistječe iz njima svojstvene zajedničke funkcije – ublažavanja tvrdnje, po čemu i jesu prepoznatljivi. I litota i eufemizam se svrstavaju pod **antifrazu** (Simeon, 1969:775), što je “govorna figura koja ublažuje smisao riječi tim što daje ime suprotno od onoga što pojam znači” (Simeon, 1969:78). Najbolji primjer antifraze, vrlo raširene u svakodnevnoj komunikaciji, jeste imenica *srećković*, kada se upotrijebi u značenju: “osoba kojoj se dešavaju loše stvari/bahsuz”: E, baš sam danas pravi *srećković*: pao sam na ispitu i platio doplatnu kartu revizoru. Naravno, za dekodiranje ovoga, a ne izvornog, značenja imenice *srećković* nužan je kontekst.

Eufemizmi se javljaju u svakodnevnoj komunikaciji, iako u većoj mjeri među osobama koje se nedovoljno poznaju nego među bliskim osobama. Naročito često eufemizmima pribjegavaju osobe nesklone bilo kakvom direktnom imenovanju stvari i pojava. To je posebno naglašeno u sferi seksualnog, tradicionalno tabuiziranoj, opet u većoj mjeri među osobama ženskoga spola, budući da su žene naučene da se ne izražavaju suviše direktno, a naročito ne kada je riječ o “neprijatnim” stvarima, čije spominjanje može ugroziti osnovni imperativ – “govoriti kao dama”¹⁰⁸ (Lakoff, 1973:48). Stoga se može reći da stilogenost eufemizama izvire i iz prirode onoga što ublažavaju, a ponekad čak i skrivaju, dakle – iz njihove indirektnosti, koja se suprotstavlja općoj težnji razgovornoga jezika za konkretnošću. Uostalom, upravo je to indirektno imenovanje pojava razlog zbog kojeg se eufemizmi neblagonaklono smatraju “sistemske označenim devijantnim formama” (Pratt, 1996:190). S druge strane, zamjena tabu-riječi odgovarajućim eufemizmima utjecala je na bogaćenje rječnika svakoga jezika. To je doprinos razvoju jezika, iako na štetu direktnoga imenovanja, te su i iz toga razloga eufemizmi zanimljivi za lingvistička istraživanja.

3.3.4.2. Tabu-riječi

Eufemizmima se direktnim imenovanjem, po društveni ukus, neugodnih pojava i pojmova suprotstavljaju **tabu-riječi**: vulgarizmi, opsceni izrazi i psovke. Već ranije je napomenuto da je kategorija tabua mnogo šira nego

¹⁰⁷ U skladu s naprijed rečenim, perifrazom bi se mogla smatrati i ova litota, s obzirom na kriterij višečlanosti (ovdje dvočlanosti), sadržan u sintagmi: *ne biti poklonik istine*, tj. “ne biti istinoljubac”. Kako je negacija sastavni dio litote, ona se ovdje ne uzima u obzir.

¹⁰⁸ Naravno, navedene činjenice ne odriču mogućnost da jedan broj žena ne poštuje jezičke imperativne koji se nameću njihovom spolu jer “žene nisu homogena grupa, one se ne ponašaju svugdje i uvijek na isti način, te njihovo ponašanje ne može biti objašnjeno u općim terminima” (Coates – Cameron, 1988:23). Još o tome u: “Tabu-riječi”, str. 166, fusnota 112.

što se obično misli, jer se u nju ubrajaju i lekseme koje se ne mogu nazvati psovka ili vulgarizmima. Tematska polja smrti, bolesti, religije¹⁰⁹ i sl. to dovoljno jasno pokazuju: *rak* – ono najgore, onaj dušman (Ima ono najgore/onog dušmana). O. Jespersen navodi kako vojnici vjeruju da se u riječi *smrt* krije neka prijeteća sila, zbog čega se vijest da je neko poginuo izriče glagolskim pridjevom *pao*, dok je u jeziku Toda iz istočne Indije zabranjeno spominjanje pokojnikova imena (Jespersen, 1970:143–144, 152). Navedene reakcije uvjetovane su vjerovanjem u veliku moć tabu-riječi, koje, jednom izgovorene, mogu prizvati zlo, čime se “one (se) identifikuju s folklornim totemizmima materijalne provenijencije (usp.: vuk, krv, mačka, zmija, mrtvac...), ali i duhovne (usp.: podrhtavanje očnog kapka = slutnja)” (Kasumović, 1991:208). U skladu s takvim viđenjem, tabu-riječi se promatraju kao **govorni totemizmi** (Kasumović, 1991:208). No, i u današnjoj kulturi ima ovakvih primjera. Oni se obično odnose na tematsko polje smrti: *umrijeti* – preseliti na ahiret, otići na drugi svijet, ali i na druge životne oblasti, npr., i imena gradova mogu u jednome trenutku postati tabu-riječi. Naravno, ova promjena od podesnoga do neprikladnog imena uzrokovana je, prije svega, ako ne i isključivo, razlozima političke prirode. Građani Podgorice i Sankt Petersburga, u većini, bez obzira na vlastita politička opredjeljenja, neće rado izreći prijašnje nazive ovih gradova – *Titograd* i *Lenjograd*¹¹⁰ – nazive u velikoj mjeri tabuizirane, jer bi to moglo otkriti njihove stavove u vezi sa savremenom političkom situacijom. Ipak, nije moguće potpuno otkloniti i tendenciju namjernoga izricanja nekadašnjih naziva, što je u direktnoj vezi sa ideologijom govornika, kada ove riječi treba promatrati kao **ideologeme**. Također, i nazivi tuđih religioznih termina, iz različitih razloga, mogu za pojedince predstavljati tabu-riječi, koje se stoga izbjegavaju direktno imenovati. A. Kasumović navodi sljedeće primjere: *Božić* – bozgun, prozruk, trožić; *Bajram* – baklavar, barmaj, bajo (Kasumović, 1991:209). Danas je u ovoj funkciji raširenija upotreba zajedničke imenice *praznik*: Sretan ti *praznik* (namjesto: Bajram ili Božić), što nije uobičajeno i očekivano u čestitanjima ove vrste. Iz navedenih primjera očito je kako je kategorija tabua na verbalnome polju mnogo šira nego što se obično misli.

¹⁰⁹ Jedina razlika između psovki i vulgarizama, na jednoj strani, i leksema iz ovih tematskih polja (smrt, bolest, religija – nap. A. Š.), na drugoj strani, jest ta što su psovke i vulgarizmi inherentnoekspresivna leksika, dok su lekseme iz druge grupe neutralnoga karaktera.

¹¹⁰ Čak su i nazivi ovih gradova, upotrijebljeni u svakodnevnoj komunikaciji, inherentnoekspresivni, što proizlazi iz njihova značenja: *Titograd* – Titov grad, *Lenjograd* – Lenjinov grad, a donekle i iz morfologije – vlastita imenica (*Tito*, *Lenjin*) ima funkciju prisvojnoga pridjeva. Ova je pojava veoma zanimljiva s tvorbenoga stanovišta.

Zbog toga ona zasluđuje podrobna istraživanja, u kojima mogu i moraju sudjelovati i druge naučne discipline, ne samo lingvističke.

S druge strane, vulgarizmi i psovke, tipične tabu-riječi, u svakodnevnoj su komunikaciji zasigurno manje tabuizirane nego u zvaničnoj komunikaciji. Ovu tvrdnju moguće je dokazati činjenicom da se vulgarizmi i psovke slobodno i relativno učestalo upotrebljavaju tamo gdje nema potencijalne društvene kazne, npr., među prijateljima, poznanicima i sl., a izbjegavaju se u službenim situacijama, gdje bi moglo doći do negativnih posljedica za njihova korisnika¹¹¹. Pri tome, one nisu karakteristične za govor samo jednoga spola ili određenih socijalnih skupina, iako se takvo mišljenje decenijama nametalo¹¹², nego su odlika, u većoj ili manjoj mjeri, govora pripadnika oba spola¹¹³, svih društvenih slojeva, svih starosnih grupa, i to kao odgovor na stresne životne situacije, koje nužno izazivaju nezadovoljstvo i želju za otporom. Naročito su **psovke**, vid verbalne agresije spram osoba, stvari ili pojava¹¹⁴, prožete negativnim nabojem. Stoga se govorni čin

¹¹¹ Stoga su neki istraživači mišljenja da razliku u upotrebi standardnih/nestandardnih varijeteta prvenstveno treba vezati za kontrast između javnog i privatnog diskursa a ne za razlike između jezičke realizacije žena, s jedne strane, i jezičke realizacije muškaraca, s druge strane (Risch, 1987:357).

¹¹² Među predstavnike takvoga tradicionalnoga stajališta ubrajaju se J. K. Chambers i P. Trudgill (1980). Iz njihovih istraživanja proistječe da žene, u prosjeku, više no muškarci koriste varijetete višega društvenog statusa, što ujedno podrazumijeva da one manje psuju, manje govore žargonizme, vulgarizme, opscene riječi i sl. (Chambers – Trudgill, 1980:72). Ovi istraživači to tumače težnjom ka prestižu u društvu, kojoj su žene sklonije iz više razloga (veći pritisak koji se vrši na žene u vezi sa njihovim ponašanjem, naročito jer su one glavni faktori u socijalizaciji djece, zbog čega se očekuje da budu pristojne, diskretne i sl.) (Chambers – Trudgill, 1980:98). Pri tome se ovdje misli na klasično značenje termina prestiž. No, oni spominju i **tajni prestiž**, koji pripisuju W. Labovu. To je prestiž “u smislu naklonosti iskazane od jedne grupe i u smislu signaliziranja nečijega identiteta kao člana grupe” (Chambers – Trudgill, 1980:99), kojem više teže muškarci. Naime, J. K. Chambers i P. Trudgill uočavaju kako među muškarcima tajni prestiž upravo uživaju niže vrednovani varijeteti, zbog čega oni, u poređenju sa ženama, više psuju, više govore žargonizme, vulgarizme, opscene riječi i sl. (Chambers – Trudgill, 1980:99). Stavovi poput ovoga doživjeli su brojne kritike (v. De Klerk 1992; Hughes 1992; Savić 1995), a čak su i gore navedeni autori na osnovu istraživanja u okolini Norwicha ukazali na to da i među osobama ženskoga spola postoje razlike u stepenu korištenja nestandardnih jezičkih formi – mlađe su žene pod jačim utjecajem tajnoga prestiža niže vrednovanih varijeteta nego starije žene (Chambers – Trudgill, 1980:99). Osim toga, uočeno je da u dosadašnjim lingvističkim istraživanjima nije posvećena dovoljna pažnja utjecaju rasne i klasne pripadnosti govornika na njihovu upotrebu niže vrednovanih varijeteta, što također treba imati u vidu (De Klerk, 1992:288).

¹¹³ Zapaženo je da i muškarci i žene više psuju u društvu pripadnika istoga spola, dok u konverzaciji koja uključuje pripadnike oba spola psuju znatno manje (Hughes, 1992:294).

¹¹⁴ Međutim, kako tačno zapaža S. Savić: “Valja imati na umu da se može biti verbalno agresivan i bez upotrebe psovki: upotrebom sasvim prihvatljivih riječi, ali izrečenih povišenim tonom ili

kojim se one izriču (**psovanje** – nap. A. Š.) u viđenju nekih autora tretira kao **ekspresiv s negativnim stavom** (Ivanetić, 1995:45)¹¹⁵. U vrlo rijetkim slučajevima, one su izraz dragosti, tj. izriču se s pozitivnim namjerama. Tada su znak bliskosti sagovornika, koji posjeduju neuobičajenu shemu za izražavanje pozitivnih osjećanja. U funkciji poštapalice psovke nemaju opravdanja i treba ih izbjegavati.

Iz rečenoga proizlazi da su vulgarizmi i psovke čest ali neobavezan segment razgovornoga jezika. U slučajevima njihove upotrebe krši se norma standardnoga jezika, zbog čega postoje različita mišljenja u vezi sa opravdanošću njihova bilježenja u rječnicima. Proskriptivni lingvisti ne odobravaju njihovo bilježenje, braneći takav stav tvrdnjom da oni kvare standardni jezik, što je isključivo vrijednosno opredjeljenje (standardni jezik je dobar, psovke i vulgarizmi su loši), koje nema nikakvu naučnu utemeljenost. Ovakvi su stavovi, u prvome redu, karakteristični za leksikografsku tradiciju 20. vijeka – u većini rječnika ovoga razdoblja tabu-riječi se imenuju eufemizmima ili se čak ni ne spominju – dok se u ranijim vijekovima tabu-riječi navode direktno i neublaženo.¹¹⁶

U vlastitome istraživačkom korpusu zabilježeni su sljedeći vulgarizmi: *dokurčiti* – “dojaditi, dosaditi, doseći nečiju granicu trpeljivosti”; *drmoguz* – “zabava (obično plesna)”; *kucaljka* – “žena nemoralna ponašanja”; *kuronja* – “muškarac”; *pišulja* – “osoba ženskoga spola” (leksema je isto-vremeno i pejorativ); *pizda* – “djevojka, žena” (znači i: “plačljiva osoba”; “kukavica”)¹¹⁷; *popizditi* – “izgubiti samokontrolu usljed ljutnje, bijesa”;

načinom koji ponižava.” (Savić, 1995:164).

¹¹⁵ Psovke je moguće promatrati i kao “jedan od niza formulaičnih izraza kakvi su komplimenti, izvinjavanje ili pozdravljanje, u kojima je prepoznatljiva jednostavna sintaksička organizacija i velika frekvencija upotrebe” (Savić, 1995:164).

¹¹⁶ Prvo izdanje Vukova *Srpskoga rječnika* iz 1818. godine obiluje tabu-riječima. Navodimo samo neke: *jebanje* (Karadžić, 1969:280), *jebati* (Isto:280), *jebač* (Isto:280), *jebačina* (Isto:280), *jebucati se* (Isto:280), *kurac* (Isto:354), *kuronja* (Isto:355), *kurčev* (Isto:355), *kurčina* (Isto:356), *kurčić* (Isto:356), *pička* (Isto:558), *pičurina* (Isto:558), *posrati se* (Isto:614), *srati* (Isto:786). S druge strane, u slovenskom jeziku, koji je od svih južnoslavenskih jezika poznat po najmanjem broju vulgarizama i psovki, rječničke potvrde za tabu-riječi datiraju i iz starijih razdoblja – u prvome multilingvalnom rječniku, Megiserovu *Slovensko-latinsko-grčkome rječniku* iz 1603. godine, pojavljuju se *kurac*, *pizda*; u Pohlinovu *Glossariumu Slavicumu* iz 1792. zabilježen je izraz *jebati ratam* (lat. Pubesco); u Vodnikovu manuskriptu iz 1806. pojavljuje se glagol *jebati*; a u poznatome Pleteršnikovu *Slovensko-njemačkome rječniku*, iz kasnoga devetnaestog vijeka, javljaju se: *kurac*, *pizda*, *fukati*, *jebati*, čak i: *jebanje*, *jebačljebec* itd. (Nežmah, 1997:158).

¹¹⁷ U posljednja dva značenja leksema *pizda* je pejorativ, s tom razlikom da se u prvom slučaju (“plačljiva osoba” – nap. A. Š.) ona primarno upotrebljava za oznaku nepoželjnoga ponašanja osoba ženskoga spola, dok se u drugome slučaju (“kukavica” – nap. A. Š.) ocjena isključivo odnosi na osobe muškoga spola.

prokurčiti se – “uzoholiti se, početi se praviti važan”. Rjeđe, vulgarizmi se mogu realizirati i kao akronimi: sastaviti *je* i *be*, kazati *ku* i *pi* (Kasumović, 1991:208).

D. Šipka tvrdi da su “izrazit primjer za vulgarizme (su) opscene riječi, kojima se upućuje na pojedine dijelove ili aktivnosti probavnog i seksualnog trakta, ili se forma lekseme izvodi iz forme tih riječi: govno, jebati, sрати, zajebati i sl.” (Šipka, 1998:75), što ukazuje na mogući stav da su **opscene riječi** vrsta “ekstremnih” vulgarizama.

Međutim, postoji još jedna vrsta leksema koja se ubraja u opscene izraze, ali se iz njih izdvaja svojom izrazito erotskom konotacijom, primarno estetske funkcije. Upravo stoga, oni se najčešće javljaju u književnoumjetničkim tekstovima – npr. zabilježeni su u *Hiljadu i jednoj noći*, u prijevodu Esada Durakovića. Ovaj ih autor naziva **erotonimima**, što je M. Katnić-Bakaršić poslužilo kao poticaj za njihovo izdvajanje u zasebnu grupu, odvojeno od psovki i vulgarizama (Katnić-Bakaršić, 2001:234–235). Razlozi za to su očiti: njihova funkcija i izrazita stilogenost. Erotonimi su, iako rijetko, prisutni i u žargonu, i to za označavanje ženskih grudi: *jabuke*, *nektarine*. Metafora u ovim leksemama je neupitna, kao i njihova primarna estetska funkcija.

Iako se obično tvrdi da su psovke i vulgarizmi potekli u gradskoj sredini (v. Jović 1975; Savić 1995), oni su upravo u toj sredini više tabuizirani nego u seoskoj, kako to uočava Lj. Rajić, dodajući da se naročito neprijemljenim smatra njihova upotreba u govoru obrazovanih žena¹¹⁸ (Rajić, 1982:91). U svakom slučaju, direktnost kojom izražavaju stvari i pojave, kao i činjenica da se javljaju u govoru svih ljudi, sa zanimljivim razlikama u učestalosti upotrebe i ciljem koji se želi postići, preporučuje ih kao predmet lingvističkoga proučavanja.

3.3.5. Emocionalno-ekspresivna leksika

Emocionalno-ekspresivna leksika se ubraja u leksiku sa konotacijom, koju čine “osobne ideje i emocionalne asocijacije povezane s nekom riječi i njezinim značenjem, ili ideje što ih neka riječ sugerira ili implicira”, a one su “dodane eksplicitnom značenju ili denotaciji” (Simeon, 1969:688). Već i sam termin upućuje na zaključak da je riječ o leksici iz polja osjećanja, kao i o leksici kojom se iskazuju emocije, što neizbježno implicira subjek-

¹¹⁸ Ovakva su gledišta u isključivoj vezi sa zahtjevima koje društvo nameće ženama (više o tome u: Lakoff 1973). Sa sociolingvističkoga stanovišta zanimljiva je jedna američka poslovice koja ženi psovačici određuje mjesto koje zaslužuje – pakao! (*A whistling sailor, a crowing hen and a swearing woman ought all three go to hell* – istakla A. Š., navedeno prema: Hughes, 1992:291).

ativni stav govornika spram nekoga ili nečega. U toj funkciji najčešći su hipokoristici i pejorativi, oponirani vrstom govornikova stava prema objektu subjektivne ocjene (bilo da je riječ o osobi, predmetu ili pojavi), pri čemu je pozitivno intoniran stav odlika hipokoristika a negativno intoniran pejorativa. Također, u proučavanjima ove vrste ne mogu biti izostavljeni ni uzvici.

3.3.5.1. Hipokoristici

Hipokoristici su riječi od milja, čime je impliciran pozitivan stav govornika. Među njima najdominantnije mjesto zauzimaju riječi za srodnike, i to više učestalošću upotrebe no brojnošću: *babi, babone, babuškica* – otac; *mami, mamko* – majka; *cakiba* (leksema je nastala premetanjem slogova, pa je i šatrovačka riječ) – baka; *dekenzi* – djed. Čak i na prvi pogled negativno intonirana leksema *starci* – roditelji – može biti smatrana hipokoristikom pod uvjetom da je intonacija s kojom se izgovara ispunjena ljubavlju i simpatijom za njom oslovljene adresate. Ova je leksema ujedno i familijarizam.

Osim navedenih, vrlo su rasprostranjene i riječi koje ukazuju na određenu karakteristiku nečijega fizičkog izgleda, koja je, objektivno procijenjena, negativna. Kako je odnos govornika prema osobi nositelju toga svojstva pozitivan, fizička karakteristika zadobija pozitivnu konotaciju. Takvi su primjeri sljedećih leksema hipokoristika: *buca, buco, burence, debeljuca* – “debela osoba”; *mrkvica* – “riđokosa i pjegava osoba” (upotrebljava se za osobe ženskoga spola); *mršavica* – “mršava osoba” (isključivo ženska); *mršavuljak* – “mršava osoba” (obično dijete, bez obzira na spol). Posljednje dvije lekseme (*mršavica* i *mršavuljak* – nap. A. Š.) vrlo su zanimljive za poređenje sa imenicom *mršo* – “mršava muška osoba”, koja je pejorativ, iako je fizička osobina koju imenuju identična.

Prema istome kriteriju, i negativne se karakterne osobine mogu iskazati hipokoristicima: *srki* – “nervozna, usplahirena osoba”. Hipokoristici ove vrste za naše su istraživanje zanimljiviji od onih kojima je i osnovno značenje pozitivno: *slatkica* – “ženska osoba privlačnoga izgleda”.

Pojedini dijelovi tijela mogu biti izraženi hipokoristicima: *prćko* – “prćast nos”; *tiba* – “stomak (obično dječiji)”. Te su lekseme markirane, dok su njihovi ekvivalenti iz standardnoga jezika neutralne jedinice.

Dvije lekseme – *maca* i *mače* – pokazuju kako su jezičke pojave ovisne o vanjezičkome kontekstu. Kako one u razgovornome jeziku ponekad služe i za obraćanje osobama ženskoga spola (a ne samo kao stilski markirani sinonimi za neutralnu leksičku jedinicu *mačka*), postavlja se pitanje kakav stav zauzeti prema njima. Da li će one biti prepoznate kao hipokoristici ili

pejorativi zavisi od osobe koja ih upotrebljava i namjere s kojom ih koristi (iskazati nježnost prema određenoj osobi ženskoga spola ili tu istu osobu potcijeniti) kao i od konteksta upotrebe (porodični, uopćeno bilo koji neformalni ambijent, ili službeni, odnosno poslovni ambijent, koji predstavlja društveno neprimjerenu situaciju za upotrebu ovih leksema). Čak i kada govornik nije svjestan mogućih negativnih implikacija uzrokovanih upotrebom ovih leksema, one se u službenim situacijama moraju smatrati pejorativima, za šta je najbolji primjer obraćanje (pojedinih) rukovodilaca podređenim službenicama ne po imenu ili eventualnoj tituli nego spomenutim imenicama. No, u svakome slučaju, veoma važnu ulogu u prepoznavanju govornikovih namjera ima adresat i njegov subjektivni osjećaj, izazvan takvim imenovanjem, te se stoga on nipošto ne smije zanemariti u ovoj trijadnoj strukturi (govornik – kontekst – adresat). Može se čak smatrati da najvažniju ulogu u određivanju pripadnosti navedenih i svih ostalih leksema slične provenijencije hipokoristicima ili pejorativima ima adresat.

U razgovornome jeziku među sufiksima za tvorbu hipokoristika ima i standardnih (-a, -e, -o, -ko) i nestandardnih (-i, -one). U prvoj su grupi hipokoristiki koji nastaju okrnjivanjem osnove do suglasnika drugoga sloga i dodavanjem nastavaka:

- a: bucmast – *buca*;
- e: mačka – *mače*;
- o: bucmast – *buc*.

Sufiks *-ko* se u standardnome jeziku, u tvorbi hipokoristika, može dodavati i na okrnjenu i na neokrnjenu osnovu: Zlatan – *Zlatko*; pospan – *pospanko* (Barić – Lončarić i dr., 1979:261–262), što je slučaj i u razgovornome jeziku: prćast – *prćko*; mama (također hipokoristik) – *mamko*.

U drugoj grupi se na osnovu leksema dodaju nestandardni sufiksi:

-i: babo – *babi*, mama – *mami* – u ova dva slučaja sufiks se dodaje na neokrnjenu osnovu, a u sljedećem primjeru na osnovu okrnjenu do suglasnika drugog sloga: srklet – *srki*;

- one: babo – *babone*.

Sufiks *-ica* se u razgovornome jeziku najčešće dodaje na osnovu koja je neokrnjena, što je u standardnome jeziku primarni način tvorbe deminutiva (Barić – Lončarić i dr., 1979:259)¹¹⁹. Sljedeći primjeri ilustriraju način tvorbe hipokoristika sa ovim sufiksom u razgovornome jeziku: babuška – *babuškica*, baka – *cakiba* (oblik dobijen metatezom od *bakica*), mršava osoba – *mršavica*.

¹¹⁹ Hipokoristiki sa ovim sufiksom u standardnome jeziku se tvore okrnjivanjem osnove do suglasnika drugoga sloga (primjere v. u: Barić – Lončarić i dr., 1979:261).

3.3.5.2. Pejorativi

Pejorativi su riječi kojima se izražava negativan stav prema nekome ili nečemu, čime su oponirani hipokoristicima, kao riječima pozitivne ocjene. Kako je pejorativna ocjena obično postignuta poređenjem predmeta ocjene sa određenim osobama, predmetima ili pojavama, a rjeđe tvorbenim formantima, pejorativi se nameću kao neizostavan predmet sociolingvističke analize, naročito kada se zna da oni svojom brojnošću i frekvencijom znatno prevazilaze hipokoristike. U ovome poglavlju u centru pažnje je značenje pejorativa (negativna ocjena nekoga ili nečega) i način na koji je ono postignuto (poređenjem sa određenim osobama, predmetima ili pojavama), zbog čega je svjesno zanemarena njihova pripadnost žargonu¹²⁰. Analiza koja slijedi, u skladu s rečenim, zasnovana je na dva spomenuta kriterija.

U savremenome društvu fizički je izgled veoma bitan, te ne čudi činjenica da je među pejorativima veliki broj onih koji se odnose na negativno ocijenjene fizičke karakteristike. Iz poglavlja o hipokoristicima očito je kako je u ocjeni nečije bilo fizičke bilo karakterne osobine najpresudniji govornikov stav prema nositelju te osobine. Ako je stav pozitivan, moguće je da negativna karakteristika bude iskazana leksemom pozitivne konotacije. No, ipak, češće je da se negativna osobina iskaže leksemom negativne konotacije. Takvi su sljedeći pejorativi, koji se mogu podijeliti u nekoliko skupina:

– opći dojam neprivlačnoga izgleda izriču lekseme: *bezveznjak* – “mladić neprivlačna izgleda”; *ćorak* – “mladić neprivlačna izgleda”; *gabor* – “veoma ružna osoba”; *gaborka* – “ružna ženska osoba”; *geler/gelerčina* – “veoma ružna osoba”; *grob* – “ružna osoba”; *grobar* – “ružna muška osoba”; *grobarka* – “ružna ženska osoba”; *kopačka* – “neprivlačna djevojka”; *krampa* – “neprivlačna djevojka”; *krembilka* – “neprivlačna ženska osoba”; *kritičan/kritična* – “koji/-a je neugledne vanjštine”; *ofajla* – “neprivlačna ženska osoba”; *rugoba* – “ružna osoba”; *ubleha* – “ružna, neuredna osoba”; *uhljup* – “ružna, neuredna osoba”; *žguba* – “ružna ženska osoba”;

– ljudska mršavost se iskazuje sljedećim leksemama: *čačkalica* – “veoma mršava osoba”; *čaplja* – “mršava osoba, vrlo često dugoga vrata i nogu”; *igla* – “mršava osoba”; *kostur* – “veoma mršava osoba”; *mršo* – “mršava muška osoba”; *ofinger* – “mršava osoba”; *olio* – “mršava osoba”; *štanga* – “mršava osoba”; *vješalica* – “mršava osoba”; *žgoljo* – “mršava osoba”; ponekad se ovome fizičkom svojstvu dodaje i visina, koja ga onda još više ističe:

¹²⁰ “Pretežna upotreba pejorativa dobro je poznata osobina žargona, koji je i prepoznatljiv po svom generalnom odsustvu poštovanja za druge – ljubaznost *nije* svojstvena žargona, te se njezne i suptilne emocije dobro skrivaju.” (De Klerk, 1992:281).

krakat – “visok i nezgrapan”; *ždral* – “izrazito visoka osoba” (obje lekseme impliciraju i: mršav);

– debljina kao dominantno fizičko svojstvo nekih ljudi izriče se sljedećim leksemama: *bure* – “debela osoba”; *kravetina* – “debela ženska osoba, vrlo često i lijena”; *krmak* – “debela muška osoba”; *masan/masna* – “debeo/-la, uz to, i opuštenih mišića”; *puding* – “debela osoba opuštenih mišića”; *stanlio* – “debela osoba”;

– pojedini dijelovi tijela negativno se ocjenjuju sljedećim leksemama: *balvani* – “debele noge”; *bure* – “velik stomak”; *čamci* – “velika stopala”; *groblje* – “loši zubi”; *kljove* – “istureni zubi”; *labrnja* – “usta”; *metla* – “ravna kosa”; *njuška* – “usta; lice”; *peraje* – “velika stopala”; *prasa* – “ravna, prava kosa”; *slama* – “prava kosa”; *streha* – “dug nos”; *tintara* – “glava”;

– *nošenje naočala* također je, i to vrlo često, predmet negativne ocjene: *ćoro* – “osoba koja ne vidi dobro i/ili nosi naočale”; *đozlaš* – “osoba koja nosi naočale”; *teglas* – “osoba koja nosi naočale veće dioptrije”.

Pejorativi kojima se procjenjuje nečiji fizički izgled nastali su na osnovu poređenja po sličnosti. Navedenu tezu uvjerljivo posvjedočuju lekseme koje pejorativno imenuju mršavost (osoba se poredi s čačalicom, iglom, kosturom, ofingerom, štangom, vješalicom); debljinu (poređenje se vrši s buretom, kravom, krmkom i pudingom); velika stopala uskoćom i dužinom tvorce pejorativa podsjećaju na čamce, odnosno peraje, a debele noge na balvane. Ravna kosa izaziva asocijacije na metlu, prasu i slamu; dug nos, čest predmet pejorativne procjene, izjednačen je sa strehom. Osnovni kriterij za ovo, vrlo uspješno, poređenje jeste njihova istaknutost, čak i ispupčenost, na ljudskome tijelu, odnosno kući. Općepoznati likovi Stanlija, Olija i Pinokija, na osnovu njihovih fizičkih karakteristika, metaforično imenuju osobe koje odlikuje prekomjerna debljina, mršavost i veličina nosa: On je pravi *stanlio/olio/pinokio*. Kako su navedeni pejorativi upotrijebljeni figurativno, to je spoj inherentne i kontekstualne konotativnosti.

S druge strane, moguće je i da poređenje po sličnosti (u izgledu) dviju pojava, kao u gore navedenim primjerima, ne bude glavni kriterij u stvaranju novoga, pejorativnog značenja. Naime, negativna denotacija određenih leksema izaziva stvaranje konotativnoga značenja, također negativnoga predznaka. Takve su lekseme *grob*, *grobar* i *grobarka*, kojima se označava ružna osoba. Interesantno je primijetiti da se među leksemama ovoga tipa, sa istim značenjem, pojavljuju i *ćorak*, *geler*, *gelerčina*, lekseme iz vojničke terminologije. Nepopularnost onoga što primarno označavaju u vjerovatnoj je vezi s bliskom prošlošću, te je njom potencirana i negativnost izvedenoga značenja.

Ipak, još češći predmet pejorativnoga imenovanja jesu lekseme kojima se označavaju negativne pojave u karakteru i ponašanju:

- beskrupulozna osoba: *đonaš, đon-obraz*;
- drska osoba: *fakin, konj, krmak*;
- imućna i/ili utjecajna osoba: *bogatuner, budžo, budžovan, glavonja*;
- lažov: *glumac, petljanac*;
- lijena osoba: *kravetina*;
- muškarac podložan utjecaju supruge/djevojke: *papučar, šmokljan*;
- naivna osoba: *mamlaz*;
- nefleksibilnost: (biti) *ukočen/ukočena* (i *ukočenost* kao opće svojstvo), *uštogljen/uštogljena*;
- nesnalažljiva osoba: *smlata*;
- nespretna osoba: *smoto*;
- neuredna, nedotjerana osoba: *klošar, strašilo*;
- nezanimljiva, dosadna osoba: *ćumuruša, davež, gnjavator, pegla, tegoba*;
- osoba bez stila i osjećaja za modu: *džiber, đidan*;
- osoba koja nastoji djelovati pametna: *pametnjaković*; veoma pametna osoba: *filozof* (negativna konotacija);
- osoba koja nastoji izvući materijalnu korist od drugih ljudi: *grebator, žicaroš*;
- osoba koja puno priča i uvijek nešto komentira: *kokoška* (isključivo ženska osoba), *zuca*;
- osoba koja se gega u hodu: *patka*;
- osoba koja se ne zna ponašati, bez manira i stila: *papak*;
- osoba netalentirana za sport: *taraba*;
- osoba neuglađenoga i grubog ponašanja: *sirovina*;
- osoba s nedostacima u karakteru: *cvječka*;
- plašljiva osoba: *mindža, miš*;
- ponašanjem neuravnotežena osoba: *dilajla, dileja*;
- priglupa osoba: *blehto, drot, duduk, glupko, tikvan*; glupa osoba: *gluperda, glupson, guska* (isključivo ženska osoba), *kokoš* (isključivo ženska osoba), *konj, mamlaz, plavuša, štuka* (isključivo ženska osoba), *tikva, tikvurina, tokmak, tuka, tupan*;
- razmaženo dijete: *derle*;
- smetena osoba: *stuha*;
- zla i pokvarena osoba (češće žena): *zmija*;
- zla i pokvarena žena: *vještica*;
- žena koja prenosi tračeve: *torokuša*.

Svi su navedeni pejorativi imenice i, rjeđe, pridjevi. Osim njih, vrlo su rasprostranjeni i glagoli pejorativi:

- dodvoravati se: *ulizivati se*;
- dosađivati: *daviti, gnjaviti, peglati, tušiti*;
- dugo i dosadno o nečemu pričati: *razglabati*;
- govoriti gluposti: *baljezgati, benaviti, bulazniti, glupirati se* (“govoriti i raditi gluposti”), *laprdati* (“svašta pričati i time nekoga vrijeđati”), *lupati* (“pričati bez smisla”), *lupetati* (“pričati bez smisla”), *prosipati se* (“govoriti i raditi gluposti i zbog toga djelovati glupo”), *trabunjati, verglati* (“puno pričati i time dosađivati”);
- lagati: *petljati*;
- ljutito govoriti: *zvrndati*;
- maglovito, nejasno pričati: *filozofirati*;
- plakati: *cmizdriti*;
- praviti od sebe budalu: *majmunisati se*;
- pričati bez pravoga smisla i sadržaja: *mljeti* (znači i: “puno pričati”), *šupljirati*.

Pejorativi ovoga tipa vrlo su raznorodni. Naročito su zanimljive lekseme koje postoje u standardnome jeziku i čije denotativno značenje nije negativno, za razliku od konotativnoga značenja koje im se pridaje u razgovornome jeziku: *čaplja, filozof, glumac, kokoš, kokoška, konj, papak, papučar, patka, pegla, petljati, plavuša, sirovina, stoka, verglati, ždral*. Osim **poređenja po sličnosti**: *petljati* (osnovno značenje: “mrsiti”, preneseno značenje: “mrsiti konce priče da bi se njom obmanulo, lagati”), *verglati* (osnovno značenje: “naprazno paliti motor”, preneseno značenje: “uprazno pričati”), i sinegdohom i metaforom često se izražava pejorativno značenje. **Sinegdoha** je zamjena cjeline dijelom: *papak* – dio noge domaćih životinja označava osobu ruralnih manira, dakle osobu bez manira i stila. Istovremeno, ovo je i metafora. **Metafora**, skraćeno poređenje, u kome su izostavljeni poredbeni veznik *kao* i predmet koji se poredi, vrlo je česta u razgovornome jeziku, budući da doprinosi željenoj slikovitosti. Među njima veliki je broj tzv. *animalnih*, sa riječima *zoonimima* u ulozi centralnoga člana: biti *čaplja; guska; kokoš; kokoška; konj; kravetina; krmak; miš; stoka; zmija; ždral*. Za leksemu *čaplja*, metaforično upotrijebljenu, distinktivni je faktor fizička pojava ove ptice, poznate po mršavosti, dugim nogama i vratu; za *kokošku* njeno neprekinuto oglašavanje – kokodakanje, u kojem se pronašla mogućnost poređenja sa ženskom osobom koja stalno priča; pejorativom i vulgarizmom *kravetina*, u njegovoj augmentativnoj formi, ukazuje se na glomaznost proporcija određene ženske osobe, a ponekad i

na njenu nepokretnost, dakle – lijenost. *Krmak*, osim što (negativno) označava fizički izgled, tj. debljinu (obično muške osobe), vrlo često iskazuje i psihičke odlike: grubost, neurednost, nevođenje računa o higijeni, čime se toj osobi odriče briga za druge i civiliziranost. *Miš* je sinonim za plašljivost, te označava plašljivu osobu. Metaforičnost lekseme *zmija* proistječe iz svojstava koja se tim životinjama tradicionalno pridaju – ljigavost, odbojnost, zbog čega se njom i mogu označavati zle i iskvarene osobe. Za druge lekseme teško se može utvrditi izvorište za izvođenje negativnoga značenja. Ovo se naročito odnosi na leksemu *konj*, koja označava glupu i/ili drsku osobu, dok se istoimena životinja smatra pojmom pameti i elegancije. Guskе, životinje koje su spasile Rim, u razgovornome jeziku označavaju glupe i naivne osobe (Prava si *guska*. Ništa ne shvataš) te osobe sklone panici (Samo joj nešto loše reci, odmah će se uspaničiti. Prava *guska*). U drugome značenju očuvana je veza sa (spasonosnim) ponašanjem ovih životinja u starome Rimu. Sve navedene lekseme su imenice, a od njih su u razgovornome jeziku izvedeni sljedeći glagoli: *krmiti* – “u dužem periodu biti ljut na nekoga, obično i ne govoriti s tom osobom”; *majmunisati se* – “praviti budalu od sebe”.

Nazivi određenih profesija u metaforičkoj upotrebi često su pejorativi. Već su spomenuti primjeri leksema *grobar*, *grobarka*, a postoje i drugi primjeri: *filozof*, *glumac*, *drot* (u žargonu naziv za policajca), koje treba pojasniti. Leksema *filozof* u svakodnevnoj je upotrebi negativni kvalifikativ za veoma pametnu osobu, koja tim svojstvom iritira, što se razlikuje od antičkoga poimanja filozofa kao mudraca koji doprinose širenju granica ljudske spoznaje. Na savremeno značenje upućuje negativno intonirana rečenica: E slušaj ti ovog *filozofa*! S druge strane, glumci na sceni predstavljaju druge ljude, oponašaju njihove emocije i postupke, zbog čega im se često i u privatnome životu odriču spontanost i iskrenost. To je najočitiji i najvjerojatniji razlog zašto se lažovi i neiskrene osobe pogrdno nazivaju glumcima: On je pravi *glumac* – vara sve i svakoga. U pejorativnoj upotrebi svakako je najfrekventnija leksema *policajac*, odnosno njen žargonski sinonim, leksema *drot*, kao klišeiziran predmet viceva u kojima se redovno ismijava njihova glupost. Odatle se to prenijelo i u svakodnevnu konverzaciju, u kojoj se žargonizmom *drot* označava glupa osoba: Kako nisi shvatio? Baš si pravi *drot*!

Osobe kojima se odriče pamet imenuju se i sljedećim leksemama: *duduk*, *tikva*, *tikvan*, *tikvurina*. Leksema *duduk* turskog je porijekla, a označava vrstu čobanske frule koja se pravi od vrbove kore (Škaljić, 1979:226). Kako su frule iznutra šuplje, to je svojstvo u svakodnevnoj jezičkoj praksi

slikovito pripisano glavama ljudi koje ne krasí pamet. Leksema *tíkva* (sa varijantom *tíkvan*, koja se koristi isključivo za muške osobe, zbog čega je leksema *tíkva* postala ekskluzivna forma za označavanje glupih ženskih osoba) i njena augmentativna forma *tíkvrina* (negativno markirana) povezane su s ljudskom glupošću iz istih razloga kao maloprijašnji primjer. Naime, kada se kucne u tikve, one odzvanjaju, ostavljajući dojam praznine, koja se očigledno povezuje sa odsustvom pameti, odnosno, uopćeno govoreći, bilo kakva sadržaja.

Kada se govori o imenicama, zanimljivo je spomenuti i leksemu *cvjeć-ka*, čija stilska markiranost proistječe iz suprotnosti u značenju korijenjskoga morfema, koji izaziva pozitivne asocijacije, i negativnoga značenja izvedenice: “osoba s nedostacima u karakteru”¹²¹; te onomatopejsku leksemu *zuca* (: *zujati*) – “osoba koja puno priča i uvijek nešto komentira”.

Glagoli: *baljezgati*, *benaviti*, *bulazniti*, *cmizdriti*, *razglabati*, *trabunjati*, *zvrndati* stilski su markirani značenjem i osnovom. Glasovni sastav glagola *zvrndati* veoma je zanimljiv budući da on onomatopejski prenosi dojam nečijega ljutitog govora. U toj su funkciji zvučni suglasnici *z*, *d* i sonanti *v*, *r*, *n*, od kojih *r* ima vokalsku ulogu te se može smatrati *vokoidom*.

Malobrojnija skupina leksema pejorativa jeste ona čije je značenje veoma blisko izvornome. Takva je leksema *vještica*, koja označava natprirodna bića, simbole zla i pakosti (vještica je značenjski antipod leksemi *vila*), što je tumačenje koje se iz bajki prenijelo i u svakodnevni jezički izraz, u značenju zle i pakosne žene: Čuvaj je se dobro, prava je *vještica*.

Kao osnov za tvorbu nekih pejorativa uzete su frazeme, te je za utvrđivanje njihova značenja nužno poznavati značenje frazeme, obično općepoznate. Takva je frazema *biti pod papučom* – “pokoravati se ženi u svemu, biti potčinjen/pokoran” (Matešić, 1982:449), od koje je izvedena imenica *papučar*, za osobu takvoga ponašanja. Kako je frazema stilski markirana jezička jedinica, i imenica izvedena iz nje također je stilski markirana, u konkretnome primjeru i značenjem i načinom tvorbe.

U istraživanje pejorativa treba uključiti i problem funkcije i značenja **determinatora jedan, jedna, jedno**, na šta ukazuje I. Pranjković. Kao osnov za navedeni stav, on navodi učestalost njihova pojavljivanja uz pejorative (Pranjković, 1993:206), što mogu potvrditi svi govornici razgovornoga bosanskog (hrvatskog, srpskog) jezika. Dovoljno je uzeti bilo koji pejorativ i dodati mu jedan od triju navedenih determinatora, kao u primjeru: *Balavice jedna!* Kada se pejorativom obraća (a isto se odnosi i na hipokoristi-

¹²¹ Ovdje je moguće govoriti o “efektu iznevjerenoga očekivanja”.

ke): “U prvom se dijelu naime daju obavijesti o prijekoru ili pohvali odnosno o kvalitativnim ili kvantitativnim svojstvima, a drugim se dijelom strukture izriče razlog/povod prijekoru, pohvali, odnosno kvalifikaciji ili kvantifikaciji”, što je očigledno iz sljedeće rečenice: Balavice jedna, *nikada od tebe odrasla i zrela osoba!* I. Pranjković tome pridodaje i dio “kojim se uspostavlja uzročno-posljedični odnos između obraćanja i ostalog dijela strukture” (Pranjković, 1993:209–210): *Dok god se tako ponašaš*, ti si jedna balavica, te zato nikada od tebe odrasla i zrela osoba! Funkcija determinatora *jedan, jedna, jedno* izrazito je ekspresivna, što potvrđuju i primjeri u kojima je on dio imenskoga predikata, naravno, uz obavezno ekspliciranu imenicu, npr.: *Ti si jedan bezobraznik* (Ivić, 1995:208). M. Ivić smatra da se, pored toga, ovim determinatorom iskazuje empatija prema opisivanome pojedincu, što podrazumijeva da u slučaju njegova odsustva empatije nema (Ivić, 1995:211). Iako rjeđe, navedeni determinatori mogu pridati negativnu konotaciju i izvorno nepejorativnim leksemama (Pranjković, 1993:206). Takav je slučaj, npr., sa žargonizmom *mozak*, koji metaforično označava pametnu osobu. No, uz determinator *jedan*, ova žargonizirana imenica ima suprotno značenje, značenje glupe osobe: *Ma, ti si jedan mozak!* (primjeri A. Š.).

Iz dosadašnjega izlaganja, očita je brojnost i raznovrsnost pejorativa. Ipak, moguće je utvrditi neke zakonitosti:

1. Jedna grupa pejorativa svoju stilsku markiranost gradi na značenju. To je naročito izraženo ukoliko se ona postiže metaforom, poređenjem (tipa simile) i sinegdohom. Pri tome, osnovno značenje može poslužiti za izvođenje novoga značenja, nemotiviranoga (ne postoji vidljiva veza između staroga i novog značenja) i motiviranog (veza je uočljiva na prvi pogled) karaktera.

2. U drugoj su grupi pejorativi čija je stilaska markiranost, osim značenjskoga, i tvorbenoga karaktera (v. primjer lekseme *zvrndati*). Rjeđe se stilaska markiranost zasniva na “efektu iznevjerenoga očekivanja”, koji je prouzrokovan razlikom između značenja korijenskoga morfema i značenja izvedenice (navedena leksema *cvječka*).

3.3.5.3. Uzvici i onomatopeizmi

Uzvici su nepromjenljiva vrsta riječi, čija je primarna funkcija da izražavaju emocije. Tim svojstvom oni su oponirani svim ostalim vrstama riječi, te zaslužuju poseban status u lingvističkim proučavanjima. Ubrajaju se u inherentnoekspresivnu leksiku, a, osim toga, vrlo su frekventni u razgovornome jeziku, zbog čega su neizostavni elementi u istraživanju njegove leksike.

Kada se govori o uzvicima, postoje neki, nejasno riješeni, problemi teorijske prirode. Naime, nema jedinstvene klasifikacije uzvika, budući da se u obzir uzimaju različiti kriteriji. Uzvici se, prema funkcionalnome kriteriju, obično dijele na dvije grupe:

1. uzvici koji izražavaju emocije i

2. uzvici koji izražavaju odnos prema sagovorniku, a u njih se ubrajaju uzvici za poticanje, za ocjenu govora ili ponašanja sagovornika, te čak i usklici i pozdravi (Simeon, 1969:699).

Prva grupa uzvika navodi se u svim gramatikama (Brabec – Hraste – Živković, 1966:157; Barić – Lončarić i dr., 1979:216), s tom razlikom da se oni u novijim gramatikama nazivaju **eksklamacijama**, odnosno **ekspresivnim znacima** (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:303). To su: *jao*, *ah*, *oh*, *uh* i sl. Ova vrsta uzvika vrlo je česta u razgovornome jeziku. Svaki od njih može izraziti različite emocije, što, naprimjer, pokazuje, u razgovornome jeziku, često upotrebljavani uzvik *jao*:

Jao, kakva divna haljina! (oduševljenje)

Jao, ko nam to dolazi? (iznenađenje)

Jao, šta uradih! (očaj)

Jao, što me uplaši! (strah)

Upotreba ovih uzvika pojačava ekspresivnost govora.

Druga je grupa uzvika shvaćena raznorodnije. Mada sve gramatike govore o uzvicima za dozivanje i poticanje, u čemu nema neslaganja, određene razlike postoje u shvatanju ko su adresati spomenutoga dozivanja i poticanja. Većinom se smatra da su to podjednako i ljudi i životinje, na osnovu čega se razvija daljnja potpodjela na dvije vrste ovih uzvika. Ipak, ponegdje se izričito navode samo uzvici za obraćanje životinjama, koji se nazivaju **interjekcijama** ili **podsticajnim znacima**: *mac*, *šic*, *pis*, *iš* i sl. (Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:303). Kada se upotrijebe za (neučtivo) obraćanje ljudima, oni su izrazito (sniženo) markirani:

Šic, od mene, konju jedan!

Uzvici za obraćanje ljudima uglavnom služe početnome uspostavljanju kontakta s drugom osobom, što znači da imaju fatičku funkciju:

Hej, Jasna, gdje si krenula?

Iz navedenih primjera, može se zaključiti da je upotreba uzvika u prepoziciji zastupljenija, a “postpozicija i, pogotovo, interpozicija uzvika mnogo su rjeđe i obično stilski izrazito markirane” (Pranjkić, 1993:212). Tačnost ove tvrdnje može se provjeriti na primjeru sljedećih rečenica:

Jasna, gdje si krenula, *hej*!

Jasna, gdje si, *hej*, krenula?

Dok se spomenuti uzvici smatraju nespornima, nešto je manje jasan status usklika i pozdrava. Čak i danas, u pojedinim slučajevima dolazi do terminološkoga ujednačavanja uzvika i **usklika**, koji se smatraju vrstama riječi, iako se i tada primjećuje da “usklik konkretnije znači češće riječ, lokuciju”, dok “uzvik pak znači vrstu riječi kojom se on izražava” (Simeon, 1969:698). S druge strane, neki autori potpuno razdvajaju usklike i uzvike, usklikima označavajući jednu od četiriju glavnih rečeničnih funkcija, uz izjavu, pitanje i naredbu (Kristal, 1988:268). Stoga u njima, u skladu s funkcijom koju vrše, “može biti prisutno nešto referencijalnog značenja”, i više od jedne riječi, npr., *Blago tebi!* (Kristal, 1988:271). Uzvike, pak, D. Kristal promatra kao neproduktivnu vrstu riječi (Kristal, 1988:271), a već je napomenuto da je njihova funkcija isključivo emotivna. S obzirom na uočenu funkcionalnu različitost uzvika i usklika, mi ih razdvajamo.

Pozdravi se tradicionalno smatraju “nekom vrstom obraćanja” (Pranj-ković, 1993:213), ili, u drugome teorijskom proseyu, *ekspresivima* (Ivanetić, 1995:14), budući da izborom određenoga pozdrava istovremeno definiramo prirodu našega odnosa s drugom osobom, dakle, i emocije koje prema njoj gajimo. Ukoliko se zna da se ispred pozdrava može realizirati uzvik, kao u rečenici:

O, *ćao*, pa gdje si ti?

te da se dva uzvika, zbog inherentne im sintaksičke samostalnosti, u jednoj rečenici nikada ne mogu naći u kontaktnome položaju, a da ne naruše njenu strukturu, jasno je zašto pozdravi ne mogu biti smatrani uzvicima.

Ozbiljnija su neslaganja u vezi sa statusom **onomatopeja**,¹²² što je opći naziv za sve uzvike kojima se oponašaju glasovi iz prirode: *av-av, buć, hop, pljus* (Brabec – Hraste – Živković, 1966:157; Halilović, u: Jahić – Halilović – Palić, 2000:303), ali i neartikulirani glasovi koje čovjek ispušta u određenim prilikama: *mhm, hm, eh* (Barić – Lončarić i dr., 1979:216). Naime, postoje dva oprečna stajališta u poimanju njihova statusa: tradicionalni, prema kojem se onomatopeje promatraju kao vrsta uzvika,¹²³ i netradicionalni, koji uzvike i onomatopeje tretira kao zasebne jezičke pojavnosti

¹²² Radi terminološkoga ujednačavanja naziva za različite vrste markirane leksike u ovome radu, uvodimo naziv **onomatopeizmi**, time ga dovodeći u vezu sa već upotrebljavanim terminima: *žargonizam, vulgarizam, eufemizam*. Naravno, kada se navode stavovi drugih autora, zadržava se njihov termin – najčešće onomatopeja, ili, rjeđe, onomatopejske riječi, kako ih naziva I. Pranj-ković.

¹²³ Očito je da ovakav pristup imaju dosad spominjane gramatike, ali i pojedinačni autori (v. npr. Muratagić-Tuna, 1993:90).

(Smailović, 1979:117),¹²⁴ čiji je radikalni izraz shvatanje da su uzvici vrsta onomatopeja, a ne obratno. Polazeći od definicije uzvika, u prilog odvojenome razmatranju **onomatopeizama** i uzvika mogu se navesti sljedeći argumenti:

1. Oponašanjem glasova iz prirode ne izriču se emocije, što je glavna karakteristika uzvika.

2. Onomatopeizmi su podložni afiksaciji, što potvrđuju primjeri: *bućnuti*, *mljacnuti*, *tresnuti* i sl. To nije svojstvo uzvika, koji “dobivaju afikse samo izuzetno, u procesu koji bi se mogao nazvati ‘konverzijskom neologizacijom’, npr. Dosta mi je tvoga **aha** ili **ahanja**” (Pranjkić, 1993:13).

3. Onomatopeizmi mogu imati određene rečenične funkcije, najčešće, funkciju glagolskoga predikata, umjesto odgovarajućega glagola:

Krenuo je prema njemu podignutih pesnica i *tres* po nosu.

No, oni mogu činiti dio i imenskoga ili tzv. neglagolskoga predikata:

To je *bilo* njegovo posljednje *av-av*.

To implicira da oni nisu sintaksički nezavisni, što je jedan od osnovnih kriterija za pripadnost uzvicima. Dakle, navedeni onomatopeizmi imaju tačno određenu rečeničnu funkciju, za razliku od uzvika, koji su potpuno samostalni, što znači da ove dvije vrste riječi i sintaksički imaju različite uloge.

I. Pranjkić smatra da odvajanje onomatopejskih od ostalih vrsta riječi vrlo uvjerljivo podržava i njihov nastanak. Naime, prema mišljenju ovoga autora, one nastaju “protivno načelu o arbitrarnosti jezičnog znaka” (Pranjkić, 1993:12–13).

Onomatopeizmi uglavnom doprinose slikovitosti i, pomoću nje postignutoj, ekspresivnosti izrečenoga, što doprinosi ostvarenju jezičke kreativnosti, jedne od dviju osnovnih tendencija razgovornoga jezika.

3.3.6. Razgovorne frazeme

3.3.6.1. Razgovorni jezik i frazeologija

Razgovorni jezik općenito karakterizira težnja ka jezičkoj kreativnosti i ekspresivnosti, zbog čega se u njegovim okvirima vrlo često upotrebljavaju frazeme, jezičke jedinice koje mogu posredovati u ostvarenju toga cilja – naime, frazeme spadaju u inherentnoekspresivnu leksiku (Rosandić – Silić,

¹²⁴ Naime, u doktorskoj disertaciji I. Smailovića *Jezik Hasana Kikića* jedno je poglavlje nazvano “Uzvici i onomatopeje”. I u daljnjem tekstu navedeni autor razdvaja ove pojmove, npr.: “Godinu dana kasnije (1928) Kikić je objavio najveći broj svojih pripovijedaka (sic!) (10) i gotovo u svakoj nalazimo obilje raznih uzvika i onomatopeja” (Smailović, 1979:119), iako nigdje ne daje njihovu izričitu definiciju, iz koje bi proizlazila nužnost primijenjenoga razdvajanja.

1979:134–139). Također, u sastavu frazema pojavljuju se, u velikome broju, žargonizmi, vulgarizmi, neologizmi, o kojima je već govoreno. U svakom slučaju, nesumnjivo je da su frazeme sastavni dio razgovornoga jezika, što potvrđuju provedena anketa i, na osnovu nje, urađeni rječnik.

3.3.6.2. Frazeme – problem definiranja

Osnovnim jedinicama frazeologije smatraju se **frazeme**, a naporedo se javljaju i termini **frazeološka jedinica** i **frazeološki izraz**.

Znatno ozbiljniji problem od imenovanja osnovne jedinice frazeologije jeste njeno različito shvatanje i definiranje. Neujednačenost u njenu poimanju uzrokovana je različitim kriterijima od kojih se u ostvarenju toga cilja polazi. Ukoliko je osnovni kriterij broj riječi, postoje dva stava: jedni lingvisti smatraju da je fonetska riječ minimalna jezička jedinica frazeologije (A. Menac), dok drugi (J. Matešić)¹²⁵ smatraju da je to spoj barem dviju autosemantičnih riječi.¹²⁶

Kada se fonetska riječ definira kao “jedna samostalna riječ na koju se oslanjaju proklitike ili enklitike” (Menac, 1978:221), frazemama se smatraju:

– izrazi čije pisanje podliježe promjenljivome pravopisnom normiranju: *od davnina, na brzinu*¹²⁷ (Menac, 1978:221); *od oka, bez veze, na silu* (Fink, 2000a:94–95);

– uzvici zakletve: *poštenja mi, časti mi, duše mi* i situativni izrazi: *čast mi je, mило mi je* (Menac, 1978:221), koji nisu nužno dekomponiranoga značenja,¹²⁸ što je osnovni uvjet za frazemu;

– frazeme nastale elipsom: *ni slučajno* (< da ni slučajno to nisi učinio) (Fink, 2000a:95).

Stavovi ovih dviju lingvistica razilaze se samo u slučaju jedne frazeme, i to: *za pet* (Fink, 2000a:94) : *to je za pet* (Menac, 1978:221). Dakle, njihovi su stavovi neujednačeni u pogledu strukture ove frazeme – da li je čini fonetska riječ ili rečenica.

¹²⁵ Navode se samo autori koji su na prostorima bivše jugoslavenske države imali najviše utjecaja na definiranje frazema (samim tim i na određivanje njihovih granica).

¹²⁶ Naknadno je i J. Matešić u *Hrvatsko-njemačkome frazeološkom rječniku* (1988) status frazeme u širem smislu riječi priznao i čvrstim prijedložno-padežnim vezama riječi, primarno imajući u vidu funkciju dvojezičnoga rječnika (Hansen – Matešić, 1988:V–VI).

¹²⁷ Sljedeći primjeri potvrđuju navedenu promjenljivost u pravopisnoj praksi: *nabrzinu* (= brzo): *na brzinu* (ne obraća pažnju) (Halilović, 1999:182), *odoka* (*Pravopis srpskohrvatskog jezika*, 1989:196; Halilović, 1999:187), *na silu* (*Pravopis srpskohrvatskog jezika*, 1989:189), *nasilu* (Halilović, 1999:184).

¹²⁸ To pokazuje preoblika navedenih uzvika zakletvi: Zaklinjem se u svoje poštenje/čast/dušu, što su iskazi performativi.

Bosanski lingvist I. Tanović slijedi ranije zacrtanu liniju J. Matešića (1978), smatrajući frazemama isključivo spoj dviju autosemantičnih riječi (Tanović, 2000:32). Ovi autori od frazema izdvajaju pozdrave, poslovice, krilatice, citate, koji su zatvorene, rečenične strukture, što nije svojstvo frazema (Matešić, 1978b:7, fusnota 6; Tanović, 2000:73). Također, zbog njihove nominativne funkcije (frazeme imaju ekspresivnu funkciju) i zbog nedostatka ocjenskoga značenja, I. Tanović ni termine ne smatra frazemama. No, to ne osporava mogućnost nastanka frazema od termina iz različitih oblasti i profesija, te redukcijom i kondenzacijom izreka, poslovice, krilatice i citata (Tanović, 2000:59). Čak i J. Matešić u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* popisuje ovako nastale frazeme: *kocka je bačena (pala)* (“odlučeno je, svršeno je, odluka je pala”), *davati ton čemu* (“određivati stil/pravac/smjer/način čega”) (Matešić, 1982:245, 697), iako u uvodu rječnika odriče primjenu ovoga postupka (Matešić, 1982:VI). Kako tzv. “**poslovične frazeme**” (termin preuzet od V. P. Žukova, prema: Tanović, 2000:73), tj. frazeme nastale od poslovice, zadržavaju semantičku vezu sa osnovnim denotativima, ali im je značajnije asocijativno-konotativno značenje, I. Tanović i njih svrstava u frazeologiju u užem smislu (Tanović, 2000:73).

Možemo zaključiti da se u ovome radu frazemom smatraju najmanje dvije punoznačne riječi. Termine koji su prešli iz uskoga stručnog područja u opći frazeološki fond treba smatrati frazemama, jer se pri tome morala izvršiti transpozicija značenja. To potvrđuju termini iz kartaškoga žargona: *kec na jedanaest* (značenje: “u zao čas”), *kec na deset* (značenje: “u dobar čas”) (Fink, 2000b:206). Također, status frazema treba priznati i poslovice-ma sa transponiranim značenjem.

3.3.6.3. Osnovne osobine frazema

Veliki je broj osobina koje se pridaju frazemama, ali se kao osnovne, prema mišljenju većine autora, navode: *reproduciranje u gotovome obliku*, što podrazumijeva nezamjenljivost bilo koje komponente nekom drugom (tzv. *ustaljenost sastava*) i stalni raspored komponenata, koje ne mogu mijenjati mjesto: *oči kao fildžani* (ne: fildžani kao oči); *transponirano značenje*,¹²⁹ kao rezultat semantičkoga jedinstva komponenata, koje su prije ovoga procesa transpozicije imale pojedinačno značenje, u frazemi potpuno ili djelomično zanemareno; te *uklapanje u rečenicu* u funkciji prostoga člana.

Međutim, čak su i neke od navedenih, općeprihvaćenih osobina frazema osporavane, u prvome redu ustaljenost sastava frazeme. Tvrdi se, nai-

¹²⁹ Transponirano značenje najčešće je rezultat primjene metonimije, metafore, poređenja, o čemu se opširnije govori kasnije.

me, da sastav frazeme nije tako čvrst, budući podložen mijenjanju, koje se manifestira kao zamjena određenih leksema. To ipak ne mijenja suštinu: iako ima frazema sa više različitih leksema na mjestu jedne komponente: *biti/hodati kao muha bez glave*, to ne osporava ustaljenost njihova sastava. Također, i ako razvoj jezika reaktuelizira neke lekseme u sastavu frazeme, to ne implicira da sastav frazeme nije ustaljen nego da je frazema inovirana upotrebom i dugo zanemarene lekseme. Status dotad korištene lekseme neumitno se mijenja, budući da se uz nju, u upotrebi, pojavljuje još jedna leksema. Koja će od njih prevladati u upotrebi teško je reći. Naime, proces istiskivanja jedne lekseme drugom obično je vrlo spor i dugotrajan proces, zbog čega i jeste moguće supostojanje više leksema na jednome mjestu. U skladu s rečenim, u ovome radu se ustaljeni sastav frazeme shvata kao upotreba svima poznatih leksema na tačno određenim mjestima u sastavu jedne frazeme.

3.3.6.4. Poredbene frazeme

Poseban predmet interesovanja u ovome radu jesu frazeme u kojima je realizirano poređenje. U *Općoj retorici* autora grupe u **poređenje** se, kao i metafora, smatra **metasememom**, što je “figura koja zamjenjuje jednu sememu drugom” (Dubois – Edeline i dr., 1986:67). Općenito se može reći da je poređenje semantička figura kojom se, na bazi zajedničke osobine, u suodnos dovode dva različita relata (mogu se označiti slovima A i B). U zavisnosti od toga da li je navedeno zajedničko svojstvo u oba relata realizirano u jednakome stepenu, razlikuju se dvije vrste poređenja:

- poređenje tipa simile,
- poređenje tipa comparatio (Katnić-Bakaršić, 2001:332).

Poređenje tipa simile podrazumijeva da je određeno zajedničko svojstvo podjednako realizirano u oba relata. **Poredbene konstrukcije tipa simile** “imaju dvočlanu strukturu koja zadaje jednakost kao sematičko približavanje dvaju različitih relata” (Hadžiefendić, 1991:181). Da bi to približavanje bilo moguće, jedan član, obično drugi, posjeduje prepoznatljivu/-e osobinu/-e, koje se, u razgovornome jeziku, često ostvaruju kao hiperbolizirane (Hadžiefendić, 1991:185).

Gramatički indikator ovih konstrukcija jeste poredbeni veznik *kao*, u razgovornome jeziku obično realiziran u formi *ko*, dok su znatno rjeđi poredbeni prijedlog *poput* i prilog *nalik* (na) itd.

U frazeološkome rječniku priloženome na kraju knjige isključivo su zastupljeni primjeri poređenja tipa simile. Nakon dugoga promišljanja svih kriterija prema kojima se mogu razmatrati *poredbene frazeme tipa simile*,

primijenjen je postupak J. Matešića iz njegova članka “O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku” (Matešić, 1978a:211–217). Dakle, primijenjena je shema: **A kao B**, gdje se lijeva strana smatra markiranom. Navedena formula, u okvirima ovoga rada, podrazumijeva dvovrsnost člana A. Naime, u poziciji člana A mogu se realizirati:

- relat izražen imenicom ili glagolom, kada nije navedeno zajedničko svojstvo članova A i B,
- relat izražen pridjevom, kada je naveden *tertium comparationis*,¹³⁰ u funkciji člana A, i član B.

U prvome slučaju odsustvuje *tertium comparationis*, a u drugome predmet koji se poredi. No, odsutni se članovi podrazumijevaju zahvaljujući prisustvu drugih dviju komponenata ovoga semantičkog trougla. Prema tome, u formuli **A kao B**, A isključivo označava člana s lijeve strane poredbene konstrukcije, a B člana iza poredbenoga veznika *kao/ko*, što implicira da je važan njihov položaj u poredbenoj konstrukciji a ne njihova funkcija.

Jedini problem ovoga shematskog pristupa, problem frazema koje nemaju člana ispred poredbenoga veznika *kao/ko*, razrješava se upravo poštovanjem te činjenice. Dakle, one se ne izostavljaju iz razmatranja zbog neekspliciranosti jednoga člana formule, koji, iako nenaveden, nužno postoji. U protivnome, ne bi bilo moguće izvesti poređenje bilo koje vrste. Osim toga, kako je općepoznato, i odsustvo znaka može biti znak, te se posebno zanimljivima upravo smatraju primjeri ovakvih frazema.

Radi jasnoće i preglednosti navodimo primjere poredbenih frazema iz istraživačkoga korpusa. No najprije moramo naglasiti da su odrednice iza njih preuzete prema načinu njihova navođenja u frazeološkome rječniku priloženome na kraju knjige. Dakle, kada se u poredbenoj frazemi iza veznika *kao/ko* realizira imenica, pri čemu nije bitno da li je njena pozicija neposredno iza veznika *kao/ko* ili negdje drugo, značenje frazeme se navodi pod tom imenicom kao glavnom odrednicom. Hijerarhija ostalih vrsta riječi je: pridjev, glagol, prilog, zamjenica, broj. Time navedena shema – A kao B – u analizi ovih frazema ne gubi na važnosti.

1. *voljeti nekoga kao/ko Bajro mater* (Bajro)
2. *napuhan kao/ko balon* (balon)
3. *glava kao/ko bambus* (bambus)

¹³⁰ Često upotrebljavani termin *tertium comparationis* (latinski pridjev *tertius* – “treći” – i imenica *comparatio* – “poredba”) označava treći dio poredbe, ono svojstvo u kojem se oba člana poredbe podudaraju (Škreb, u: Petre – Škreb, 1969:282). *Tertium comparationis* je, dakle, naveden u poredbenim konstrukcijama koje s lijeve strane imaju pridjev, a nije naveden u onima koje s lijeve strane imaju imenicu.

4. *pun kao/ko brod* (brod)
5. *glava kao/ko Cocin bubanj* (bubanj)
6. *kao/ko budali šamar* (budala)
7. *kao/ko da je bure jahao/jahō* (bure)
8. *raditi kao/ko crnac* (crnac)
9. *prsti kao/ko čevapi* (čevap)
10. *naočale kao/ko dno tegle* (dno)
11. *kao/ko da je došao/došō iz džungle* (džungla)
12. *oči kao/ko fildžani* (fildžan)
13. *biti kao/ko grob* (grob)
14. *kao/ko Krasulja repom* (Krasulja)
15. *kao/ko da je nekoga krava žvakala* (krava)
16. *vidi friza ko kosovska kriza* (kriza)
17. *go kao/ko lipa* (lipa)
18. *pući kao/ko livada* (livada)
19. *ružan kao/ko lopov* (lopov)
20. *ti sad ko mačak* (mačak)
21. *star kao/ko Isusovo magare* (magare)
22. *odvaliti se kao/ko majka* (majka)
23. *lupati kao/ko Maksim po diviziji* (Maksim)
24. *ukočena kao/ko drvena Marija* (Marija)
25. *mljeti kao/ko prazan mlin* (mlin)
26. *hodati kao/ko muha bez glave* (muha)
27. *kao/ko muha bez glave* (muha)
28. *biti kao/ko ofinger* (ofinger)
29. *izgledati kao/ko trokrilni ormar* (ormar)
30. *vući se kao/ko pometina* (pometina)
31. *vući se kao/ko mrtvo puhalo* (puhalo)
32. *napet kao/ko puška* (puška)
33. *bijesan kao/ko ris* (ris)
34. *noge kao/ko u rode* (roda)
35. *ko ni sebi ni svom* (se/sebe)
36. *bijel kao/ko travnički sir* (sir)
37. *jak kao/ko struja* (struja)
38. *lud kao/ko struja* (struja)
39. *opasan kao/ko struja* (struja)
40. *čekati nekoga/nešto kao/ko ozebao/ozebō sunce* (sunce)
41. *pisati kao/ko svraka nogom* (svraka)
42. *srediti se kao/ko špajz* (špajz)

43. *blehnuti kao/ko tele u šarena vrata* (tele)
44. *razvući kao/ko teraviju* (teravija)
45. *glup kao/ko točak* (točak)
46. *puknuti kao/ko tromblon* (tromblon)
47. *lijepa kao/ko upis* (upis)
48. *iskriviti se kao/ko verige* (verige)
49. *kao/ko da te veš-mašina izbacila* (veš-mašina)
50. *čuvati kao/ko abu-zemze* (abu-zemze)
51. *slika kao/ko mlijeko* (mlijeko)

Ukupno: pedeset i jedna frazema s poredbenim veznikom *kao/ko*. Dakle, radi jednostavnije i, samim tim, preglednije analize, u obzir se isključivo uzima član ispred poredbenoga veznika *kao/ko*. Primjenom toga postupka, došlo se do sljedećih rezultata:

Obilježnost u vidu komponente¹³¹:

1. Glagolski tip: 1, 8, 13, 16, 18, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 50
2. Pridjevski tip: 2, 4, 17, 19, 21, 24, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 45, 47
3. Imenički tip: 3, 5, 9, 10, 12, 34, 51
4. Zamjениčki tip: 20
5. Nulti tip: 6, 7, 11, 14, 15, 27, 35, 49

Poredbene frazeme ovoga tipa imaju dvije osnovne funkcije:

1. izraziti intenzitet svojstva, stanja ili radnje,
2. specificirati, modificirati radnju ili stanje (Matešić, 1978a:212–13).

U terminologiji drugih autora, to su:

1. istost kao intenzifikacija (intenzivirajuća sličnost),
2. istost kao slikovitost (neintenzivirajuća, apozitivna sličnost) (Hadži-efendić, 1991:185).

S obzirom na višeznačnost termina *slikovitost*, uvaženo je prvo, terminološki preciznije, viđenje (J. Matešića – nap. A. Š.) osnovne funkcije poredbenih frazema.

1. Najčešća funkcija poredbenih frazema, naročito pridjevskih i imeničkih, jeste da izraze intenzitet svojstva, stanja ili radnje. Pri tome: “Ljestvica značenjskog intenziteta poredbenih frazema raznovrsna je i ukazuje na značenja kao što su: veliko mnoštvo, visoki stupanj čega, dobra ili loša ocje-

¹³¹ Ima se u vidu obilježnost odnosno markiranost o kojoj je govoreno na 184. str., kada je objašnjavao pristup J. Matešića (“A kao B”).

na kakve stvari i sl.” (Matešić, 1978a:213). U kategoriji poredbenih frazema koje imaju ovu funkciju svojom brojnošću ističu se **prijedjevske frazeme**.¹³² Naime: “Adjektivni frazemi su jedinice koje ukazuju na neko svojstvo, osobinu, karakteristiku, vrijednosni element ili stanje, tj. imaju ocjensko značenje.” (Fink, 1992–993:100). Njihova važnost, u okvirima ovoga rada, proistječe iz načina na koji ostvaruju ocjensko značenje. Pri tome je, u postizanju navedenoga cilja, najčešći postupak **poređenje po sličnosti**.

Kao član B obično služi stvarna pojava, biće ili predmet, čije odlike i predstavljaju polazište za poređenje:

- *bijel kao/ko travnički sir* – “koji je veoma svijetle puti”,
- *pun kao/ko brod* – “veoma imućan”,
- *lijepa kao/ko upis* – “veoma lijepa”,
- *opasan kao/ko struja* – “veoma opasan”,
- *bijesan kao/ko ris* – “veoma ljut”,
- *napet kao/ko puška* – “veoma nervozan”.

Dvije posljednje frazeme iskazuju intenzitet stanja, a ostale intenzitet svojstva. Osim toga, sve frazeme, izuzev frazeme *lijepa kao upis*, za govornike savremenoga jezika imaju transparentno značenje. Ta transparentnost se i zasniva na realnim svojstvima ekspliciranih pojmova (bjelina travničkoga sira, moguća velika opterećenost brodova teretom i električna struja kao nešto čime se ne treba igrati). Frazema *bijel kao/ko travnički sir* zasigurno je najekspresivnija budući da je njena začudnost postignuta dovođenjem u vezu, na osnovu zajedničke bjeline, osobe veoma svijetle puti i prehrambene namirnice – travničkoga sira. S druge strane, najmanje je semantički prozirna frazema *lijepa kao/ko upis*, koja je nastala od: **upisati** – živoupisati – živoopisati – naslikati, što podrazumijeva da je stvarno poređenje: *lijepa kao slika*.¹³³

Ponekad nema logičke osnove za izvedeno poređenje, zbog čega nije moguće proniknuti u asocijativne procese koji su izazvali njegovo stvaranje:

- *glup kao/ko točak* – “veoma glup”,
- *lud kao/ko struja* – “veoma zanimljiv, interesantan”,
- *star kao/ko Isusovo magare* – “veoma star”.

U frazemama ovoga tipa nisu izvršena motivirana poređenja, koja stoga zvuče apsurdno. No, upravo začudnost koju stvaraju kod slušatelja i doprinosi njihovoj ekspresivnosti. Uostalom: “istost i ne mora da se javlja

¹³² U terminologiji nekih autora one se nazivaju *adjektivnim*, prema korijenu iz latinskoga jezika (Fink, 1992–1993:91–100).

¹³³ U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* Matice srpske (knjiga šesta, S–Š) leksema *upis* ima dva značenja, od kojih je drugo “slika, crtež” (1976:542).

između predmetnih vrijednosti istoga reda ... jer ona nije nužno izvanjezička. Ona je jezička jer se jezičkim sredstvima artikulira i zato ne mora biti u neposrednoj vezi sa izvanjezičkim.” (Hadžiefendić, 1991:181).

Već je spomenuto da i imeničke frazeme vrlo često izriču intenzitet. Ukoliko je to intenzitet svojstva, riječ je o **imeničkim frazemama sa jakim ocjenskom komponentom**.

I one mogu imati realnu osnovu za izvedeno poređenje:

– *naočale kao/ko dno tegle* – “naočale s debelim staklima, naočale velike dioptrije”,

– *prsti kao/ko čevapi* – “kratki i debeli prsti”,

– *oči kao/ko fildžani* – “krupne oči”.

Predmeti ili bića u funkciji člana B nesumnjivo posjeduju određenu osobinu, ali je neuobičajena njihova upotreba na mjestu člana s kojim se vrši poređenje, npr., prsti se porede s čevapima i sl. Stoga su ove frazeme vrlo ekspresivne. Kada se u funkciji člana s kojim se vrši poređenje pojavi sintagma, moguća je transparentnost upotrebe samo jednoga člana, dok razlozi upotrebe drugoga člana (obično prisvojnoga pridjeva) ostaju neprozirni:

– *glava kao/ko Cocin bubanj* – “velika glava”.

Naravno, s obzirom na značenje frazeme, razlozi za upotrebu imenice *bubanj* sasvim su jasni. Neuobičajena je jedino njena funkcija – funkcija člana s kojim se vrši poređenje.

Imenička frazema *glava kao/ko bambus* ne izriče intenzitet svojstva nego stanja (značenje “imati jaku glavobolju”) te stoga i nema ocjensku funkciju.

Glagolske frazeme koje izriču intenzitet stanja vrlo su rijetke. Jedna od zabilježenih u vlastitome istraživačkom korpusu jeste *puknuti kao/ko tromblon* – “zaljubiti se”. Glagol *puknuti* u žargonskoj funkciji ima značenje “neuravnoteženo se ponašati”. Ovakvo ponašanje uzrokovano je zaljubljenošću, a na intenzitet navedenoga stanja upućuje poređenje sa tromblonom kada eksplodira. Dakle, i zaljubljenost se promatra kao svojevrsna eksplozija, eksplozija osjećaja, te se upotrebom pojma iz vojne terminologije za opis takvoga stanja postiže oneobičenje frazeme.

Iz razmatranih primjera može se izvesti zaključak da se u razgovornome jeziku ekspresivnost često zasniva na upotrebi neočekivanih pojmova u funkciji člana B. Ovaj je postupak u skladu sa težnjom ka jezičkoj kreativnosti, koja je razgovornome jeziku svojstvena.

2. Poredbene frazeme koje specificiraju, odnosno modificiraju radnju s lijeve strane poredbene konstrukcije uglavnom imaju glagol.

Neke od njih su općepoznate:

– *čekati nekoga/nešto kao/ko ozebao/ozebō sunce* – “željno iščekivati” koga/šta,

– *hodati kao/ko muha bez glave* – “hodati smeteno, bez cilja”,

– *pisati kao/ko svraka nogom* – “nečitko pisati”.

Navedene frazeme čuvaju denotativno značenje glagola s lijeve strane poredbene konstrukcije, zbog čega nosilac transponiranoga značenja postaje član iza poredbenoga veznika *kao/ko*, koji dobija prilošku funkciju. No, i među ovim frazemama ima razlike, a ona se odnosi na utemeljenost u stvarnosti izvedenih poređenja. Naime, prva je frazema nastala na osnovu realnoga poređenja, kojim se ukazuje na važnost iščekivane osobe ili događaja za subjekta spomenute radnje. S druge strane, posljednje frazeme, s riječima *zoonimima* u svome sastavu, nemaju osnov u životnoj pojavnosti, što im pridaje dodatnu ekspresivnost.

Interesantan je primjer frazeme *raditi kao/ko crnac*, u značenju: “narporno raditi, obično bez priznanja”, koja ima osnov u prošlosti, u vremenu kada je crnačka radna snaga bila nepriznata i iskorištavana. Ekspresivnost ove frazeme proistječe iz njene upotrebe u sadašnjem vremenu.

Da frazeme na mjestu jednoga člana mogu imati dva ili više invarijantnih oblika, potvrđuje frazema *vući se kao/ko pometinal/mrtvo puhalo* – “sporo, lijeno se kretati, ići”. U ovoj frazemi polazište za izvođenje novoga značenja jesu sintagma *mrtvo puhalo* i imenica *pometina*, koje označavaju tromu, lijenu osobu. Značenje frazeme “sporo, lijeno se kretati, ići” potencirano je i upotrebom glagola *vući se*, koji vrlo slikovito predočava način kretanja određene osobe.

Način na koji se nešto obavlja vrlo je često predmet (negativnoga) ocjenjivanja, kao, npr., u pejorativno intoniranoj frazemi *razvući kao/ko teraviju*. Njom se ukazuje na sporost u vršenju neke radnje, za šta je izvorište imenica *teravija*. Naime, teravija je dio religioznoga rituala muslimana, čije je izvorno ime *teravih-namaz*, tj. namaz sa odmorima, predahom, što implicira njegovo duže trajanje. Upravo je ta odlika teravih-namaza i bila dominantna u izvođenju pejorativnoga značenja – “veoma sporo i dugo obavljati neku aktivnost”. Ovaj primjer pokazuje kako situacije i iskustva iz svakodnevnoga života vrlo često motiviraju nastanak novih frazema (više o tome u: Šehović, 2005:109–115).

No, sa semantičkoga i stilističkog stanovišta najzanimljiviji je primjer frazeme *pući kao/ko livada* – “početi se neuravnoteženo ponašati”. Razloge ovome podjednako treba tražiti u semantici glagola *pući* ali i u upotrebi

imenice *livada*. Glagol *pući* je žargonizam, čije značenje “početi pokazivati mentalnu nestabilnost” nastaje kao rezultat svakodnevnoga suočavanja sa stresnim situacijama. Denotativno značenje ovoga glagola je: “slomiti se, prelomiti se”, što je u navedenoj frazemi vrlo slikovito primijenjeno na čovjeka – čovjek se, dakle, slama pod teretom svakodnevnoga stresa. Izrazita metaforičnost upotrijebljenoga glagola žargonizma nesumnjiva je, te ona doprinosi i metaforičnosti frazeme. No, tome se dodaje i poređenje s livadom, i to u vrijeme suše – kada je zemlja ispucala. Time se u poredbeni odnos dovode dva pojma u kojima je, za značenje frazeme, najvažniji njihov kvantitet. Izrazita ekspresivnost ove frazeme upravo i proistječe iz dvoslojnosti značenja njenih sastavnih komponenata.

Poređenje tipa comparatio jeste takvo poređenje u kojem se zajedničko svojstvo realizira u nejednakome stepenu. Dakle, postoji zajednička osobina dvaju pojmova, ali ona u njima nije jednako prisutna. Međutim, u vlastitome istraživačkom korpusu nisu zabilježeni primjeri poredbenih frazema u čijoj je osnovi poređenje tipa comparatio, zbog čega ono nije ni analizirano.

3.3.6.5. Kontrast u frazemama

Frazeme razgovornoga jezika vrlo često su zasnovane i na **kontrastu**, “figuri govora”, koja “nastaje gdje se dvije naporedne predodžbe, koje su postavljene, dovode u svezu kao podređene trećoj...” (Simeon, 1969:698). U novijim klasifikacijama figure bazirane na kontrastu smatraju se *semantičkim figurama u užem smislu*, a među njima se izdvajaju *antiteza*, *oksimoron* i *paradoks* (Katnić-Bakaršić, 2001:330).

U razgovornim frazemama nesumnjivo je najčešća figura **antiteza**, koja se ponegdje smatra sinonimnom s kontrastom (Simeon, 1969:81). Naime, u njoj se ekspliciraju suprotni pojmovi, čime se postiže kontrastno opažanje. Kako se u razgovornim frazemama kontrastiraju zaista neočekivani pojmovi, ovo je opažanje vrlo ekspresivno. To potvrđuju sljedeći primjeri:

- *svisnuti od sreće* – “biti veoma sretan”,
- *grob slatke duše* – “dobar ali ružan muškarac”.

U prvoj frazemi izvršena je zamjena uobičajene lekseme *jed*¹³⁴ leksemom *sreća*, čime se postiže efekat iznevjerenoga očekivanja i, posljedično, velika ekspresivnost.

¹³⁴ U *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* J. Matešića ova je frazema navedena u obliku: *svisnuti od jada* – “jako se ljutiti, biti vrlo ljut, žestiti se, razljutiti se” (Matešić, 1982:209).

U drugoj frazemi antonimija se zasniva na sukobljavanju forme (ružan) i suštine (dobar) promatrane osobe. Za označavanje neugledne fizičke vanjštine upotrijebljena je leksema *grob*, budući da je njen asocijativni spektar izrazito negativno obilježen, što je iskorišteno u formiranju žargonskoga značenja – “ružna osoba”. S druge strane, sintagmom *slatka duša*, u kojoj obje lekseme imaju pozitivnu konotaciju, označena je suština – dobrotu ocjenjivanoga muškarca. Na kraju se dobija imenska sintagma, koja, na vrlo ekspresivan način, izriče subjektivno opažanje.

Dakle, može se izvesti zaključak da su u frazeologiji razgovornoga jezika veoma frekventne dvije semantičke figure – poređenje (semantička figura u širem smislu riječi) i antiteza (semantička figura u užem smislu riječi). Njihova je ekspresivnost vrlo često zasnovana na efektu iznevjerenoga očekivanja, postignutog upotrebom neočekivanih leksema u sastavu frazeme.

3.4. Zaključak

U radu je analizirana leksika razgovornoga bosanskog jezika. U tu svrhu prikupljen je vlastiti rječnički korpus, na osnovu kojeg su izvedeni sljedeći zaključci:

I

1. Razgovorni jezik, obimom realizacije, zasigurno zauzima najdominantnije mjesto u svakome društvu.

2. Na fonetsko-fonološkome nivou, u razgovornome jeziku česte su elizije glasova, asimilacije i centralizacije vokala, metateze, te odstupanja od standardne ortoepske norme. Ova se odstupanja, prije svega, odnose na neinicijalni položaj silaznih akcenata i na vrste akcenata u leksemama sa izvršenom zamjenom jata. Osim toga, u sarajevskoj urbanoj sredini, afrikatski parovi *č-ć*, *dž-đ* svode se na jedan glas, obično umekšane artikulacijske vrijednosti. No, postoji i druga mogućnost, iako rjeđa – izgovor samo tvrdoga suglasnika iz ovih parova.

Česte su i promjene intonacije, afektiranje i sl.

3. Na morfološkom nivou, izrazito je visok procenat prisustva glagola, naročito kada se poredi sa naučnim i administrativno-pravnim stilom kao imeničkim. No, to ne implicira da je broj glagola veći od broja imenica. Čak i analiza urađena na osnovu vlastitoga rječničkog korpusa, nevelikoga obimom, pokazuje blagu brojčanu premoć imenica u odnosu na glagole:

772 imenice (48,07%) : 696 glagola (43,34%). Stoga se konstatacija da je razgovorni stil glagolski može prihvatiti samo na planu njegove relacije prema funkcionalnim stilovima koji slove kao imenički.

Sinkopirane su imenice (kilogram > *kilo*) rezultat djelovanja zakona jezičke ekonomije. Na isti se način može objasniti češća upotreba krnjega perfekta, futura I (u odnosu prema futuru II) i potencijala I (u odnosu prema potencijalu II). Od glagolskih oblika frekventni su i prezent, imperativ, te prohibitivni i eksklamativni infinitiv. Glagol *trebati* se javlja u ličnim formama.

Instrumental sredstva, gotovo redovno, upotrebljava se sa prijedlogom *s*: Ne volim se voziti *s tramvajem*.

Pridjevi određenoga vida frekventniji su od pridjeva neodređenoga vida, a vrlo su zastupljeni i *pojačajni pridjevi*, ponegdje nazvani *apsolutnim superlativom*: Kupila sam nov novcat motor.

Pridjevi mogu biti supstantivizirani, i pri tome:

– mogu zadržati oblik i značenje, a preuzeti službu imenice: Nemoj mi više *šuplje* (< šuplje priče = besmislene priče);

– mogu zadržati oblik, a promijeniti značenje i službu iz standardnoga jezika: Moj *stari* je, fakat, razuman čovjek;

– mogu promijeniti i oblik i postati imenice: U *komercijali* (= komercijalnome autobusu) nikad nema gužve.

Također, supstantivizirane mogu biti i zamjenice: *onaj moj*.

Brojevi *dva, tri, četiri* su indeklinabilni.

U razgovornome jeziku vrlo su brojne riječce, pretežno u funkciji poštapalica. One se smatraju tipičnim markerima razgovornoga jezika, što je svojstvo i *ekspletiva*: *molim, je li i sl.*

4. Na sintaksičkome nivou, razgovornome jeziku svojstvene su inverzija i eliptičnost, proistekle iz spontanosti, neplaniranosti i nepripremljenosti svakodnevnoga govora, tj. iz njegovih ekstralingvističkih osobina.

Distinktivnim obilježjem razgovornoga stila, u odnosu na ostale stilove, smatraju se konsituativni iskazi, sačinjeni od verbaliziranoga i neverbaliziranog dijela.

Brojne su brahilogijske konstrukcije metonimijskoga tipa, nastale iz težnje ka ekonomičnosti govora: *pojesti tanjir*.

Za razgovorni jezik tipične su konstrukcije: *bez + da + prezent (bez da progovori)* i *za + infinitiv* (Ima mnogo *za raditi*), kao i pragmatički dativ: Šta *mi* radiš?

Treba istaći i jednu veoma rasprostranjenu pojavu u savremenome razgovornom jeziku koja se odnosi na asindetsko povezivanje dviju ili

više imenica u nazivima ustanova, organizacija i sl., npr. *Sarajevo film festival*.

II

1. Leksika je sistem komplementaran gramatici, ali, za razliku od nje, podložan brzim promjenama na planu strukture, što je osnovni razlog za dugu tradiciju njegova zanemarivanja.

2. Leksika razgovornoga jezika funkcionalno je adekvatna njegovim potrebama, zbog čega nijedan njen segment ne smije biti proskribiran.

3. Leksika razgovornoga jezika podijeljena je u dvije osnovne grupe – neutralnu i markiranu, a ova u pet tematskih blokova:

- pasivna leksika (arhaizmi, neologizmi),
- leksika ograničene upotrebe (žargonizmi),
- leksika neizravnoga imenovanja stvari i pojava (eufemizmi) i izravnoga imenovanja (tabu-riječi),
- emocionalno-ekspresivna leksika (hipokoristici, pejorativi, uzvici),
- frazeme.

4. a) *Arhaizmi i neologizmi* čine pasivnu leksiku jednoga jezika, što je njihovo zajedničko svojstvo, no shvaćeno s različitih pozicija: arhaizmi su obilježeni zanemarenošću u upotrebi a neologizmi tek započetom upotrebom.

b) Radi razrješenja terminoloških nedoumica, predložimo podjelu na *historizme i arhaizme*, koji se dalje dijele na formalne i značenjske arhaizme. Termin *zastarjela riječ* smatra se sinonimnim s terminom *arhaizam*, kojem se daje prednost zbog njegove sintetičke forme.

Upotreba ovih leksema u razgovornome jeziku uvijek je obilježena.

c) *Neologizmi* su podijeljeni u tri grupe: *formalni i značenjski neologizmi: isprintati* – “odštampati na štampaču”; *formalni neologizmi: menadžment* – “rukovođenje, upravljanje”; i *značenjski neologizmi: strašan* – “odličan, izvrstan”.

d) Status određene lekseme kao arhaizma ili neologizma ne može biti smatran definitivnim, budući da se arhaizmi mogu početi nanovo upotrebljavati, dok neologizmi, učestalom upotrebom, mogu postati sastavni elementi standardnoga jezika. To govori u prilog tezi da je jezik sklon stalnim promjenama, naročito na planu leksike.

5. *Žargonizmi* se ubrajaju u leksiku ograničene upotrebe budući da su karakteristični za govor pretežno mlađe, urbane populacije i za neformalne situacije. Odlikuju se kreativnošću i slikovitošću, ali i velikom promjenljivošću, koja je ujedno i glavni uzrok da dugo vremena nisu ozbiljnije proučavani.

Međutim, žargonizmi su za lingvistička proučavanja interesantni i sa tvorbenoga aspekta. Naime, u savremenome jeziku najplodniji tvorbeni način je sufiksalna tvorba, a unutar nje u razgovornome jeziku značajna su dva tvorbenoga procesa – univerbacija i žargonizacija, kojima se vrši ekspresivizacija njima obuhvaćene leksike. Međutim, univerbi doprinose i pojačanoj ekonomičnosti jezičkog izražavanja. Među univerbima najviše je imeničkih, i to sa sljedećim sufiksima: -ak/-jak (*petak*, *crnjak*), -aš (*dizelaš*), -ac (*senilac*), -ić (*minić*), -ka (*civilka*), -ica (*minica*), -ko (*glupko*), -aner (*fizikaner*), -son (*glupson*), od kojih posljednja dva ne čine sastavni dio sufiksa standardnoga jezika. Broj glagolskih univerba znatno je manji kada se poredi sa imeničkim univerbima. Oni se najčešće izvode sufiksima -ira- (*šupljirati*) i -isa- (*majmunisati se*). Tvorbeni formanti mogu postati nosioci specifične žargonske obojenosti, obično bez učešća osnove u tome, što se naziva žargonizacijom. U ovom procesu sudjeluju sljedeći sufiksi: -ić (*narkić*), -os (*narkos*), -s (*faks*), -enzi (*dekenzi*). Razlika između ovih primjera i univerba ogleda se u tome da li je polazište jedna riječ ili višečlana (najmanje dvočlana) konstrukcija.

Osim sufiksalne tvorbe, postoje i drugi načini nastanka žargonizama: metateza, igra riječi, promjena značenja riječi metaforizacijom, apelativizacija, preuzimanje riječi iz stranih jezika, skraćivanje, slivanje dviju riječi ili njihovih dijelova u novu cjelinu.

6. Zanemarenošću u lingvističkim proučavanjima žargonizmima su bliski *vulgarizmi*, *opsceni izrazi* i *psovke*. Osnovni razlog takve prakse jest da su to lekseme koje odnos prema stvarnosti izriču direktno, što je u suprotnosti sa uobičajenim shvatanjem pristojnoga ponašanja. Osim toga, one se javljaju u govoru svih društvenih slojeva i starosnih grupa, iako, u većoj mjeri, među prijateljima i poznanicima nego među nepoznatim osobama. Tim svojstvima one se nameću kao predmet lingvističkoga istraživanja.

7. *Eufemizmi* se ublaženim i neizravnim imenovanjem društveno neugodnih pojava i pojmova suprotstavljaju vulgarizmima, opscenim izrazima i psovkama. Iz te indirektnosti, nesvojstvene razgovornome jeziku, i proistječe njihova markiranost, budući da razgovorni jezik odlikuje težnja ka konkretnosti.

Također, za razliku od svih dosad spominjanih leksema, koje su inherentnoekspresivne, eufemizmi spadaju u kontekstnoekspresivnu leksiku, što je njihova *differentia specifica*. Kada za razumijevanje njihova značenja nije potreban kontekst, to su, u najvećem broju slučajeva, eufemizmi frazeme, i u tom slučaju oni su inherentnoekspresivni.

Eufemizmom se često neopravdano smatra i *litota*, iako se oboje mogu svrstati pod *antifrazu*, stilsku figuru kojom se smisao riječi ublažava davanjem suprotnoga imena od onoga što pojam znači: *srećković* – “osoba kojoj se dešavaju loše stvari”.

8. a) Emocionalno-ekspresivna leksika je sva leksika koja čini polje osjećanja kao leksika kojom se izražavaju emocije, iz čega proizlazi subjektivnost govornikova stava prema objektu ocjene. U ovome radu, kao njihovi predstavnici, isključivo se proučavaju hipokoristici, pejorativi i uzvici.

b) *Hipokoristici* izražavaju pozitivan stav govornika prema promatranoj pojavi ili osobi. Stoga među hipokoristicima značajno mjesto pripada riječima za srodnike, koje su više frekventne no brojne: *babi*, *babone*, *mami*, *mamko* i sl. Da je pozitivnost stava najvažnije svojstvo hipokoristika, potvrđuju upravo oni hipokoristici kojima se, npr., iskazuju nečije negativne fizičke odlike: *mršavica* – “mršava ženska osoba” ili karakterne crte: *srki* – “nervozna, usplahirena osoba”. Ova vrsta hipokoristika stilistički je zanimljivija od hipokoristika kojima je i osnovno značenje pozitivno: *slatkica* – “ženska osoba privlačnoga izgleda”.

U razgovornome jeziku sufixi za tvorbu hipokoristika mogu se podijeliti u dvije grupe – standardni: -a (*buca*), -e (*mače*), -o (*buco*), -ko (*mamko*); i nestandardni: -i (*babi*), -one (*babone*).

c) Od hipokoristika, znatno su brojniji *pejorativi*, riječi kojima se izražava negativan stav prema objektu ocjene. Upravo su taj stav i način na koji je negativno značenje postignuto (poređenjem sa određenim osobama, predmetima ili pojavama) osnov njihove markiranosti.

Najveći broj pejorativa tiče se negativne procjene nečijega fizičkog izgleda, koji je u savremenome društvu veoma bitan. Negativno se procjenjuju: općenito neprivlačan izgled, mršavost, debljina, pojedini dijelovi tijela, čak i nošenje naočala. Pejorativi ovoga tipa uglavnom nastaju na bazi poređenja po sličnosti, npr., mršava osoba se poredi sa čačalicom, iglom, kosturom, ofingerom, štangom i vješalicom.

Ipak, pejorativno se imenuju, uz negativne fizičke karakteristike, i negativne pojave u karakteru i ponašanju, npr., nezanimljiva osoba je: *ćumuruša*, *davež*, *gnjavorator*, *pegla*, *tegoba*.

Najveći broj pejorativa čine imenice i glagoli, rjeđe pridjevi.

Osim poređenja po sličnosti, pejorativno se značenje često izriče i sinegdomom: *papak* – “osoba koja se ne zna ponašati, bez manira i stila”, i metaforom, čiji je doprinos slikovitosti iskazanoga velik, a upravo je slikovitost jedna od osnovnih težnji razgovornoga jezika. Veliki je broj tzv. animalnih metafora, sa riječima zoonimima u ulozi centralnoga člana: *miš*

– “plašljiva osoba, kukavica”. Zanimljivo je i da se nazivi određenih profesija kao pejorativi često pojavljuju u metaforičkoj upotrebi: *filozof, glumac, grobar*. Markiranost ovih leksema izvire iz njihova izmijenjenoga denotativnog značenja.

U istraživanje pejorativa obavezno treba uključiti problem funkcije i značenja determinatora *jedan, jedna, jedno*, zbog velike učestalosti njegova pojavljivanja uz pejorative: *Balavice jedna!* Funkcija ovoga determinatora jest izricanje empatije prema objektu ocjene, a, rjeđe, on može pridati negativnu konotaciju i izvorno nepejorativnim leksemama (Ti si *jedan mozak!* u značenju: Ti si *glup*.)

d) Hipokoristici i pejorativi su međusobno suprotstavljeni vrstom govornikova stava prema objektu subjektivne ocjene. Generalno, može se reći da je pozitivan stav odlika hipokoristika a negativan pejorativa.

e) *Uzvici* su jedina vrsta riječi sa primarnom funkcijom izražavanja emocija. Afiksacija im nije svojstvena, sintaksički su nezavisni, a ubrajaju se u inherentnoekspresivnu leksiku. Osim toga, vrlo su frekventni u razgovornome jeziku.

Uzvici se, u okvirima rada, dijele u dvije grupe – uzvici koji izražavaju emocije (eksklamacije, ekspresivni znaci): *jao, uh, oh, ah*, i uzvici za doziivanje i poticanje (podsticajni znaci): *mac, šic, pis, hej*.

Prva grupa uzvika vrlo je česta u razgovornome jeziku, budući da svaki od njih može izraziti različite emocije. Pravilno razumijevanje njima iskazane emocije omogućeno je poznavanjem situativnoga konteksta. Upotrebom ovih uzvika pojačava se ekspresivnost govora.

Uzvicima za dozivanje i poticanje, bez obzira na neslaganja u vezi sa ovim, može se obraćati i ljudima i životinjama. Većina uzvika za obraćanje ljudima ima fatičku funkciju, tj. oni služe uspostavljanju kontakta s drugim osobama: *Hej*, Jasna, gdje si krenula? Kada se uzvici za obraćanje životinjama upotrebljavaju za obraćanje ljudima, oni su izrazito sniženo markirani: *Šic*, od mene, konju jedan!

Često je nejasan i status *pozdrava*, koji se smatraju vrstom obraćanja. Kako ispred pozdrava može doći uzvik (*O, čao*, pa gdje si ti?) i kako se u jednoj rečenici dva pozdrava ne mogu naći u kontaktnome položaju a da ne naruše njenu strukturu, pozdrave treba razdvajati od uzvika.

Onomatopeja je tradicionalni termin za uzvike kojima se oponašaju glasovi iz prirode: *av-av, buć*, ali i neartikulirani glasovi koje čovjek ispušta u određenim prilikama: *mhm, hm, eh*. Mi uvodimo termin *onomatopeizam* radi terminološkoga ujednačavanja naziva u ovome radu. Potom se

uzvici i onomatopeizmi razdvajaju, u čemu je polazni kriterij bila definicija uzvika:

- uzvici izriču emocije, što se ne postiže oponašanjem glasova iz prirode;
- onomatopeizmima je, za razliku od uzvika, afiksacija poznata: *buć* – *bućnuti*, *mljac* – *mljacnuti*, *tres* – *tresnuti*;
- dok su uzvici sintaksički nezavisni, onomatopeizmi u rečenici mogu imati različite funkcije, najčešće funkciju predikata: Krenuo je prema njemu podignutih pesnica i *tres* po nosu.

Onomatopeizmi doprinose slikovitosti i ekspresivnosti izrečenoga. Time se ostvaruje jezička kreativnost, jedna od dviju osnovnih tendencija razgovornoga jezika, zbog čega oni zaslužuju obavezno mjesto u njegovu proučavanju.

9. Minimalnom jedinicom frazeologije u ovome radu smatra se veza dviju autosemantičnih riječi sa transponiranim značenjem.

Posebna istraživačka pažnja posvećena je *poredbenim frazemama*, tj. frazemama u kojima je realizirano poređenje. U zavisnosti od stepena realizacije zajedničkoga svojstva dvaju relata (relata A i B), razlikuju se dvije vrste poređenja – poređenje tipa simile, kada je zajedničko svojstvo podjednako realizirano u oba relata, i poređenje tipa comparatio, kada se zajedničko svojstvo realizira u nejednakome stepenu.

Poredbene konstrukcije tipa simile imaju strukturu u kojoj je jedan član prepoznatljivih osobina, na osnovu čega se vrši semantičko približavanje dvaju različitih relata. Te osobine su u razgovornome jeziku često hiperbolizirane: *prsti kao/ko čevapi* – “kratki i veoma debeli prsti”. Gramatički indikator ovih konstrukcija je poredbeni veznik *kao*. U priloženome frazeološkom rječniku isključivo su zastupljeni primjeri prvoga tipa poređenja. U njihovoj analizi, primijenjena je shema: A kao B, gdje je lijeva strana smatrana markiranom. A isključivo označava člana s lijeve strane poredbene konstrukcije, a B člana iza poredbenoga veznika *kao*. Član A je dvovrstan, budući da se u njegovoj poziciji mogu realizirati:

- relat izražen imenicom ili glagolom, kada nije navedeno zajedničko svojstvo članova A i B: *prsti kao/ko čevapi*, *razvući kao/ko teraviju*;
- relat izražen pridjevom, kada je naveden *tertium comparationis*, u poziciji člana A, i član B: *bijel kao/ko travnički sir*.

U prvome slučaju nije ekspliciran *tertium comparationis*, a u drugome predmet koji se poredi, no prisustvo drugih dviju komponenata ovoga semantičkog trougla olakšava njihovo prepoznavanje.

Poredbene frazeme bez člana ispred poredbenoga veznika *kao* nisu izostavljene iz razmatranja, budući da neeksplicirani član nužno postoji.

Poredbene konstrukcije tipa simile imaju dvije osnovne funkcije – izraziti intenzitet svojstva, stanja ili radnje i specificirati, modificirati radnju ili stanje.

Poredbene frazeme, naročito pridjevske i imeničke, češće imaju prvu funkciju. Svojom brojnošću ističu se *pridjevske frazeme*. One imaju ocjensko značenje, a zanimljive su zbog načina na koji ga ostvaruju. Najčešći je postupak poređenje po sličnosti. Kao član B obično služi stvarna pojava, biće ili predmet, prepoznatljivih osobina: *opasan kao/ko struja* – “veoma opasan”. Ponekad poređenje nije zasnovano na logičkim kriterijima: *lud kao/ko struja* – “veoma zanimljiv, interesantan”. Upravo su ove frazeme vrlo ekspresivne, budući da je izvedeno poređenje nemotivirano i, vrlo često, apsurdno.

Imeničke frazeme koje izriču intenzitet svojstva također su sa jakom ocjenskom komponentom. I one mogu imati realnu osnovu za poređenje: *oči kao/ko fildžani* – “krupne oči”. No, u velikome broju ovakvih primjera, upotreba pojma na mjestu člana B (predmet s kojim se poredi) vrlo je neobičajena.

Glagolske frazeme koje izriču intenzitet stanja vrlo su rijetke, te smo u istraživačkome korpusu pronašli samo jednu potvrdu: *puknuti kao/ko tromblon* – “zaljubiti se”.

Dakle, u razgovornome jeziku se ekspresivnost frazema često zasniva na neočekivanoj upotrebi pojmova u funkciji člana B, čime se postiže začudnost. To je u skladu i sa težnjom ka jezičkoj kreativnosti, karakterističnoj za razgovorni jezik.

Glagolske frazeme češće specificiraju, modificiraju radnju ili stanje, a u njihovu se sastavu nerijetko pojavljuju riječi zoonimi. Frazeme ovoga tipa obično nemaju osnov u životnoj pojavnosti: *pisati kao/ko svraka nogom* – “nečitko pisati”.

Situacije i iskustva iz svakodnevnoga života vrlo često motiviraju nastanak novih frazema, kao npr.: *razvući kao/ko teraviju* – “sporo i dugo obavljati neku aktivnost”.

Osim poređenja (semantičke figure u širem smislu riječi), u frazeologiji razgovornoga jezika vrlo je frekventna i antiteza (semantička figura u užem smislu riječi). Njom se, u okviru jedne frazeme, ekspliciraju suprotni pojmovi: *svisnuti od sreće* – “biti veoma sretan”, vrlo često neočekivani.

Frazeme kao inherentnoekspresivna leksika mogu doprinijeti ekspresivnosti izražavanja, jednom od osnovnih ciljeva razgovornoga jezika. Osim toga, u njihovu sastavu pojavljuju se i žargonizmi, neologizmi i sl.,

zbog čega se one obavezno moraju proučavati i u okvirima razgovornoga a ne samo književnoumjetničkoga stila kakva je bila dosadašnja praksa.

3.5. Prilozi

3.5.1. Rječnik (uvodni dio)

3.5.1.1. Uvodna metodološka objašnjenja

Prikupljeni rječnički korpus podijeljen je u dvije cjeline – rječnik leksema i frazeološki rječnik – prvenstveno radi preglednosti i sistematičnosti analizirane građe. Stoga su frazeme izdvojene u zasebnu cjelinu, što je omogućilo navođenje svih frazeoloških odrednica koje se u njima pojavljuju. Značenje frazeme eksplicirano je pod frazeološkom odrednicom koja je strukturna dominantna.

U rječniku leksema imenice se označavaju samo prema rodu, dakle, uz imenicu stoji jedna od triju oznaka: m. r.; ž. r. ili s. r., a glagoli se navode u infinitivu (uobičajena citatna forma glagola u rječnicima), te se iz tih razloga pojavljuje isključivo ta oznaka: inf.

3.5.1.2. Kako se služiti frazeološkim rječnikom

I

U priloženome frazeološkom rječniku prihvaćen je princip obrade građe primijenjen u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* J. Matešića. Odlučujući razlog za navedeni postupak bila je sistematičnost u obradi građe, u kojoj se poštuju sljedeći principi:

– ponaosob se navode sve komponente određene frazeme osim prijedloga i veznika, što podrazumijeva da je broj navođenja frazeme određen brojem njenih sastavnih dijelova;

– u navođenju frazema poštuje se abecedni red;

– obrada frazeme slijedi pod samo jednom komponentom a koja je to komponenta određuje se na osnovu sljedećih pravila:

1. U frazemama koje sadrže imenicu obrada je pod njenom natuknicom:

dobro do bola

BOL,

zgnječena borovnica

BOROVNICA.

Ukoliko se pojavljuju dvije ili više imenica, obrada se uvijek vrši pod prvom od njih:¹³⁵

<i>drvo za vješanje</i>	DRVO,
<i>pogled kuhane ribe</i>	POGLED.

2. U slučaju odsustva imenice u frazemi, obrada slijedi pod pridjevom, naravno, ukoliko ga navedena frazema sadrži:

<i>biti donji</i>	DONJI,
<i>biti go</i>	GO.

3. Kada se u frazemi ne pojavljuju ni imenica ni pridjev, obrada se vrši pod glagolom:

<i>ne biti odavde</i>	BITI,
<i>ne biti sav svoj</i>	BITI.

4. Ukoliko se u frazemi ne javlja nijedna od gore navedenih vrsta riječi (imenica, pridjev, glagol), obrada se vrši pod prilogom:

<i>navrat-nanos</i> ¹³⁶	NAVRAT.
------------------------------------	----------------

5. Kada u frazemi nema ni priloga, obrada se vrši pod zamjenicom:

<i>ko ni sebi ni svome</i>	SE (SEBE).
----------------------------	-------------------

6. Još jedna mogućnost jest kada se u frazemi pojavi broj, pod kojim se, u odsustvu drugih, spomenutih vrsta riječi, vrši obrada navedene frazeme. U korpusu nismo našli potvrdu za navedeni slučaj, ali je nesumnjivo njegovo postojanje, što potvrđuje i primjer iz rječnika J. Matešića:

<i>ni pet ni šest</i>	PET (Matešić, 1982:463).
-----------------------	---------------------------------

Posebnu grupu čine **frazeme poredbenoga tipa**. Iako J. Matešić tvrdi da obrada natuknice u ovakvim frazemama slijedi pod riječju što dolazi poslije poredbenoga znaka (Matešić, 1982:VIII), on, u ovoj kategoriji, navodi primjer frazeme

<i>jesti da se sve praši</i>	PRAŠITI SE,
------------------------------	--------------------

koja na prvi pogled osporava navedeni princip. Međutim, upravo ovaj primjer još jednom potvrđuje maloprijašnja, strogo određena pravila o odabiru komponente pod kojom se vrši obrada frazeme. Dakle, prilikom

¹³⁵ U slučaju pojave u jednoj frazemi više leksema koje pripadaju istoj vrsti riječi, vrijedi navedeni princip, tj., obrada se vrši pod prvom od njih.

¹³⁶ Iako je ovo polusloženica, ona se sastoji od dvaju priloga, samostalnih značenja, zbog čega smo se opredijelili za to da ih promatramo kao frazemu.

obrade frazeme, imenica u njenu sastavu ima prednost u odnosu na ostale vrste riječi; u odsustvu imenice u toj funkciji “privilegirani” su pridjevi itd. Stoga je u ovoj frazemi “privilegirani” glagol kao dominantna komponenta. Kako navedena pravila funkcioniraju u frazemama poredbenoga tipa, pokazuju sljedeći primjeri:

<i>prsti kao/ko ćevapi</i>	ĆEVAPI
<i>voljeti nekoga kao/ko Bajro mater</i>	BAJRO
<i>bijel kao/ko travnički sir</i>	SIR
<i>kao/ko da te veš-mašina izbacila</i>	VEŠ-MAŠINA
<i>noge kao/ko u rode</i>	RODA

Primjena gore spomenutih pravila i u slučaju frazema poredbenoga tipa opravdana je zahtjevom za preglednošću i sistematičnošću građe, što je i ostvareno.

Komponente frazeme otisnute su velikim slovima, boldom, dok su frazeme štampane malim slovima. Analiza značenja frazeme slijedi pod natuknicom kojoj prethodi oznaka v. (vidi), a natuknica je štampana velikim slovima. Sve je bilježeno u italiku:

BACITI

baciti zent v. ZENT

Rekcija se ne smatra čvrstim članom frazeme, budući da poziciju objekta mogu popunjavati različite komponente: *biti smrt* nekome (meni, tebi i sl.) nešto (učiti, raditi i sl.). Stoga se ona navodi ali ne u italiku no u normalu:

voljeti nekoga kao/ko Bajro mater.

Primjeri glagolskoga pridjeva radnog u muškome rodu i poredbenoga veznika *kao* bilježeni su dvojako: sa izvršenom asimilacijom i sažimanjem vokala: dok bi *rekō* keks, lupati *ko* Maksim po diviziji, i bez njih: dok bi *rekaō* keks, lupati *kao* Maksim po diviziji. Ovakav postupak primijenjen je radi istinitoga bilježenja stanja u razgovornome bosanskom jeziku, u kojem su primjeri prvoga tipa nesumnjivo znatno zastupljeniji, ali ne i jedini mogući. Činjenica da su primjeri drugoga tipa vrlo rijetki ne opravdava njihovo potpuno zanemarivanje. Osim toga, u razgovornome jeziku određenih govornika moguća je upotreba obiju formi, čak i u jednoj frazemi, navedenoj u dvjema prilikama. Stoga se u rječniku naporedo navode obje forme, bez obzira na njihovu nejednaku učestalost.

II

Od pravila distribucije akcenata standardnoga bosanskog jezika odstupilo se u dva slučaja:

1. Nije dosljedno izvršeno prenošenje silaznih akcenata na proklitiku: *pàsti ù vodu* i *pàsti u vòdu*.

2. Također, odstupilo se, i to potpuno, od novoštokavskoga akcentiranja leksema sa izvršenom zamjenom jata, i to na sljedeći način:

– Na mjestu ekavskoga / u ijekavskome se izgovoru javlja standardizirani \ na drugome slogu dvosložne zamjene jata. Međutim, u rječniku je na istome mjestu bilježen /: *bijéсан* (*bijéсан kao/ko rís*).

– Na mjestu ekavskoga ^ u ijekavskome izgovoru se javlja standardni “ na prvom slogu dvosložne zamjene jata. U rječniku je sačuvan neizmijenjen akcent na drugome slogu dvosložne zamjene jata (^): *bijêl* (*bijêl kao/ko trâvničkî sîr*).

Dakle, radi što realnijeg i preciznijeg bilježenja stanja u svakodnevnoj komunikaciji, u radu na rječniku poštovala se izgovorna “norma” razgovornoga bosanskog jezika.

3.5.1.3. Skraćenice u rječniku

ar.	arapski
arh.	arhaizam
dijal.	dijalektizam
ekspr.	ekspresivno
em.-ekspr.	emocionalno-ekspresivna leksika
engl.	engleski
erot.	erotonim
eufem.	eufemizam
fam.	familijarno
fig.	figurativno (značenje)
gl. pridj. rad.	glagolski pridjev radni
grč.	grčki
hip.	hipokoristik
imp.	imperativ
inf.	infinitiv
ital.	italijanski
kol.	kolokvijalizam; kolokvijalno
m. r.	muški rod
mađ.	mađarski
meton.	metonimija

mn.	množina
neob.	neobično
neol.	neologizam
ngrč.	novogrčki
njem.	njemački
onom.	onomatopeizam
pej.	pejorativ
perz.	perzijski
pop.	populizam
potenc.	potencijalno
pren.	preneseno (značenje)
pridj.	pridjev
pril.	prilog
s. r.	srednji rod
stand.	standardno
šalj.	šaljivo
šatr.	šatrovački
šp.	španski
tur.	turski
v.	vidi
vulg.	vulgarizam
up.	upoređi
zb. im.	zbirna imenica
ž. r.	ženski rod
žarg.	žargonizam

3.5.2. Rječnik (građa)

A. Rječnik leksema

A

<i>àbriktoвати</i> - inf.; njem. <i>abrichten</i> ; ekspr.	dotjerati, dovesti u red
<i>àkrep</i> - m. r.; ar.; pej.	pren. ružna i mršava djevojka, odnosno žena; ters (u ob. gov.: Ljut kao akrep; za ružnu ženu - Jahić, 1999:89)
<i>àlkos</i> - m. r.; žarg.	alkoholičar
<i>Àmer</i> - m. r.; žarg.	Amerikanac
<i>amèričkī</i> - pridj., žarg. i neol.	originalan; kvalitetan
<i>Amèrika</i> - ž. r.; žarg.	mjesto blagostanja, materijalnoga bogatstva (Ma, mi smo za ostale istočne zemlje ranije bili Amerika.)
<i>anténa</i> - ž. r.; žarg.	čuperak u kosi
<i>àntifriz</i> - m. r., grč.-engl., žarg. i pej.	neuredna, loša frizura (sredstvo koje sprečava zaleđivanje mehanizama pri niskim temperaturama - Klaić, 1962:74)
<i>asfaltína</i> - ž. r.; žarg. i vulg.	ulična prostitutka
<i>astrònom</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja nosi naočale; (iron.) veoma pametna osoba
<i>aviòn</i> - m. r., žarg.	tjelesno privlačna osoba

B

<i>bàbī</i> - m. r.; fam., em.-ekspr. i hip.	otac
<i>bábo</i> - m. r.; perz.; fam.	otac (Jahić, 1999:100)
žarg. i neol.	čelnik, vođa neke grupe, glava grupe
<i>bàbōne</i> - m. r.; fam., em.-ekspr. i hip.	otac
<i>bàbuškica</i> - m. r.; fam., em.-ekspr. i hip.	otac
<i>bàcati se</i> - inf.; žarg. i neol.	pričati preduge priče, priče bez smisla

<i>bāhīl</i> - m. r.; ar.; žarg. i pej.	militava osoba (škrtac, tvrdica; zavidan - Jahić, 1999:102)
<i>baīldīsati se</i> - inf.; tur.; ekspr.	onesvijestiti se (Škaljić, 1979:113; Jahić, 1999:102)
<i>bāja</i> - m. r.	mangup
<i>bājka</i> - ž. r.; žarg.	izmišljotina, laž (Nemoj mi samo tvojih bajki.)
<i>balkóni</i> - m. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>balóni</i> - m. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>bālvani</i> - m. r., mn.; žarg. i pej.	debele noge (bālvan - za neotesana čovjeka - Jahić, 1999:106)
<i>bālzamovati se</i> - inf.; žarg.	puno popiti, opiti se
<i>baljézgati</i> - inf.; pej.	pričati gluposti; nepovezano pričati
<i>bandéra</i> - ž. r.; pej.	vrlo visoka osoba
<i>bānja</i> - ž. r.; kol.	pren. mjesto gdje je kome dobro, ugodno (dobro, ugodno - Jahić, 1999:107)
<i>báriti</i> - inf.; žarg.	nagovarati, pridobijati; udvarati se (nekoga za nešto ili u nešto uvjeravati, odobrovoljiti ga, izmoliti za nešto, također žarg. nastojanje da se osvoji djevojka, žena - Jahić, 1999:107)
<i>bātak</i> - m. r.; žarg. i vulg.	ženska noga
<i>belājsuz</i> - m. r.; žarg.	nesretnik
<i>benávit</i> - inf.; pej.	pričati gluposti (Jahić, 1999:115)
<i>béndžo</i> - m. r.; žarg.	automobil marke BMW
<i>bètōn</i> - m. r.; žarg. i neol.	stanje opijenosti alkoholom i drugim opijatima; pijana osoba; tjelesno privlačna osoba
<i>betonírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	prepiti se, opiti se
<i>bezbèli</i> - pril.; tur.-ar.; ekspr.	zaista (Jahić, 1999:117)
<i>bezvèznjāk</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	mладиć neprivlačna izgleda, mладиć koji se ocjenjuje bezveznim, bezvezan mладиć
žarg. i pej.	deplasiran čovjek
<i>bezveznjákovič</i> - m. r.; žarg. i pej.	čovjek bez utjecaja
<i>bībav</i> - pridj.; žarg.	mlohav (o osobi); kremast (o kolaču)
<i>bīflati</i> - inf.; žarg. i pej.	učiti; napamet učiti
<i>bīser</i> - m. r.; pej.	glupa osoba; glupost
	pren. dobra ideja, misao
<i>bīsērka</i> - ž. r.; žarg., neol. i pej.	glupa osoba; osoba sa (najčešće) lošim idejama (cvijeće - Jahić, 1999:120)
<i>Bjelòkapič</i> - m. r.; žarg. i neol.	stanovnik Bjelašnice
<i>blamírati</i> - inf.; žarg. i neol.	dovoditi u neugodnu situaciju
<i>blèhnuti</i> - inf.; ekspr.	zagledati se u nešto ili nekoga (široko otvorenih očiju gledati, zagledati, uprazno, glupavo - Jahić, 1999:121)
<i>bléhto</i> - m. r.; žarg. i pej.	priglupa osoba

<i>blèknuti</i> - inf.; dij. al.	udariti
<i>blèntav</i> - pridj.; žarg. i em.-eksp.	koji je neobična ali simpatična ponašanja (budalast, priglup; na svoju ruku, čaknut - Jahić, 1999:122)
<i>blénto</i> - m. r.; em.-eksp. i hip.	osoba neobična, ali simpatična ponašanja (blentav, glupav, na svoju ruku - Jahić, 1999:122)
<i>bôg</i> - m. r.; žarg. i neol.	uzor, osoba kojoj se dive (Ti si meni bog!)
<i>bogatúner</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	imućna osoba
<i>bòing</i> - m. r.; žarg.	zgodna djevojka
<i>bòjler</i> - m. r.; žarg. i neol.	velik stomak
<i>bolèsnik</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja pretjeruje u nečemu; budala
<i>bômba</i> - ž. r.; žarg.	seksipilna ženska osoba
<i>bòmbāš</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba sklona laganju, lažov
<i>bòs</i> - m. r.; engl.; žarg.	glavna osoba u nekome društvu
<i>bráda</i> - ž. r.; žarg.	muškarac s dugom bradom
žarg. i neol.	osoba velike vilice
<i>brìgati se</i> (imp. <i>nè brigāj se!</i>) - inf.; žarg.	brinuti se
<i>brìjati</i> - inf.; žarg. i neol.	zabavljati se
<i>brìsati</i> (imp. <i>brìši!</i>) - inf.; žarg.	skloniti se, udaljiti se odnekle
<i>bríz</i> - m. r.; žarg. i neol.	primitivac, neotesanac
<i>brljáviti</i> - inf.; pej.	pren. govoriti besmilice; loše raditi
<i>brùka</i> - ž. r.; kol.	mnoštvo
<i>búbānje</i> - s. r.; žarg. i pej.	učenje napamet, mehaničko učenje
<i>búbati</i> - inf.; žarg. i pej.	napamet učiti, mehanički učiti
<i>búbātor</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja uči napamet
<i>bùblav</i> - pridj.	obao, okrugao (o osobi)
<i>bùbnuti</i> - inf.; žarg.	reći glupost; udariti
<i>búca</i> - ž. r.; hip.	debela osoba, osoba okrugla lica
<i>búco</i> - m. r.; hip.	debela osoba, osoba okrugla lica (okrugla lica, kad je neko "bucmast", "napredna"; od milja za dijete i kad nije "bucmasto" - Jahić, 1999:129)
<i>búdža</i> - m. r.; ar.; pej.	utjecajna i obično imućna osoba (ž. r.; ar.; rupa, jama; zatvor; važna osoba - Jahić, 1999:130)
<i>búdžo</i> - m. r.; pej.	utjecajna i obično imućna osoba
<i>budžòvān</i> - m. r.; pej.	utjecajna osoba
<i>bùfāc</i> - m. r.; žarg.	bife na fakultetu
<i>bùkadar</i> - pril.; tur.-ar.; eksp.	mного, puno (Jahić, 1999:131)
<i>bùkva</i> - ž. r.; pej.	pren. glupa osoba
<i>bulázniti</i> - inf.; pej.	pričati gluposti; nepovezano pričati
<i>búlja</i> - ž. r.; žarg. i vulg.	stražnjica
<i>búljiti</i> - inf.	zagledati se u nešto ili nekoga na upadljiv način

<i>bũmbār</i> - m. r.; pej.	pren. debela osoba
<i>bunáriti</i> - inf.; žarg.	džepariti (Jahić, 1999:132)
<i>burázer</i> - m. r.	brat; dobar drug (Jahić, 1999:132)
<i>bũre</i> - s. r.; žarg. i pej.	velik stomak; debela osoba
<i>burénce</i> - s. r.; žarg. i hip.	debela osoba
<i>bũs</i> - m. r.; žarg.	autobus
<i>bũvljāk</i> - m. r.; žarg.	buvlja pijaca
<i>buzdòvān</i> - m. r.; tur.; žarg. i pej.	glupa osoba
C	
<i>cáka</i> - ž. r.; kol.	detalj (Ona zna sve te cake.); način (Na tu caku možda i uspiješ.)
žarg.	trik
<i>càkiba</i> - ž. r.; šatr. (: <i>bakica</i>) i hip.	baka
<i>càpīn</i> - m. r.; žarg.	nos (gvozdена štanga kojom šumski radnici guraju balvane - Jahić, 1999:134)
<i>céner</i> - m. r.; žarg. i neol.	novčanica od deset apoena
<i>cíce</i> - ž. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>cīgan</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja mnogo radi, obično za malo novca ili bez priznanja
<i>cíke</i> - ž. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>cīm</i> - m. r.; žarg.	sustanar u iznajmljenome stanu
<i>címa</i> - ž. r.; žarg.	sustanarka u iznajmljenome stanu
<i>címer</i> - m. r.; žarg.	sustanar u iznajmljenome stanu (cimer - Jahić, 1999:136)
<i>címerka</i> - ž. r.; žarg.	sustanarka u iznajmljenome stanu (cimerka - Jahić, 1999:136)
<i>civīlka</i> - ž. r.; žarg.	civilno odijelo
<i>cmīzdriti</i> - inf.; pej.	plakati
<i>cčči</i> - inf.; žarg.	premoriti se
<i>crkávati</i> - inf.; žarg.	umarati se; puno se smijati
<i>cřnac</i> - m. r.; žarg.	osoba koja mnogo radi, obično za malo novca ili bez priznanja
<i>cřnja</i> - m. r.; žarg. i pej.	crnac
<i>cřnjāk</i> - m. r.; žarg. i neol.	depresija; stanje straha, neugode; crni humor; situacija u kojoj se neko osramotio
<i>cũg</i> - m. r.; žarg.	gutljaj iz flaše
<i>cúga</i> - ž. r.; žarg.	alkoholno piće
<i>cũgati</i> - inf.; žarg.	piti (Jahić, 1999:138)
<i>cúger</i> - m. r.; žarg.	alkoholičar

- curbrígen* - m. r.; žarg. i pej. (asoc. na poznatoga skijaša, slalomaša – obilaziti u slalomu kapije : oblijetati žene) muškarac koji oblijeće sve djevojke
- cvàncika* - ž. r.; žarg. novčanica od dvadeset apoena
- cvánja* - ž. r.; žarg. novčanica od dvadeset apoena
- cvijéće* (stand. *cvijéce*) - s. r.; zb. im. pren. mirna osoba; dobra, fina osoba; konzervativna osoba
- cvíkati* - inf.; žarg. plašiti se (Jahić, 1999:138)
- cvíke* - ž. r., mn.; žarg. i pej. naočale
- cvikèràš* - m. r.; žarg. i pej. osoba koja nosi naočale veće dioptrije (Jahić, 1999:138)
- cvikèruša* - m. r.; žarg. i pej. osoba koja nosi naočale veće dioptrije (Jahić, 1999:138)
- cvjèčka* - ž. r.; pej. osoba za koju se smatra da je fina a ustvari nije takva; osoba s nedostacima u karakteru; dvolična osoba
- cvjètati* - inf. pren. pokazivati osjećaj zadovoljstva i sreće
- ### Č
- čàčkalica* - ž. r.; pej. pren. veoma mršava osoba
- čalabr̀knuti/čalab̀cnuti* - inf.; malo i nabrzinu pojesti (čalab̀knuti/čalab̀cnuti - Jahić, 1999:141)
- čále* - ž. r., mn.; žarg. naočale
- čámci* - m. r., mn.; pej. pren. velika stopala
- čámiti* - inf.; kol. zatvoriti se i ništa ne poduzimati (Jahić, 1999:142)
- čàplja* - ž. r.; pej. pren. mršava osoba, vrlo često i dugoga vrata i nogu
- čaršijáner* - m. r.; žarg., neol. i pej. osoba koja je informirana o dešavanjima drugih ljudi; snalazljiva osoba; osoba u čijem se ponašanju očituje čaršijski mentalitet ili ono što se pod tim podrazumijeva
- čéka* - ž. r.; žarg. i neol. mjesto za čekanje (u Sarajevu podrazumijeva tramvajsku stanicu kod Narodne banke); zasjeda (mjesto gdje lovac čeka divljač u lovu - Jahić, 1999:145)
- čèšati se* - inf., žarg. i pej. izvlačiti materijalnu korist od drugih ljudi
- čèškati se* - inf.; žarg. i pej. izvlačiti materijalnu korist od drugih ljudi
- čèškároš* - m. r.; žarg. i pej. osoba koja nastoji izvući materijalnu korist od drugih ljudi (obično novac); osoba koja uvijek posuđuje od drugih ljudi; osoba koja koristi usluge drugih ljudi
- čiplak* - pridj.; tur.; ekspr. go (Jahić, 1999:150)

čòban - m. r.; pej.

čòporativno - pril.; žarg.

čùka - ž. r.; žarg. i vulg.

čùpānje - s. r.; žarg.

čùpati se - inf.; žarg.

čùpav - pridj.; žarg.

čúpo - m. r.; žarg., neol. i pej.

čvāka - ž. r.; žarg. i neol.

čàpiti - inf.; žarg.

čèifiti - inf.; ekspr.

čikara - ž. r.; žarg.

čirilica - ž. r.; žarg. i neol.

čórak - m. r.; žarg. i pej.

čòrav - pridj.; pej.

čòrhan - m. r.; žarg. i pej.

čòrlàisati se - inf.; ekspr.

čóro - m. r.; perz.; pej.

čumùruša - ž. r.; žarg. i pej.

čúza - ž. r.; žarg.

dása - m. r.; žarg.

dàska - ž. r.; žarg. i pej.

dávež - m. r.; žarg. i pej.

dáviti - inf.; žarg. i pej.

debèlo - pril.; kol.

pren. primitivan čovjek (pejor. za sirov seljački mentalitet, teško prilagodljiv urbanim uvjetima življenja - Jahić, 1999:150)

grupno

srce (muški polni organ; brdo, vrh, greben, čuvice - Jahić, 1999:152)

tuča (Došlo je do čupanja.)

izvlačiti se iz neprilika; tući se s nekim

opasan (Situacija je postala vrlo čupava.); koji je duge i neuredne kose (Izašla je sva čupava.)

muškarac duge kose

osoba neobična ali simpatična ponašanja

Č

ukrasti (Jahić, 1999:155)

uživati (Jahić, 1999:156)

pepeljara

nešto nepoznato, nešto što treba objasniti (Hoćeš da ti to kažem ćirilicom?); sve što je srbijanskoga porijekla

mladić neprivlačna izgleda (metak bez pravog naboja, manevarski metak; pren. kad se ne dobije, ne ostvari, ne postigne željeni rezultat, kad se u stvari ne postigne ništa; promašen posao, bez rezultata - Jahić, 1999:161)

koji ne vidi dobro; pren. koji ne primjećuje istaknute osobenosti nekoga ili nečega (pren. koji ne razumije ništa, koji je "slijep kod očiju" - Jahić, 1999:161)

osoba koja nosi naočale

spotaći se; udariti se (čòrlàisati - Jahić, 1999:161)

osoba koja ne vidi dobro i/ili nosi naočale (Jahić, 1999:161)

dosadna osoba

zatvor

D

privlačna muška osoba (Jahić, 1999:167)

djevojka ili žena ravnih grudi

dosadna osoba

biti dosadan, dosađivati (Jahić, 1999:167)

skupo (Debelo ćeš mi to platiti.)

<i>debeljúca</i> - ž. r.; hip.	debela osoba
<i>dègēn</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba nesposobna za neku aktivnost
<i>degènek</i> - m. r.; ekspr.	batinanje, batine
<i>degenèrik</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba nesposobna za neku aktivnost (u fizičko-psihološkom smislu zaostao, bolestan čovjek; u moralnom smislu deformiran čovjek - Jahić, 1999:169)
<i>dèkenzī</i> - m. r.; žarg., em.-ekspr. i hip.	djed
<i>dekintīrān</i> - pridj.; žarg.	koji je bez novca
<i>delègāt</i> - m. r.; žarg.	potencijalni mladić (Ima li ona kakvog delegata?)
<i>dènsati</i> - inf.; engl. <i>to dance</i> ; žarg.	plesati
<i>dèrati</i> - inf.; žarg.	pobjeđivati (On ga dere u svakom pogledu.)
<i>dèrle</i> - s. r.; pej.	razmaženo dijete
<i>dèrnek</i> - m. r.; tur.; žarg.	zabava (vašar, sajam, narodni zbor; svadba, veselje - Jahić, 1999:171)
<i>devèrati</i> - inf.; ekspr.	brinuti (mučiti se, trpjeti, životariti - Jahić, 1999:171)
<i>devètati</i> - inf.; ekspr.	tući
<i>dilàjla</i> - ž. r.; žarg. i pej.	osoba neuravnoteženoga ponašanja
<i>diléja</i> - ž. r.; žarg. i pej.	osoba neuravnoteženoga ponašanja
<i>dīm</i> - m. r.; žarg.	cigareta (Imaš dim?)
<i>dirīnčiti</i> - inf.; ekspr.	naporno raditi (dirindžiti/dirinčiti - raditi težak i mučan posao - Jahić, 1999:174)
<i>diskònektovati se</i> - inf.; neol.	prekinuti priključenje na internet
<i>divljāk</i> - m. r.; žarg.	falsifikat
<i>divljati</i> - inf.; žarg.	ponašati se raskalašeno; žestiti se, prepirati se
<i>divljī</i> - pridj., žarg.	nepoznat (- Koja ti je to marka? - Nemam pojma. Neka divlja.)
<i>dizèlāš</i> - m. r., kol.	automobil koji troši dizel
<i>dofúrati</i> - inf.; žarg.	doći, obično u velikoj brzini (Dofurala je kao da je neko goni.)
<i>dokotrļjati se</i> - inf.; žarg.	doći (Dokotrļjaj se!)
<i>dokūndisati</i> - inf.; ekspr.	dojaditi (dokūndisati/dokūnisati - naškoditi, nahuditi; nekome puno nahuditi, toliko da mu bude i "sevep smrti", da mu "ubrza" smrt - Jahić, 1999:178)
<i>dòkūrčiti</i> - inf.; vulg.	dojaditi, dosaditi, doseći nečiju granicu trpeljivosti
<i>dòlāf</i> - m. r.; perz.	ormar ili kuhinjski kredenac (dòlāf/dòlāp - nepokretni ormar sa policama, pričvršćen uza zid ili uzidan u zidu; postrojenje za navodnjavanje, kolo na rijeci - Jahić, 1999:178)

<i>doljijati</i> - inf.; kol.	pojavit se poslije nekoga nesporazuma ili svađe priznavši time svoju krivicu (kad neko na kraju ipak bude uhvaćen ili otkriven u nekom nečasnom poslu - Jahić, 1999:178–179)
<i>domundāvanje</i> - s. r.; žarg.	tajno dogovaranje (Od domundāvanja nećete imati koristi.)
<i>domundāvati se</i> - inf.; žarg.	tajno se dogovarati (Oni se uvijek nešto domundāvaju.)
<i>drāmiti</i> - inf.; kol.	pretjerano se uzbuđivati bez stvarne potrebe
<i>drincati</i> - inf.; kol.	spavati (Idem sad malo drincati. Baš sam se umorila.)
<i>dřmati</i> - inf.; žarg.	biti u posjedu velike moći ili velikoga bogatstva (On drma.) (biti moćan, upravljati nekim ili nečim, vladati - Jahić, 1999:183)
<i>dřmogüz</i> - m. r.; žarg., neol. i vulg.	zabava (obično plesna)
<i>dròbiti</i> - inf.; pej.	pren. govoriti gluposti
<i>dròt</i> - m. r.; žarg.	policajac
pej.	priglupa osoba
<i>dřpisānje</i> - s. r.; žarg.	krađa
<i>dřpisati</i> - inf.; žarg.	krasti
<i>dřpiti</i> - inf.; žarg.	ukrasti (Jahić, 1999:184)
<i>dūde</i> - ž. r., mn.; žarg. i vulg.	ženske grudi
<i>dūduk</i> - m. r.; tur.; pej.	pren. priglupa osoba (mala jednocjevna svirala; duga sviraljka koju čobani u proljeće prave od vrbove kore - Škaljić, 1979:226)
<i>dūmati</i> - inf.; kol.	razmišljati, misliti (razmišljati; biti u dumanu, u teškim mislima - Jahić, 1999:186)
<i>duplíci</i> - m. r., mn.; žarg.	blizanci
<i>dūpljāk</i> - m. r.; žarg.	dupli trolejbus; falsifikat
<i>dūšmān</i> - m. r.; perz.; euf.	rak (Ima onog dušmana.) (neprijatelj, protivnik; nevjernik; druge vjere, inovjernik; teška neizlječiva bolest, rak - Jahić, 1999:189)
DŽ	
<i>džabaléze</i> - pril.; žarg.	besplatno
<i>džāndār</i> - m. r.; žarg.	policajac (džāndār-baklāva - vrsta baklave - Jahić, 1999:193)
<i>džéger</i> - m. r.; žarg. i neol.	osoba koja se ne uzbuđuje lahko, flegmatična osoba; osoba velikih usta; roker; sprava za čišćenje podova
<i>džèk</i> - m. r.; žarg. i neol.	osoba koja nije škrta na novcu; osoba koja sebi pridaje veliki značaj, koja misli da je važna; utikač
<i>džíber</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba bez stila

- džukac* - m. r.; pej. pren. čovjek koji ima barem jednu izrazito lošu osobinu (pren. za čovjeka i neku njegovu lošu osobinu; sirovost, neznanje, glupost i sl. - Jahić, 1999:198)
- džukela* - m. r. i ž. r.; pej. pren. osoba koja ima barem jednu izrazito lošu osobinu (pren. za čovjeka i neku njegovu lošu osobinu; sirovost, neznanje, glupost i sl. - Jahić, 1999:198)
- džungla* - ž. r.; žarg. nered
- Đ**
- đidan* - m. r.; žarg., neol. i pej. osoba bez osjećaja za modu; osoba s puno neusklađenih ukrasa na sebi
- đòn* - m. r.; žarg. cedulja za prepisivanje u školi ili na fakultetu
- đonāš* - m. r.; žarg., neol. i pej. osoba koja u školi uvijek ima cedulje za prepisivanje; osoba koja nastoji izvući sitnu materijalnu korist od drugih ljudi; beskrupulozna osoba
- đòn-òbraz* - m. r.; žarg., neol. i pej. meton. beskrupulozna osoba, osoba bez osjećaja za pogrešno, bez srama (Jahić, 1999:202)
- đòzlāš* - m. r.; žarg. i pej. osoba koja nosi naočale
- đòzle* - ž. r., mn.; žarg. naočale
- đòzluci* - m. r., mn.; tur.; ekspr. naočale (Jahić, 1999:203)
- đüşkati* - inf.; žarg. plesati
- E**
- èkstra* - pridj.; žarg. i neol. odličan, izvanredan (Film je ekstra.)
- pril.*; žarg. i neol. odlično, izvanredno (Proveli smo se ekstra.)
- eskivirati* - inf.; žarg. izbjegavati obaveze; pobjeći sa časa
- F**
- fàca* - ž. r.; žarg. izraz lica; lijepa, atraktivna osoba (fàca - Jahić, 1999:211); osoba velike moći ili utjecaja
- fàjda* - ž. r.; ar.; ekspr. korist, dobit (Jahić, 1999:211)
- fàjrcāg* - m. r.; njem. *Feuerzeug*; upaljač (Jahić, 1999:211)
- fàjront* - m. r.; žarg. kraj radnoga vremena ugostiteljskoga objekta; razlaz! (završetak rada lokala, restorana, birtije; pren. kad se nekome u društvu sugerira da se treba razilaziti, da je sijelo završeno; bilo gdje da se sjedi - Jahić, 1999:211)
- fàkat* - rij.; žarg. stvarno (Jahić, 1999:211)

<i>fàker</i> - m. r.; engl. <i>fucker</i> ; žarg. i neol.	iron. osoba muškoga spola koja se hvali velikim ljubavnim uspjesima
<i>fàkìn</i> - m. r.; pej.	mangup; bezobraznik (Jahić, 1999:211), drska osoba
<i>fàks</i> - m. r.; žarg.	fakultet (Jahić, 1999:212)
<i>fàlínka</i> - ž. r.; kol.	nedostatak (Jahić, 1999:212)
<i>fàlš</i> - pridj.; kol.	pogrešan; neispravan
<i>fàmōzan</i> - pridj.; žarg.	izvanredan, izuzetan (fàmōzan – prelijep; raskošan; izuzetan, idealan - Jahić, 1999:212)
<i>fàmōzno</i> - pril.; žarg.	izvanredno, odlično
<i>fantàstičan</i> - pridj.; žarg.	odličan, izvanredan (prelijep; raskošan; izuzetan, idealan - Jahić, 1999:212)
<i>fàrbati/fàrbati</i> - inf.	pren. lagati (fàrbati - Jahić, 1999:212)
<i>fàsovati</i> - inf.; kol.	dobiti nešto nepoželjno, neugodno (batine, bolest i sl.) (Jahić, 1999:213) (snabdjeti se namirnicama; dobiti zasluženu kaznu - Jahić, 1999:213)
<i>fàzōn</i> - m. r.; franc.; žarg.	način (Nije ti fazon.) (žarg. način razmišljanja; rezon - Jahić, 1999:213)
<i>fèlga</i> - ž. r.; žarg.	masnica
<i>fercèrati</i> - inf.; žarg.	funkcionirati (Zovem da vidim fercera li ti mobilni.)
<i>fèrmati</i> - inf.; ekspr.	uvažavati, mariti
<i>fèšta</i> - ž. r.; ital. <i>fiesta</i> ; kol.	zabava (Jahić, 1999:215)
<i>fìknuti</i> - inf.; kol.	baciti
<i>filovati</i> - inf.; žarg., neol. i pej.	nekoga zavaravati pričom, pričati besmislice osobi koja ih shvata ozbiljno; nametati nekome svoj stav, mišljenje, ideje (Nemoj ga više filovati, dosadio si svima.)
<i>filòzof</i> - m. r.; pej.	iron. veoma pametna osoba
<i>filozofírati</i> - inf.; pej.	maglovito, nejasno pričati
<i>fínta</i> - ž. r.; žarg.	varka
<i>fíрма</i> - ž. r.; žarg.	taksi znak
<i>físnuti</i> - inf.; kol.	ispiti nadušak neko alkoholno piće, popiti (udariti, zviznuti; popiti, biti u pripitom stanju - Jahić, 1999:216)
<i>fístati</i> - inf.; kol.	prekomjerno piti alkohol
<i>fízika</i> - ž. r.; žarg.	fizički rad
<i>fízikáner</i> - m. r.; žarg. i neol.	fizički radnik
<i>flàster</i> - m. r.; žarg.	nametljiva, dosadna osoba
<i>fól</i> - m. r.; ital.; žarg.	trik (obmana, laž; pretvaranje - Jahić, 1999:217)
<i>fòler</i> - m. r.; žarg. i pej.	lažov; prevarant

<i>folirànt</i> - m. r.; žarg. i pej.	lažov; prevarant (folirant - foldžija; onaj koji obmanjuje, petljanac, nepouzdan čovjek - Jahić, 1999:217)
<i>folíranje</i> - s. r.; žarg. i pej.	laganje; varanje; oholjenje
<i>folírati</i> - inf.; žarg. i pej.	lagati
<i>folírati se</i> - inf.; žarg. i pej.	praviti se važan, oholiti se (Jahić, 1999:217)
<i>fõnesi</i> - m. r., mn.; šatr. (: <i>sifoni</i>)	ženske grudi
<i>fõnke</i> - ž. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>fõntele</i> - m. r.; šatr. (: <i>telefon</i>)	telefon
<i>fõra</i> - ž. r.; njem.; žarg.	prednost; trik (Dobra ti je to fora. Mogao bih i ja s njom pokušati.); važna ličnost (važna ličnost; prednost - Jahić, 1999:217)
<i>fosili</i> - m. r., mn.; žarg. i pej.	roditelji
<i>fräj</i> - pridj.; njem. <i>frei</i> ; žarg.	slobodan (Jahić, 1999:218)
<i>fräjjer</i> - m. r.; njem. <i>Freier</i> (prosac); žarg.	momak (Jahić, 1999:218)
<i>fräjèrcina</i> - m. r.; žarg.	privlačna muška osoba; iron. neprivlačan muškarac
<i>fräjjerica</i> - ž. r.; žarg.	djevojka
<i>fräjèrisati se</i> - inf.; žarg. i pej.	agresivno se ponašati (Jahić, 1999:218)
<i>fränkenštajn</i> - m. r.; žarg. i pej.	veoma ružna osoba
<i>frâs</i> - m. r.; kol.	šok, iznenađenje
<i>fřcnuti</i> - inf.; žarg.	početi se neuravnoteženo ponašati
<i>fřëndica</i> - ž. r.; engl. <i>friend</i> ; žarg. i neol.	prijateljica
<i>fříz</i> - m. r.; njem.; žarg.	frizura (Jahić, 1999:218)
<i>fřka</i> - ž. r.; kol.	gužva; žurba (gužva, galama; dinamika, žurba - Jahić, 1999:218)
<i>fùkâš</i> - m. r.; žarg. i šatr.	kahva
<i>fùksa</i> - ž. r.; njem. <i>Fucksstutte</i> ; žarg. i vulg.	djevojka moralno nedoličnoga ponašanja (Jahić, 1999:219)
<i>fùlati</i> - inf.; kol.	griješiti
<i>fùliti</i> - inf.; kol.	promašiti (Jahić, 1999:219)
<i>fúranje</i> - s. r.; žarg. i neol.	zabavljanje; velika žurba
<i>fúрати</i> - inf.; žarg. i neol.	biti s nekim u ljubavnoj vezi; ići (Furaj!); žuriti (brzo voziti; brzo ići, biti pokretljiv, naći se na svakom mjestu i sl.; žarg. zabavljati se; žarg. kad se nekome naredi da ide, da ode, da "fura" - Jahić, 1999:219)
<i>fúрати se</i> (na nešto/nekoga) - inf.; žarg. i neol.	imati nešto/nekoga kao uzor

fúrka - ž. r.; žarg. i neol.

gābor - m. r.; žarg. i pej.

gāborka - ž. r.; žarg. i pej.

gāf - m. r., kol.

gājba - ž. r.; ital. *gabbia*; žarg.

gālönke - ž. r.; mn.; engl. *galon*; žarg.

gānjak - m. r.; dijtal.

gāraci - ž. r.; šatr. (: *cigara*)

gārgamel - m. r.; žarg. i pej.

gārīti - inf.; žarg.

gāža - ž. r.; žarg.

gèler - m. r.; žarg., neol. i pej.

gelèrčina - ž. r.; žarg., neol. i pej.

géljo - m. r.; žarg. i pej.

genijálac - m. r.; žarg.

gèntara - ž. r.; žarg.

gèparica - ž. r.; žarg.

gībānje - s. r.; žarg.

gībati se - inf.; žarg.

gīljati - inf.; žarg.

gláva - ž. r.; žarg.

glávonja - m. r.; pej.

glúmac - m. r.; žarg., neol. i pej.

glúmiti - inf.; žarg. i pej.

glúpērda - m. r. i ž. r.; žarg. i pej.

glupírati se - inf.; žarg. i pej.

glüpkó - m. r.; žarg. i pej.

glüpsōn - m. r.; žarg., neol. i pej.

gnijézdo (stand. *gnijèzdo*) - s. r.; žarg.

gnjāvātor - m. r.; žarg. i pej.

gnjāvēž - m. r.; žarg. i pej.

nešto što se želi raditi u određenome trenutku

G

veoma ružna osoba

ružna ženska osoba

promašaj

mjesto za rođendanske proslave, zabave

naočale sa velikom dioptrijom

hodnik (Jahić, 1999:222)

cigareta

ružna osoba

žuriti

pjevački angažman

veoma ružna osoba

veoma ružna osoba

osoba ruralnih manira

veoma pametna osoba; iron. osoba koja sporo shvata

agent, agentica

grkljan

kretanje; plesanje

kretati se; plesati

raditi

novčanica od sto apoena (općenito, svaka krupna novčanica); glavna osoba u nekome društvu općenito, utjecajna osoba, osoba na visokom položaju

osoba koja se predstavlja drugačijom no što jeste; osoba koja se u različitim situacijama drastično mijenja; osoba koja nešto želi sakriti; lažov; vječiti lažov; čovjek lijepoga izgleda koji se šepuri; prepotentna osoba, osoba koja nastoji dokazati da je najbolja

praviti se važan; pretvarati se; varati

glupa osoba

govoriti gluposti; raditi gluposti

priglupa osoba

glupa osoba

veoma bujna kosa

dosadna osoba

dosadna osoba

<i>gnjáviti</i> - inf.; žarg. i pej.	dosadivati
<i>golùpčiči</i> - m. r., mn.	pren. zaljubljeni par
<i>gòmbati se</i> - inf.; kol.	boriti se (Američka administracija se gomba sa islamskim pitanjem. - televizijska emisija)
<i>gòrnjāk</i> - m. r.; žarg.	gornji dio odjeće (ob. jakna) (noćni vjetar s planine; mlinski kamen - Jahić, 1999:227)
<i>gotíva</i> - ž. r.; žarg. i neol.	uživanje
<i>gotívan</i> - pridj.; žarg. i neol.	dobar; ugodan; spreman; primijećen u društvu
<i>gotíviti</i> (nekoga) - inf.; kol.	simpatisati; ugađati nekome
<i>grána</i> - ž. r.; žarg.	državna granica
<i>grèbānje</i> - s. r.; žarg. i pej.	izvlačenje materijalne koristi u ratama
<i>grèbati se</i> - inf.; žarg. i pej.	izvlačiti materijalnu korist od nekoga
<i>grèbātor</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja nastoji izvući materijalnu korist od drugih ljudi
<i>grīšīnī</i> - m. r.	meton. slani štapići; pren. veoma mršava osoba
<i>grīva</i> - ž. r.; kol.	pren. veoma bujna kosa (Jahić, 1999:229)
kol. i pej.	pren. veoma neuredna kosa (Jahić, 1999:229)
<i>grīz</i> - m. r.; njem.; žarg.	zalogaj (žarg. jedan pokret ustima da se zagriže - Jahić, 1999:229)
<i>gr̄māl̄j</i> - m. r.; kol. i pej.	veoma krupan čovjek; osoba koja se ne zna ponašati (neotesan, sirov čovjek; nekulturan; seljačina; snažan, krupan čovjek - Jahić, 1999:230)
<i>gròb</i> - m. r.; žarg. i pej.	ružna osoba
<i>gròbār</i> - m. r.; žarg. i pej.	ružna muška osoba
<i>gròbārka</i> - ž. r.; žarg. i pej.	ružna ženska osoba
<i>gròblje</i> - s. r.; pej.	pren. loši zubi
<i>grògī</i> - pridj.; engl.; žarg.	koji je iscrpljen, na kraju snaga
<i>gròm</i> - m. r.; žarg.	jaka rakija
<i>gùba</i> - pril.; žarg.	posebno dobro, odlično
<i>gulānfer</i> - m. r.; ar.-perz.; pej.	siromah; probisvijet (besposlenjak, obješenjak; spadalo, baraba, fakin - Jahić, 1999:232)
<i>gúlež</i> - m. r.; pej.	osoba koja nastoji izvući materijalnu korist od drugih ljudi
<i>gúliti</i> (nekoga) - inf.; pej.	pren. materijalno iskorištavati nekoga
<i>gùndati</i> - inf.; kol.	puno pričati i stalno se žaliti
<i>gúрати</i> - inf.; kol.	živjeti, životariti (- Kako si? - Dobro. Guram nekako.)
<i>gùrbet</i> - m. r.; ar.; pej.	veoma ružna osoba (čergaš, skitnica; Ciganin; neuredan čovjek, prljav, peksinav; čovjek sitne duše, koji se cjenka, sitničari, šičari; skitanje po tuđini; pečalba - Jahić, 1999:233)
<i>gùska</i> - ž. r.; pej.	glupa ženska osoba

gustírati - inf.; kol.

probati sa uživanjem (uživati; sa uživanjem nešto upražnjavati ili probati; natehnane odmarati i sl. - Jahić, 1999:233)

gúšiti - inf.; kol.

pren. dosađivati nekome; ograničavati nekoga velika količina, mnoštvo

gùta - ž. r.; žarg.

pren. šuteći trpjeti, podnositi nešto

gùtati - inf.; kol.

biti u redu; biti u gužvi

gùžvati se - inf.; kol.

H

hàber-kùtija - ž. r.; ar.-grč.; žarg. i neol.

radioprijemnik

hàblešina - m. r.; dijalekt. i pej.

budala, glupa osoba (hablèčina - blečak, budaletina, Stolac - Jahić, 1999:235)

hàdžija - m. r.; ar.; žarg. i neol.

pren. bogata osoba; glavna osoba u nekom okruženju; osoba koja je na višem društvenom položaju od *hadže* (v. niže); dobar čovjek (onaj koji je obavio hadž; za čovjeka kojem je dobro, koji se ne pati, koji uživa, gazduje; kojega drugi paze, uslužuju i sl. - Jahić, 1999:236)

hàdžo - m. r.; žarg. i neol.

osoba koja materijalno ima više od ostalih; osoba koja ima puno novca i njime se rasipa; osoba ravnodušna na zbivanja oko sebe, koja uživa i ne pati se bez potrebe; glavna osoba u nekoj sredini; osoba koja se zna nametnuti (hip. od hadžija - Jahić, 1999:237)

hàhāri - m. r., mn.; mađ. *hoher*; žarg.

agresivni i primitivni ljudi (hàhār - propalica, skitnica, bitanga, probisvijet - Jahić, 1999:237)

hāj-hùj - pridj.; perz.; žarg.

luckast (Jahić, 1999:239)

hājroliz - m. r.; ekspr.

slatki namaz od lješnjaka i mlijeka

hàla - m. r.; žarg.

inspektor

hàla - ž. r.; ar.; kol.

nužnik (Jahić, 1999:241)

hàlidōnke - ž. r.; mn.; žarg. i neol.

muške cipele

hàlisati - inf.; žarg.

jesti

hàlisōn - m. r.; žarg. i neol.

toalet

hambášča - ž. r.; žarg.

stražnjica

hàos - pridj.; žarg.

dobar, odličan (Taj parti je bio haos.)

hàos - pril.; žarg.

dobro, odlično (Bilo nam je haos.)

hàos - m. r.; kol.

nered u kući

hápānje - s. r.; žarg.

krađa; nepošteno zarađivanje

hápāti - inf.; žarg.

krasti; nepošteno zarađivati (Jahić, 1999:246)

hāpnuti - inf.; žarg.

ukrasti

hāran - pridj.; ar.; ekspr.

vrijedan, marljiv (stidan, lijepo odgojen, obrazli; vrijedan, valjan, čestit; zahvalan - Jahić, 1999:247)

<i>hàsta</i> - pridj.; perz.; ekspr.	bolestan (bolesnik; bolestan - Jahić, 1999:249)
<i>hàšer</i> - m. r.; ar.; ekspr.	uništenje, propast (Jahić, 1999:250)
<i>hàustorče</i> - s. r.; žarg. i neol.	dijete iz gradskih naselja koje živi u stambenoj zgradi, obično višespratnici (gradsko dijete srednjih ili nižih socijalnih slojeva - Jahić, 1999:251)
<i>hàver</i> - m. r.; žarg. i neol.	prijatelj
<i>hàverica</i> - ž. r.; žarg. i neol.	prijateljica
<i>hàvétinja</i> - m. r. i ž. r.; pej.	budala (budalast, ćaknut, mahnit; neko ko loše, jezivo izgleda; mršav, blijed, iscrpljen - Jahić, 1999:252)
<i>hàvljati</i> - inf.; žarg. i pej.	jesti (Samo havljate, a ništa ne radite.)
<i>hèftičnik</i> - m. r.; neol.	sedmičnik
<i>hìpter</i> - pril.; žarg.	mnogo (hìpten, tur., Bilo je toga hipten. - Jahić, 1999:257)
<i>hódati</i> - inf.; žarg.	biti s nekim u ljubavnoj vezi
<i>hòjrat</i> - m. r.; ngrč.; ekspr.	bezobrazan čovjek (prostak, neotesanac - Jahić, 1999:259)
<i>hòmīc</i> - m. r.; žarg. i pej.	homoseksualac
<i>honjìcnuti</i> - inf.; dijel.	gurnuti
<i>horizontála</i> - ž. r.; žarg.	spavanje; postelja, krevet
<i>hòtjeo</i> - gl. pridj. rad.; arh.	htio
<i>hŕke</i> - ž. r., mn.; pop.	stara, ofucana odjeća; općenito, nepotrebne, suvišne stvari
<i>hŭ-hà</i> - pridj.; žarg.	stvar sumnjivoga porijekla (<i>marka hu-ha</i>); bezvezan (<i>hu-ha priča</i>)
<i>hùncut</i> - m. r.; mađ.; ekspr.	propalica, lopov; od dragosti djetetu (Jahić, 1999:266)
<i>idiot</i> - m. r.; pej.	I glupa osoba; osoba bezobrazna ponašanja
<i>ìgla</i> - ž. r.; žarg. i pej.	mršava osoba
<i>ìgrati</i> - inf.; žarg.	biti uzet u obzir; biti upotrebljiv, primjenjiv, odgovarati (Igra!)
<i>imejlŕati</i> - inf.; neol.	poslati poruku elektronskom poštom
<i>indijánac</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	primitivan čovjek; nediscipliniran čovjek; mangup; pretjerano našminkana djevojka
<i>indijánci</i> - m. r., mn.; žarg., neol. i pej.	masa primitivaca; nekontrolirana masa
<i>interèždžija</i> - m. r.; ekspr.	osoba koja u svemu gleda vlastiti interes (Jahić, 1999:272)
<i>invèntār</i> - m. r.; žarg.	stalni posjetilac nekoga mjesta

<i>iscijéditi</i> (stand. <i>iscijèditi</i>) - inf.; žarg.	postaviti studentu brojna i detaljna pitanja na ispitu
<i>isfolíрати</i> - inf.; žarg.	prevariti, obmanuti
<i>ìsfūr</i> - m. r.; žarg. i neol.	negativna situacija
<i>ìsfūrān</i> - pridj.; žarg. i neol.	koji je izišao iz mode; koji je prevaziđen
<i>isfurávati</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	nervirati
<i>isjeći se</i> - inf.; žarg. i neol.	žaliti zbog urađenoga i stoga osjećati želju za samokažnjavanjem
<i>iskati</i> - inf.; ekspr.	tražiti (tražiti, moliti - Jahić, 1999:273)
<i>isključiti se</i> - inf.; kol.	pren. biti odsutan duhom
<i>ispáliti se</i> - inf.; žarg. i neol.	nestati, pobjeći
<i>ìspariti se</i> - inf.; žarg.	nestati, pobjeći
<i>ìsprintati/ìsprìntati</i> - inf.; neol.	odštampati na štampaču
<i>ispřsiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	častiti
<i>ìspružiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	častiti; novčano se istrošiti
<i>istiščati</i> - inf.; ekspr.	dopeći pogaču, pitu i sl. na manjoj temperaturi
<i>istoròkati</i> - inf.; kol. i pej.	odati
<i>istoròkati se</i> - inf.; kol. i pej.	narazgovarati se s nekim
<i>ìstrzati</i> (nekoga) - inf.; žarg.	isprepadati
<i>izblamírati</i> - inf.; žarg. i neol.	osramotiti nekoga
<i>izdevètati</i> - inf.; ekspr.	istučí (Jahić, 1999:278)
<i>izdići</i> - inf.; žarg.	ne ispuniti obećanje, prevariti
<i>izglupírati se</i> - inf.; žarg. i pej.	napraviti glupost, ispasti glup
<i>izgòriti</i> (kod nekoga) - inf.; žarg. i neol.	izgubiti nečije povjerenje; izgubiti ugled kod nekoga
<i>izgustírati</i> - inf.; kol.	zasititi se (nekoga, nečega)
<i>izjàloviti se</i> - inf.	pren. ne ostvariti se
<i>izlémati</i> - inf.; žarg.	istučí (Jahić, 1999:279)
<i>izluftírati</i> - inf.; kol.	provjetriti
<i>izluftírati se</i> - inf.; kol.	otići u šetnju, na svjež vazduh
<i>izmàgliti</i> - inf.; žarg.	pobjeći bestraga
<i>izmasírati</i> - inf.; žarg.	dosaditi pričom
<i>izmíšljati</i> - inf.; žarg.	lagati
<i>izmūsti</i> - inf.; pej.	pren. izvući materijalnu korist od nekoga
<i>izmuštrati</i> - inf.; ekspr.	namučiti pretjeranom disciplinom
<i>izòfirān</i> - pridj.; žarg. i neol.	koji je razotkriven pred nekim
<i>izofírati</i> - inf.; žarg. i neol.	otkriti tajnu; ispričati novost/vijest; osramotiti nekoga; otkriti nekome povoljnu šansu
<i>izofírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	reći ili učiniti nešto nedolično pred drugim osobama; doći u neugodnu situaciju; osramotiti se
<i>izráditi</i> - inf.; žarg.	prevariti nekoga (Jahić, 1999:279)

izvaditi se - inf.; žarg.
izváliti - inf.; žarg.
izverzíratí se - inf.; kol.
izvijátiti - inf.; žarg.
izvózati - inf.; kol.

jàblān - m. r.
jàbuke - ž. r., mn.; žarg. i erot.
jāk - pridj.; žarg. i neol.
jàlijāš - m. r.; žarg. i pej.

jàmiti (imp. *jàmi!*) - inf.; dijtal.

jàpija - ž. r.; fam. i hip.
jàzavičārka - ž. r.; žarg.
jàzuk - m. r.; tur.; ekspr.

jója - ž. r.; žarg.
jùnfer - m. r.; žarg.

jùnferica - ž. r.; njem. *Jungfrau*;
 žarg.
jùnferka - ž. r.; žarg.

kàfučino - m. r.; žarg. i neol.
kàhvušino - m. r.; žarg. i neol.
kàjmak - m. r.; tur.; žarg.
 žarg., neol. i pej.

kalàpure - ž. r., mn.
kàmčiti - inf.; kol.

kàndisati - inf.; ekspr.
kánta - ž. r.; žarg. i pej.
kàntati - inf.; žarg.
kapírati - inf.; žarg.
kàselj - m. r.; šatr. (: *seljak*)
kastanjète - ž. r., mn.; žarg.

izvući se iz neugodne situacije
 reći glupost (Jahić, 1999:279–280)
 steći vještinu u obavljajući neke djelatnosti
 otići naglo, bez najave
 pogrešno uputiti (Baš sam je izvezao. Tri puta je išla gore-dolje.)

J

pre. visok muškarac
 ženske grudi
 moćan, utjecajan
 osoba koja pravi probleme (besposličar, skitnica, jalija; pre. od milja djetetu ili odraslom - Jahić, 1999:283)
 uzeti; ostaviti (uzeti - u Hercegovini; ostaviti - u Bosni - Jahić, 1999:284)
 lopovčić
 djevojka ošišana na "jež" frizuru
 šteta (m.; interj. šteta; šteta! žalibože! na sramotu - Jahić, 1999:287-288)
 novčanica od sto apoena
 mladić koji nije imao seksualne odnose (jumfer, njem. - Jahić, 1999:293)
 djevojka koja nije imala seksualne odnose (jumferica, njem. - Jahić, 1999:293)
 djevojka koja nije imala seksualne odnose

K

kapučino
 kapučino
 najbolji dio zarade
 osoba ruralnih manira (asocijacija: odrastao na kajmaku, sa značenjem: odrastao na selu)
 obuća koja se nosi kod kuće, pri radu
 tražiti nešto, obično besplatno, uopć. moliti za nešto dovodeći se u podređenu poziciju
 zaudarati
 star, dotrajao automobil
 tući; pobjeđivati (u sportu)
 shvatati
 osoba ruralnih manira
 umjetni zubi, proteza

<i>käuboj</i> - m. r.; pej.	pren. čovjek iz grada bez manira
<i>kavònoz</i> - m. r.; šp.; ekspr.	teгла (Jahić, 1999:312)
<i>kèbàra</i> - ž. r.; žarg. i pej.	stara žena
<i>kêc</i> - m. r.; žarg.	jedinica (ocjena u školi) (Jahić, 1999:313)
<i>kentàur</i> - ž. r.; žarg. i pej.	tjelesno privlačna ženska osoba ružnoga lica
<i>kereféke</i> - ž. r., mn.; mađ.; pop.	izmotavanja (kereféka - zavrzlama, nešto zavrtnuto, zakukuljeno-zamumuljeno - Jahić, 1999:314)
<i>kešírati</i> - inf.; žarg. i neol.	općenito, platiti gotovinom (kešom), platiti račun u kafani
<i>kêz</i> - m. r.; žarg.	osmijeh
<i>kéziti se</i> - inf.; žarg.	smijati se
<i>kíč</i> - m. r.; žarg.	komad
<i>kídati</i> - inf.; žarg.	bježati
<i>kídisati</i> - inf.; žarg.	krenuti prema nekome s agresivnim namjerama; prići osobi suprotnoga spola radi udvaranja
<i>kídnuti</i> - inf.; žarg.	pobjeći
<i>kídođònke</i> (: <i>kídati đòn</i>) - ž. r., mn.; žarg.	stara, poderana obuća
<i>kílnuti se</i> - inf.; engl. <i>to kill</i> ; žarg. i neol.	poduzeti nešto kako bi se promijenila beznadežna ili neprijatna situacija
<i>kílo</i> - m. r.; žarg. i pej.	fizički nejaka osoba
<i>kínêz</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	primitivan čovjek; nepoželjna prisutna osoba
<i>kíng-kòng</i> - m. r.; žarg.	izuzetno krupan čovjek
<i>klāj-klāj</i> - pril.; žarg.	polahko, sporo
<i>klàsika</i> - ž. r.; žarg. i neol.	stvar urađena na tipičan način
<i>klàvîr</i> - m. r.; žarg.	vilica bez svih zuba
<i>klebéríti se</i> - inf.; pej.	glupavo se smješkatí (klèberíti se - napadno se smijati; podrugljivo i nesimpatično se smijati - Jahić, 1999:319)
<i>klèpiti</i> - inf.; žarg.	ukrasti; zaraditi (udariti; dugo íći pješke - Jahić, 1999:319)
<i>klèpnuti</i> - inf.; žarg.	ukrasti; zaraditi
<i>klikeri</i> - m. r., mn.; žarg.	moždane vijuge (Ima klikere, mora mu se priznati.)
<i>klikèràš</i> - m. r.; žarg.	bistra, pametna osoba, osoba koja brzo shvata (onaj koji se igra klikera; snalazljiv, mudar čovjek; ziheraš - Jahić, 1999:319)
<i>klísnuti</i> - inf.; kol.	pobjeći
<i>klópa</i> - ž. r.; žarg.	hrana (Jahić, 1999:320)
<i>klópati</i> - inf.; žarg.	jesti (Jahić, 1999:320)
<i>klòšâr</i> - m. r.; žarg. i pej.	loše obučen čovjek; neuredna, nedotjerana osoba ("moderni" uličar; hašišar, hipik - Jahić, 1999:320)

<i>kljóve</i> - ž. r., mn.; žarg. i pej.	istureni zubi
<i>kljûn</i> - m. r.; žarg. i pej.	nos
<i>kočopériti se</i> - inf.; kol.	biti uobražen, ponašati se uobraženo
<i>kòfrčiti se</i> - inf.; kol.	prkositi nekome, izazovno se ponašati
<i>kóka</i> - ž. r.; žarg. i vulg.	djevojka (obično za privlačnu djevojku) (Jahić, 1999:321)
<i>kòknuti</i> - inf.; žarg.	ubiti nekoga iz vatrenoga oružja
<i>kòkòš</i> - ž. r.; pej.	pren. glupa i brbljiva ženska osoba
<i>kòkòška</i> - ž. r.; pej.	pren. ženska osoba koja puno priča i uvijek nešto komentira
<i>kòkuz</i> - m. r.; tur.; ekspr.	osoba koja je ostala bez novca ili nema novca (čovjek bez para; švorc; siromašan čovjek - Jahić, 1999:321)
<i>kokuzáner</i> - m. r.; žarg.	osoba bez novca (bilo da je trenutno ostala bez njega bilo da ga općenito nikad nema)
<i>koléga</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	iron. osoba o kojoj se govori s prezirom
<i>kolíca</i> - ž. r.; kol.	automobil
<i>kòma</i> - pridj.; žarg.	smiješan, -na, -no (za situaciju, čovjeka)
<i>kòmād</i> - m. r.; žarg. i vulg.	privlačna osoba
<i>komercijála</i> - ž. r.; neol.	autobus u kojem ne vrijedi kupon za vožnju vozilima gradskog prijevoza nego se karta posebno naplaćuje
<i>komírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	biti u ekstremnom stadiju neke radnje, npr. previjati se od smijeha
<i>komùnjara</i> - ž. r.; neol. i pej.	bivši komunista; osoba čiji se politički stavovi ocjenjuju prokomunističkim (Jahić, 1999:324)
<i>kóna</i> - ž. r.; hip.	komšinica (Jahić, 1999:324)
<i>kòntati</i> - inf.; ital. <i>contare</i> ; žarg.	razmišljati; shvatati (računati; suditi; udvarati se djevojci - Jahić, 1999:325)
<i>kònj</i> - m. r.; pej.	glupa osoba; osoba bezobrazna, drska ponašanja
<i>kòpačka</i> - ž. r.; žarg. i pej.	neprivlačna djevojka
<i>kòpčati</i> - inf.; kol.	pren. shvatati (Jahić, 1999:326)
<i>kòrnjača</i> - ž. r.; pej.	pren. ružna ženska osoba
<i>kosáner</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	muškarac duge kose
<i>kosijáner</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	muškarac duge kose
<i>kòstūr</i> - m. r.; pej.	pren. veoma mršava osoba
<i>kóša</i> - ž. r.; žarg.	košulja
<i>kòvërta</i> - ž. r.; žarg.	mito; novac (uopćeno)
<i>kòza</i> - ž. r.; pej.	pren. glupa ženska osoba (pren. za ograničenu žensku osobu; brzopletu, priglapu - Jahić, 1999:329)
<i>kòžnjāk</i> - m. r.; žarg.	kožna jakna

<i>krâk</i> - m. r.; žarg.	noga
<i>krâkat</i> - pridj.; pej.	pren. koji je visok i nezgraplan (Jahić, 1999:330)
<i>krâkonja</i> - m. r.; pej.	visok i nezgraplan muškarac
<i>krâlj</i> - m. r.; žarg. i neol.	posebno dobra, zanimljiva ili duhovita muška osoba
<i>krâljica</i> - ž. r.; žarg. i neol.	posebno dobra, zanimljiva ili duhovita ženska osoba
<i>krâmpa</i> - ž. r.; žarg. i pej.	neprivlačna djevojka (alatka za dublje kopanje, za tvrdi materijal, zemlju i sl. - Jahić, 1999:330)
<i>krâatak</i> - pridj.; žarg.	koji je dužan; koji je ostao bez novca, koji nema novca
<i>krâva</i> - ž. r.; žarg., vulg. i pej.	debela ženska osoba; troma ženska osoba
<i>kravětina</i> - ž. r.; žarg., vulg. i pej.	debela ženska osoba, vrlo često i lijena
<i>krébéljenje</i> - s. r.; pej.	napadno smijanje
<i>krébéljiti se</i> - inf.; pej.	napadno se smijati
<i>krèčiti</i> (imp. <i>nè kreči!</i>) - inf.; žarg.	galamiti
<i>krélac</i> - m. r.; žarg. i pej.	muška osoba neumjesnoga ponašanja
<i>krèle</i> - m. r.; žarg. i pej.	muška osoba glupoga ponašanja
<i>kréma</i> - ž. r.; njem.; žarg.	(ob. iron.) društvena elita
<i>krèmbilka</i> - ž. r.; žarg. i pej.	neprivlačna ženska osoba; ženska osoba ograničene sposobnosti shvatanja
<i>kreménko</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	čovjek zapuštene vanjštine
<i>krèštati</i> - inf.; pej.	pren. pjevati bez imalo sluha; pričati piskavim glasom (krèštati - za glasove svrake, vrane i drugih ptica; pren. vikati, galamiti, dizati viku, halabuku - Jahić, 1999:332)
<i>krètèn</i> - m. r.; pej.	iskvaren, zloban čovjek (žarg. luđak, mrcina, idiot - Jahić, 1999:332)
<i>krètènuša</i> - ž. r.; pej.	iskvarena, zlobna žena (ženska osoba kreten - Jahić, 1999:332)
<i>kritičan/kritična</i> - pridj.; žarg. i neol.	loš/-a, slab/-a; koji/-a je neugledne vanjštine
<i>krivina</i> - ž. r.; žarg. i neol.	intenzivan osjećaj žaljenja za nečim (Krivina joj je. I neka, pravo joj budi.)
<i>krkljânac</i> - m. r.; kol.	gužva (Jahić, 1999:334)
<i>krîmak</i> - m. r.; pej.	pren. prljava osoba; debela muška osoba; bezobrazna, drska osoba (naprasit, tvrdoглав čovjek; bezobraznik - Jahić, 1999:335)
<i>krmèljati</i> - inf.; žarg.	spavati (Jahić, 1999:335)
<i>krîmiti</i> - inf.; kol.	u dužem periodu biti ljut na nekoga, obično i ne govoriti s tom osobom (Kad ćeš prestati krmiti?)
<i>krîntija</i> - ž. r.; kol.	star auto (Jahić, 1999:335)

<i>křpiti</i> - inf.; žarg.	popravlјati
žarg. i neol.	tući
<i>křpiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	tući se; sastavlјati kraj s krajem
<i>křvāv</i> - pridj.; žarg.	efektan; originalan; smiješan
<i>krvōpije</i> - ž. r., mn.; žarg.	laboranti
<i>kūcālјka</i> - ž. r.; vulg. i pej.	žena nemoralna ponašanja
<i>kūhati</i> - inf.; žarg.	nagovarati
<i>kūhati se</i> - inf.; žarg.	spremati se (o događaju)
<i>kūke</i> - ž. r., mn.; žarg.	godine (Ima mnogo kuka.)
<i>kūler</i> - m. r.; žarg. i neol.	osoba koja ima vlastiti stil u odijevanju; osoba koju vanjska dešavanja ne pogađaju tako lahko
<i>kulrati</i> - inf.; engl. <i>cool</i> ; žarg. i neol.	hladnokrvno se ponašati, poput kulera
<i>kūndak</i> - m. r.; žarg.	glupan
<i>kúnјati</i> - inf.	drijemati
<i>kúpiti</i> - inf.; žarg.	nasjesti (I ti si mu kupio tu priču?) čuti (Po što kupio, po to prodao.)
<i>kupūsara</i> - ž. r.; pej.	pren. knjiga ili sveska pokidanih listova
<i>kūrčiti se</i> - inf.; žarg. i vulg.	prsići se, praviti se važan
<i>kūronja</i> - m. r.; vulg.	muškarac
<i>kūrva</i> - ž. r.; vulg. i pej.	žena nemoralna ponašanja
pej.	podlac
<i>kūsati</i> - inf.	jesti nešto kašikom (Jahić, 1999:340)
<i>kužirati</i> - inf.; žarg.	krišom promatrati
<i>kūžiti</i> - inf.; žarg.	shvatati
<i>kvāka</i> - ž. r.; kol.	bit, suština (U tome je kvaka.)
<i>kvāran</i> - pridj.; žarg. i pej.	podao; loš
L	
<i>lābrnja</i> - ž. r.; žarg. i pej.	usta (lābrnja - Jahić, 1999:342)
<i>lāf</i> - m. r.; žarg.	privlačna muška osoba (Jahić, 1999:342)
<i>lāfac</i> - m. r.; žarg. i neol.	privlačna muška osoba
<i>lāfčina</i> - m. r.; žarg.	privlačna muška osoba
<i>lāfica</i> - ž. r.; žarg. i neol.	privlačna ženska osoba; duhovita i zabavna ženska osoba
<i>lāfiti</i> s nekim - inf.; ekspr.	razgovarati (Jahić, 1999:342)
<i>lāfo</i> - pril., žarg.	tobože
<i>lājati</i> - inf.; pej.	pren. ogovarati; psovati (pren. svašta pričati, ogovarati - Jahić, 1999:343); psovati
<i>lākapo</i> - pril.; šatr. (: <i>polako</i>)	polahko
<i>lāpiti</i> - inf.; dijtal.	uhvatiti (zgrabiti, Tešanј - Jahić, 1999:344)
<i>laprdānje</i> - s. r.; žarg. i pej.	pričanje gluposti

<i>laprđati</i> - inf.; žarg. i pej.	svašta pričati (i time nekoga vrijeđati)
<i>laušiti</i> - inf.; žarg. i neol.	udarati
<i>lažnjāk</i> - m. r.; žarg. i neol.	laž
žarg.	falsificirana stvar, falsifikat, općenito, ono što je lažno
<i>lègēnda</i> - ž. r.; žarg.	ponašanjem veoma simpatična i draga osoba; osoba veoma cijenjena u društvu
<i>lého</i> - m. r.; pej.	osoba neprikladnoga izgleda
<i>lémati</i> - inf.; žarg.	tući
<i>lěšinār</i> - m. r.; pej.	pren. osoba koja iskorištava tuđu nepovoljnu situaciju
<i>lètjeti</i> (prez. <i>lètīm</i>) - inf.	pren. biti sretan, zadovoljan
<i>lèvāt</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba kojom se jednostavno može manipulirati; glupa osoba; prezrena osoba (<i>lèvat</i> - šatr. običan, pošten čovjek, svatko tko ne živi šatrovačkim životom - Klaić, 1962:764–765)
<i>levátiti</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	zavaravati, obmanjivati; praviti nekoga budalom
<i>lěviske</i> - ž. r., mn.; žarg.	farmerke Levi's
<i>libero</i> - pridj.; ital.; žarg.	slobodan
<i>lijēvi</i> (stand. <i>lījevi</i>) - pridj.; žarg.	nevažan (– Ko mu je to? – Ma, neki lijevi rođak.) bezvrijeđan (On je lijevi stručnjak.)
<i>līk</i> - m. r.; žarg. i neol.	osoba karakteristična po nekome svojstvu
<i>limuzína</i> - ž. r.; kol.	dobar automobil; (iron.) loš automobil
<i>lipicāner</i> - m. r.; pej.	pren. pretjerano dotjeran muškarac
<i>līpsati</i> - inf.	pren. premoriti se
<i>lístak</i> - m. r.	pren. premršava osoba
<i>lòkānje</i> - s. r.; žarg. i pej.	ispijanje alkohola u velikim količinama
<i>lòkati</i> - inf.; žarg.	piti alkoholna pića u velikim količinama (Jahić, 1999:347)
<i>lòmīti se</i> - inf.; kol.	naporno raditi
<i>lòpata</i> - ž. r.; žarg. i pej.	ruka; dlan
<i>lòpinja</i> - m. r. i ž. r.; kol.	sitni lopov
<i>lòpte</i> - ž. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>lóva</i> - ž. r.; žarg.	novac
<i>lòvac</i> - m. r.; žarg.	muškarac koji prilazi djevojci radi udvaranja
<i>lòvātor</i> - m. r.; žarg.	imućna muška osoba
<i>lòvātorka</i> - ž. r.; žarg.	imućna ženska osoba
<i>lòžāč</i> - m. r.; žarg. i neol.	osoba koja nekoga nagovara na nešto
<i>lòžēnje</i> - s. r.; žarg. i neol.	nagovaranje na nešto
<i>ložíóna</i> - ž. r.; žarg. i neol.	nagovaranje
<i>lòžiti</i> - inf.; žarg. i neol.	nagovarati
<i>lòžiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	žudjeti za nečim

lûd - pridj.; žarg. i neol.
lûdnica - ž. r.; žarg. i neol.
lûftati - inf.; žarg.

lûfter - m. r.; njem.; žarg.
lûftigûz - m. r.; žarg., vulg. i pej.
lûftika - m. r. i ž. r.; žarg. i neol.
lûftirati - inf.; kol.
lûk - m. r.; engl. *look*; žarg. i neol.
lûpati - inf.; žarg. i pej.
lupètati - inf.; žarg. i pej.
lûpiti - inf.; pej.
 žarg.
lûtka - ž. r.; žarg.

ljòhnuti/ljòsnuti - inf.; ekspr.
ljùdskî - pridj.; kol.

máca - ž. r.; žarg.
 hip. (potenc. pej.)

máćak - m. r.; žarg.

măće - s. r.; žarg.
 hip. (potenc. pejor.)
măćka - ž. r.; žarg.
măčõ - m. r.; žarg.
 pej.
măďâr - m. r.; kol.
mafíózo - m. r.; žarg.
màhala - ž. r.; ar.
 pej.

mahálac - m. r.; žarg. i pej.

neol.

mahálăš - m. r.; žarg. i pej.

izvanredan, odličan; originalan; zanimljiv
 zanimljiv događaj
 bježati sa časova (ljenčariti, ništa ne raditi - Jahić,
 1999:347)
 besposličar (Jahić, 1999:347)
 besposličar
 besposličar/-ka
 provjetravati
 izgled
 pričati bez smisla
 pričati bez smisla
 reći glupost
 udariti
 privlačna ženska osoba

LJ

pasti
 pošten, fer

M

zgodna ženska osoba
 od milja ženskoj osobi (mačka; vrsta trave - Jahić,
 1999:350)
 osoba koja se nečim ističe (obično ljepotom);
 glavna osoba u društvu
 ženska osoba
 od milja ženskoj osobi
 privlačna ženska osoba
 privlačna muška osoba
 muškarac seksističkih stavova
 veoma jako sunce
 sumnjiva osoba; kriminalac, mafijaš
 ulica (Jahić, 1999:350)
 sredina u kojoj se sve zna o svakome (sredina
 uskih pogleda, ograničena, uvučena u sebe - Jahić,
 1999:350)
 osoba koja nastoji i uspijeva biti upoznata sa
 dešavanjima drugih ljudi
 snalažljiva osoba
 osoba koja je uvijek dobro upoznata sa
 dešavanjima drugih ljudi

<i>mahàlati</i> - inf.; žarg. i pej.	ogovarati; željeti znati sve što se dešava u neposrednome okruženju i šire; pričati uglavnom laži/prepričavati neprovjerene informacije, tračeve
<i>mahàluša</i> - ž. r.; kol. i pej.	žena koja nastoji i uspijeva biti u toku sa dešavanjima drugih ljudi
<i>màher</i> - m. r.; njem., kol.	snalažljiv čovjek (Jahić, 1999:351)
<i>mája</i> - ž. r.; žarg.	majica (domaćica; omaha o Jurjevu - Jahić, 1999:352)
<i>màjmun</i> - m. r.; pej.	pren. glupan; budala
<i>majmùnīsati se</i> - inf.; žarg. i pej.	praviti od sebe budalu, majmuna
<i>mākina</i> - ž. r.; ital.; žarg.	automobil
<i>màkljānje</i> - s. r.; žarg.	tučnjava
<i>màkljati se</i> - inf.; žarg.	tući se
<i>makljáža</i> - ž. r.; žarg.	tučnjava
<i>màksüz</i> - pril.; ar.; ekspr.	baš zato, naročito (màksüz/màhsüs - pridj. naročit, osobit: Ovo sam donio maksuz za tebe. - Jahić, 1999:352)
<i>mālā</i> - ž. r.; žarg.	djevojka s kojom je neko u ljubavnoj vezi; ženska osoba
<i>mālac</i> - m. r.; kol.	mališan
žarg. i pej.	mlad muškarac, bez životnog iskustva
<i>māliša</i> - m. r.; žarg.	cigarete "Marlboro"
<i>māmī</i> - ž. r.; fam., em.-ekspr. i hip.	majka
<i>māmko</i> - ž. r.; fam., em.-ekspr. i hip.	majka
<i>māmlaz</i> - m. r.; pej.	glupa osoba; naivna osoba (Jahić, 1999:353)
<i>mandolíne</i> - ž. r., mn.; neob.	mandarine
<i>mānga</i> - m. r.; žarg. i neol.	mangup
<i>māra</i> - ž. r.; žarg.	tuča
<i>mārica</i> - ž. r., žarg.	policijska kola za odvođenje uhapšenika u zatvor
<i>marifètlik</i> - m. r.; ar.-tur.	nestašluk (vještina, majstorija; dovitljivost; izmotavanje; smicalica; hir, preslobodno ponašanje i sl. - Jahić, 1999:354)
<i>mārisānje</i> - s. r.; žarg.	tuča
<i>mārisati (se)</i> - inf.; žarg.	tući (se)
<i>mārka</i> - ž. r.; kol.	pren. istaknuta osoba; autoritet
<i>màrkīrān</i> - pridj.; žarg. i neol.	koji je proizveden u poznatoj firmi (za odjevni predmet)
<i>mārnuti</i> - inf.; žarg.	ukrasti; udariti
<i>māsan/māsna</i> - pridj.; žarg. i pej.	debeo/-la i, uz to, opuštenih mišića
<i>māser</i> - m. r.; žarg. i pej.	dosadna osoba
<i>masīrati</i> - inf.; žarg. i pej.	dosađivati nekome

<i>màska</i> - ž. r.; neol.	futrola za mobilni telefon
<i>maskírati se</i> - inf.; žarg. i pej.	pretjerano se našminkati
žarg. i neol.	čudno se obući
<i>màslati</i> - inf.; žarg.	lagati; obmanjivati (Jahić, 1999:355)
<i>màsno</i> - pril.; žarg.	skupo
<i>màša</i> - ž. r.; žarg. i neol.	cigarete "Marlboro"
<i>mašina</i> - ž. r.; žarg. i vulg.	djevojka privlačna izgleda
<i>materijāl</i> - m. r.; žarg.	trač za koji se tek saznalo
<i>màžzati se</i> - inf.; kol.	šminkati se
<i>màžzija</i> - ž. r.; žarg.	velika hladnoća (čelik; vrsta šišarike; šiška - Jahić, 1999:356)
<i>màžznuti</i> - inf.; žarg.	uzeti nešto krišom, ukrasti (Jahić, 1999:357);
žarg. i neol.	udariti
	brzo popiti
<i>màžznuti se</i> - inf.; žarg.	započeti ljubavnu vezu
<i>mèčka</i> - ž. r.; žarg.	mercedes
<i>mèlun</i> - m. r.; neob.	neposlušno dijete
<i>mèljati</i> - inf.; žarg.	dosađivati se
<i>mèrdžo</i> - m. r.; žarg.	automobil mercedes (Jahić, 1999:361)
<i>mèso</i> - s. r.; žarg. i vulg.	djevojka, žena
<i>mètla</i> - ž. r.; pej.	pren. ravna kosa
<i>metuzálem</i> - m. r.; pej.	star, senilan čovjek
<i>mèzetiti</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	verbalno napadati nekoga
<i>mijéšati</i> (stand. <i>miješati</i>) - inf.; žarg.	hodati vrcakajući stražnjicom
<i>mìlja</i> - ž. r.; žarg.	novčanica od hiljadu apoena
<i>míndža</i> - ž. r.; žarg. i pej.	plašljiva osoba, kukavica
žarg.	ženski spolni organ
<i>mìnica</i> - ž. r.; neol.	mini suknja
<i>mìnić</i> - m. r.; kol.	mini suknja
<i>minírati</i> - inf.; žarg.	spriječiti (nešto); upropastiti priliku za nešto
<i>mìnjāk</i> - m. r.; kol.	mini suknja
<i>mìrisati</i> - inf.; kol.	pren. slutiti (Ne miriše na dobro.)
<i>mìš</i> - m. r.; pej.	pren. plašljiva osoba, kukavica
pej.	pren. sitan čovjek
<i>mitòman</i> - m. r.; neol.	osoba koja prima mito
<i>mjúza</i> - ž. r.; engl. <i>music</i> ; žarg. i neol.	muzika
<i>mlátiti se</i> - inf.; žarg.	tući se
<i>mljèti</i> - inf.; pej.	pren. pričati puno a bez pravoga smisla i sadržaja
<i>mòbilan/mòbilna</i> - pridj.; neol.	koji/-a ima mobilni telefon

<i>mobitèlāš</i> - m. r.; neol. i pej.	osoba koja posjeduje mobilni telefon a nerijetko se voli i pokazivati s njim
<i>mòćan</i> - pridj.; žarg. i neol.	kvalitetan (obično i skup)
<i>mòćno</i> - pril.; žarg. i neol.	veoma dobro, kvalitetno
<i>montāža</i> - ž. r.	pren. podmetanje
<i>montírati</i> - inf.	pren. podmetati, podmetnuti nekome
<i>montírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	svjesno zauzimati, zauzeti položaj za promatranje nekoga/nečega
<i>mòtati</i> - inf.; žarg.	jesti
<i>mòžak</i> - m. r.; žarg.	izrazito pametna osoba
<i>mòžgati</i> - inf.; kol.	razmišljati
<i>mrāk</i> - pridj.; žarg. i neol.	dobar, odličan, sjajan (Ta ti je haljina mrak.) (mrāka - nešto dobro, izuzetno dobro, sa pohvalama - Jahić, 1999:368)
<i>mřcina</i> - ž. r.; žarg. i pej.	krupna osoba
pej.	bezvrijedna osoba
<i>mrdèljati</i> - inf.; žarg. i neol.	robijati
<i>mřkvica</i> - ž. r.; em.-ekspr. i hip.	ridokosa i pjegava osoba
<i>mřljati</i> - inf.; žarg.	spavati
<i>mřljāv</i> - pridj.; žarg.	bunovan
<i>mřmot</i> - m. r.; žarg. i pej.	izuzetno krupan čovjek
<i>mřša</i> - ž. r.; kol.	mřšava ženska osoba (Jahić, 1999:369)
<i>mřšavica</i> - ž. r.; em.-ekspr. i hip.	mřšava osoba
<i>mřšavúljak</i> - m. r.; em.-ekspr. i hip.	mřšava osoba
<i>mřšnuti</i> (imp. <i>mřš!</i>) - inf.	veoma grubo potaknuti nečiji odlazak
<i>mřšo</i> - m. r.; kol.	mřšava muška osoba
<i>mřtvī</i> - pridj.; žarg.	pravi (On ima mrtvu štelu za vozački.); najuži (Živi u mrtvom centru.)
<i>mūčka</i> - ž. r.; žarg.	sumnjiv posao
<i>mūčkānje</i> - s. r.; žarg.	varanje
<i>mūčkati</i> - inf.; žarg. i pej.	baviti se sumnjivim poslovima
<i>mūflīz</i> - m. r.; ar.; žarg.	osoba koja pravi probleme (onaj koji nema ni pare; propali trgovac - Jahić, 1999:370)
<i>muhābetiti</i> - inf.; ekspr.	razgovarati (Jahić, 1999:370)
<i>mūljati</i> - inf.; žarg. i pej.	lagati; raditi nešto sumnjivo
žarg. i neol.	flertovati
<i>mūljātor</i> - m. r.; žarg. i pej.	prevarant
<i>mūmule</i> - s. r.; neob.	mutava, nesnalažljiva osoba
<i>mūntati</i> - inf.; žarg.	udvarati se; zavoditi nekoga; pokušavati se približiti osobi naklonjenoj za udvaranje; pokušavati nekoga pridobiti za vlastite ciljeve; lagati

<i>mùrija</i> - ž. r.; žarg.	policija
<i>mùrijāš</i> - m. r.; žarg.	policajac
<i>murirati</i> - inf.; žarg.	izdržavati kaznu u zatvoru
<i>mùštrati</i> - inf.; ekspr.	mučiti pretjeranom disciplinom (<i>mùštrati</i> - nekoga podvrgavati torturi, strogom odgoju; dresuri - Jahić, 1999:375)
<i>mùsti</i> - inf.; pej.	pren. izvlačiti materijalnu korist od nekoga
<i>mùtan</i> - pridj.; žarg.	sumnjiv (Sve su to mutni poslovi.); neraspoložen (Zašto si to mutan?)
<i>mùtav</i> - pridj.; pej.	nesnalažljiv (nesposoban, nespretan; ograničen, tup - Jahić, 1999:376)
<i>mùtiti</i> - inf.; žarg.	raditi nešto sumnjivo; flertovati
<i>mùtljāroš</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	prevarant
<i>mùtljāš</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	osoba koja je sklona mutljanju, varanju, prevarant
<i>mùtljavac</i> - m. r.; neob.	gusti sok, sirup
<i>mùtljivac</i> - m. r.; pej.	prevarant
<i>mùto</i> - m. r.; pej.	nesnalažljiv čovjek; glup čovjek
<i>mùtuša</i> - ž. r.; dijtal.	tijesto i piletina pečeni u tepsiji
<i>mùza</i> - ž. r.; žarg. i neol.	muzika
<i>mùzika</i> - ž. r.; žarg. i neol.	novac

N

<i>nabáciti</i> - inf.; žarg. i neol.	upoznati dvije osobe na inicijativu jedne od njih
<i>nabacivanje</i> - s. r.; žarg.	nametljivo udvaranje
<i>nabacivati</i> - inf.; žarg. i neol.	upoznavati dvije osobe na inicijativu jedne od njih
<i>nabacivati se</i> - inf.; žarg.	nametljivo se udvarati
<i>nabúbati</i> - inf.; žarg. i pej.	napamet naučiti
<i>nàcifrati se</i> - inf.; pej.	pretjerano se dotjerati
<i>nàcrtati se</i> - inf.; kol.	pojavit se (Da si se nacrtao ovdje tačno u pet sati.)
<i>nàcugān</i> - pridj.; žarg.	pijan
<i>nàcugati se</i> - inf.; žarg.	napiti se
<i>nadáriti se</i> - inf.; neob.	nakaniti se
<i>nadolīđati</i> - inf.; ekspr.	previše nasuti (prepuniti se jelom, tečnošću; nadolidžati - Jahić, 1999:377)
<i>nadòlmiti se</i> - inf.; ekspr.	pren. najesti se (<i>nadolmiti</i> - napuniti, nadjeti, pri pravljenu jela - Jahić, 1999:377)
<i>nadúvati se</i> - inf.; žarg. i neol.	uzeti marihuanu
<i>nàfrakati se</i> - inf.; pej.	neukusno se našminkati
<i>nàfūrān</i> - pridj.; žarg., neol. i pej.	uobražen, umišljen
<i>nafúrati se</i> (na nešto) - inf.; žarg. i neol.	uživjeti se u neku ulogu, uvjeriti sebe u nešto nepostojeće

<i>nàgariti</i> - inf.; žarg.	ubrzati vožnju, korak i sl. (trčati, bježati; potrčati brzo, što se brže može; voziti brzo - Jahić, 1999:378)
<i>nàgaziti</i> - inf.; žarg.	navaliti (Kad on nagazi na nešto, ne popušta.)
<i>nahàlisati se</i> - inf.; žarg.	najesti se
<i>nàhlāđen</i> - pridj.; žarg. i neol.	neuravnotežen, bez mogućnosti samokontrole; ekscentričan
<i>nàkačiti se</i> - inf.; žarg. i pej.	biti nekome na teretu; maltretirati nekoga različitim vrstama provokacija
<i>nakàntati</i> - inf.; žarg.	istući; pobijediti s velikom prednošću (u sportu)
<i>naklātiti se</i> - inf.; kol.	uporno ostvarivati postavljeni cilj; uporno dosađivati nekome
<i>naklópati se</i> - inf.; žarg. i pej.	najesti se
<i>nàkljukati se</i> - inf.; kol.	najesti se
<i>nàkresān</i> - pridj.; žarg.	pijan
<i>nalāušiti</i> - inf.; žarg. i neol.	istući
<i>nàliti se</i> - inf.; žarg.	napiti se
<i>nàlokān</i> - pridj., žarg.	pijan
<i>nalòkati se</i> - inf.; žarg.	opiti se
<i>nalòžiti</i> - inf.; žarg. i neol.	nagovoriti nekoga na nešto; uvjeriti nekoga u besmislicu u koju ni sami ne vjerujemo; zainteresirati nekoga za nešto
<i>nalòžiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	usredotočiti se na jednu stvar potpuno joj se posvetivši
<i>nàljōskān</i> - pridj.; kol.	pijan
<i>naljōskati se</i> - inf.; kol.	napiti se
<i>nàmazān</i> - pridj., žarg. i pej.	prevajan
<i>naméditi se</i> - inf.; pop.	naoblačiti se
<i>nàmjestiti</i> (nekoga) - inf.	zaposliti nekoga uz pomoć protekcije
<i>namjèštāljkā</i> - ž. r.; kol.	unaprijed pripremljena stvar
<i>namontírati</i> - inf.	pren. podmetnuti nekome
<i>namontírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	svjesno zauzeti položaj za promatranje nekoga/ nečega
<i>nànjušiti</i> - inf.	pren. ući u trag nečemu
<i>nāpad</i> - m. r.; žarg.	sastanak s djevojkom
<i>napādāč</i> - m. r.; žarg. i neol.	muškarac koji prilazi ženskoj osobi radi udvaranja; čovjek koji preuzima inicijativu ne dajući nikome ispred sebe
<i>nāpadānje</i> - s. r.; žarg. i neol.	udvaranje
<i>naparačeske</i> - pril.; kol.	posebno, odvojeno (Sve radite naparačeske.)
<i>nāpastan</i> - pridj.	dosadan

<i>napenáliti se</i> - inf.; kol.	postaviti se na određeno mjesto i time nekome smetati (Šta si se napenalio ispred ekrana?)
<i>nàpěti se</i> - inf.; žarg.	puno se smijati
<i>nàpredna</i> - pridj., žarg.	koja je istaknutih grudi (za žensku osobu)
<i>nàpucān</i> - pridj.; žarg. i neol.	koji je lijepo obučen, moderno obučen
<i>nàpucati se</i> - inf.; žarg. i neol.	urediti se, lijepo se obući
<i>napuhávati</i> - inf.	najesti se
<i>nàpušiti se</i> - inf.; žarg.	pren. preuveličavati
<i>naràjcati</i> - inf.; žarg. i vulg.	uzeti marihuanu
<i>nàrkíc</i> - m. r.; žarg. i pej.	seksualno uzбудiti
<i>nàrkos</i> - m. r.; žarg. i pej.	narkoman
<i>nàròljān</i> - pridj.; žarg.	narkoman
<i>naróljati se</i> - inf.; žarg.	pijan
<i>nasáđiti se</i> - inf.; kol.	napiti se
<i>nasúkati se</i> - inf.	postaviti se (na noge); pren. prevariti se, nasjesti
<i>našárat</i> - inf.; kol.	pren. nastradati, loše proći
<i>naškrábati</i> - inf.; kol. i pej.	potpisati
<i>nàšmigati se</i> - inf.; ekspr.	ružno napisati
<i>nàštímati</i> - inf.; kol.	prohtjeti se (obično hrana)
<i>naštímávati</i> - inf.; kol.	namjestiti (Naštimao mu je radno mjesto.)
<i>naštrébati</i> - inf.; žarg. i pej.	namještati, podešavati
<i>natakléčiti se</i> - inf.; ekspr.	napamet naučiti
<i>natocíljati se</i> - inf.; neob.	ustati (Šta si se tako rano nataklečila?)
<i>natòvariti</i> - inf.; kol.	pojavit se negdje
<i>natòvariti se</i> - inf.; kol.	pren. nekome lažno pripisati krivicu za nešto
<i>natovòljati se</i> - inf.; ekspr.	pren. nametnuti se nekome na izdržavanje
<i>nàtrěskān</i> - pridj.; kol.	pasti na pamet
<i>natréskati se</i> - inf.; kol.	pijan
<i>naváľiti</i> - inf.; žarg.	napiti se
<i>nàviti se</i> - inf.; pej.	pokušati obljubiti ženu
<i>navlakuša</i> - ž. r.; žarg. i neol.	puno pričati
<i>navñnuti</i> - inf.; kol.	pružanje lažne podrške s ciljem da se nešto sazna od druge osobe
<i>nàvúći</i> - inf.; žarg. i pej.	svratiti do nekoga
<i>nàzadna</i> - pridj.; žarg.	obmanuti, prevariti
<i>nàzuti</i> - inf.	koja je velike zadnjice (za žensku osobu)
<i>nebulóza</i> - ž. r.; kol.	obuti (Jahić, 1999:387)
<i>nektaríne</i> - ž. r.; mn.; žarg. i erot.	pren. glupost
<i>níger</i> - m. r.; žarg. i neol.	ženske grudi
<i>nògírān</i> - pridj.; žarg.	loše raspoloženje
	ostavljen, napušten; otpušten

nogírati - inf.; žarg.

nóne - ž. r., mn.; žarg.

normála - ž. r.; žarg. i neol.

njà-njà - onom.; pej.

njónjo - m. r.; žarg.

njópa - ž. r.; žarg.

njópati - inf.; žarg.

njúška - ž. r.; žarg. i pej.

òbjesiti se - inf.

oblajávati - inf.; pej.

obráditi - inf.; žarg.

obrađívānje - s. r.; žarg.

obrađívati - inf.; žarg.

očajávati - inf.; žarg.

očálko - m. r.; žarg.

očěšati se - inf.; kol. i pej.

odàlamiti - inf.; žarg.

odàpěti - inf.; žarg. i vulg.

odbáciti - inf.; kol.

oděрати (nekoga) - inf.; žarg.

odmàgliti - inf.; žarg.

odráditi - inf.; žarg. i neol.

òdvala - ž. r.; žarg.

odváliti - inf.; žarg.

neol.

odzújati - inf.; kol.

odzvòniti - inf.

òfājla - ž. r.; žarg. i pej.

òfīnger - m. r.; njem.; žarg. i pej.

òfīran/òfīran - pridj.; žarg. i neol.

ostaviti mladića/djevojku; uopćeno ostaviti, otjerati nekoga; otpustiti (nekoga izbaciti, odbaciti, otjerati, otpustiti - Jahić, 1999:393)

noge

uobičajena stvar, stvar koja se podrazumijeva (To je normala.)

NJ

izraz za razmaženu i bezličnu osobu

nos

hrana (Jahić, 1999:395)

jesti (Jahić, 1999:395)

nos; lice (Jahić, 1999:395)

O

šalj. oženiti se

pren. ogovarati

nagovoriti

nagovaranje

nagovarati

šalj. piti čaj

osoba koja nosi naočale

pren. materijalno se okoristiti od nekoga

udariti, jako udariti (Jahić, 1999:400)

umrijeti

prevesti autom do nekoga odredišta

izvući veliku količinu novca od nekoga na nepošten način, prevarom

pobjeći

obaviti nešto; mehanički završiti neki posao;

voditi ljubav s nekim

smiješan događaj, za nas povoljan; zabavna osoba

udariti

neuravnoteženo se ponašati

otići

pren. doći kraj nečemu (Odzvonilo je njegovoj vlasti.)

neprivlačna ženska osoba

mršava osoba

neugodan (za situaciju u kojoj se možemo

osramotiti); očit/-a i pored tendencije prikrivanja (za postupak ili osobu); glup (za postupak kojim smo se diskreditirali pred osobom do koje nam je stalo)

<i>ofirati</i> - inf.; žarg. i neol.	dovoditi u neugodnu situaciju; pričati novost/-i
<i>ofirati se</i> - inf.; žarg. i neol.	ponižavati se, sramotiti se
<i>ofiraža</i> - ž. r.; žarg. i neol.	neugodna situacija
<i>òfirno/òfirno</i> - pril.	neugodno; očito
<i>òfucān</i> - pridj., kol.	koji je dotrajavao; pren. koji loše izgleda (o osobi)
<i>ogrèbati se</i> - inf.; kol.	pren. izvući od nekoga materijalnu korist
<i>ogùliti</i> - inf.; kol.	pren. materijalno iskoristiti nekoga
<i>ogùliti se</i> - inf.; kol.	pretjerati u napornom i istrajnom radu da bi se postigao željeni cilj
<i>òhanuti</i> - inf.; ekspr.	smiriti se (Ohani!); ostaviti na miru (sačekati, odložiti; odmoriti, zaustaviti se u poslu ili čemu drugom - Jahić, 1999:404)
<i>ohlāditi se</i> - inf.	prepasti se (Kad sam je vidjela, sva sam se ohladila, počela su mi klecati koljena.); pren. smiriti se (Ohladi se malo!)
<i>òkahriti se</i> - inf.; ekspr.	oneraspoložiti se (òkahariti se/òkahriti se - Jahić, 1999:405)
<i>okāniti se</i> - inf.	ostaviti na miru (nečega se odreći, odustati od nečega; odviknuti se od nečeg, neke strasti; pustiti nekoga, ostaviti ga na miru; ne ići više za djevojkom, ne dosađivati joj - Jahić, 1999:405)
<i>okināva</i> - ž. r.; žarg.	(asoc. na istoimeni otok na Pacifiku gdje su u Drugome svjetskom ratu vođene borbe) negativno ocijenjen ispit (Je li bilo okinave?)
<i>òkinuti</i> - inf.; žarg.	ne položiti ispit
<i>òklop</i> - m. r.; neol.	futrola za mobilni telefon
<i>olajāvati</i> - inf.; pej.	pren. ogovarati (Jahić, 1999:407)
<i>òlešiti</i> - inf.; žarg.	istući
<i>òlešiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	prekomjerno se napiti ili najesti
<i>òlio</i> - m. r.; pej.	pren. mršava osoba
<i>omāstiti se</i> - inf.	pren. dobro zaraditi
<i>opāliti</i> - inf.; žarg. i neol.	biti u ekstremnom raspoloženju - potencijalno i dobrom i lošem (Šta je tebe opalilo?)
žarg.	udariti
<i>òpanak</i> - m. r.; žarg. i pej.	veliko stopalo
<i>opāučiti</i> - inf.; ekspr.	jako udariti, jako ošamariti
<i>òpičen</i> - pridj.; žarg.	koji je pomalo neobična ponašanja
<i>òplesti</i> - inf.; žarg.	pojesti
<i>òrmār</i> - m. r.; žarg. i pej.	pretjerano razvijen mladić
<i>òsūti se</i> - inf.; kol.	iznervirati se (Sva se ospem kad je vidim.)
<i>ošāfraniti</i> - inf.; neob.	udariti
<i>otfūrati</i> - inf.; žarg.	otići velikom brzinom

òtkačiti - inf.; žarg.

òtkačiti - inf.; žarg. i neol.

otpèljati - inf.; neol.

otpísati - inf.

padobránac - m. r.; žarg. i pej.

pàdže - m. r.; šatr. (: *džep*)

pàglu - pridj.; šatr. (: *glupa*)

pàjser - m. r.; žarg.

páliti - inf.; žarg.

páliti se - inf.; žarg.

páljevina - ž. r.; žarg. i pej.

žarg.

pametnjáković - m. r.; pej.

pàmetovati - inf.; pej.

pànj - m. r.; žarg. i pej.

pánja - ž. r.; žarg.

pánjo - m. r.; žarg.

pápak - m. r.; žarg. i pej.

pàpučār - m. r.; pej.

pàre - ž. r., mn.; žarg.

parlàtati - inf.; žarg. i neol.

ostaviti na miru (Otkaći!); ostaviti mladića/
djevojku, prestati se zabavljati (Otkaćila ga je.)
početi se neuravnoteženo ponašati (Potpuno
je otkaćio.); pokazati veliki interes za nekoga
(Otkaćila je na njega.)

otići

pren. ne računati više na nekoga (nešto ili nekoga
prekrižiti, ne uzimati ga više u obzir - Jahić,
1999:417)

P

nenajavljena (i nepoželjna) osoba; osoba koja ulazi
bez kucanja

džep

glup, glupa

nos

nagovarati; stvarati napetost; seksualno uzbuđivati
uzbuđivati se

plahovita osoba

seksualno razdražljiva osoba

osoba koja nastoji djelovati pametna (Jahić,
1999:423; onaj koji apstraktno, intelektualno
razmišlja, a čaršijska, mahalska, seoska sredina i
sl. ga ne razumiju; mudar, prefrigan, lukav čovjek
- Jahić, 1999:423)

opširno pričati o nečemu pretendirajući na
tačnost i oštrinu zapažanja (nepotrebno, nadugo
i naširoko pričati; naglabati bez konkretnog
djelovanja; praviti se pametan; ne biti shvaćen,
govoriti apstraktno, misaono, intelektualno;
mudrovati u svrhu da nekoga prevariš, nadmudriš
- Jahić, 1999:423)

glupa osoba

hljeb (Jahić, 1999:424)

hljeb

osoba koja se ne zna ponašati, bez manira i stila
muškarac podložan utjecaju supruge/djevojke,
muškarac koji bespogovorno sluša suprugu/
djevojku (zanatlija koji pravi papuče; onaj koji
je podložan svojoj ženi, koji se boji žene - Jahić,
1999:424)

novac

govoriti, pričati

<i>pàrlati</i> - inf.; ital.; žarg.	tečno govoriti neki strani jezik
<i>pàrmak</i> - m. r.; pej.	pren. glupa osoba
<i>pàrti</i> - m. r.; engl. <i>party</i> ; žarg. i neol.	zabava
<i>pàsati</i> - inf.; kol.	odgovarati, pristajati nečemu (To mi paše.)
<i>pàša</i> - m. r.; žarg. i neol.	upotrebljava se za obraćanje osobi muškoga spola (pàša - visoki dostojanstvenik; neko kome je dobro, ko uživa, ili ga služe, ili je glavni u nečemu, negdje i sl. - Jahić, 1999:427)
<i>paštètica</i> - ž. r., mn.; žarg.	ženske grudi
<i>pàtak</i> - m. r.; žarg. i neol.	ispljuvak
<i>pàtka</i> - ž. r.; pej.	pren. osoba koja se gega u hodu
<i>patosírati</i> - inf.; žarg.	udarcem šake oboriti na pod
<i>pèčen</i> - pridj.	pren. koji je uvjeren u nešto; koji je prevaren
<i>péciti se</i> - inf.; kol.	praviti se važan; odugovlačiti izgovor vokala u pojedinim riječima (prсити se, upinjati se; praviti se važan, oholiti se - Jahić, 1999:429)
<i>péder</i> - m. r.; žarg. i pej.	homoseksualac
<i>pedèrluk</i> - m. r.; žarg. i pej.	postupak koji izaziva odvratnost, gađenje
<i>pégla</i> - ž. r.; žarg. i pej.	dosadna osoba
<i>péglanje</i> - s. r.; žarg. i pej.	dosadivanje
<i>péglati</i> - inf.; žarg. i pej.	dosadivati
<i>pèglativan</i> - pridj.; žarg.	dosadan
<i>pekméza</i> - ž. r.; kol. i pej.	plačljiva osoba
<i>peksimeta</i> - ž. r.; neob.	neuredna žena (peksimet, grč. vrsta peciva, lokuma; dvopek - Jahić, 1999:430)
<i>péle</i> - ž. r., mn.; žarg.	cipele
<i>peráje</i> - ž. r., mn.; žarg. i pej.	velika stopala
<i>pèškír</i> - m. r.; žarg. i pej.	homoseksualac
<i>pètāk</i> - m. r.; žarg. i neol.	novčanica od pet apoena
<i>pètlja</i> - ž. r.; kol.	smjelost, hrabrost
<i>petljánac</i> - m. r.; žarg. i pej.	lažov
<i>pètljati</i> - inf.; žarg. i pej.	lagati, zamajavati; praviti smicalice; flertovati
<i>petòbanka</i> - ž. r.; žarg.	novčanica od pedeset apoena
<i>picániti se</i> - inf.; žarg.	napadno se dotjerivati
<i>picija</i> - ž. r.; žarg.	policajci
<i>picnuti se</i> - inf.; žarg.	napadno se dotjerati
<i>píčiti</i> - inf.; žarg.	brzo íći
<i>piksla</i> - ž. r.; njem.; žarg.	kutija (piksl - pernica, đaćka spremnica za pisaći pribor - Klaić, 1962:1017)
<i>pilàna</i> - ž. r.; žarg. i neol.	neprestano provociranje, ismijavanje nekoga

<i>pilati</i> - inf.; žarg. i neol.	neprestano nekoga provocirati, ismijavati (žarg. nekoga nečim maltretirati, dosađivati mu, gnjaviti ga pridikama i sl. - Jahić, 1999:433)
<i>pímpa</i> - ž. r.; neob.	pjegava osoba
<i>pínka</i> - ž. r.; žarg. i neol.	honorar
<i>pinòkio</i> - m. r.; pej.	pren. osoba velika nosa
<i>pišulja</i> - ž. r.; vulg. i pej.	osoba ženskoga spola
<i>pitara</i> - ž. r.; kol.	buregdžinica (Jahić, 1999:434)
<i>pízda</i> - ž. r.; vulg.	djevojka, žena
vulg. i pej.	pren. plačljiva osoba; kukavica
<i>pjevàčica</i> - ž. r.; žarg. i neol.	grkljan (pjevalo - ekspr. vrat, guša - Jahić, 1999:435)
<i>pjèvāljkà</i> - ž. r.; pej.	kafanska pjevačica
žarg. i neol.	grkljan
<i>plàfòn</i> - m. r.; kol.	pren. najviši nivo do kojeg se ide u nečemu (To mi je plafon, dalje ne idem.)
<i>plàčko</i> - m. r.; kol. i pej.	plačljiva osoba, plačljivac
<i>plàha</i> - pridj.; ekspr.	lijepa, zgodna (Što je plaha!) (plahovita; dobra, vrijedna, odlična - Jahić, 1999:435)
<i>plàho</i> - pril.; kol. i ekspr.	vrlo, veoma (Jahić, 1999:435)
<i>plávjeti</i> - inf.; kol.	pren. dosađivati se slušajući nečiju nezanimljivu priču (Plavim!)
<i>plàvuša</i> - ž. r.; žarg. i pej.	glupa (ženska) osoba
<i>plèjati</i> - inf.; engl. <i>to play</i> ; žarg. i neol.	igrati (se)
<i>plèjer</i> - m. r.; engl. <i>player</i> ; žarg. i neol.	osoba sposobna za sve; veliki zavodnik
<i>plìsnav</i> - pridj.; neob.	prljav
<i>plivàdòn</i> - m. r.; žarg.	glupa osoba
<i>plìvati</i> (nekome) - inf.; žarg. i neol.	dugovati (obično novac)
<i>pljúca</i> - ž. r.; žarg.	cigareta
<i>pljúga</i> - ž. r.; žarg.	cigareta
<i>pljùnūtī</i> - pridj.; kol.	isti, potpuno isti
<i>pljùnuti</i> - inf.; žarg.	dati novac
<i>pobudàliti</i> - inf.	početi se čudno, neuravnoteženo ponašati
<i>podèbljati</i> (imp. <i>podèbljāj!</i>) - inf.; žarg.	pojačati, obično muziku (Podebljaj muziku!)
<i>podèrati</i> - inf.; žarg.	nadmašiti; pobijediti s velikom prednošću (u sportu)
<i>pòdmazati</i> - inf.; kol.	pren. podmititi
<i>podòniti se</i> - inf.; žarg. i neol.	nemati obraza; napraviti se neupućenim u nešto; pripremiti cedulje za prepisivanje

<i>pòžizija</i> - ž. r.; neol.	pren. ono što je posebno dobro (npr. odlično urađen posao i sl.)
<i>pohásiti se</i> - inf.; ekspr.	uzoholiti se
<i>pòhtimrāk</i> - m. r.; neob.	šutljiva osoba, uvijek pognutoga pogleda
<i>pokājmačiti</i> - inf.; kol.	preliti neko jelo kajmakom (Jahić, 1999:439)
žarg.	namazati hljeb debelim slojem neke jestive namirnice
<i>poklópati</i> - inf.; žarg. i pej.	pojesti
<i>poklòpiti</i> - inf.; žarg. i neol.	ušutjeti nekoga; na ružan način nekome dokazati da nije u pravu; efektno ismijati
<i>poklòpiti se</i> - inf.; kol.	pren. ostati bez riječi, ušutjeti se
žarg.	halapljivo jesti (Poklopila se kao da tri godine nije jela.)
<i>pokrívati</i> (nekoga) - inf.; žarg.	štititi od nečega (opasnosti i sl.); spašavati iz neprijatne situacije; pomagati u nevolji; zauzimati se za nekoga; zataškavati neku neprijatnost o nekome; ne odavati nekoga; preuzimati tuđu krivicu
<i>pòkupiti</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	stupiti u ljubavnu vezu s nekim
<i>pòkupiti se</i> - inf.; kol.	udaljiti se bez riječi
<i>polòmiti</i> - inf.	pren. istući
<i>polòmiti se</i> - inf.; kol.	pretjerati u radu; dati sve od sebe da se nešto ostvari
<i>pòmrcíti</i> - inf.; neob.	učiniti mrkim ili crnim
<i>pònjava</i> - ž. r.; pej.	otrcan odjevni predmet
<i>popáliti</i> - inf.; žarg.	uzbuditi; podići na noge, oduševiti (Pjevačica je popalila raju u Skenderiji.); pokrasti; novčano prevariti
<i>popáliti se</i> - inf.; žarg.	početi pokazivati interes za nekoga/nešto
<i>popízđiti</i> - inf.; vulg.	izgubiti samokontrolu usljed ljutnje, bijesa
<i>pòplašiti</i> - inf.; žarg.	ukrasti
<i>pòpraviti se</i> - inf.; euf.	udebljati se (Jesi li se ti malo popravila?)
žarg.	“otkloniti” mahmurluk još jednim alkoholnim pićem
<i>pòpustiti</i> - inf.; žarg. i neol.	ostaviti nekoga na miru, ne dosađivati (Popusti malo!)
<i>pòpušiti</i> - inf.; žarg.	loše proći u nečemu, nastradati; nasjesti
<i>porefēnati se</i> - inf.; kol.	zajednički snositi nekakav trošak (porefēnati se - Jahić, 1999:441)
<i>porókati se</i> - inf.; žarg.	potući se
<i>portábl</i> - pridj.; žarg.	koji je nizak rastom
<i>pošand̀cati</i> - inf.; kol.	početi se neuravnoteženo ponašati

<i>pošíziti</i> - inf.; žarg.	pobjesnjeti, veoma se naljutiti
<i>poštèno</i> - pril.; žarg.	mного (Pošteno je popio.)
<i>potègnuti</i> - inf.	nagnuti iz flaše (cugnuti, popiti iz flaše ili čaše - Jahić, 1999:443)
<i>pòtkovān</i> - pridj.; kol.	pren. koji je vrstan poznavalac nečega
<i>pòtrefiti</i> - inf.; njem.; kol.	pren. snaći, zadesiti, pogoditi
<i>prāsa</i> - ž. r.; grč.; pej.	pren. ravna, prava kosa
<i>prāšinār</i> - m. r.; žarg. i pej.	saobraćajac, pozornik
<i>prāvō</i> - pril.; žarg. i neol.	zaista (To je pravo dobro.)
<i>přčko</i> - m. r.; em.-ekspr. i hip.	prćast nos
<i>prècvikati</i> - inf.; kol.	presjeći
<i>prèći</i> (nekoga) - inf.; kol.	prevariti
<i>prèći se</i> - inf.; kol.	prevariti se
<i>prèfārbān</i> - pridj.; kol.	pren. lukav
<i>prèfrīgān</i> - pridj.; kol. i eksp.	lukav
<i>prèfrīgānac</i> - m. r.; kol., eksp. i pej.	prefrigan, lukav čovjek
<i>prèhlāđen</i> - pridj.; žarg. i neol.	koji je umno poremećen
<i>prèkinuti</i> - inf.; kol.	okončati ljubavnu vezu
<i>premūntati</i> - inf.; žarg.	nagovoriti
<i>prèplašiti</i> - inf.; žarg. i neol.	prevariti
<i>prèplašiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	promijeniti uvjerenje
<i>preserāvati se</i> - inf.; žarg. i vulg.	govoriti gluposti; oholiti se
<i>prèsvūći</i> - inf.; žarg. i neol.	prevariti; uvjeriti nekoga u nešto loše po njega samoga
<i>prešāltati</i> - inf.; žarg.	prevariti
<i>prešāltati se</i> - inf.; žarg.	promijeniti šta za nešto drugo (npr. jedna uvjerenja za druga); ležerno se priključiti drugome društvu
<i>prešišati</i> - inf.; kol.	prestići
<i>pretrkèljati</i> - inf.; žarg.	preroviti
<i>prijāviti</i> nešto - inf.; žarg. i neol.	dati nekome određenu informaciju; ispričati (obično trač o nekome ili nečemu)
<i>prikucati</i> - inf.; žarg.	udariti
<i>prīmļjekiti</i> - inf.; neob.	dodati mlijeko u kahvu
<i>prišarāfiti</i> - inf.; žarg.	uvesti strogu disciplinu
<i>prišiti</i> - inf.; kol.	pren. pripisati
<i>privāliti se</i> - inf.; kol.	pren. priključiti se nekome društvu bez dozvole (Zamislj, ona nam se sinoć privalila, a niko je nije pozvao.)
<i>privítati se</i> - inf., pop.	izazivati batine svojim izazivačkim ponašanjem (Tebi se baš privitalo, hoćeš batina?)

<i>procvjètati</i> - inf.	pren. izgledati radosno, veoma raspoloženo
<i>pročitati</i> - inf.	pren. prozrijeti nečije namjere, nečiji karakter
<i>proćerdati</i> - inf.; kol. i ekspr.	brzo potrošiti, potrošiti uludo
<i>pròdati</i> - inf.	pren. izdati nekoga/nešto
<i>prodávati se</i> - inf.; kol.	predstavljati se u boljem svjetlu
<i>producírati se</i> - inf.; žarg.	pokazivati se na javnim mjestima
<i>prófa</i> - m. r. i ž. r.; žarg.	profesor, profesorica
<i>pròfućkati</i> - inf.; kol. i ekspr.	potrošiti uludo (Jahić, 1999:451)
<i>pròfuliti</i> - inf.; žarg.	promašiti; propustiti
<i>profúrati</i> - inf.; žarg.	proći bez pozdrava; započeti ljubavnu vezu
<i>prokljúviti</i> - inf.; žarg.	otkriti nešto skriveno, nepoznato, nerazumljivo; saznati
<i>prokòntati</i> - inf.; žarg.	razmisliti
<i>pròkuhati</i> - inf.	osjetiti nesnošljivu vrućinu
<i>pròkurčiti se</i> - inf.; vulg.	uzoholiti se, početi se praviti važan
<i>prokúžiti</i> - inf.; vulg. i žarg.	otkriti suštinu nečega, shvatiti
<i>prolúftati</i> - inf.; njem. <i>Luft</i> ; kol.	provjetriti
<i>prolúpati</i> - inf.; žarg. i neol.	početi se neuravnoteženo ponašati; ekstremno se naljutiti tako da naše ponašanje djeluje nenormalno
<i>próljev</i> - m. r.; vulg. i pej.	pren. dosadna osoba
<i>promuhàbetiti</i> - inf.; kol. i ekspr.	prijateljski porazgovarati
<i>pròpjevati</i> - inf.; žarg.	odati
<i>pròsipati se</i> - inf.; žarg.	govoriti i raditi gluposti i zbog toga djelovati glupo
<i>prošétati</i> - inf.; kol.	otići odnekle i ostaviti nekoga na miru (Prošetaj!)
<i>prošnjítrati</i> - inf.; žarg. i neol.	proturiti
<i>pròvala</i> - ž. r.; žarg.	glupost, besmislica; šala, dosjetka; smiješna, duhovita osoba
<i>prováliti</i> - inf.; žarg.	reći veliku glupost; otkriti, uhvatiti u laži; lansirati netačnu informaciju; odati
<i>prováliti se</i> - inf.; žarg.	dovesti se u smiješnu i neugodnu situaciju, osramotiti se, obrukati se
<i>provaljívati se</i> - inf.; žarg. i neol.	raditi i/ili govoriti gluposti
<i>pròvīdan</i> - pridj.; kol.	pren. koji je nevješt laganju
<i>prozèntati</i> - inf.; žarg. i neol.	uvidjeti
<i>prozívati</i> - inf.; žarg. i neol.	provocirati, ismijavati; oslovljavati nekoga imenom na ulici
<i>prózivka</i> - ž. r.; žarg. i neol.	šala na nečiji račun; iznošenje na vidjelo obično nečega negativnog o određenoj osobi; stalno spominjanje nečijih ranijih riječi ili postupaka; upozorenje
<i>pròzvati</i> - inf.; žarg. i neol.	nazvati telefonom (Prozovi me danas popodne.)

prožvákati - inf.; žarg. i neol.
pūći (gl. pridj. rad. *pūkō*) - inf.;
 žarg. i neol.
pūdīng - m. r.; pej.
púhati se - inf.; kol.
púhnuti - inf.; žarg. i neol.
pūknuti - inf.; žarg.
 žarg. i neol.

púpa - ž. r.; fam.
pūšāč - m. r.; žarg. i pej.
pūšiti se - inf.; kol.
 žarg.

pūter - m. r.; žarg.
pūterica - ž. r.; žarg. i neol.

rādār - m. r.; žarg.
rāftīng - m. r.; engl. *raft*; neol.
rahmētli līst - m. r.; žarg. i neol.
rāja - ž. r.; ar., kol.

rāndes - m. r., kol.
rāshavizati se - inf.; kol. i ekspr.
rāskinuti - inf.; žarg.
rāspadati se - inf.
rāsprodāt - pridj.; žarg.
rastāliti se - inf.; žarg.
rastrúbiti - inf.; kol. i ekspr.
rāsturiti - inf.; žarg.
rāsturiti - inf.; neol.

raščèrèčiti se - inf.; ekspr.

otračati nekoga
 síci s uma; početi pokazivati mentalnu
 nestabilnost, početi se neuravnoteženo ponašati
 pren. debela osoba opuštenih mišića
 pren. praviti se važan (Jahić, 1999:455)
 ukrasti
 udariti
 síci s uma; početi se neprimjereno ponašati i stoga
 djelovati neuravnoteženo; zaljubiti se
 stomak
 gubitnik
 pren. biti veoma ljut
 izgubiti se iz vidokruga ostavivši nekoga na miru
 (Puši se!)
 pren. mlada i lijepa djevojka
 pren. mlada i lijepa djevojka

R

uho
 splavarenje; vožnja čamcima niz brzace rijeke
 smrtonica
 komunikativna i neuobražena osoba; stalni krug
 osoba s kojima se neko druži (niži društveni sloj,
 široke narodne mase u Turskoj carevini; svjetina,
 skupina, družina; družina, grupa mladih ljudi koji
 se stalno družu - Jahić, 1999:458)
 ljubavni sastanak
 razbuditi se
 okončati ljubavnu vezu
 pren. biti bolestan; ne osjećati se dobro
 koji je veoma zauzet
 podijeliti
 razglasiti
 katastrofalno poraziti
 pokazati se ekspertom u vršenju neke aktivnosti;
 nešto odlično znati (npr. matematiku); pokazati
 nekome vlastitu moralnu nadmoć; okončati nešto
 (npr. prijateljstvo); okončati nečiju ljubavnu vezu u
 vlastitu korist; uništiti; pokvariti
 raširiti noge

<i>ràuber</i> - m. r.; njem. <i>der Räuber</i> ; pej.	osoba agresivnoga ponašanja; osoba primitivnoga, nesofisticiranog ponašanja (frajer, uličar, lopov - Jahić, 1999:460)
<i>razbàcati se</i> - inf.; žarg. i neol.	rasplesati se; raskomotiti se
<i>ràzdrmati se</i> - inf.; kol.	pren. razbuditi se; prenuti se iz učmalosti, apatije i sl.
<i>razglàbati</i> - inf.; kol. i pej.	dugo i dosadno o nečemu pričati
<i>razgùliti</i> - inf.; žarg. i neol.	otići i ostaviti nekoga na miru (Razguli!)
<i>razrahatlènisati se</i> - inf.; ekspr.	riješiti se briga (raskomotiti se, postići osjećaj udobnosti i spokojsva - Jahić, 1999:460–461)
<i>razvàliti</i> - inf.; žarg. i neol.	znati sve (na ispitu); odlično nešto poznavati; pobijediti s velikom prednošću; udariti
<i>razvàliti se</i> - inf.; žarg., neol. i pej.	previše se udebljati; pretjerano se razviti
<i>ràzvàljen</i> - pridj.; žarg., neol. i pej.	koji je predebeo; koji je pretjerano razvijen
<i>règistrovati</i> - inf.; neol.	čuti, primjećivati
<i>regulàra</i> - pridj.; žarg. i neol.	korektan, ispravan (On ti je regulara, ne moraš ga se plašiti.)
<i>réjver</i> - m. r.; žarg. i neol.	poklonik rejv-muzike; revizor
<i>réva</i> - m. r.; žarg. i neol.	revizor
<i>rezànci</i> - m. r., mn.; pej.	pren. prljava, masna kosa
<i>rìba</i> - ž. r.; žarg.	privlačna ženska osoba
<i>ribànje</i> - s. r.	oštri prijekor
<i>ribati</i> - inf.	pren. oštro prekorijevati
<i>ridati</i> - inf.	grčevito plakati (glasno plakati - Jahić, 1999:462)
<i>rigati</i> - inf.; ekspr.	povraćati (bljuvati - Jahić, 1999:462)
<i>rijet</i> - inf.; dij. i arh.	reći
<i>rikati</i> - inf.; žarg. i pej.	plakati iz sve snage
<i>riknuti</i> - inf.; žarg.	ne funkcionirati usljed kvara
žarg. i vulg.	umrijeti
<i>riljati</i> - inf.; žarg.	naporno raditi
<i>rintati</i> - inf.; kol.	raditi
<i>ròba</i> - ž. r.; žarg.	djevojka vrlo privlačna izgleda
<i>róda</i> - ž. r.; pej.	pren. dugonoga a mršava ženska osoba
<i>ròhan</i> - m. r.; neob.	osoba ruralnih manira
<i>ròknuti</i> - inf.; žarg.	ubiti iz pištolja
<i>róra</i> - ž. r.; žarg.	nos
<i>rùčka</i> - ž. r.; žarg.	ruka; nadlaktični mišić na ruci
<i>rugòba</i> - ž. r.	ružna osoba
<i>rukati</i> - inf.; neob.	raditi sklekovce
<i>rukovòdilac</i> - m. r.; žarg.	mladić koji se sa djevojkom vodi za ruku
<i>rùlja</i> - ž. r.; kol. i pej.	gomila ljudi
<i>rùnda</i> - ž. r.; žarg.	narudžba pića za kompletno društvo s kojim se izišlo

rüpa - ž. r.; žarg.
rüsvāj - m. r.; pop.

sàbur - m. r.; ar.; kol. i ekspr.
sàfatati - inf.; ekspr.
sàgrama - ž. r.; neob.
salamàntija - ž. r.; neob.
sàliti - inf.; kol.
sàliti se - inf.; žarg.
sàpēti - inf.
sàplaha - ž. r.; neob.
sàplak - m. r.; neob.
sàtarāš - m. r.; žarg.
sàuna - ž. r.
səmafōr (stand. *semāfōr*) - m. r.; žarg.
senīlac - m. r.; žarg.
sērātor - m. r.; vulg., žarg. i pej.
serbèzluk - m. r.; perz.-tur.; ekspr.
sfüčkati - inf.; žarg. i ekspr.
sfüšeriti - inf.; žarg.

síca - ž. r.; žarg.
 žarg. i pej.

sifóni - m. r., mn.; žarg. i vulg.
sijáset - m. r.; ar.

sĩmpa - pridj.; žarg.
sĩnuti - inf.

sĩr - m. r.; pej.
sirāno - m. r.; pej.
siròvina - ž. r.; pej.
sĩsa - ž. r.; kol.
sistėmi - m. r., mn.; žarg. i vulg.
sjāhati (imp. *sjaši!*) - inf.; žarg.
skāpati - inf.

zabačeno mjesto; loše uređen prostor (stan, kafić i sl.)
 nered u kući (Jahić, 1999:465)

S

strpljenje (Sabur!) (Jahić, 1999:466)
 zavesti, opčiniti
 neskladno građena osoba, ružna osoba
 duga, široka, velika i ružna odjeća
 popiti nadušak
 opiti se do besvijesti
 zakopčati
 osoba čudna ponašanja
 kutlača
 osoba žute ili narandžaste boje u licu
 pren. pretjerano zagrijana prostorija
 osoba koja lahko pocrveni

 senilna osoba
 osoba koja priča koješta
 bezbrižnost (sloboda - Jahić, 1999:475)
 uludo potrošiti novac
 ne uraditi valjano, uraditi aljkavo (E baš si ovo
 sfušerila, jesi li ikako mogla gore uraditi?)
 sitan novac
 običan narod (sitan novac, sitniš; običan svijet,
 niži socijalni slojevi - Jahić, 1999:477)
 ženske grudi (Jahić, 1999:477)
 množina, mnoštvo (mnoštvo, velika množina
 nečeg; sijaset; kazna; bijeda, nevolja, stradanje,
 napast - Jahić, 1999:477)
 simpatičan, bilo izgledom bilo ponašanjem
 pren. doći na ideju (pobjeći; potrčati, munjevito
 nestati - Jahić, 1999:479)
 pren. bjeloputa osoba
 (asoc.: Sirano de Beržerak) pren. osoba velika nosa
 pren. osoba neuglađenoga i grubog ponašanja
 dojka (Jahić, 1999:479)
 ženske grudi
 prestati dosađivati
 pren. premoriti se, obično od posla (skāpati - pren.
 umrijeti, crknuti - od gladi - Jahić, 1999:480)

<i>Skendérija</i> - ž. r.; grč.-ar.; žarg., Sarajevo	šalj. tramvajska stanica udaljena od grada (naziv ulice, kvarta i kulturno-sportskoga centra u Sarajevu - Jahić, 1999:480)
<i>skénjati</i> - inf.; žarg.	poslati nekoga u zatvor
<i>skīnuti</i> - inf.; žarg. i neol.	uspješno imitirati nekoga
<i>skōckān</i> - pridj.; žarg.	koji je lijepo obučen
<i>skōckati se</i> - inf.; žarg.	dotjerati se, lijepo se obući
<i>skōknuti</i> - inf.; kol.	navratiti
<i>skōntati</i> - inf.; žarg.	shvatiti (sračunati, smisliti; shvatiti, razumjeti - Jahić, 1999:480)
<i>skrénuti</i> - inf.; kol.	postati psihički neuravnotežen
<i>skūhān</i> - pridj.	pren. koji je nagovoren na nešto
<i>skūhati</i> (nekoga) - inf.	pren. nagovoriti nekoga na nešto
<i>skūle</i> - ž. r., mn.; pop.	nepotrebne stvari
<i>skūpiti se</i> - inf.; kol.	biti teško pri duši (Skupilo mi se, ne mogu više.)
<i>skūžiti</i> - inf.; žarg. i neol.	shvatiti (Jahić, 1999:481); ugledati
<i>slāma</i> - ž. r.; pej.	pren. prava kosa
<i>slāndati se/slāndžati se</i> - inf.; ekspr.	smršati
<i>slātkica</i> - ž. r.; žarg., em.-ekspr. i hip.	ženska osoba privlačnoga izgleda
<i>slāviti</i> - inf.; euf.	piti alkohol (On je juče slavio, pa zbog mahmurluka nije mogao doći na posao.)
<i>slījēpac</i> (stand. <i>slījēpac</i>) - m. r.; pej.	pren. lakovjerna osoba
<i>slízati se</i> - inf.; kol. i pej.	postati pretjerano blizak s nekim (E, jesu se slizali. Samo dok im pukne tikva.)
<i>slòžiti</i> - inf.; žarg. i neol.	prodati; udariti
<i>sljēpīc</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	lahkovjerna osoba; veoma kratkovida osoba
<i>smandřljati</i> - inf.; kol. i ekspr.	uraditi brzo i pogrešno
<i>smāzati</i> - inf.; žarg.	pojesti brzo i slasno, s velikim apetitom
<i>smlāta</i> - ž. r.; pej.	osoba nesnalažljiva u jednostavnim životnim stvarima i situacijama
<i>smōtān/smōtāna</i> - pridj.; kol.	nespretnan/-na; nesnalažljiv/-a
<i>smōtati</i> - inf.; žarg.	pojesti
kol.	pren. pridobiti; očarati mladića ili djevojku
<i>smóto</i> - m. r.; pej.	nespretna osoba
<i>smrād</i> - m. r.; žarg. i pej.	neodgovorna i beskarakterna osoba
<i>smūvati se</i> - inf.; žarg.	započeti ljubavnu vezu
<i>snímati</i> - inf.; žarg.	gledati
<i>snímiti</i> - inf.; žarg. i neol.	sagledati nekoga ili nešto, pojmiti (skinuti; fotografirati - Jahić, 1999:482)
<i>solírati</i> - inf.; žarg.	biti sam; osamljivati se

<i>sôlo</i> - pridj.; žarg.	sam (Otišao je solo na more.)
<i>sôs</i> - m. r.; žarg.	neprilika
<i>sóva</i> - ž. r.; žarg.	spavanje
žarg. i pej.	ružna ženska osoba
<i>sóviti</i> - inf.; žarg.	spavati
<i>spàdalo</i> - s. r.; kol.	na simpatičan način smiješna osoba (obješenjak; neozbiljna osoba, šaljivčina - Jahić, 1999:483)
<i>spàkovati</i> - inf.; kol.	pren. podmetnuti; lažno optužiti nekoga
<i>spàndati se</i> - inf.; žarg.	postati blizak s nekim, obično na ljubavnoj osnovi
<i>spavánac</i> - m. r.; žarg.	spavanje (Idem na spavanac, jako sam umorna.)
<i>spôj</i> - m. r.; žarg.	ljubavni sastanak
<i>spòjiti</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	pomoći u ostvarenju ljubavne veze
<i>sprðàčina</i> - ž. r.; žarg.	grubo ismijavanje
<i>spùstiti</i> (nekome) - inf.; žarg.	uzvratiti na neugodan način nekome (obično i postići da se povuče, ušuti i sl.)
<i>sránje</i> - s. r.; žarg. i vulg.	glupost, besmislica; neprijatna situacija
<i>sràti</i> - inf.; žarg. i vulg.	govoriti besmislice, gluposti
<i>sréditi</i> (nekoga) - inf.; žarg.	istući
<i>sréditi se</i> - inf.; kol.	dotjerati se; stabilizirati svoj život; početi nov život; paziti na svoje postupke i riječi, sabrati se (najčešće imperativno: Daj, sredi se!)
<i>sriktati se</i> - inf.; kol.	dotjerati se (Ooo, ko se to sriktao?)
<i>sřkī</i> - m. r.; em.-ekspr. i hip. (: <i>sřklet</i> , ar.)	nervozna, usplahirena osoba
<i>stânlio</i> - m. r.; pej.	pren. debela osoba
<i>stârā</i> - ž. r.; žarg.	majka; uopćeno za obraćanje veoma dragoj i bliskoj osobi
<i>stârac</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	stariji mladić
<i>stârci</i> - m. r., mn.; žarg.	roditelji
<i>stâri</i> - m. r.; žarg.	otac; uopćeno za obraćanje veoma dragoj i bliskoj osobi
<i>stârka</i> - ž. r.; žarg.	sredovječna ženska osoba (ob. privlačnog izgleda)
<i>stârt</i> - m. r.; žarg. i neol.	prilazak osobi suprotnoga spola radi udvaranja
<i>stârtati</i> - inf.; žarg. i neol.	prići osobi suprotnoga spola radi udvaranja
<i>stèlembečiti</i> - inf.; neob.	spljoštiti
<i>stëndžeriti se</i> - inf.; neob.	biti teško pri duši (Stendžerilo mi se.); naoblačiti se
<i>střpsa</i> - ž. r.; žarg.	škrta osoba
<i>stója</i> - ž. r.; žarg.	novčanica od sto apoena
<i>stòjānka</i> - ž. r.; žarg. i neol.	novčanica od sto apoena
<i>stòka</i> - ž. r.; žarg. i pej.	neodgojena i drska osoba, osobe
<i>stòtka</i> - ž. r.; žarg.	novčanica od sto apoena
<i>strášan</i> - pridj.; žarg.	odličan, izvrstan

- stràšilo* - s. r.; pej.
strášno - pril.; žarg.
stráva - pridj.; žarg.
strèha - ž. r.; pej.
strôj - m. r.; žarg. i vulg.
strúgnuti - inf.; kol.
strúsiti - inf.; kol.
strvinār - m. r.; pej.
stùha - ž. r.; žarg. i pej.
- stüriti* - inf.; kol.
stúžiti se - inf.
- südār* - m. r.; žarg.
sùnder - m. r.; tur.; pej.
sùrla - ž. r.; žarg. i pej.
sùrlāš - m. r.; žarg. i pej.
sváriti - inf.; žarg.
- svekríva* - ž. r.
svíla - ž. r.
svínja - ž. r.; pej.
- šagòljati* - inf.; neob.
šakètānje - s. r.; žarg.
šalabájzer - m. r.; njem.; kol. i pej.
- šàltati* - inf.; žarg. i neol.
- šána* - ž. r.; žarg.
šáner - m. r.; žarg.
šáneriti - inf.; žarg.
šápa - ž. r.; pej.
šàra - ž. r.; žarg.
šáрати - inf.; kol.
šàren - pridj.; pej.
- pre. neuredna, nedotjerana osoba
odlično, izvrsno
veoma dobar, odličan
pre. dug nos (nastrešnica - Jahić, 1999:487)
atraktivna djevojka
pre. pobjeći
iskapiti nadušak
pre. karakterno loš čovjek, iskvaren čovjek
neugledna osoba; uopć. smetena osoba; glupa
ženska osoba (havet, utvara, protuha, stuhač;
za čovjeka kad se nečujno, nezapaženo kreće ili
pojavljuje - Jahić, 1999:488)
smetnuti s uma
pozliti (od prekomjerne hrane ili od gladi) (Ne
budete li jeli, stužit će vam se.)
ljubavni sastanak
pre. pijanac
velik nos
osoba velika nosa
privići se na nešto, obično veoma teško (Jedva sam
to svario.)
šalj. svekrva
pre. lijepa, glatka kosa
pre. podla, iskvarena osoba
- ## Š
- govoriti besmislice
tuča
besposličar; nesposobna osoba (frajer, šarlatan,
probisvijet, prevarant)
vrtjeti nekoga oko maloga prsta, iskorištavati
nekoga; spretno vladati situacijom; mijenjati
brzine na mjenjaču u automobilu; premještati
nekoga (iz šale); nekome dati pogrešne upute u
vezi sa pravcem kretanja
krađa
sitni kradljivac
krasti
pre. šaka; ruka
pasoš
varati partnera u ljubavnoj vezi ili supružnika
pre. nepouzdan, sumnjiv (o osobi)

<i>šàtro</i> - pril.; žarg.	navodno
<i>šatrològija</i> - ž. r.; žarg.	šatrovački govor; laž
<i>ščèmlija</i> - ž. r.; pop.	stolica bez naslona (skèmlija/ščèmlija - lat., niska stolica bez naslona - Jahić, 1999:480)
<i>šéga</i> - ž. r., kol.	šala; smiješna situacija; meton. smiješna osoba (šala, ismjehivanje, sprdnja, šprdnja - Jahić, 1999:495)
<i>šénuti</i> - inf.; kol.	sići s uma (Jahić, 1999:496)
<i>šìbati</i> - inf.; žarg.	brzo ići, voziti
<i>šíkati</i> - inf.; žarg.	napadno provocirati
<i>šiljáló</i> - s. r.; žarg. i neol.	lažov
<i>šiljiti</i> - inf.; žarg. i neol.	lagati; govoriti besmislice
<i>šíti</i> - inf.; žarg.	prestizati; pobjeđivati (On ga šije u svemu.)
<i>šíza</i> - ž. r.; kol.	ženska osoba koja se povodi za ekscentričnim modnim trendovima
<i>šíziti</i> - inf.; žarg.	bjesnjeti, jako se ljutiti; ludjeti od ljubavi (žarg. bjesniti, nervirati, budaliti i sl. - Jahić, 1999:499)
<i>škàrt</i> - m. r.; njem.; kol.	neupotrebljiva roba; otpaci (otpadak, ono što ostaje kao bezvrijedno, neupotrebljivo; pren. za čovjeka, životinje i sl. - Jahić, 1999:499)
<i>škartírati</i> - inf.; kol.	odbaciti (odbaciti ono što ne vrijedi - Jahić, 1999:499); otjerati
<i>škèmbè</i> - m. r.; kol. i pej.	pren. velik stomak (Jahić, 1999:499)
<i>škòdilák</i> - m. r.; žarg.	(asoc.: kadilak) šalj. škoda
<i>škrábati</i> - inf.; kol. i pej.	ružno pisati
<i>šláger</i> - m. r.; njem.; žarg. i neol.	jadan, mlohav muškarac ili žena; nesabrana osoba
<i>šlàgīrān</i> - pridj.; žarg. i neol.	neugledan (pojavom); nedinamičan, inertan (o osobi)
<i>šlàgīrānā</i> - ž. r.; žarg. i neol.	kahva sa šlagom
<i>šlàuf</i> - m. r.; žarg. i pej.	velik stomak (crijevo za vodu; unutarinja guma od auta - Jahić, 1999:500)
<i>šlèpati</i> - inf.; žarg.	voditi nekoga sa sobom
<i>šlèpati se</i> - inf.; žarg.	nametati se nekome, obično osobi suprotnoga spola (žarg. nekome se nametati, da se po svaku cijenu bude u njegovom društvu - Jahić, 1999:500)
<i>šljága</i> - ž. r.; žarg.	šamar
<i>šljákati</i> - inf.; žarg.	raditi (Jahić, 1999:500)
<i>šljáker</i> - m. r.; žarg. i pej.	radnik, obično fizički
<i>šljīva</i> - ž. r.; žarg.	modrica
<i>šljíviti</i> (nekoga) - inf.; kol.	(obično odrično) uvažavati, priznavati nekoga
<i>šmàgati</i> - inf.; neob.	prohtjeti se (za hranu koja nam se u određenome trenutku jede)
<i>šmèk</i> - m. r.; žarg.	ukus; miris

<i>šmèkati</i> - inf.; žarg. i neol.	krišom pogledavati (obično osobu suprotnoga spola koja nam se sviđa); odavati (nekoga uhoditi - Jahić, 1999:500)
<i>šmèker</i> - m. r.; njem.; žarg. i neol.	izdajica (onaj koji zabada svugdje nos; špijunira, uhodi - Jahić, 1999:500)
<i>šmîinka</i> - ž. r.; žarg.	iron. elitno društvo
<i>šmîinker</i> - m. r.; žarg.	moderno odjevena osoba; snob
<i>šmízla</i> - ž. r.; kol. i pej.	ženska osoba sklona koketiranju
<i>šmòkljan</i> - m. r.; kol. i pej.	muškarac podložan utjecaju supruge/djevojke; nespretan čovjek; glup čovjek (ružan čovjek; glup, sirov čovjek - Jahić, 1999:500)
<i>šnjúra</i> - ž. r.; njem.; kol.	kabal; pertla
<i>šónjo</i> - m. r.; kol. i pej.	povodljiv i plašljiv muškarac
<i>šópati se</i> - inf.; žarg.	obilno jesti; tući se
<i>šòšõn</i> - m. r.; žarg.	osoba ruralnih manira; glupa osoba
<i>špártati</i> - inf.; žarg.	brzo hodati u različitim pravcima
<i>špèk</i> - m. r.; žarg. i pej.	velik stomak
<i>špîca</i> - ž. r.; kol.	period najvećega prometa, gužve u toku dana; period najveće sezonske opterećenosti
<i>špîca</i> - ž. r.; kol. i pej.	ženska osoba koja voli biti informirana o životu drugih ljudi da bi se u njega mogla uplitati
<i>špicmóljak</i> - m. r.; neob.	prefrigan čovjek
<i>špûrijus</i> - m. r.; njem.; žarg. i neol.	predosjećaj
<i>štánga</i> - ž. r.; njem.; žarg. i pej.	mršava osoba
<i>štàpîc</i> - m. r.; žarg.	mršava osoba
<i>štapići</i> (stand. <i>štàpići</i>) - m. r., mn.; žarg. i pej.	mršave noge
<i>štápovi</i> - m. r., mn.; žarg. i pej.	mršave noge
<i>štèk</i> - m. r.; njem. <i>verstecken</i> ; žarg. i neol.	skrovište za novac i sl. novac ostavljen nastranu, ušteđevina; općenito, bilo šta ostavljeno na stranu
<i>štéka</i> - ž. r.; kol.	pakovanje od deset kutija cigareta
<i>štèker</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja pretjerano štedi, čuva
<i>štéla</i> - ž. r.; njem.; žarg.	namještaljka; unaprijed dogovoren posao; osoba posrednik u namještenome poslu (namještanje, namještena, povoljna pozicija; žarg. nešto što je namješteno, unaprijed dogovoreno, sređeno; npr. kad je nekome namješteno da obavezno prođe na ispitu, da dobije posao i sl.; protekcija - Jahić, 1999:501)
<i>štéliti</i> - inf.; žarg.	osiguravati nekome posao ili nešto drugo uz pomoć ličnih veza (namještatati nekome da položi ispit, dobije nešto i sl. - Jahić, 1999:501)

<i>štéliti se</i> - inf.; žarg.	usavršavati se u nečemu
<i>štiglić</i> - m. r.; pej.	pren. mršava osoba
<i>štīmānje</i> - s. r.; žarg.	podešavanje nečega, uz prethodni dogovor
<i>štīmati</i> - inf.; žarg.	osiguravati nekome posao ili nešto drugo uz pomoć ličnih veza (namještati, podešavati, sahat npr. kurikati - Jahić, 1999:502)
<i>štòkrla</i> - ž. r.; njem.; pop.	stolica bez naslona (štokrlja/štokrla - Jahić, 1999:502)
<i>štràfta</i> - ž. r.; njem.; žarg.	ulica
<i>štrébati</i> - inf.; njem.; žarg. i pej.	napamet učiti (Jahić, 1999:502); učiti
<i>štréber</i> - m. r.; njem.; žarg. i pej.	osoba koja uči napamet (Jahić, 1999:502)
žarg., neol. i pej.	osoba čije ponašanje ne odstupa od utvrđenih društvenih pravila; osoba koja se služi svim sredstvima za postizanje uspjeha na poslu, u školi i sl.
<i>štūka</i> - ž. r.; žarg. i pej.	glupa ženska osoba
<i>štúra</i> - ž. r.; žarg.	bjekstvo
<i>štúrnuti</i> - inf.; žarg.	pobjeći
<i>šúcmurast</i> - pridj.; kol.	koji je neodređene boje; pren. kojeg je teško prozrijeti (o osobi)
<i>šuhvēli</i> - pridj.; ar.-tur.; kol. i ekspr.	sumnjiv (šuhvēli/šubhēli - Jahić, 1999:503)
<i>šúknuti</i> - inf.; žarg. i neol.	dosjetljivo i provokativno odgovoriti na nečiju repliku ostavivši drugu stranu iznenađenom i bez riječi; uvrijediti nekoga pobijajući njegove argumente; kazati nešto u šali kako bi se druga osoba osjećala loše; reći neugodnu istinu
<i>šúlja</i> - ž. r.; žarg.	košulja
<i>šúnjalice</i> - ž. r., mn.; žarg.	muške cipele
<i>šúpalj</i> - pridj.; žarg. i pej.	glup
<i>šūpljā</i> - ž. r.; žarg., neol. i pej.	laž; besmislena priča, prazna priča; priča koja se ponavlja a nije istinita
<i>šūpljāk</i> - m. r.; žarg., neol. i pej.	priča koja ne vodi nikamo, priča bez smisla, prazna, šuplja priča
<i>šupljírati</i> - inf.; žarg., neol. i pej.	pričati šuplje priče, bez pravoga smisla i sadržaja, ponekad radi izbjegavanja neugodnih pitanja
<i>šūša</i> - ž. r.; kol. i pej.	beznačajna osoba
<i>šūtnuti</i> - inf.; žarg. i vulg.	ostaviti mladića/djevojku
<i>Švābo</i> - m. r.; kol. i pej.	Nijemac (Jahić, 1999:503)
<i>švòrc</i> - pridj.; njem.; žarg.	koji je bez novca (Jahić, 1999:503)
<i>švràkopīs</i> - m. r.; kol. i pej.	loš, nečitak rukopis
<i>švrljati</i> - inf.; kol.	hodati okolo bez cilja (lutati, tumarati; besposličariti - Jahić, 1999:504); varati partnera u ljubavnoj vezi ili supružnika

tába - ž. r.; žarg.

tabàñanje - s. r.

tabànati - inf.

tábanje - s. r.; žarg.

tábati (se) - inf.; žarg.

taksíratí (nekoga) - inf.; žarg.

tâl - m. r.; žarg.

talàšika - ž. r.; kol.

tàlenat - m. r.; žarg.

táliti - inf.; žarg.

tambúrati - inf.; pej.

tànak - pridj.; žarg.

tandřkalo - s. r.; ekspr.

pej.

tandřkati - inf.; pej.

tangíratí - inf.; kol.

tapkárēnje - s. r.; žarg.

tapkáríti - inf.; žarg.

tàraba - ž. r.; perz.; žarg. i pej.

tarapàna - ž. r.; tur.; kol. i ekspr.

táze - pridj.; perz.; kol. i ekspr.

tèglāš - m. r.; žarg. i pej.

tèglēnke - ž. r., mn.; žarg. i pej.

tegòba - ž. r.; žarg. i pej.

tèkma - ž. r.; žarg.

tèretan/tèretna - pridj.; žarg.

tèrs - m. r.; kol., pej. i ekspr.

T

tuča u kojoj jedna strana dominira

hodanje

ići, hodati (ići pješice, preći pješice (nogom) dug put - Jahić, 1999:505)

tučnjava u kojoj jedna strana dominira

tući (se)

odvesti nekoga (poznika, prijatelja, srodnika) na određeno mjesto vlastitim automobilom, poput taksiste

udio, dio zarade

pren. neotporan osoba (talas; ono što ostaje kao otpad od hoblanog ili kresanoga drveta; žarg. nešto što je bezvrijedno; ništa, slabo, bez veze - Jahić, 1999:507)

iron. glupa osoba

dijeliti

pren. uprazno govoriti (nešto zalud, uprazno činiti, ponavljati, govoriti - Jahić, 1999:507)

koji nema potrebni kvalitet za nešto (Tanak ti je on u tome, bolje izaberi nekog drugog.)

radio; sat

osoba koja ne zatvara usta, brbljiva osoba ne zatvarati usta, brbljati (u besposlici govoriti, govoriti zbrda-zdola; sporo se kretati (za vozilo) - Jahić, 1999:507)

uznemiravati (ticati se, doticati; uznemiravati, vrijeđati, provocirati - Jahić, 1999:507)

ulično preprodavanje ulaznica

preprodavati ulaznice na ulici

osoba netalentirana za sport

gužva (trka, žurenje, hitnja; brzina u poslu, gungula - Jahić, 1999:508)

svjež (Jahić, 1999:509)

osoba koja nosi naočale veće dioptrije

naočale sa debljim staklima

dosadna osoba

utakmica

naporan/-na, dosadan/-na

naprasita i sitničava osoba (onaj koji je naopake, pogane naravi - Jahić, 1999:513)

<i>tèrs</i> - pridj.; kol., pej. i ekspr.	naprasiti i sitničav (naopake, pogane naravi - Jahić, 1999:513)
<i>tèrsati</i> - inf.; kol., pej. i ekspr.	prigovarati za svaku sitnicu (Šta ti je danas? Prestani tersati!)
<i>tètkà</i> - ž. r.; pej.	pren. feminiziran muškarac; muškarac koji se bavi ogovaranjem
<i>tezgárēnje</i> - s. r.; kol. i pej.	zarađivanje na više mjesta
<i>tezgáriti</i> - inf.; kol. i pej.	honorarno zarađivati
<i>téžak/téška</i> - pridj.	dosadan/-na; iritantan/-na
<i>tíba</i> - ž. r.; fam. i hip.	stomak
<i>tíkva</i> - ž. r.; pej.	pren. glava (obično velika); glupa osoba
<i>tikvan</i> - m. r.; pej.	priglupa osoba (glupan, blesan - Jahić, 1999:514)
<i>tikvürina</i> - ž. r.; pej.	velika glava; praznoglava, glupa osoba
<i>tintara</i> - ž. r.; žarg. i pej.	glava; prazna glava (Jahić, 1999:515)
<i>típ</i> - m. r.; žarg.	mladić
<i>típovati</i> - inf.; kol.	pretpostavljati nečiji uspjeh
žarg.	prognozirati rezultat u sportu
<i>títtrati</i> - inf.; kol.	ugađati
<i>tòkmač</i> - m. r.; tur.; pej.	pren. glup čovjek (fig. glupan, zvekan - Jahić, 1999:516)
<i>tóle</i> - ž. r., mn.; žarg.	hlače
<i>tòp</i> - m. r.; žarg.	stražnjica
<i>toròkati</i> - inf.; žarg. i pej.	uprazno i puno pričati
<i>toròkuša</i> - ž. r.; žarg. i pej.	brbljava žena; žena koja prenosi tračeve
<i>trabùnjati</i> - inf.; kol. i pej.	govoriti gluposti, besmislice (trabúniti/trabùnjati/buláznniti - Jahić, 1999:517)
<i>trâjvân</i> - m. r.	šalj. tramvaj
<i>traumírati se</i> - inf.; žarg. i neol.	uzbuđivati se, najčešće zbog nepotrebnih stvari; prepadati se
<i>tréba</i> - ž. r.; žarg. i vulg.	djevojka (Jahić, 1999:518)
<i>trèškavica</i> - ž. r.	(asoc.: tresti se) šalj. osoba koja ima tremu
<i>třka</i> - ž. r.	velika žurba
<i>trkèljati</i> - inf.; žarg.	pretresati
<i>tróha</i> - ž. r.; kol.	mrva hljeba (trina, trošica, mrvica; kom, komina, drop; talog, nanos, primjesa - Jahić, 1999:518)
<i>trokírati</i> - inf.; žarg.	mucati, zamuckivati
<i>tróla</i> - ž. r.; žarg.	trolejbus
<i>trópa</i> - ž. r.; neob.	razočaranje
<i>tròpiti</i> - inf.; pop.	sjesti i udobno se ispružiti (Odmah si tropila, mogla bi nešto uzeti raditi.)
<i>tròšiti se</i> - inf.; žarg. i vulg.	održavati intimne odnose s kim

<i>třpati se</i> - inf.; kol.	pren. nepozvan se nametati nekome, bilo kao prijatelj bilo kao partner (Odvratno je kako mu se ona trpa.)
<i>třta</i> - ř. r.; řarg.	strah
<i>trůba</i> - ř. r.; řarg. i pej.	nezanimljiva i dosadna osoba; promařaj
<i>trůhle</i> - ř. r., mn.; řarg. i pej.	osobe řenskoga spola koje se stalno řale na zdravstvene probleme, uglavnom umiřljene
<i>trůniti</i> - inf.; řarg. i pej.	prićati besmislice; dosařivati prićom (Jahić, 1999:519)
<i>třvolj</i> - m. r.; kol.	nered (obićno u kući)
<i>třzati</i> (nekoga) - inf.; řarg. i neol.	prepadati nekoga bez pravoga razloga, najćeře lařno
<i>třzati</i> (na nekoga) - inf.; řarg.	pokazivati simpatije prema osobi suprotnoga spola (řarg. baciti oko na nekoga; sviđati se (muřkarac - řena) - Jahić, 1999:519)
<i>třznuti</i> (na nekoga) - inf.; řarg.	zaljubiti se
<i>tubėrān</i> - m. r.; řarg.	tuberkulozni bolesnik (Jahić, 1999:519)
řarg. i pej.	osoba koja kařlje, koja je prehladeņa, bolesna ili se takvom doima
<i>tuhāfli</i> - pridj.; ekspr.	tuřan (tuhāf/tuhāfli - ćudnovat, ćudan, zaćudan; mućan, teřak, turoban, tugaljiv - Jahić, 1999:520)
<i>tůhlib</i> - m. r.; neob.	aljkava, nespretna osoba
<i>tůka</i> - ř. r.; pej.	pren. glupa osoba (biba, ćurka, pura; "řenska neznalica", u řkoli - Jahić, 1999:520)
<i>tůlum</i> - m. r.; řarg.	zabava (grć. mjeřina - Jahić, 1999:520)
<i>tůpadřija</i> - m. r.; řarg., pej. i ekspr.	osoba ćija je prića dosadna i/ili glupa; osoba koja prića ono u řta ni sama ne vjeruje, koja prićom nastoji obmanuti, demagog (onaj koji tupi prićom; masladřija - Jahić, 1999:521)
<i>tůpan</i> - m. r.; řarg. i pej.	glupa osoba
<i>tůpiti</i> - inf.; řarg. i pej.	govoriti gluposti; dosařivati prićom (řarg. maltretirati prićom, maslati, lagati - Jahić, 1999:521)
<i>tuspāsiti se</i> - inf.; řarg.	pojavit se negdje s iskljućivom namjerom da se bude viđen, a onda otići
<i>tůřiti</i> - inf.; řarg. i pej.	dosařivati (Jahić, 1999:522)
řarg.	preprodavati (ukradenu robu)
<i>tůřnuti</i> - inf.; řarg.	preprodati (ukradenu robu)
<i>tůtnuti</i> - inf.	staviti, ugurati (obićno novac) u neřto

U

<i>ubijati se</i> - inf.; řarg. i neol.	baviti se nećim do krajnjih granica izdrřljivosti, iscrpljivati se
---	--

<i>ùbiti se</i> - inf.; žarg. i neol.	napiti se
<i>ùbiti se</i> (za nešto) - inf.; žarg. i neol.	biti podesna osoba za nešto; imati dara za nešto
<i>ùbleha</i> - m. r. i ž. r.; pej.	ružna, neuredna osoba (ùbleha - laska - Jahić, 1999:524)
<i>ùbosti</i> - inf.; žarg.	slučajno dobiti ili naći
<i>ùbosti se</i> (za nekoga) - inf.; žarg. i neol.	pristajati drugoj osobi u potpunosti
<i>ucmékati</i> - inf.; žarg.	ubiti iz vatrenog oružja
<i>úcvikati</i> - inf.; žarg.	uplašiti se
<i>učàlučiti se</i> - inf.; kol. i ekspr.	dotjerati se
<i>učítati</i> - inf.; neol.	unijeti podatke u određeni formular posredstvom kompjutera
<i>ùdaren</i> - pridj.; žarg. i pej.	ekscentričan (ponašanjem)
<i>udáviti</i> - inf.; žarg. i pej.	dosaditi
<i>ùferčiti</i> - inf.; kol. i ekspr.	shvatiti
<i>ufitíljiti</i> - inf.; kol.	pren. smršati (Jahić, 1999:526)
<i>ùflekati</i> - inf.; pop.	napraviti mrlju na odjeći
<i>ufrštúljiti</i> - inf.; kol. i ekspr.	shvatiti
<i>ùfūrān/ùfūrāna</i> - pridj.; žarg. i pej.	uobražen/-a
<i>ùfūrānōst</i> - ž. r.; žarg. i pej.	uobraženost
<i>ufúrati se</i> - inf.; žarg. i pej.	umisliti se, uobraziti se
<i>ufurávati se</i> - inf.; žarg. i pej.	pridavati sebi veliku važnost
<i>ugnjáviti</i> - inf.; žarg. i pej.	dosaditi
<i>uhavízati</i> - inf.; kol. i ekspr.	shvatiti (uhavízati - obavijestiti, naputiti; razumjeti, razabrati - Jahić, 1999:526)
<i>uhákati</i> - inf.; ekspr.	upropastiti (ùhakati - ušutkati - Jahić, 1999:526)
<i>uheláciti</i> - inf.; kol. i ekspr.	upropastiti (Jahić, 1999:526); napraviti mrlju na odjeći
<i>ùhljup</i> - m. r.; pej. i ekspr.	ružna, neuredna osoba (ništarija; glupan; u šali, od milja - Jahić, 1999:526–527)
<i>uhùjeriti</i> - inf.; dijalekt.	učiniti nešto na adekvatan način
<i>ukàntati</i> - inf.; žarg. i neol.	ubiti; istući; uhvatiti
<i>ukapírati</i> - inf.; žarg.	shvatiti
<i>ukénjati se</i> - inf.; vulg. i pej.	uplašiti se
<i>uklòpiti</i> - inf.; žarg. i neol.	spretno, vješto organizirati
<i>ùkōčen/ùkōčena</i> - pridj., kol.	pren. nefleksibilan/-na (držanjem, ponašanjem)
<i>ukóčiti se</i> - inf.; kol.	pren. biti zatečen nečim i stoga ne reagirati (Šta si se ukočio? Reaguj!)
<i>ukókati</i> - inf.; žarg. i vulg.	ubiti
<i>ukòpčati</i> - inf.; kol.	pren. shvatiti (Jahić, 1999:527)

- ùkucati* - inf.; neol.
- ùkucati se* - inf.; žarg.
- ulizivati se* - inf.; kol.
- ùmirati* - inf.
- ùništiti se* - inf.; žarg. i neol.
- upáliti* - inf.; kol.
- upicániti se* - inf.; žarg.
- uprškati* - inf.; kol.
- ùpucati* - inf.; žarg.
- ùpucati se* - inf.; žarg. i neol.
- upucávati se* - inf.; žarg. i neol.
- ùsrati* - inf.; vulg. i žarg.
- ùsrati se* - inf.; vulg. i žarg.
- ùšiti* - inf.; žarg.
- ušnjirati se* - inf.; žarg. i neol.
- ùštirkān* - pridj.; pej.
- ùštōgljen/ùštōgljena* - pridj.; kol.
- utánjiti* - inf.; kol.
- žarg.
- utòpiti* - inf.; žarg.
- utúliti* - inf.; kol.
- ùtuš* - m. r.; žarg. i pej.
- utúšiti* - inf.; žarg. i pej.
- uváliti* - inf.
- žarg.
- uváliti se* - inf.
- pej.
- kol.
- uvézati* - inf.; žarg. i neol.
- uvláciti se* - inf.; pej.
- ùvūci se* - inf.; pej.
- uzbihùzūren* - pridj.; ekspr.
- uzvítati se* - inf.; pop.
- vadióna* - ž. r.; žarg. i neol.
- vàditi se* - inf.; žarg.
- žarg. i neol.
- unijeti tipkanjem (npr. telefonski broj u mobilni telefon, šifru u kompjuter i sl.)
- napiti se
- previše se nekome prilagođavati, dodvoravati se
- pren. mnogo čeznuti za nekim ili nečim
- prekomjerno se opiti
- pren. uspjeti
- napadno se dotjerati
- pren. podbaciti, pogriješiti
- ubiti
- napiti se
- nametljivo se nekome udvarati
- podbaciti, pogriješiti
- preplašiti se
- prestići; nadmoćno pobijediti
- započeti poslovnu relaciju s nekim
- koji je previše učtivoga držanja
- nefleksibilan/-na (držanjem, ponašanjem)
- pren. smršati
- smanjiti korištenje nečega
- prodati robu sumnjivoga kvaliteta
- prestati pričati, ušutjeti (ugasiti - Jahić, 1999:533)
- dosadna osoba (Ona je pravi utuš.)
- dugom pričom izazvati dosadu kod nekoga
- pren. dovesti nekoga u neugodnu situaciju
- podvaliti šta (ob. robu sumnjivoga kvaliteta)
- pren. dovesti se u neugodnu situaciju
- pren. udati se
- dobiti dobar posao
- povezati dvije osobe, obično na prijateljskoj ili poslovnoj osnovi
- dodvoravati se
- dodvoriti se
- pren. uznemiren (Danas si nekako uzbihuzuren. Šta ti je?)
- izazivati batine drskim ponašanjem (Tebi se baš uzvitalo, hoćeš batina?)

V

isprika, pravdanje (Bez vadiione, ne pomaže ti.)

izvlačiti se iz neprilika

pravdati se

<i>vàljati</i> nekome - inf.; kol.	pomoći (On mi je pravo valjō kad sam kupovō auto.)
<i>vàljati</i> - inf.; žarg.	govoriti (Ne valjaj gluposti.); lagati, obmanjivati (Ne valjaj mi.); prodavati robu sumnjivoga porijekla (Valjao je drogu i od toga živio.)
<i>varènika</i> - ž. r.	vareno mlijeko (Jahić, 1999:536)
<i>vàriti</i> - inf.; kol.	(obično odrično) trpjeti, podnositi (Ne varim je nikako.)
<i>vàtra</i> - ž. r.	pren. temperamentna osoba
<i>vàzdān</i> - pril.; kol.	sav dan (Jahić, 1999:536)
<i>véca</i> - ž. r.; žarg.	toalet
<i>vènēcija</i> - ž. r.; žarg.	toalet
<i>vèrglati</i> - inf.; kol.	pokušavati pokrenuti motor automobila
pej.	pren. puno pričati i time dosađivati (uprazno pričati, brbljati, baljezgati - Jahić, 1999:537)
<i>vēsti</i> - inf.	kol. raditi nešto sa izuzetnim osjećajem lahkoće, harmonično i bez prekida
	pren. lijepo pisati
<i>vetèrān</i> - m. r.; žarg. i pej.	dugogodišnji student
<i>vèza</i> - ž. r.	osoba posrednik u namještenome poslu
<i>vèzista</i> - m. r.; kol. i pej.	neznalica
<i>vīdjeti</i> - inf.; kol.	razmisliti (Pa ti vidi šta ćeš.)
<i>vīknuti</i> (nekome) - inf.	vješto odgovoriti na nečiju provokaciju
<i>vīntati</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	lagati, obmanjivati
<i>vīsiti</i> - inf.; žarg.	redovno negdje dolaziti
<i>vjēšalica</i> - ž. r.; pej.	pren. mršava osoba
<i>vjēštica</i> - ž. r.; pej.	pren. zla i pokvarena žena
<i>vózati</i> - inf.; kol.	varati, obmanjivati (Ne vozaj me više, providan si.); pogrešno upućivati (Šta me vozaš gore-dolje?)
<i>vòzdra</i> - pozdrav; žarg. i šatr.	zdravo
(: <i>zdravo</i>)	
<i>vòzdrica</i> - pozdrav; žarg., šatr. i neol.	zdravo
<i>vòziti</i> - inf.; žarg.	(obično imperativno) odlaziti (Vozi!)
<i>vrīsnuti</i> - inf.; žarg.	puknuti (o gumi); prestati raditi (o akumulatoru); pokvariti se (o televizoru)
<i>vrīsnuti</i> (nekome) - inf.; kol.	odgovoriti na nečiju repliku povišenim tonom ali efektno
<i>vrīštēcā</i> - pridj.; kol.	jarka (o boji)
<i>vřnuti se</i> - inf.	vratiti se
<i>vūk</i> - m. r.; pej.	pren. veoma iskusna i dosjetljiva osoba
<i>vukòdlak</i> - m. r.; žarg.	kosmat muškarac

zabiberiti (nekome) - inf.

zabúljiti se - inf.; pej.

zabunkèrisati se - inf.

zabušànt - m. r.; kol. i pej.

zabušávati - inf.; kol. i pej.

zàdati - inf.; žarg. i neol.

zafrkàncija - ž. r.; kol.

žarg. i neol.

zafrkànt - m. r.; kol.

zafrkávānje - s. r.; kol.

zafrkávati (se) - inf.; žarg.

zafúрати se - inf.; žarg.

zagláviti - inf.

zàglāvljen - pridj.; kol. i pej.

zaglābiti - inf.

zagotíviti - inf.; žarg. i neol.

zàgrijān - pridj.

zàgrijati se - inf.

zàgristi - inf.; žarg.

zàgūljen - pridj.; kol. i pej.

zagústiti - inf.

zajordámiti - inf.; ekspr.

zàkačiti se - inf.; kol.

zakapìjati - inf.; kol.

zakapìjati se - inf.; kol.

zàklati - inf.; žarg.

zakòpititi - inf.; ekspr.

zakovr̀nuti - inf.; kol. i ekspr.

zàkucati se - inf.; žarg.

zakucávānje - s. r.; žarg.

Z

pren. učiniti nažao nekome (pren. nekome nešto dobro nauditi, vratiti mu milo za drago, žestoko nekome nešto učiniti na njegovu štetu - Jahić, 1999:542)

netremice se zagledati u nekoga

pren. zavući se u kuću

neradnik, besposličar

ne raditi ništa, besposličariti

raditi nešto; íci negdje (Hoćemo li zadati na kafu?)

zbijanje šale s nekim na provokativan način

provod

šaljivdžija

provokativno šaljenje s nekim

provokativno se šaliti s nekim (šaliti se, zezati se, kenjčijati - Jahić, 1999:543)

krenuti velikom brzinom

pren. predugo se negdje zadržati (Gdje si ti zaglavio?)

pren. tvrdoglav

pren. upasti (u nevolju, u dugove i sl.)

početi pokazivati prijateljsku naklonost prema nekome

pren. zainteresiran

pren. zainteresirati se za nekoga ili nešto

svojski prionuti na nešto

zadrt, tvrdoglav

pren. postati nepovoljan, težak (o situaciji)

uzoholiti se (Jahić, 1999:544)

posvađati se

zaključati vrata i zatvoriti prozore (zaključati vrata - Jahić, 1999:544)

zaključati se (Šta si se zakapijala, niko te neće pojesti.)

veoma skupo naplatiti

početi stjecati materijalna dobra, zaimati

(zakòpititi - pustiti korijen, steći početni kapital - Jahić, 1999:544)

razboljeti se

napiti se

padanje u depresiju pod utjecajem opojnih sredstava

<i>zakuhávati</i> - inf.	pren. činiti nešto loše (npr. zavađati dvije osobe) služeći se različitim društveno neprihvatljivim postupcima (spletkama, ogovaranjem i sl.)
<i>zalaùfati se</i> - inf.; žarg.	krenuti velikom brzinom
<i>zàliti se</i> - inf.; žarg.	napiti se
<i>zalòmiti se</i> - inf.; kol.	desiti se (nešto neprijatno); pasti u dio (nešto neprijatno)
<i>zaluđívati se</i> - inf.; pej.	biti opsjednut nečim
<i>zamajávati se</i> - inf.; kol. i ekspr.	uzaludno gubiti vrijeme radeći nešto što ne daje rezultate
<i>zanebèsati se</i> - inf.; kol.	od velikoga šoka doživjeti osjećaj nesvjestice
<i>zapáliti</i> - inf.; žarg.	skupo naplatiti; pokrasti; dovesti do euforije
<i>zaríbati</i> - inf.; kol.	pogrešno uraditi; upropastiti nešto (priliku, dojam i sl.)
<i>zàsрати</i> - inf.; žarg. i vulg.	učiniti nešto i time pokvariti dobar utisak o sebi
<i>zàštekati</i> - inf.; žarg. i neol.	ostaviti nastranu, uštedjeti
<i>zàtelebān</i> - pridj.; žarg. i pej.	zaljubljen
<i>zàtrèškān</i> - pridj.; žarg.	zaljubljen
<i>zatrèskati se</i> - inf.; žarg.	zaljubiti se
<i>zaváliti se</i> - inf.; kol.	udobno se smjestiti
žarg.	ući u novčane dugove
<i>zavézati</i> - inf.; kol.	ne moći jesti
žarg.	ušutjeti
<i>zavítlávati</i> - inf., žarg.	provokativno se šaliti s nekim
<i>zavláčiti</i> - inf.; kol.	svjesno davati nekome lažne nade i obećanja
<i>zavřnuti</i> (nekoga) - inf.; žarg.	novčano prevariti (Zavrnuo ga je za cenera.)
<i>zavřnuti</i> - inf.; žarg. i neol.	zaraditi novac na nepošten način; skrenuti na putu (Zavrni lijevo!)
<i>zàvūci</i> - inf.; žarg. i neol.	na neočit način nešto reći ili uraditi
<i>zàvūci</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	dati nekome lažne nade (u poslu, ljubavi); dovesti drugu osobu u neugodnu situaciju i onda je ostaviti na cjedilu
<i>zažágati</i> - inf.; žarg.	jako udariti
<i>zbáriti</i> - inf.; žarg.	osvojiti (obično djevojku)
<i>zbrřsati</i> - inf.; žarg.	pobjeći
<i>zđřpiti</i> - inf.; žarg.	ukrasti
<i>zdúšiti</i> - inf.; žarg. i neol.	pobjeći
<i>zènt</i> - m. r.; neob.	sramota
<i>zèntati</i> - inf.; žarg.	gledati
<i>zezàncija</i> - ž. r.; kol.	uzaludan trud
žarg.	provod, zabava
<i>zèžānje</i> - s. r.; kol.	šaljenje

- zèzati se* - inf.; kol.
zèznūt - pridj.; kol.
zèznuti - inf.; kol.
zglājzati - inf.; kol.
- zgòmbati* - inf.; ekspr.
zijániti - inf.; kol. i ekspr.
zíka - ž. r.; žarg.
zikača - ž. r.; žarg. i neol.
zīnuti - inf.; kol.
zjàntati - inf.; ekspr.
zmija - ž. r.; pej.
- zràkati* - inf.; kol.
zràknuti - inf.; kol.
zúca - ž. r.; kol. i pej.
- zūcnuti* - inf.; kol.
zújati - inf.; žarg.
zúrka - ž. r.; žarg.
zvijēr (stand. *zvījer*) - ž. r.; žarg. i neol.
 žarg. i pej.
zvīznuti - inf.; žarg.
zvīznuti se - inf.; žarg.
zvřcnuti/zvřcnuti - inf.; kol.
zvřknuti/zvřknuti - inf.; kol.
zvřndati - inf.; žarg. i pej.
- žágriti* - inf.
žāndār - m. r.; žarg.
žbljòhav - pridj.; žarg. i pej.
ždrāl - m. r.; pej.
ždròka - ž. r.; žarg. i pej.
želatīn - m. r.; žarg.
žènica - ž. r.; pej.
- žgòljav/žgòljava* - pridj.; kol.
žgòljavica - ž. r.; kol.
žgoljávko - m. r.; kol.
- šaliti se*
 spreman na sve i stoga opasan; lukav, proračunat; ters
 pogrešno uraditi, upropastiti
 izgubiti rukovodeći posao; općenito, usljed
 počinjene greške izgubiti dotadašnju poziciju
 uhvatiti nekoga
 izgubiti (Jahić, 1999:550)
 muzika
 muzika
 upadno gledati
 upadno gledati
 pren. zla i pokvarena osoba (češće žena) (Ona je
 prava zmija, čuvaj je se.)
 gledati
 pogledati
 osoba koja puno priča i uvijek nešto komentira;
 ljutita osoba
 pren. progovoriti (Samo zucni, vidjet ćeš šta će ti biti.)
 dangubiti, lutati
 frizura
 djevojka privlačna izgleda
- krupan muškarac
 udariti
 napiti se, opiti se
 nazvati telefonom
 nazvati telefonom
 ljutito govoriti
- Ž**
 gledati sa sjajem u očima
 policajac
 star, iznosan (o odjevnom predmetu)
 pren. izrazito visoka osoba
 antipatična djevojka
 salo
 ženska osoba koja prihvata tradicionalan način
 ponašanja, tj. kalup ponašanja koji se smatra
 primjerenim ovome spolu
 koji je veoma mršav (žgóljo - Jahić, 1999:553)
 žgoljava, mršava ženska osoba
 žgoljava, mršava muška osoba

<i>žgóljo</i> - m. r.; em.-eksp. i pej.	mršava osoba
<i>žgùba</i> - ž. r.; žarg., neol. i pej.	antipatična ženska osoba; ružna ženska osoba
žarg. i neol.	od milja za obraćanje veoma simpatičnoj i dragoj osobi
<i>žìcarōš</i> - m. r.; žarg. i pej.	osoba koja nastoji izvući materijalnu korist od drugih ljudi (žìcār - onaj koji "bije žicu", koji kamči novac od prolaznika; mangup - Jahić, 1999:553)
<i>žìku</i> - imp.; žarg. i šatr. (: <i>kuži!</i>)	pogledaj!
<i>žìlo</i> - m. r.; pej.	veoma mršava osoba
<i>žìlòpērka</i> - ž. r.; pej.	veoma mršava žena (žìlòpera - visok i mršav čovjek - Jahić, 1999:553)
<i>žìràfa</i> - ž. r.; pej.	pren. izrazito visoka osoba
<i>žìvac</i> - m. r.; kol.	pren. nervozna osoba
<i>žùtilo</i> - s. r.; žarg.	loše raspoloženje
<i>žvājznuti</i> - inf.; žarg.	udariti
<i>žvāka</i> - ž. r.; žarg.	ono čemu se odriče vrijednost (film, pjesma i sl.) (Dosta mi je više američkih žvaka.)
<i>žvākati</i> (nekoga) - inf.; žarg. i neol.	ogovarati
<i>žvāle</i> - ž. r., mn.	oboljenje sluzokože prepoznatljivo po krasticama u uglu usana
<i>žvāliti se</i> - inf.; žarg.	ljubiti se (u usta)

B. Frazeološki rječnik

A

ABU-ZEMZE

čúvati kao/ko ábu-zènze

čuvati s velikom ljubavlju i pažnjom (*čúvati kao zjènicu òka* - Matešić, 1982:787)

AJNBEJN

ájnbajn se učiniti

iznenaditi se (ájnbajn/áinben, ar.-tur., zapanjen, začuđen, zabezeknut - Jahić, 1999:89)

ALIJA

Àlija Sirotánović

šalj. veoma siromašna osoba

B

BABO

njje nekome bábo stàklār

(asoc.: nije providan) upotrebljava se za osobu koja zaklanja nečiji vidik (*nije komu òtac stàklār* - nije proziran, ne vidi se kroz njega - Matešić, 1982:435)

BACITI

baciti u bed v. *BED*

baciti ciganluk v. *CIGANLUK*

baciti liru v. *LIRA*

baciti zent v. *ZENT*

BAJRO

vòljeti nekoga kao/ko Bájro mätër iron. ne voljeti nekoga

BAKRAČ*kàkvi bakráči!*

okani se toga!

BAL*bâl na vòdi**bâl vampírâ žarg. i pej.*

šetati po kišnom vremenu

roditeljski sastanak; sjednica Nastavničkoga vijeća

BALKANSKI*balkanska posla v. POSAO***BALON***nàpūhān kao/ko bālōn pej.*

uobražen

BAMBUS*gláva je nekome kao/ko bāmbus*

upotrebljava se za osobu koja osjeća glavobolju

BARUT*bure baruta v. BURE***BATERIJA***nàpuniti bātērije kol.*

odmoriti se

BATINE*pòpiti bātine (máru) žarg.*biti istučen (*dòbiti bātine* - Matešić, 1982:12)**BED***bāciti u bēd žarg.*

učiniti neraspoloženim, oneraspoložiti

BEZZE*bīti bēzzē žarg.*

ne biti interesantan

BIJEL*bijel kao/ko travnički sir v. SIR***BIJESAN***bijesan kao/ko ris v. RIS***BISER***bīti pūn bisērā*

biti sklon izlaganju neprijatnim, smiješnim situacijama; pričati nesuvisle, smiješne stvari

BITI*biti bezze v. BEZZE**biti dobar v. DOBAR**biti donji v. DONJI**biti go v. GO**biti go kao/ko lipa v. LIPA**biti internet v. INTERNET**biti kao/ko grob v. GROB**biti kao/ko ofinger v. OFINGER**biti kao/ko pišta v. PIŠTA**biti miš v. MIŠ**biti mrak v. MRAK**bīti na izvòlite*

biti dostupan pogledu (Njene grudi su svima na izvolite u onoj haljini.), biti dostupan lopovima (za stvar) (Moja nova tašna je na izvolite, sva je šuplja.)

*biti na nebu (u oblacima) v. NEBO**biti nekome na ziceru v. ZICER**biti operisan od nečega v. OPERISAN**biti plitkog džepa v. DŽEP**biti pun bisera v. BISER**biti pun cinka v. CINK**biti smrt nekome nešto v. SMRT**biti težak v. TEŽAK**biti u nekom fazonu v. FAZON**biti u nečijem fazonu v. FAZON**biti u prolazu v. PROLAZ**biti u šemi s nekim v. ŠEMA**biti u štosu v. ŠTOS**biti u tonu v. TON**biti udaren u glavu v. GLAVA**biti vatra nekome v. VATRA**biti velika marka v. MARKA**biti visok metar i žilet v. METAR**idi pogledaj jesam li iza ćoška v. ĆOŠAK**nalet nekoga bilo v. NALET**ne biti čitav v. ČITAV*

nè biti òdāvde neol.

ne zanimati se za nešto; ne biti pove-
zan sa nečim; ne biti upućen u nešto;
ne znati nešto

nè biti sāv svōj

luckasto/budalasto se ponašati

ne biti u Klaiću v. KLAIĆ

nije nekome babo staklar v. BABO

nisam frajer v. FRAJER

nismo zajedno ovce čuvali v. OVCA

nisu nekome sve daske na broju v. DASKA

BLEHNUTI

blehnuti kao/ko tele u šarena vrata v. TELE

BOG

Bōg te ù šumu okrēnuo!

Bog te kaznio!

Bōgu iza trégērā žarg.

veoma daleko (*bōgu iza lédā/za lédima*
- Matešić, 1982:30)

BOL

dòbro dō bōla žarg.

izvanredno, odlično

BOLJETI

boli nekoga ćošak v. ĆOŠAK

BOROVNICA

zgnjēčenā boróvnica žarg.

osoba u garderobi ljubičaste boje

BOS

bos po glavi v. GLAVA

BOSTAN

òbrati bōstan

propasti (propasti, nastradati, zlo pro-
ći, loše se provesti - Matešić, 1982:38)

BRADA

puna šaka brade v. ŠAKA

BRATI

brati pamet v. PAMET

BRIJATI SE

brijati se gumicom v. GUMICA

brijati se na vjetru v. VJETAR

BROD*pùn kao/ko brôd žarg.*

veoma bogat, imućan

BUBANJ*gláva kao/ko Cócìn búbanj*

upotrebljava se za osobu koja ima veliku glavu

BUDALA*sjèsti kao/ko budàli šàmar
pràviti se budàla (Ènglèz/
stránac u nòći/Tóša)*biti potpuno odgovarajući, primjeren izigravati neupućenost u nešto, odnosno nezainteresiranost za nešto (*pràviti se budàla* - praviti se nevješt, pretvarati se - Matešić, 1982:48)**BURE***bùre báruta žarg.*

učionica (nemirno mjesto gdje može lako doći do rata/do oružanog sukoba, napeto/nemirno stanje - Matešić, 1982:49)

*bùre bez dnà pej.**kao/ko da je bùre jàhao/jàhō pej.*

osoba koja može puno pojesti i popiti upotrebljava se za osobu krivih nogu

BURENCE*pîvskō burénce*

šalj. velik stomak

C**CIGANLUK***báciti cigànluk žarg. i neol.*

napraviti podlost; šaliti se s nekim praveći se nevješt nečemu

CIGARA*pogòditi cigárom žarg.*

dati nekome cigaretu

CINK*bíti pùn cínka žarg.*

biti cinićan

CIPELA*sàmo nekome cipele (stòpala) vírē pej. dodvoravati se nekome***COCIN***glava kao/ko Cocin bubanj v. BUBANJ*

CRNAC

ráđiti kao/ko crnac žarg.

naporno raditi, obično bez priznanja
(*ráđiti kao crnac* - Matešić, 1982:57)

CVANJA

pùkla cvánja žarg.

potrošilo se dvadeset (konvertibilnih)
maraka

CVJETATI

cvjetaju nekome ruže v. RUŽA

Č

ČAMAC

ròđiti se na/u čámcu

prilikom izlaska ne zatvarati vrata za
sobom

ČEKATI

čekati nekoga kao/ko ozebao/ozebo sunce

v. SUNCE

čekati nekoga na piku v. PIK

ČELO

imati visòko čèlo žarg.

nemati puno kose, biti pročelav

ČISTA

čista desetka! v. DESETKA

ČISTO

čìstò dvádesèt òsam! žarg.

odlično! izvanredno!

ČITAV

nè biti čítav

ne biti normalnoga ponašanja (ne biti
pri sebi, ne biti normalan - Matešić,
1982:66)

ČUVATI

čuvati kao/ko abu-zemze v. ABU-ZEMZE

nismo zajedno ovce čuvali v. OVCA

Ć

ĆEVAP

přsti kao/ko ćévápi žarg. i pej.

kratki i debeli prsti

ĆOŠAK*bõli nekoga ćošak vulg.*

ne interesirati se za nešto, ne pokazivati zanimanje za nešto; ne hajati za nešto

idi pògledāj jèsam li iza ćòška

prestani dosađivati

D**DAN***živjeti dān kōmād*živjeti bez određenoga plana (*živjeti zā dān i kōmād - ráđiti za/na dān i komād* - Matešić, 1982:82)**DASKA***nísu nekome svē dāske na bròju*

upotrebljava se za osobu neuravnoteženoga ponašanja

òtkāčiti se do dāskē žarg.

potpuno se opustiti

pojāčati do dāskē žarg.

pojačati do krajnjega stepena glasnoće

DATI*dati dušu v. DUŠA**dati korpu v. KORPA**dati materijala za priču v. MATERIJAL**dati nogu v. NOGA**dati pedalu v. PEDALA**dati žmigavac v. ŽMIGAVAC***DESETKA***čīstā dēsētkā! žarg.*

odlično! izvanredno!

DIĆI*dići hampu v. HAMPA**dići nos v. NOS***DIVIZIJA***lupati kao/ko Maksim po diviziji v. MAKSIM***DJEČIJI***dječiji grobovi v. GROB***DLAKA***némati dlākē na jèziku*

otvoreno iskazivati svoje mišljenje; znati odgovoriti (ne ustručavati se kazati svoje mišljenje; otvoreno/smjelo govoriti - Matešić, 1982:93)

DNO*bure bez dna* v. BURE*nàočāle kao/ko dnò téglē* pej. i neol.

naočale sa debelim staklima, naočale velike dioptrije

DOBAR*bīti dōbar* žarg. i neol.

osjećati se fizički dobro (– Kakav si danas? – Dobar.); biti psihički zdrav

DOBITI*dobiti dvicu* v. DVICA*dobiti korpu* v. KORPA*dobiti noge* v. NOGA*dobiti nogu* v. NOGA*dobiti ospice* v. OSPICE*dobiti zaušnjake* v. ZAUŠNJACI**DOBRO***dobro do bola* v. BOL**DOĆI***doći nekome na zicer* v. ZICER*došla nekome žuta minuta* v. MINUTA*kao/ko da je došao/došō iz džungle*

v. DŽUNGLA

DOLINA*mala iz doline opanaka* v. MALA**DONJI***bīti dōnji* žarg. i neol.

biti nekome podređen; biti u goroj poziciji; biti prevaren od nekoga; biti neraspoložen; ustati neraspoložen; upasti u nepriliku; izgubiti popularnost/bilo kakav utjecaj u društvu; biti zapostavljen; propasti; imati spolni odnos

DOŽIVLJAJ*smánji dōživljāj!*

prestani se uzbuđivati, smiri se

DRES*promijéniti* (stand.*promijèniti)* *drèsove**(prèsvlaku)* žarg. i neol.

promijeniti (politička) uvjerenja (Sve bivše komunjare, samo promijenile dresove.)

DRINA*ispravljati krivū Drínu*

pokušavati naći rješenje u veoma složenoj situaciji (Matešić, 1982:103)

DRŽATI*držati svijeću v. SVIJEĆA***DRUŠTVO***društvo mrtvih pjesnikā neol.*

(asoc. na istoimeni film) društvo u kojem vlada loše raspoloženje

DRVEN*ukočena kao/ko drvena Marija v. MARIJA***DRVO***dřvo za vješanje žarg.*

jedinica u školi

DRŽATI*držati fige v. FIGE**držati nekoga na piku v. PIK**držati svijeću v. SVIJEĆA***DUŠA***dāti dūšu za nešto; arh.*

biti talentiran za nešto (On je dušu dao za matematiku.)

dāti dūšu za nekoga/nešto; neol.

biti podesno, veoma odgovarati (Te zabave su dušu dale za starije.) (čvrsto jamčiti za koga, nepokolebljivo stajati uz koga, žrtvovati se za koga - Matešić, 1979:112)

*grob slatke duše v. GROB***DVADESET OSAM***čisto dvadeset osam! v. ČISTO***DVICA***dòbiti dvicu žarg.*

biti ostavljen

DŽ**DŽENNETSKI***fale nekome samo džennetske nanule v.***NANULA**

DŽEP

bìiti plitkōg džèpa

imati malo novca (biti malih/slabih materijalnih mogućnosti/sredstava - Matešić, 1982:119)

DŽIGERICA

jèsti nekome džìgericu

činiti da se neko uzrujava, uzrujavati

DŽUNGLA

*kao/ko da je dòšao/dòšō
iz džùnglè žarg i pej.*

nemati manira

Đ

ĐAVO

idi dò đavola!

ostavi me na miru! (*ići dò đavola* - propadati, propasti - Matešić, 1982:122)

kōg đāvola

šta (Kog đavola to radiš?); zašto (Kog đavola si tu?) (što, zašto - Matešić, 1982:122)

E

ELEKTRIČNI

*otíci na električnu stolicu v. STOLICA
stavljali nekome samo glavu na električnu
stolicu v. GLAVA*

ENGLEZ

*pràviti se budàla (Ènglèž/
stránac u nòći/Tóša)*

izigravati neupućenost u nešto, odnosno nezainteresiranost za nešto (*pràviti se budàla* - praviti se nevješt, pretvarati se - Matešić, 1982:48)

EVROPSKI

vidjeti Evropsku uniju v. UNIJA

F

FACA

slágati fàce žarg.

izrazom lica pokazivati negodovanje, neslaganje s nečim ("I zašto face odmah slažeš kada / ne možeš da kažeš

da trebaš me / Jer on je tu...”, *Ne volim te*, “Knock out”)

FALITI

fale nekome samo džennetske nanule v. **NANULA**

FARBA

nabáciti fârbu žarg.

nàmazân svim fârbama žarg.

sunčanjem postići bronzanu boju tena vrlo lukav (*svim fârbama ôfârbân* - Matešić, 1982:126)

FAZON

bīti u nekom fazónu

biti u raspoloženju za vršenje neke radnje u određenom periodu (– Gdje izlazite? – U Kinemu. Sad smo u tom fazonu.); prihvatati nešto što je aktuelno, moderno

bīti u nečijem fazónu

oponašati nekoga (ponašanjem, oblačenjem, mišljenjem i sl.)

fúрати neki fàzôn žarg.

isfúрати fàzôn žarg. i neol.

pùstiti fàzôn žarg.

ù tòm fazónu

imati svoj stil

prevazići nešto

lansirati novi izraz

nalik na nešto (– Da li je poput sportske jakne? – U tom fazonu.)

FIGE

dřžati fìge nekome

biti uz nekoga, podupirati ga (željeti komu uspjeh - Matešić, 1982:126)

FILHARMONIJA

ràzbiti filharmòniju žarg.

povrijediti zube, usta, nos

FILDŽAN

òči kào/ko fildžáni

krupne oči (fig. *òči ko fildžáni* = kad neko izdreći oči od čuđenja, straha i sl; također i od nenaspavanosti, mahmur-luka, bančenja i sl. - Jahić, 1999:216)

FILM

pùkao/pùkò nekome *film* žarg.

neko se razljutio (došlo je do raskida - Matešić, 1982:126)

FINANSIJE

ministar finansija v. **MINISTAR**

FRAJER*nísam fràjer* žarg. i neol.

nisam naivan; nemam namjeru uraditi nešto na vlastitu štetu

truba frajer v. TRUBA**FRAS***ùdario je nekoga fràs*

veoma se iznenadio

ùhvatio je nekoga fràs

veoma se iznenadio

FRIZ*ùdariti fríz* žarg.

urediti frizuru

vidi friza ko kosovska kriza v. KRIZA**FRKA***pràviti fr̕ku* žarg.ljutiti se; bučno reagirati, galamiti; po-
duzimati radikalne poteze*slòžiti fr̕ku* žarg.

praviti probleme; ljutiti se i galamiti

FURATI*furati neki fazon* v. FAZON**G****GASNI***gasna komora* v. KOMORA**GLAD***ùmirati òd glādi* kol.

biti veoma gladan (Matešić, 1982:130)

GLANC*ùdariti glānc* kol.

dotjerati se

GLAVA*kao/ko muha bez glave* v. MUHA*bìti ùdaren ù glāvu* žarg. i pej.biti ekscentričnoga ponašanja, biti na
granici normalnoga ponašanja*bòs po glāvi*

ćelav (Matešić, 1982:135)

glava nekome kao/ko bambus v. BAMBUS*glava kao/ko Cocin bubanj* v. BUBANJ*hodati kao/ko muha bez glave* v. MUHA*imati krov nad glavom* v. KROV*kao/ko muha bez glave* v. MUHA*mùćnuti glāvōm*

razmisliti (Matešić, 1982:142)

òtīci glāvōm bèz obzīra

odjuriti

- pòpėti se nekome nà glāvu* dosaditi nekome (*pènjati se/pòpėti se komu nà glāvu/navrh glāvē* - dojaditi/dosaditi/dosađivati komu, biti nepodnošljiv komu - Matešić, 1982:146)
- imati propuh kroz glavu v. PROPUH*
ràzbiti glāvu žarg. i neol. rasitniti bilo koju krupnu novčanicu
stāvljali nekome sāmo glāvu upotrebljava se za osobu neuredne frizure
na elèktričnū stòlicu žarg. iron. upotrebljava se za osobu koja misli da je pametna, te to nastoji svima pokazati
vđjeti se nekome kròz glāvu
- GLUMA**
glúmiti glúmu biti afektiranoga ponašanja
- GLUMITI**
glumiti glumu v. GLUMA
- GLUP**
glup kao/ko točak v. TOČAK
- GO**
bíti gô biti bez novca
biti go kao/ko lipa v. LIPA
- GOVORITI**
tèčno govòriti žarg. pljuvati prilikom govorenja
- GRAH**
tākō mi grāh pào takva mi je sudbina, to je nešto što se nije moglo izbjeći
- GRBAČA**
skìnuti se s gr̃bačē žarg. ostaviti na miru nekoga, ne dosađivati više nekome (Skini mi se s grbače!) (ne biti više na teretu - Matešić, 1982:168)
- GRDAN**
gr̃dne rane! v. RANA
- GROB**
bíti kao/ko gròb žarg. loše izgledati
djèčijī gròbovi pej. velika stopala (vrlo velike cipele - Matešić, 1982:171)

gròb slàtkē dúšē žarg.

dobar, ali ružan muškarac

GUMICA

brijati se gūmicōm žarg. i neol.

imati rijetku bradu

H

HAMPA

dīci hāmpu

ljutiti se i pri tome galamiti

HLADAN

hladan tuš v. TUŠ

HODANJE

izlízati se od hódānja žarg. i pej.

biti niskoga rasta

HODATI

hodati kao/ko muha bez glave v. MUHA

hodati pola metra iznad zemlje v. METAR

HORMON

imp. smíri hormóne! žarg.

dođi sebi, primiri se!

HVATATI

hvatati krivinu v. KRIVINA

I

IĆI

ići na živac v. ŽIVAC

ići na živce v. ŽIVAC

ići taban-fijakerom v. TABAN-FIJAKER

idi do đavola! v. ĐAVO

idi pogledaj jesam li iza ćoška v. ĆOŠAK

IGRANKA

igrānka na léđima žarg.

premlaćivanje, batine

IGRATI SE

igrati se razlaza v. RAZLAZ

IMATI

imati krov nad glavom v. KROV

imati patku v. PATKA

imati petlju v. PETLJA

imati pik na nekoga v. PIK
imati propuh kroz glavu v. PROPUH
imati šlifa v. ŠLIF
imati visoko čelo v. ČELO
imati žicu za nešto v. ŽICA

INTERNET

bīti internet žarg. i neol. mnogo znati, ali ne biti u stanju sjetiti se svega u određenome trenutku
bīti na internetu žarg. i neol. biti priključen na internet
sūrfatī na/po internetu žarg. i neol. tražiti informacije na internetu

ISFURATI

isfurati fazon v. FAZON

ISKRIVITI SE

iskriviti se kao/ko verige v. VERIGE

ISPARITI SE

ispariti se u vidu magle v. VID

ISPASTI

ispale nekome oči v. OKO
ispasti iz štosā v. ŠTOS

ISPIRANJE

ispīrānje mōzga pej. zaglupljivanje

ISPIRATI

ispirati usta nekim v. USTA

ISPRAVLJATI

ispravljati krivu Drinu v. DRINA

ISUSOV

star kao/ko Isusovo magare v. MAGARE

IZAĆI

izaći iz vlastite kože v. KOŽA

IZBACITI

kao/ko da te veš-mašina izbacila v.
VEŠ-MAŠINA

IZGLEDATI

izgledati kao/ko trokrilni ormar v. ORMAR

IZGUBLJEN*izgubljen slučaj v. SLUČAJ***IZJAVA***izjava za štampu*iron. nepametna, neoštroumna misao/
izjava**IZLIZATI SE***izlizati se od hodanja v. HODANJE***IZVJEŠTAJ***podnijéti izvještāj kol.*

prenijeti neki trač

IZVOLITI*biti na izvolite v. BITI***J****JAHATI***kao/ko da je bure jahao/jahō v. BURE***JAK***jak kao/ko struja v. STRUJA***JESTI***jesti nekome džigericu v. DŽIGERICA***JEZIK***nemati dlake na jeziku v. DLAKA**pòvūci nekoga za jèzik*navesti nekoga da izrekne neželjenu
istinu (Matešić, 1982:221)**JOVO***Jôvo nànovu*

sve ispočetka (Matešić, 1982:222)

K**KAFA***zàljevatì se kàfōm žarg. i neol.*

piti puno kahve

KAKAV*kakvi bakrači! v. BAKRAČ***KAMEN***kameni spavači v. SPAVAČ*

KASNO*kasno paliti* v. **PALITI****KEKS***dòk bi rèkao/rèkò kèks kol.*

veoma brzo

KLAIĆ*nè biti u Klaiću*

upotrebljava se za nepostojeći, neprikladan ili pogrešan izraz

KLAVIR*svirati klavir* žarg.

biti uhapšen, otići u zatvor

KLEPNUTI*klepnuti ušima* v. **UHO****KOBILA***znàti štà kòbila nòsī*

biti dobro upoznat sa dešavanjima drugih ljudi

KOJI*kog đavola* v. **ĐAVO****KOLJENO***zaglíbiti dò koljēnā*

biti u velikim problemima

KOMAD*živjeti dan komad* v. **DAN****KOMORA***gâsnā kòmora kol.*

neprovjetrena prostorija, prostorija koja zaudara; veoma zagrijana prostorija

KORPA*dàti kórpu* žarg.
kol.odbiti mladića/djevojku općenito, otjerati koga (odbiti/ne uslišati koga - Matešić, 1982:263; žarg. *dati, dobiti korpu* = kad djevojka odbije momka; ili kad ne pristane sa njim da pleše i sl. - Jahić, 1999:327)
biti odbijen; općenito, biti otjeran (od koga biti odbijen - Matešić, 1982:263; v. *dati korpu* - Jahić, 1999:327)*dòbiti kórpu kol.*

KOSOVSKI*vidi friza ko kosovska kriza v. KRIZA***KOŽA***izāci iz vlāstitē kōžē*

učiniti nešto nemoguće (Da izađem iz sopstvene kože, opet to neću uspjeti uraditi.); razbjesnjeti se (Matešić, 1982:269)

KRASULJA*kao/ko Krāsulja rēpom pej.*

aljkavo nešto raditi/uraditi

KRATAK*òstati kràtak žarg.*

biti izigran (ne uspjeti u čemu; izgubiti što u hazardnoj igri - Matešić, 1982:275)

KRAVA*kao/ko da je nekoga krāva žvākala pej.*

upotrebljava se za osobu koja nosi neopeglanu odjeću

KRIVI*ispravljati krivu Drinu v. DRINA***KRIVINA***hvātati krivīnu kol.*

izbjegavati izvršenje obaveza

KRIZA*vīdi frīza ko kōsovskā krīza žarg.*

upotrebljava se za osobu koja ima lošu frizuru

KROV*imati krōv nad glāvōm žarg.*

imati velik stomak

KRV*vāditi nekome křv
nā slāmku (stand. křv)*sekirati nekoga svojim ponašanjem (*pīti/sīsati křv na slāmku* - stalno i pomalo/uporno i smišljeno mučiti koga, dodijavati komu - Matešić, 1982:291)**KUHAN***pogled kuhane ribe v. POGLED*

L

LEĐA

igranka na leđima v. IGRANKA
teku nekome suze niz leđa od žalosti v.
 SUZA

LICE

raditi vježbe slikarstva po licu v. VJEŽBA

LIGAMENT

ligaměnti se nekome spöro pälē sporo shvata
 (stand. *ligàmenti*) žarg. i neol.

LIJEP

kao/ko upis lijepa v. UPIS

LIJEVI

ustati na lijevu nogu v. NOGA

LIPA

bīti gō kao/ko līpa žarg. biti bez novca

LIRA

báciti líru žarg. i neol. obmanuti; zamoliti

LITAR

ùbiti lītār žarg. i neol. popiti litar alkoholnoga pića

LITERATURA

stručnā literatūra žarg. pornografski časopisi

LIVADA

pūći kao/ko livada žarg. i neol. početi se neuravnoteženo ponašati

LIZATI

meda lizat v. MED

LOPATA

ùzimati lōpatōm žarg. i neol. naveliko zarađivati

LOPOV

rúžan kao/ko lópov veoma ružan

LOPTICA*spùstiti lõpticu* neol.

odustati od verbalnoga napada, početi se pomirljivo ponašati

LOVA*skùckati lõvu* žarg. i neol.

prikupiti novac (obično malu sumu)

LOVITI*loviti u mutnom* v. *MUTAN***LUD***lud kao/ko struja* v. *STRUJA***LUPATI***lupati kao/ko Maksim po diviziji* v. *MAKSIM***LUPITI***lupiti nekoga po ušima* v. *UHO***M****MAČAK***tî sãd ko máčak*

iron. ismijavati nečiju težnju da se po nečemu istakne, da bude glavna osoba u društvu

MAČKA*prijáviti máčku* žarg. i vulg.

upoznati (novu) djevojku sa vlastitim stalnim društvom

MAGARE*stãr kao/ko Āsusovo mágare* pej.

veoma star; koji je neprikladna ponašanja za svoje godine

MAGLA*ispariti se u vidu magle* v. *VID**ùhvatiti máglu* kol.

pobjeći odnekle (bježati, pobjeći, nestati, naglo se izgubiti, umaknuti - Matešić, 1982:328)

MAJKA*odváliti se kao/ko mājka* žarg.

opiti se do besvijesti

MAJMUN*planeta majmuna* v. *PLANETA*

MAKSIM

lúpati kao/ko Mäksim po divíziji pej. pričati besmislice

MALA

mälā iz dolinē òpanākā žarg. i pej. osoba sa sela (doslovno) i osoba bez manira (figurativno)

MALI

māli miliōn kol. mnogo, puno

MARA

pòpiti máru (bàtine) žarg. biti istučen

MARIJA

ùkōčen kao/ko dŕvenā Màrija pej. koji je nefleksibilna držanja/ponašanja, neprilagođen društvu u kojem se nalazi (ukočeno se držati, usiljeno se ponašati - Matešić, 1982:332)

MARKA

bīti vèlikā mārka kol. biti istaknuta osoba, autoritet, stručnjak

MAST

vāditi nekome māst provocirati nekoga svojim pobjedonosnim ponašanjem

MAŠNA

svezati uši na mašnu v. UHO

MATER

voljeti nekoga kao/ko Bajro mater v. BAJRO

MATERIJAL

dāti materijála za pričū kol. dati povoda za ogovaranje

MAZATI

mazati oči nekome v. OKO

MED

mèda lízat kol. upotrebljava se za besprijevano čisto mjesto

MEDVJED

praviti od muhe medvjeda v. MUHA

METAR

*bīti vīsok mētar i žilēt žarg. i pej.
hódati pòla mētra iznad zèmljē*

biti niska rasta
biti veoma sretan, euforičnoga raspo-
loženja

MICATI SE

micati se nekome s očiju v. OKO

MINISTAR

mīnistar finànsijā žarg.

otac

MINUTA

dòšla nekome žûtā minúta kol.

naglo i naizgled bezrazložno neko je
izgubio samokontrolu

MIŠ

bīti mīš pej.

biti plašljiv/-a, biti kukavica

MLATITI

mlátiti lóvu žarg.

puno zarađivati (*mlátiti pàre* - Matešić,
1982:452)

MLIJEKO

*slika kao/ko mlijéko
(stand. mlijèko)*

televizijska slika bez ikakvih smetnji,
vrlo jasna

MLIN

mljèti kao/ko prázan mlīn pej.

bespotrebno puno pričati, pričati bez
smisla (prazno/uzaludno govoriti, glu-
po brbljati - Matešić, 1982:346)

MLJETI

mljeti kao/ko prazan mlin v. MLIN

MOĆI

mòći se slikti kol.

ne moći računati na nešto (Možeš se
slikati što će od toga biti išta.); ne moći
nešto uraditi (Ode ti voz, e sad se mo-
žeš slikati.)

MORE

mřtvō môre pej.

dosadna osoba; učmala sredina (Ma-
tešić, 1982:349)

MOZAK

ispiranje mozga v. ISPIRANJE
pòslati (pùstiti) mõzak nà pašu

ni o čemu ne razmišljati, opustiti se

MRAK

bìti mrâk žarg. i neol.

odlično izgledati (Danas si mrak.)

MRTAV

društvo mrtvih pjesnika v. DRUŠTVO
mrtvo more v. MORE
vući se kao/ko mrtvo puhalo v. PUHALO

MUĆNUTI

mućnuti glavom v. GLAVA

MUHA

bìti kao/ko mùha bez glávě
hódati kao/ko mùha bez glávě

hodati bez cilja, smušeno
 hodati bez cilja, smušeno (*hódati kao mùha bez glávě* = *ići kao mùha bez glávě* - *ići/poći/hodati smeteno/smušeno/bez promišljanja/nasumce/ stihijski* - Matešić, 1982:356–357)

kao/ko mùha bez glávě
pràviti od mùhě mèdvjeda

biti smeten/smušen
 preuveličavati nešto (Matešić, 1982:357)

MUTAN

lòviti u mútnõm

izvlačiti korist iz haotične situacije (nečasno izvući korist iz nejasne/iz zamršene situacije - Matešić, 1982:359)

N**NABACITI**

nabaciti farbu v. FARBA

NAĆI

naći žicu nekome v. ŽICA

NALET

nálet nekoga bílo

neka je proklet/-a!

NAMAZAN

namazan svim farbama v. FARBA

NANOVO

Jovo nanovo v. JOVO

NANULA

*fàlè nekome sàmo
džènnetskè nànule*

šalj. izgleda veoma loše, ima bolestan izgled, obično kao posljedicu nepros-pavane noći (Boju već imaš. Samo ti fale džennetske nanule.)

NAOČALE

naočale kao/ko dno tegle v. DNO

NAPET

napet kao/ko puška v. PUŠKA

NAPUHAN

napuhan kao/ko balon v. BALON

NAPUNITI

napuniti baterije v. BATERIJA

NAVRAT-NANOS

nabrzinu, naglo (prenaglo, u žurbi, bez razmišljanja - Matešić, 1982:371)

NEBO

biti na nèbu (u òblācima)

biti psihički odsutan (obično od sreće); ponašati se nerealno, davati prednost iracionalnim motivima

iz/s neba pa u rēbra

nepromišljeno, neočekivano (iznena-da, iznebuha, neočekivano - Matešić, 1982:373)

NEMATI

nemati dlake na jeziku v. DLAKA

nemati kinte v. KINTA

nemati obraza v. OBRAZ

nemati pojma o nečemu v. POJAM

nemati veze o nečemu v. VEZA

nema zime v. ZIMA

NOĆ

*prāviti se budàla (Ènglèz/
strānac u nòći/Tóša)*

izigravati neupućenost u nešto, odnosno nezainteresiranost za nešto

NOGA*dāti nògu* žarg.

ostaviti mladića/djevojku (grubo otjerati/izbaciti koga, istjerati koga - Matešić, 1982:382)

dòbiti nòge

biti ukraden (o predmetima)

dòbiti nògu žarg.

biti ostavljen; biti otpušten (Matešić, 1982:382)

noge kao/ko u rode v. **RODA***obòriti nekoga s nògū*

zadiviti, impresionirati (oduzeti komu snagu, oslabiti koga da ne može stajati, srušiti koga - Matešić, 1982:385)

pisati kao/ko svraka nogom v. **SVRAKA***písati nògōm* pej.

imati ružan rukopis

ùhvatiti se nògē žarg. i neol.

pobjeći glavom bez obzira, obično iz neugodne situacije; otići

ùstati na lijēvū

biti veoma mrzovoljan (biti zle volje/

nògu (stand. *lìjevu*)

loše raspoložen, obično bez razloga - Matešić, 1982:387)

NOS*dīci nōs* kol.

uvrijediti se (praviti se važan, imati suviše dobro mišljenje o sebi, uobražavati se - Matešić, 1982:390)

NOSITI*znati šta kobila nosi* v. **KOBILA****O****OBLAK***biti na nebu* (u *oblacima*) v. **NEBO****OBORITI***oboriti nekoga s nogu* v. **NOGA****OBRATI***obrati bostan* v. **BOSTAN****OBRAZ***némati òbraza*

biti beskrupulozan, nemati obzira ni osjećaja srama (biti nepošten, nemati osjećanja časti; ne usuđivati se; stidjeti se - Matešić, 1982:403)

OBZIR

otići glavom bez obzira v. GLAVA

ODAVDE

ne biti odavde v. BITI

ODVALITI

odvaliti pjèškē žarg. i neol. ići pješke na dužu relaciju

ODVALITI SE

odvaliti se kao/ko majka v. MAJKA

OFINGER

bīti kao/ko ofinger biti veoma mršav, nerazvijen

OKO

ispale nekome oči

upotrebljava se za osobu koja nešto ili nekoga gleda previše upadljivo

māzati oči nekome

lagati nekoga, obmanjivati (Matešić, 1982:417)

mūcati se nekome s očiĵū

ukloniti se iz nečijega vidokruga

oči kao/ko fildžani v. FILDŽAN

pāriti oči na nekome

upadljivo i dugo promatrati tjelesno privlačnu osobu (gledati koga/što s užitkom - Matešić, 1982:420)

OKRENUTI

Bog te u šumu okrenuo! v. BOG

okrenuti ploču v. PLOČA

OKUKA

prāviti đkuke kol.

izbjegavati nekoga/nešto; varati partnera u ljubavnoj vezi

OPALITI

opaliti po ušima v. UHO

OPANAK

mala iz doline opanaka v. MALA

OPASAN

opasan kao/ko struja v. STRUJA

OPERISAN

bīti opērisan od nečega

nemati sklonosti ili sposobnosti za obavljanje neke djelatnosti

ORMAR

izglédati kao/ko tròkrilnī
òrmār pej.

biti veoma debeo; biti veoma krupan

OSPICE

dòbiti òspice zbog nekoga

ne podnositi nekoga

OSTATI

ostati kratak v. KRATAK

OTEGNUTI

otegnuti papke v. PAPAK

OTIĆI

otići glavom bez obzira v. GLAVA

otići na električnu stolicu v. STOLICA

OTKAČITI SE

otkačiti se do daske v. DASKA

OVCA

nīsmo zājedno òvce čúvali

ne biti na istom nivou s nekim (ne biti ravan komu, ne moći se uspoređivati s kim - Matešić, 1982:440)

OZEPSTI

čekati nekoga kao/ko ozebao/ozebō sunce
v. SUNCE

P**PALITI**

kāsno pāliti

sporo shvatati (Matešić, 1982:442)

PALITI SE

ligamenti se sporo pale v. LIGAMENT

PAMET

imp. bèri pàmēt!

razmisli o onome što pričaš!; izvuci iskustvo iz određene situacije

PAPAK

otégnuti pápke

iron. umrijeti (Matešić, 1982:448)

PARITI

pariti oči v. OKO

PASTI*pasti na štos v. ŠTOS**pasti pod sto od smijeha v. STO**pasti u vodu v. VODA**tako mi grah pao v. GRAH***PAŠA***poslati/pustiti mozak na pašu v. MOZAK***PATKA***imati pàtku*

naći rješenje za gotovo nerješiv problem

PATOS*poljúbiti pàtos*

biti oboren

PAUZA*raspored časova s pauzama v. RASPORED***PEDALA***dàti pedálu žarg.*

ostaviti mladića/djevojku

PETARDA*počèšljati se pètãrdõm*

šalj. imati raščupanu kosu

PETLJA*imati pètlju*

biti odvažan (Matešić, 1982:465)

stìsnuti pètlju

odvažiti se (skupiti hrabrost, usuditi se - Matešić, 1982:465)

PIK*čèkati (dřžati) nekoga na pìku*

iščekivati nečiju pogrešku

imati pìk na nekoga

ne podnositi, maltretirati nekoga (željeti napakostiti komu, nanijeti štetu čemu, progoniti/ mrziti/maltretirati koga; željeti zadobiti koga/posjedovati nešto - Matešić, 1982:467)

PILANA*ùhvatiti nekoga u pilãnu žarg. i neol. nekoga dovesti u situaciju iz koje nema povratka; neprestanim provokacijama uspješno ismijati nekoga***PISATI***pisati kao/ko svraka nogom v. SVRAKA*

pisati nogom v. NOGA

PIŠTA

bīti kao/ko píšta kol.

biti veoma dotjeran

PITI

ne piti vode v. VODA

PIVSKI

pivsko burence v. BURENCE

PJESMA

skīnuti pjěsmu žarg.

odsvirati pjesmu prema pamćenju

PJESNIK

društvo mrtvih pjesnika v. DRUŠTVO

PJEŠKE

odvaliti pješke v. ODVALITI

PLANETA

planéta mājmunā žarg. i pej.

zbornica u školi

PLANINARITI

planinariti po nečijim živcima v. ŽIVAC

PLITAK

biti plitkog džepa v. DŽEP

PLOČA

*okrénuti (promijéniti) plōču
(stand. promijèniti)*

promijeniti ponašanje
(promijeniti temu/predmet razgovora,
promijeniti vladanje, ponašanje - Ma-
tešić, 1982:476)

POČEŠLJATI SE

počešljati se petardom v. PETARDA

PODNIJETI

podnijeti izvještaj v. IZVJEŠTAJ

POGLED

pòglěd kùhānē rībē pej.

nezainteresiran, bezizražajan pogled

POGLEDATI

idi pogledaj jesam li iza čoška v. ČOŠAK

POGODITI

pogoditi cigarom v. CIGARA
pogoditi žicu nekome v. ŽICA

POJAČATI

pojačati do daske v. DASKA

POJAM

némati pójma o nečemu

ne znati nešto (ne znati baš ništa o čemu; biti potpuno neupućen u što, ne moći sebi što predočiti - Matešić, 1982:486)

POLA

hodati pola metra iznad zemlje v. METAR

POLJUBITI

poljubiti patos v. PATOS

POMETINA

vûći se kao/ko pòmetina pej.

sporo se kretati (ići lijeno/bez života, jedva ići - Matešić, 1982:491)

POPETI SE

popeti se nekome na glavu v. GLAVA

POPITI

popiti batine v. BATINE
popiti maru v. MARA

POSAO

bàlkānskā pòsla pej.

neozbiljno i neodgovorno ponašanje (*nāša pòsla* - neozbiljni/neodgovorni čini/postupci - Matešić, 1982:497)

POSLATI

poslati (pustiti) mozak na pašu v. MOZAK

POVALITI

povaliti raju v. RAJA

POVUĆI

povući nekoga za jezik v. JEZIK

PRAVITI

praviti frku v. FRKA

praviti od muhe medvjeda v. MUHA

praviti okuke v. OKUKA

praviti promahu v. PROMAHA

PRAVITI SE

praviti se budala v. BUDALA

praviti se Englez v. ENGLEZ

praviti se stranac u noći v. STRANAC

praviti se Toša v. TOŠA

PRAZAN

mljeti kao/ko prazan mlin v. MLIN

prazna vreća v. VREĆA

PRESVLAKA

promijéniti (stand. promijèniti) promijeniti (politička) uvjerenja

prèšvlaku (drèsove) žarg. i neol.

PRIČA

dati materijala za priču v. MATERIJAL

razvézati priču pej.

početi puno pričati, obično nepotrebno (E što je ona razvezla priču.)

PRIJAVITI

prijaviti mačku v. MAČKA

PROĆI

proći sito i rešeto v. SITO

PROLAZ

bīti u prólazu

ne biti zainteresiran za nešto; ne biti povezan sa nečim

PROMAHA

prāviti pròmahu

šalj. zijevati

PROMIJENITI

promijeniti dresove v. DRES

promijeniti (okrenuti) ploču v. PLOČA

promijeniti presvlaku v. PRESVLAKA

PROPAO

propao slučaj v. SLUČAJ

PROPUH

īmati pròpūh kròz glāvu pej.

biti zaboravan

PROSIPATI

prosipati šuplju v. ŠUPLJA

PRST

prsti kao/ko ćevapi v. ĆEVAP

PUĆI

pući kao/ko livada v. LIVADA

pukao/pukō nekome film v. FILM

pukla cvanja v. CVANJA

pukla stoja v. STOJA

PUHALO

vūci se kao/ko mŕtvō púhalo pej. sporo se kretati, íci (*mŕtvō púhalo* - li-
jen i trom čovjek, osoba nesposobna za
što - Matešić, 1982:540)

PUKNUTI

puknuti kao/ko tromblon v. TROMBLON

puknuti žvaku v. ŽVAKA

PUN

biti pun bisera v. BISER

pun kao/ko brod v. BROD

biti pun cinka v. CINK

puna šaka brade v. ŠAKA

PUSTITI

pustiti (poslati) mozak na pašu v. MOZAK

PUŠKA

nāpēt kao/ko pūška veoma nervozan, napet

R

RADITI

raditi kao/ko crnac v. CRNAC

raditi šanu v. ŠANA

raditi vježbe slikarstva po licu v. VJEŽBA

RAJA

pováliti ráju žarg. i neol. izdati bliske osobe

RANA*gřdnē rāne!*

iron. uzvik na nečiju dosadnu priču sa dosta afektiranja

RASPORED*rāsporēd časōvā s pāuzama žarg.* vilica bez mnogo zuba**RAVIJOJLA***vila Ravijojla v. RAVIJOJLA***RAZBITI***razbiti filharmoniju v. FILHARMONIJA**razbiti glavu v. GLAVA***RAZLAZ***igrati se rāzlaza žarg.* razići se**RAZVEZATI***razvezati priču v. PRIČA***RAZVUĆI***razvući kao/ko teraviju v. TERAVIJA***REBRO***iz/s neba pa u rebra v. NEBO***REĆI***dok bi rekao/rekō keks v. KEKS***REP***kao/ko Krasulja repom v. KRASULJA***REŠETO***proći sito i rešeto v. SITO***RIBA***pogled kuhane ribe v. POGLED***RIS***bijésan kao/ko rīs (stand. bijésan)* veoma ljut (*ljūt kao rīs* - vrlo ljut, bijesan - Matešić, 1982:574)**RODA***nōge kao/ko u rōde* duge a mršave noge**RODITI SE***roditi se na/u čamcu v. ČAMAC*

RUŽA*cvjětajū nekome rúže*

nekome ide dobro (imati sreće/uspjeha; lako/uspješno i dobro živjeti - Matešić, 1982:594)

RUŽAN*ružan kao/ko lopov v. LOPOV***S****SAD***ti sad ko mačak v. MAČAK***SALATA***vöčnā salāta žarg. i neol.*

atraktivna plavuša

SAMO*samo nekome cipele vire v. CIPELA**samo nekome stopala vire v. STOPALO***SAV***namazan svim farbama v. FARBA**ne biti sav svoj v. BITI***SE (SEBE)***ko nì sebi nì svôm*aljkavo nešto raditi/uraditi (*kao nì sebi ni drüğōmu/svōmu* - loše, nikako; bilo kako - Matešić, 1982:602)**SELO***špānskō sèlo*

nešto nepoznato (nešto potpuno nerazumljivo, nepoznato - Matešić, 1982:604)

SIR*bijēl kao/ko trāvničkī s̄r
(stand. bijel)*

koji je veoma svijetle puti

SIROTANOVIĆ*Alija Sirotanović v. ALIJA***SITO***prôci s̄ito i rešeto*

imati bogato životno iskustvo (Matešić, 1982:609)

SJESTI*sjesti kao/ko budali šamar v. BUDALA***SKIJATI***skijati po nečijim živcima v. ŽIVAC***SKINUTI***skinuti pjesmu v. PJESMA***SKINUTI SE***skinuti se s grbače v. GRBAČA**skinuti se s vrata v. VRAT***SKUCKATI***skuckati lovu v. LOVA***SLADAK***grob slatke duše v. GROB***SLAGATI***slagati face v. FACA***SLAMKA***vaditi nekome krv na slamku v. KRV***SLIKA***slika kao/ko mlijeko v. MLIJEKO***SLIKARSTVO***raditi vježbe slikarstva po licu v. VJEŽBA***SLIKATI SE***moći se slikati v. MOĆI***SLON***staza slonova v. STAZA***SLOŽITI***složiti frku v. FRKA***SLUČAJ***izgubljen slučāj pej.**pròpao slučāj pej.*

smušena osoba

osoba koja ne uspijeva ni u čemu

SMANJITI*smanji doživljaj! v. DOŽIVLJAJ*

SMIJEH

pasti pod sto od smijeha v. STO
váljati se òd smijeha

smijati se dugo, od srca (*váljati se od smijéha = pùcati od smijéha* - jako i mnogo se smijati, grohotom se smijati - Matešić, 1982:621)

SMIRITI

smiri hormone! v. HORMON

SMRT

bìti smřt nekome nešto

biti dosadno, mrsko (Smrt mi je íci na Grbavicu, a moram.) (biti komu nepodnošljiv/odvratan - Matešić, 1982:622)

SOVA

zàklat sóvu žarg.

zaspati

SPAVAČ

kàmenī spaváči

šalj. nezainteresirani učenici

SPORO

ligamenti se sporo pale v. LIGAMENT

SPUSTITI

spustiti lopticu v. LOPTICA

SPUSTITI SE

spustiti se na zemlju v. ZEMLJA

SREĆA

svìsnuti od srèčē

biti veoma sretan (*svìsnuti od jàda = pùcati od jàda* - jako se ljutiti, biti vrlo ljut, žestiti se, razljutiti se - Matešić, 1982:209)

SREDITI SE

srediti se kao/ko špajz v. ŠPAJZ

STAJATI

stajati kao/ko svijeća v. SVIJEĆA

STAKLAR

nije nekome babo staklar v. BABO

STAR*star kao/ko Isusovo magare v. MAGARE***STAVLJATI***stavljali nekome samo glavu na električnu stolicu v. GLAVA***STAZA***stàza slònōvā*

šalj. ulica kojom šetaju pretežno starije osobe

STISNUTI*stisnuti petlju v. PETLJA***STO***pàsti pòd stō òd smijeha*puno se i jako smijati (*pàsti mrtav od smijéha* - mnogo se i jako smijati - Matešić, 1982:621)**STOJA***pùkla stója žarg.*

potrošilo se stotinu (konvertibilnih) maraka

STOLICA*òtići na elèktričnū stòlicu*

šalj. otići frizeru

*stavljali nekome samo glavu na električnu stolicu v. GLAVA***STOPALO***šàmo nekome stòpala (cìpele) vírē pej. dodvoravati se nekome***STRANAC***pràviti se stránac u nòci (budàla/ Ėnglèz/Tóša)*

izigravati neupućenost u nešto, odnosno nezainteresiranost za nešto

STRPATI*strpati nekoga u top v. TOP***STRUJA***jâk kao/ko strúja žarg.*

veoma moćan, utjecajan

lûd kao/ko strúja žarg.

veoma zanimljiv, interesantan

òpàsan kao/ko strúja žarg.

veoma opasan

STRUČNI*stručna literatura v. LITERATURA*

SUNCE

čekati nekoga/nešto kao/ko òzēbao/željno iščekivati (čekati/očekivati koga òzēbō sūnce /što s mnogo čežnje/kao spas - Matešić, 1982:660)

dalēko òd sūnca

šalj. trojka (ocjena)

hvātati sūnce u rešēto

raditi posao koji nema rezultata

SUZA

tēkū nekome sūze

lažno izražavati žalost, saosjećanje,

niz léda òd žalosti

pretvarati se

SVEZATI

svezati uši na mašnu v. UHO

SVIJEĆA

držati svijēcu nekome

prisustvovati tuđem flertu

(stand. svijēcu) kol.

stājati kao/ko svijēca

stajati vrlo uspravno, prave kičme

(stand. svijēca)

SVIRATI

svirati klavir v. KLAVIR

SVISNUTI

svisnuti od sreće v. SREĆA

SVOJ

ne biti sav svoj v. BITI

ko ni sebi ni svom v. SE (SEBE)

SVRAKA

písati kao/ko svrāka nògōm pej.

imati nečitak rukopis, nečitko pisati

Š**ŠAKA**

pūna šāka brādē

veliko zadovoljstvo (velika sreća/ko-rist/dobit, potpuno zadovoljstvo - Matešić, 1982:678)

ŠAMAR

kao/ko budali šamar v. BUDALA

ŠANA

rāditi šānu žarg. i neol.

krasti

ŠAREN*blehnuti kao/ko tele u šarena vrata v. TELE***ŠEMA***bīti u šēmi s nekim žarg.*

zabavljati se s nekim

ŠIJA*zav̀rnuti nekome šiju žarg.*udaviti nekoga (*zav̀rnuti šiju* - Matešić, 1982:681)

neol.

stati nekome u kraj

ŠKLEBA*šklēba nad šklēbama pej.*

havarisan, loš automobil

ŠLIF*imati šlifa kol.*

imati stila; imati talenta za nešto

ŠPAJZ*šréđiti se kao/ko špājz pej.*

neukusno se dotjerati

ŠPANSKI*špansko selo v. SELO***ŠTA***znati šta kobila nosi v. KOBILA***ŠTAMPA***izjava za štampu v. IZJAVA***ŠTOS***bīti u štósu kol.*

biti upućen u nešto

ispasti iz štósa kol.

ne biti više aktuelan u nečemu

pàsti nà štōs kol.

biti obmanut

ŠTURA*úhvatiti štúru žarg.*

pobjeći

ŠUMA*Bog te u šumu okrenuo! v. BOG***ŠUPLJA***pròsipati šúpljū žarg. i pej.*

govoriti besmislice

T

TABAN-FIJAKER*ići taban-fijákerom neol.*

ići pješke

TAKO*tako mi grah pao v. GRAH***TEČNO***tečno govoriti v. GOVORITI***TEĆI***teku nekome suze niz leđa od žalosti v.**SUZA***TEGLA***naočale kao/ko dno tegle v. DNO***TELE***blèhnuti kao/ko tèle u šarèna vráta**zaprepastiti se (blènuti kao tèle u šàrenā vráta = glèdati kao tèle u šàrenā vráta - gledati tupo/besvjesno ne razumije-
vajućí/ne znajućí ništa; blenuti; zaprepastiti se - Matešić, 1982:691)***TERAVIJA***ràzvūći kao/ko teráviju pej.*

veoma sporo i dugo obavljati neku aktivnost

TERETANA*ūmnā teretāna*

šalj. čitaonica

TEŽAK*bīti téžak žarg.**kol.*

imati novca (Koliko je težak?)

biti dosadan; biti previše zahtjevan

TI*Bog te u šumu okrenuo! v. BOG**kao/ko da te veš-mašina izbacila v.**VEŠ-MAŠINA**ti sad ko mačak v. MAČAK***TOČAK***glûp kao/ko tòčak pej.*

veoma glup

TON*bīti u tónu*

obući se u različite nijanse jedne boje, lijepo složiti boje

TOP*střpati nekoga ù top*zgromiti; izgrditi (*mètnuti ù top* - Matešić, 1982:697)**TOŠA***prāviti se Tóša (budàla/
Ėnglěz/stránac u nòći)*izigravati neupućenost u nešto, odnosno nezainteresiranost za nešto (*prāviti se Tóšo* - praviti se neupućen/neobaviješten, činiti se nevješt; praviti se glup - Matešić, 1982:698)**TRAVNIČKI***bijel kao/ko travnički sir v. SIR***TREGERI***Bogu iza tregera v. BOG***TRKA***třka-střka kol.*

žurba

TROKRILNI*izgledati kao/ko trokrilni ormar v. ORMAR***TROMBLON***pùknuti kao/ko tròmblōn žarg.*

zaljubiti se

TRUBA*trúba fräjer žarg. i pej.*

nezanimljiv, neprivlačan muškarac; smeten muškarac

TURPIJATI*turpijati živce v. ŽIVAC***TUŠ***hládan tüş*

šok (razočarenje, iznenađenje, šok - Matešić, 1982:707)

U**UBITI***ubiti litar v. LITAR*

UČINITI

ajnbajn se učiniti v. AJNBEJN

UDARITI

biti udaren u glavu v. GLAVA

udario je nekoga fras v. FRAS

udariti friz v. FRIZ

udariti glanc v. GLANC

udariti nekoga po ušima v. UHO

udariti u vrata v. VRATA

UHO

klěpnuti ušima žarg.

povući se ne odgovorivši na nečiju provokaciju, ušutjeti

lūpiti nekoga po ušima žarg.

posuditi i ne vratiti nešto; prevariti nekoga

opáliti (udariti) po ušima žarg. i neol.

prevariti nekoga

svézati uši na mášnu žarg.

istući nekoga; izvući nekome uši

UHVATITI

uhvatio je nekoga fras v. FRAS

uhvatiti maglu v. MAGLA

uhvatiti nekoga u pilanu v. PILANA

uhvatiti šturu v. ŠTURA

UHVATITI SE

uhvatiti se noge v. NOGA

UKOČEN

ukočen kao/ko drvena Marija v. MARIJA

UMIRATI

umirati od gladi v. GLAD

UMNI

umna teretana v. TERETANA

UNIJA

vīdjati Ėvrōpskū ūniju neol.

(asoc. na zastavu Evropske unije, koja ima zvjezdice) ošamutiti se

UPALITI

imp. upali zeleno! v. ZELENO

UPIS

kao/ko ùpis lijépa (stand. *lijèpa*) veoma lijepa

USTA

ispírati ústa nekim kol. ogovarati nekoga

USTATI

ustati na lijevu nogu v. *NOGA*

UZIMATI

uzimati lopatom v. *LOPATA*

V**VADITI**

vaditi nekome krv na slamku v. *KRV*

vaditi nekome mast v. *MAST*

vaditi nekome živce v. *ŽIVAC*

vaditi nekome živku v. *ŽIVKA*

VALJATI SE

valjati se od smijeha v. *SMIJEH*

VAMPIR

bal vampira v. *BAL*

VATRA

biti vättra nekome neol. biti krivo nekome (Vatra mu što je ostavio, ali neće da prizna.)

VELIKI

biti velika marka v. *MARKA*

VERIGE

iskríviti se kao/ko vèrige pej. biti poguren, pogureno hodati

VEŠ-MAŠINA

kao/ko da te vèš-mašina izbácila biti neuredan pojavom (npr. imati neo-peglanu odjeću)

VEZA

némati vèžē o nečemu ne znati nešto

VID

ispariti se u vídu màglē žarg. nestati; pobjeći

VIDJETI

vidjeti Evropsku uniju v. UNIJA

VIDJETI SE

vidjeti se nekome kroz glavu v. GLAVA

VILA

víla Ràvijoĵla osoba bujne i neuredne frizure

VIRITI

samo nekome cipele vire v. CIPELA

samo nekome stopala vire v. STOPALO

VISOK

biti visok metar i žilet v. METAR

imati visoko čelo v. ČELO

VJEŠANJE

drvo za vješanje v. DRVO

VJETAR

brìjati se na vjètru žarg. i neol. imati rijetku bradu

VJEŽBA

ráđiti vjèžbe slikárstva po lícu napadno se i neukusno šminkati

VLASTIT

izaći iz vlastite kože v. KOŽA

VOĆNI

voćna salata v. SALATA

VODA

bal na vodi v. BAL

nè piti vòdè

pàsti ù vodu

nemati svrhe, cilja

propasti (šanse za nešto) (propasti, nestati, izgubiti se - Matešić, 1982:749)

VOLJETI

voljeti nekoga kao/ko Bajro mater v.

BAJRO

VRAT

skìnuti se s vrâta

pustiti/ostaviti nekoga na miru (*skìnuti s vrâta* - osloboditi se koga/čega, otarasiti se brige/tereta - Matešić, 1982:759)

VRATA*blehnuti kao/ko tele u šarena vrata v. TELE**udariti u vrata euf.*

biti fizički zlostavljan (obično žena)

VREĆA*prâznâ vrëća pej.*

osoba koja ima velik stomak

VUĆI SE*vući se kao/ko mrtvo puhalo v. PUHALO**vući se kao/ko pometina v. POMETINA***Z****ZADAĆA***zàdati zàdaću neol.*

postaviti teško ostvariv cilj

ZADATI*zadati zadaću v. ZADAĆA***ZAGLIBITI***zaglibiti do koljena v. KOLJENO***ZAJEDNO***nismo zajedno ovce čuvali v. OVCA***ZAKLATI***zaklat sovu v. SOVA***ZALJEVATI SE***zaljevati se kafom v. KAFA***ZAUŠNJACI***dòbiti zàušnjāke žarg. i neol.*

teško povući dim iz cigarete

ZAVRNUTI*zavrnuti nekome šiju v. ŠIJA***ZELENO***imp. Upáli zèlenō! žarg. i neol.*

kreni; dođi sebi, progledaj; otvori se, budi pristupačan; prestani se stidjeti (kad se osoba zacrveni); poduzmi, uradi nešto

ZEMLJA*hodati pola metra iznad zemlje v. METAR*

spùstiti se nà zemlju

prestati se uznositi/oholiti se; postati realan (osloboditi se iluzija, shvatiti stvarnost kakva jest - Matešić, 1982:784)

ZENT

bàciti zènt žarg.

pogledati

ZGNJEČEN

zgnječena borovnica v. BOROVNICA

ZICER

bìti nekome na zìceru žarg.

biti izložen nečijoj osveti

dôći nekome na zìcer žarg.

izložiti se nečijoj osveti

ZIMA

néma zímē

nema problema

ZNATI

znati šta kobila nosi v. KOBILA

Ž

ŽALOST

teku nekome suze niz leđa od žalosti v.

SUZA

ŽICA

imati žicu za nešto neol.

imati smisla za nešto

nâći nekome žicu neol.

naći put za ostvarenje cilja

pogòditi žicu nekome

pronaći nečiju slabu tačku (*pogòditi ù žicu* - dirnuti koga u osjetljivo mjesto; ganuti koga - Matešić, 1982:801)

neol.

otkriti tačku slaganja s nekim i iskoristiti je za vlastite ciljeve

ŽILET

biti visok metar i žilet v. METAR

ŽIVAC

ìci na živac

nervirati nekoga (Pravo mi ideš na živac.)

ìci na živce

nervirati nekoga (Matešić, 1982:804)

planinàriti po nečijim živcima žarg. iritirati, nervirati nekoga

skijati po nečijim živcima žarg. iritirati, nervirati nekoga
turpijati nekome živce žarg. iritirati, nervirati, obično pričom
vaditi nekome živce žarg. psihički iritirati drugu osobu

ŽIVJETI

živjeti dan komad v. DAN

ŽIVKA

vaditi nekome živku žarg. nervirati, iritirati nekoga

ŽMIGAVAC

dati žmigavac žarg. namignuti

ŽUTI

došla nekome žuta minuta v. MINUTA

ŽVAKA

puknuti žvaku žarg. poljubiti se

ŽVAKATI

kao/ko da je nekoga krava žvakala v.

KRAVA

Izvori

- Andrić, Dragoslav (1976) *Rečnik žargona i žargonu srodnih reči i izraza*, BIGZ, Beograd.
- Anić, Vladimir (2006) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- Ćirilov, Jovan (1982) *Rečnik novih reči*, Narodna knjiga, Beograd.
- Jahić, Dževad (1999) *Školski rječnik bosanskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo.
- Karadžić, Vuk (1969) *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječma*, preštampano prema izdanju iz 1818, Prosveta, Beograd.
- Klaić, Bratoljub (1962) *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zora, Zagreb.
- Matešić, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* (1976), knjiga šesta, S–Š (stotina), Matica srpska, Novi Sad.
- Sabljak, Tomislav (1981) *Šatra – rječnik šatrovačkog govora*, Globus, Zagreb.
- Saračević, Narcis (2003) *Rječnik sarajevskog žargona*, drugo izdanje, Vrijeme, Zenica.
- Škaljić, Abdulah (1979) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.

Literatura

- Andrić, Dragoslav (1976) *Rečnik žargona i žargonu srodnih reči i izraza*, BIGZ, Beograd, predgovor, str. VII–XVII.
- Babić, Stjepan (1986) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*, JAZU – Globus, Zagreb.
- Babić, Stjepan (1991) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, HAZU, Zagreb.
- Balić, Smail (1973) *Kultura Bošnjaka: Muslimanska komponenta*, Beč.
- Baotić, Josip (1999–2000) “Iz sintakse bosanskohercegovačkih govora”, u: *Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost*, knj. VII–VIII, str. 33–77, Sarajevo.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo i dr. (1979) *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Bašeskija, Mula Mustafa (1987) *Ljetopis (1746–1804)*, prijevod s turskog, uvod i komentar: Mehmed Mujezinović, drugo izdanje, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Bejtić, Alija (1966a) “Ali-pašina mahala u Sarajevu”, u: *Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva*, god. II, knj. II, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo.
- Bejtić, Alija (1966b) “Sijavuš-pašina दौरا”, u: *Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva*, godina II, knjiga II, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo.
- Bejtić, Alija (1978) *Ulice i trgovi Sarajeva (topografija, geneza i toponimija)*, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo.
- Brabec, Ivan (1958) “Glavnije fonetske osobine govora u tuzlanskom kraju (upoređene s osobinama u drugim štokavskim govorima)”, u: *Pitanja književnosti i jezika*, knj. IV–V, sv. b, str. 43–68, Sarajevo.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten (1966) *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Brozović, Dalibor (1956) “Govor u dolini rijeke Fojnice”, neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilišna knjižnica, Zagreb.

- Brozović, Dalibor (1961) "Izvještaj o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni (okolica Kraljeve Sutjeske i Vareša i lijeva obala Krivaje)", u: *Ljetopis JAZU*, knj. 65, str. 334–350, Zagreb.
- Brozović, Dalibor (1966) "O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta", u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. II, str. 119–208, HAZU, Zagreb.
- Budagov, R. A. (1965) *Vvedenie v nauku o jazike*, vtoroe pererabotannoe i dopolnennoe izdanie, Prosvešćenie, Moskva, str. 88–133.
- Bugarški, Ranko (1996a) *Jezik u društvu*, preštampano prema izdanju iz 1986, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (1996b) *Lingvistika o čoveku*, preštampano drugo, dopunjeno izdanje iz 1983, s manjim izmjenama, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (1997) *Jezik u kontekstu*, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (2001) *Lica jezika*, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (2003) *Žargon: lingvistička studija*, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (2005) *Jezik i kultura*, Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarški, Ranko (2006) *Žargon: lingvistička studija*, drugo, prerađeno i prošireno izdanje, Čigoja štampa, Beograd.
- Chambers, J. K.; Trudgill, Peter (1980) *Dialectology*, Cambridge University Press, Cambridge – New York – Port Chester – Melbourne – Sydney.
- Coates, Janet; Cameron, Deborah (editors) (1988) *Women in their speech communities*, Longman, London.
- Ćorić, Božo (1991) "O nekim tvorbenim modelima sa stanovišta jezičke ekonomije", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 20/2, str. 325–334, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Ćorić, Božo (1995) "Stilistički aspekti derivacije", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 23/2, str. 103–108, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Ćorić, Božo (1996) "O sufiksnoj univerbaciji u srpskom jeziku", u: *Srpski jezik*, I/1–2, str. 60–64, Beograd.
- Ćorović, Vladimir (1936) "Iz sarajevske prošlosti", u: *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XVI, Beograd.
- De Klerk, Vivian (1992) "How taboo are taboo words for girls?", u: *Language in Society*, 21/2, str. 277–289.
- Dešić, Milorad (1990) *Iz srpskohrvatske leksike*, NIO "Univerzitetska riječ", Nikšić.
- Dubois, Jacques; Edeline, Francis i dr. (1986) *Obščaja ritorika*, Progress, Moskva.
- Durbaba, Olivera (2002) "Internet provajderi u sajber-spejsu", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 30/1, str. 187–195, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Đurović, Radoslav (1992) "Prelazni govori južne Bosne i visoke Hercegovine", u: *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. XXXVIII, str. 9–378, SANU, Beograd.
- Filipović, Rudolf (1986) *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU i Školska knjiga, Zagreb.

- Fink, Željka (1992–1993) “Tipovi adjektivnih frazeologizama (na materijalu ruskog i hrvatskog jezika)”, u: *Filologija*, knj. 20–21, str. 91–101, JAZU, Zagreb.
- Fink, Željka (2000a) “Tipovi frazema-fonetskih riječi”, u: *Riječki filološki dani*, str. 93–98, Filozofski fakultet, Rijeka.
- Fink, Željka (2000b) “Hrvatski i ruski frazemi motivirani kartanjem i igračim kartama”, u: *Slovo vo vremeni i prostranstve*, str. 205–213, Folio-press, Sankt-Peterburg.
- Fishman, Joshua (1978) *Sociologija jezika*, Svjetlost, Sarajevo.
- Hadžiefendić, Remzija (1986) “Mjesto i funkcija nekih civilizacijskih turcizama u *Dervišu i smrti*”, u: *Književni jezik*, 15/3–4, str. 336–342, Institut za jezik, Sarajevo.
- Hadžiefendić, Remzija (1991) “Poredbene konstrukcije tipa 'x kao y'”, u: *Književni jezik*, XX/3–4, str. 181–188, Institut za jezik, Sarajevo.
- Halilović, Senahid (1990) “Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)”, u: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, str. 249–358, Institut za jezik, Sarajevo.
- Halilović, Senahid (1991) *Bosanski jezik*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo.
- Halilović, Senahid (1999) *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za škole*, Dom štampe, Sarajevo.
- Halilović, Senahid (2002) “Fonetske osobine govora Hercegovine i jugoistočne Bosne”, u: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VIII, str. 239–342, Institut za jezik, Sarajevo.
- Halilović, Senahid (2005) “Bosanskohercegovački govori”, u: *Jezik u Bosni i Hercegovini*, str. 15–51, Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije u Oslu, Sarajevo.
- Hall, Robert (1950) *Linguistics and Your Language*, Anchor Books, Doubleday and Company, Inc. Garden City, New York.
- Hamm, Josip (1939–1940) “Dvije tri o govoru zagrebačkih srednjoškolaca”, u: *Nastavni vjesnik*, br. 4, str. 233–247, Zagreb.
- Hansen, Renate; Matešić, Josip i dr. (1988) *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Nakladni zavod Matice hrvatske i Verlag Otto Sagner, Zagreb – Muenchen, predgovor, str. V–XXIII.
- Hughes, Susan E. (1992) “Expletives of lower working-class women”, u: *Language in Society*, 21/2, str. 291–303.
- Ilić, Miloš (1978) *Sociologija kulture i umetnosti*, Naučna knjiga, Beograd.
- Isaković, Alija (1992) *Rječnik karakteristične leksike u bosanskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Isaković, Alija (1995) *Rječnik bosanskoga jezika: Karakteristična leksika*, četvrto izdanje, Bosanska knjiga, Sarajevo, “Post factum”, str. 377–391.
- Ivanetić, Nada (1995) *Govorni činovi*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Ivić, Milka (1995) *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*, Slovograf, Beograd.

- Ivić, Pavle (1985) *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika: Uvod i štokavsko narečje*, drugo izdanje, Matica srpska, Novi Sad.
- Jagić, Vatroslav (1934) "Spomeni mojega života: II deo (1880–1923)", u: *Posebna izdanja SKA*, knj. CIV, Beograd.
- Jahić, Dževad (1991) *Jezik bosanskih Muslimana*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (1999) *Školski rječnik bosanskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, predgovor, str. 7–75.
- Jahić, Dževad (2002) "Ijekavskoštakavski govori istočne Bosne", u: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VIII, str. 7–236, Institut za jezik, Sarajevo.
- Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail (2000) *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Jespersen, Oto (1970) *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovišta*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo.
- Jović, Dušan (1975) *Lingvostilističke analize*, Biblioteka Društva za srpskohrvatski jezik i književnost, Beograd.
- Kapetanović, Amir (2005) "Historizmi i semantičke promjene", u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 31, str. 153–163, Zagreb.
- Kasumović, Ahmet (1991) "Jezički tabuizmi", u: *Književni jezik*, XX/3–4, str. 207–210, Institut za jezik, Sarajevo.
- Katičić, Radoslav (1992) *Novi jezikoslovni ogledi*, drugo, dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001) *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo.
- Kašić, Jovan (1987) "Produktivna morfološka sredstva u žargonu", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 16/1, str. 71–74, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Klajn, Ivan (2003) *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo – sufiksacija i konverzija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU – Matica srpska, Beograd – Novi Sad.
- Kovačević, Marina; Badurina, Lada (2001) *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Kovačević, Miloš (1991) "Stilogene i nestilogene perifraze", u: *Književni jezik*, XX/1–2, str. 57–72, Institut za jezik, Sarajevo.
- Kreševljaković, Hamdija (1926) *O postanku i razvitku Sarajeva do 1878*, Večernja pošta, Sarajevo.
- Kreševljaković, Hamdija (1929) "Sarajevo ponovno glavni grad Herceg-Bosne", u: *Novi behar*, II/1928–1929, Sarajevo.
- Kreševljaković, Hamdija (1991) *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463–1878)*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Kristal, Dejvid (1988) *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd.
- Kršić, Jovan (1939) U: *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, knj. XIX, Beograd.
- Kušan, Jakša (1928) "Grad na Miljacki", u: *Staro Sarajevo, almanah pregleda*, Sarajevo.

- Kvintilijan, Mark Fabije (1985) *Obrazovanje govornika*, drugo izdanje, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Labov, William (1973) *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Labov, William (2006) *The Social Stratification of English in New York City*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Lakoff, Robin (1973) "Language and woman's place", u: *Language in Society*, 2/1, str. 45–80.
- Leech, Geoffrey (1988) *Principles of pragmatics*, 5-th edition, Longman, London – New York.
- Mamić, Mile (1997) "Univerbizacija, njezini uzori i ograničenja", u: *Prvi hrvatski slavistički kongres*, zbornik radova, str. 71–75, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.
- Matešić, Josip (1978a) "O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku", u: *Filologija*, br. 8, str. 211–217, JAZU, Zagreb.
- Matešić, Josip (1978b) "U povodu obrade i izdavanja dvaju frazeoloških rječnika", u: *Književni jezik*, VII/1, str. 5–15, Institut za jezik, Sarajevo.
- Matešić, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, predgovor, str. VII–XI.
- Menac, Antica (1978) "Neka pitanja u vezi sa klasifikacijom frazeologije", u: *Filologija*, br. 8, str. 219–225, JAZU, Zagreb.
- Mihaljević, Milica (1993) *Hrvatsko računalno nazivlje: jezična analiza*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Milanović, Aleksandar (2006) "Status pojma i termina *leksički arhaizam* u srbistici", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 35/1, str. 293–303, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Muljačić, Žarko (1970) "O stilističkom aspektu leksičkog posuđivanja", u: *Umjetnost riječi*, XIV/1–2, str. 155–163, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.
- Muratagić-Tuna, Hasnija (1993) *Jezik i stil Ćamila Sijarića, "DamaD" i Filozofski fakultet u Prištini*, Novi Pazar.
- Nežmah, Bernard (1997) *Kletvice in psovke*, Nova revija, Ljubljana.
- Otašević, Đorđe, Sikimić, Biljana (1992) "Tvorba okazionalizama u srpskohrvatskom jeziku", u: *Južnoslovenski filolog*, god. XLVIII, str. 67–78, Beograd.
- Otašević, Đorđe (1997) "Univerbacija", u: *Naš jezik*, XXXII/1–2, str. 52–63.
- Palić, Ismail (2006) "Dativ u savremenom bosanskom jeziku (sintaksičko-semantički opis)", neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Papić, Mitar (1976) *Tragom kulturnog nasljeđa*, Svjetlost, Sarajevo.
- Peco, Asim (1990) "Morfološke osobine govora centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne", u: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, str. 125–247, Institut za jezik, Sarajevo.

- Petre, Fran; Škreb, Zdenko (urednici) (1969) *Uvod u književnost*, drugo, dopunjeno izdanje, Znanje, Zagreb.
- Pitanja o govoru prostoga naroda* (1897), Zemaljski muzej u Sarajevu (Zemaljska štamparija), FAZM, Inventar folkl. zapisa III, N° 14372–14597, Sarajevo.
- Polovina, Vesna (1986) “Lingvistika razgovornog jezika”, u: *Književnost i jezik*, XXXIII/1–2, str. 22–31, Beograd.
- Pranjeković, Ivo (1993) *Hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjeković, Ivo (1997) “Iz tipologije konsituativnih iskaza u tekstovima razgovornoga stila”, u: *Tekst i diskurs*, urednici M. Andrijašević i L. Zergollern-Miletić, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb, str. 409–415.
- Pratt, Mary Louise (1996) “Ideology and speech-act theory”, u: Weber, Jean Jacques (ed.) *The Stylistics Reader: From Roman Jakobson to the present*, Arnold, London – New York – Sydney – Auckland, str. 181–193.
- Pravopis srpskohrvatskog jezika* (1989), prema zaključcima Pravopisne komisije priredili Mihailo Stevanović, Ljudevit Jonke, petnaesto, školsko izdanje, Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb.
- Radovanović, Milorad (1986) *Sociolingvistika*, Književna zajednica Novog Sada, Dnevnik, Novi Sad.
- Radovanović, Milorad (1997) *Spisi iz kontekstualne lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Rajić, Ljubiša (1982) “Jezik i pol”, u: *Kultura*, str. 79–95, Beograd.
- Rešetar, Milan (1907) *Der štokavische Dialekt*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Ridanović, Midhat (1998) *Jezik i njegova struktura*, treće, izmijenjeno izdanje, TKP ”Šahinpašić”, Sarajevo.
- Risch, Barbara (1987) “Women’s derogatory terms for men: That’s right, ’dirty’ words”, u: *Language in Society*, 16/3, str. 353–358.
- Ristić, Stana (1995) “Univerbizacija kao sredstvo ekspresivizacije razgovorne leksike”, u: *Južnoslovenski filolog*, knj. LI, str. 125–133, Beograd.
- Ristić, Stana (2004) *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*, Čigoja štampa, Beograd.
- Rosandić, Dragutin; Silić, Josip (1979) *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Sabljak, Tomislav (1981) *Šatra – rječnik šatrovačkog govora*, Globus, Zagreb, predgovor, str. 5–21.
- Saračević, Narcis (2003) *Rječnik sarajevskog žargona*, drugo izdanje, Vrijeme, Zenica, predgovor, str. 7–11.
- Savić, Svenka (1995) “Istraživanje savremenog gradskog kompleksa: upotreba psovki”, u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (“Stilistički aspekti proučavanja srpskog jezika”), 23/2, str. 161–176, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Silić, Josip (1997) “Znanstveni stil”, u: *Kolo*, broj 2, str. 397–415, Zagreb.

- Silić, Josip (1999) "Hrvatski jezik kao sustav i kao standard", u: *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (priredio: Marko Samardžija), Matica hrvatska, Zagreb, str. 235–245.
- Silić, Josip (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb.
- Simeon, Rikard (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Skarić, Vladislav (1937) "Sarajevo i njegova okolina", u: *Jugoslavenski list*, god. XX, Beograd.
- Skarić, Vladislav (1938) "Kratak pregled historije Sarajeva", u: *Staro Sarajevo, almanah pregleda*, Sarajevo.
- Smailović, Ismet (1973) "O izgovoru i transkripciji orijentalnih riječi i imena", u: *Jezik*, god. XX, Zagreb.
- Smailović, Ismet (1979) *Jezik Hasana Kikića*, Glas, Banja Luka.
- Šehović, Amela (2005) "Društveno-politička stvarnost – izvorište nastanka novih frazema u kolokvijalnom bosanskom jeziku", u: *Pismo*, III/1, str. 109–115, Bosansko filološko društvo, Sarajevo.
- Šipka, Danko (1998) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica srpska, Novi Sad.
- Šipka, Danko (2000) *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary*, Dunwoody Press, Springfield, predgovor, str. VI–XXXIV.
- Šito, Daria (1988) "Semantička pomjeranja pri upotrebi turcizama u savremenom govoru i uticaj sociolingvističkih faktora na njih", u: *Književni jezik*, XVII/3, str. 159–168, Institut za jezik, Sarajevo.
- Škaljić, Abdulah (1973) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Škreb, Zdenko (1969) "Osnovna stilska sredstva", u: *Uvod u književnost*, urednici Fran Petre i Zdenko Škreb, Znanje, Zagreb, str. 249–294.
- Šurmin, Đuro (1895) "Osobine današnjega sarajevskog govora", u: *Rad JAZU*, knj. 121, str. 186–209, Zagreb.
- Tanović, Ilijas (2000) *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Teze Praškoga lingvističkog kružoka* (1986), u: Mukaržovski, Jan, *Struktura pesničkog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 153–182.
- Tošović, Branko (1990) "Glagolska metaplazma", u: *Književni jezik*, XIX/1, str. 17–28, Institut za jezik, Sarajevo.
- Truhelka, Ćiro (1921) "Kratak prikaz historije Sarajeva", prijevod Vladislava Skarića, u: *Sarajevski kompas 1921*, Sarajevo.
- Uhlik, Rade (1954) "Ciganizmi u šatrovačkom argou i u sličnim govorima", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, nova serija (Istorija i etnografija), sv. IX, str. 5–31, Sarajevo.
- Vujičić, Dragomir (1990) "Fonetske osobine govora centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne", u: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, str. 7–124, Institut za jezik, Sarajevo.
- Vuletić, Branko (1980) *Gramatika govora*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

- Weber, Jean Jacques (editor) (1996) *The Stylistics Reader: From Roman Jakobson to the present*, Arnold, London – New York – Sydney – Auckland.
- Zemskaja, E. A., Kitajgorodskaja M. V., Širjajev, E. N. (1981) *Russkaja razgovornaja reč: Obščie voprosi. Slovoobrazovanie. Sintaksis*, Nauka, Moskva.
- Zgusta, Ladislav (1991) *Priručnik leksikografije*, Svjetlost, Sarajevo.
- Zlatar, Behija (1996) *Zlatno doba Sarajeva: XV stoljeće*, Svjetlost, Sarajevo.

Rezime

Govor grada Sarajeva dosad nije sistematski istraživan. Ovom knjigom upravo i želimo pokrenuti raznovrsna lingvistička ispitivanja u glavnom gradu Bosne i Hercegovine. Prije svega, potrebno je opisati stari sarajevski govor, koji je do danas očuvan tek u ostacima. Onomastička i leksička građa koju nudi Sarajevo također čeka svoje istraživače. Napokon, sociolingvistički usmjerena istraživanja prinijet će dragocjene podatke o višestrukoj raslojenosti ovoga urbanoga govora.

U prvom radu sarajevski govor predstavljen je unutar južnoga poddijalekta istočnobosanskoga (ijekavskoščakavskog) dijalekta. Potom su predloženi podaci iz gotovo svih izvora o sarajevskom govoru kojima raspolažemo u rasponu od tri stoljeća. Predstavljena je građa koju nude Bašeskijin *Ljetopis* iz XVIII st., Šurminov rad s kraja XIX st. i upitnici iz ankete Zemaljskog muzeja. O govoru Sarajeva ponešto je rečeno i u dijalektološkoj literaturi, osobito u radovima D. Brozovića, a potpuniju sliku danas već sasvim iščezlog ekavsko-jekavskoga govora Bjelava pruža upitnik popunjen 80-ih godina XX st. u tom sarajevskom naselju. Time su objedinjeni svi bitniji podaci o starom sarajevskom govoru do kraja XX stoljeća.

U drugom radu predstavljena je specifična leksika, ona koja označava materijalnu i duhovnu kulturu Sarajeva. Neke realije, kao oznake materijalne i duhovne kulture, imaju dvojake oblike. Značenjska analiza mikrotoponima Sarajeva veoma je složena zbog burne historije grada, različitih utjecaja, krupnih promjena, sukoba i nagomilanih protivrječja. Ovaj dio sadrži semantizaciju i lingvokulturološki komentar takve leksike i frazeologije.

Treći rad predstavlja pokušaj da se osvijetli nedovoljno istražena leksika razgovornoga bosanskog jezika. U tu svrhu, tehnikama anketiranja i intervjuiranja prikupljen je rječnički korpus – uglavnom u Sarajevu – a zatim je izvršena podjela leksema razgovornoga bosanskog jezika na neutralne i markirane. Cilj je bio prikazati njihove bitne karakteristike na semantičkom, strukturnom i funkcionalnostilskom planu ali i pokazati da je leksika razgovornoga bosanskog jezika funkcionalno adekvatna njegovim potrebama, zbog čega nijedan njen segment ne smije biti proskribiran.

U skladu s tim, analizirane su i tradicionalno zanemarivane tabu-riječi i žargonizmi. Rječnik leksema i frazeološki rječnik čine značajan prilog ovome radu, naročito iz razloga što su sva značenja leksema i frazema gotovo u potpunosti ostavljena neizmijenjenim u odnosu na vrijeme njihova prikupljanja – prije desetak godina. Osim toga, uglavnom nisu mijenjane ni upotrebne etikete, iako je i na ovome polju došlo do manjih izmjena, što naročito treba imati u vidu kada je riječ o neologizmima koji su do danas izgubili taj status. Naime, naša je namjera bila da se svi budući istraživači/-ice leksike razgovornoga bosanskog jezika upoznaju sa tadašnjim značenjima prikupljenih leksema, na osnovu čega je jednostavno izvršiti poređenje sa današnjim stanjem te uočiti eventualne razlike u značenjima i upotrebi. Ujedno, to omogućuje izvođenje naučno utemeljenoga zaključka o promjenljivosti leksičkih jedinica, što je posebno karakteristično za razgovornu leksiku bilo kog jezika pa tako i bosanskog. Na kraju, naše je istraživanje pokazalo bogatstvo leksičkoga fonda razgovornoga bosanskog jezika, ali je ukazalo i na potrebu njegova obuhvatnijeg i svestranijeg izučavanja, u čemu rezultati ovoga rada mogu biti važan podsticaj.

Summary

There has been no systematic research into the dialect of Bosnian spoken in the city of Sarajevo. The aim of this book is to motivate different linguistic research in the capital of Bosnia and Herzegovina. First of all, a detailed description is required for the traditional speech of the city. Up till now there have only been sporadic efforts to do this. Onomastic and lexical material in Sarajevo is also yet to be explored. Finally, any sociolinguistic research will provide precious data on the multi-layered division of urban speech.

The first part of this book presents the speech of Sarajevo within the southern sub-dialect of the eastern Bosnian (*ijekavski-šćakavski*) dialect, followed by data on the speech of Sarajevo from almost all the sources available for the past three centuries. The material includes the 18th century *Annals* by Bašeskija, Šurmin's work from the late 19th century, and various questionnaires from the National Museum. The speech of Sarajevo was partly covered by various writings on dialectology, particularly papers by D. Brozović, and the now totally vanished *ekavski-ijekavski* dialect spoken in Bjelave, an old quarter in Sarajevo, is presented through data obtained by a survey conducted in the 1980s. This completes all the principal data about speech in Sarajevo until the end of the 20th century.

The second part of the book presents specific lexical forms characteristic of the material and spiritual culture of Sarajevo. Some real-life categories as markings of material and spiritual culture maintain dual forms. Semantic analysis of micro-toponyms across Sarajevo is extremely complex, due to the city's eventful history, different influences, major changes, conflicts and irreconcilable contradictions. This part contains a systemic presentation and a linguistic-cultural commentary on lexical forms and phraseology.

The third part is an attempt to shed more light on the under-researched lexical wealth of the conversational style of the Bosnian language. For that purpose, a considerable lexical corpus was amassed using surveys and interviews, mainly in Sarajevo, and the lexemes of Bosnian conversational style were then divided into neutral and marked ones. The aim was to show their principal features in terms of semantics, structure, and

function, but also to show that the lexical wealth of the conversational style corresponds functionally to its needs – which is why none of its segments may be prescribed. That is why this section is followed by an analysis of the traditionally ignored taboo-words and jargons. A dictionary of lexemes and phrases completes this book, particularly because all the meanings of lexemes and phrasemes were left unchanged from the time when they were collected, some ten years ago. Moreover, the usage labels were not changed despite the slight changes that have happened in this area, particularly in relation to neologisms that have since lost that status. Namely, the intention was to motivate all future researchers into the Bosnian language to become familiar with the meanings of the lexemes at the time they were collected, allowing people to compare them with present lexemes and thus identify any changes in their meaning or use. At the same time, this allows for scientifically founded conclusions to be drawn on the changes in the lexical unit, specific to the conversational practice of any language, including Bosnian. Finally, our research shows the wealth of the lexical fund of colloquial Bosnian, but also indicates the need for more comprehensive and versatile research – and the results of this work may serve as an important incentive.

Резюме

Разговорная речь города Сараево не была систематически исследована до сих пор. Настоящей книгой мы именно хотим начать разносторонние лингвистические изыскания в столице Боснии и Герцеговины. Прежде всего, необходимо описать старинный сараевский говор, сохранившийся на сегодняшний день только в остатках. Ономастический и лексический материал, имеющийся в Сараево, также ждет своих исследователей. В конце концов, социолингвистически направленные исследования предоставят драгоценные данные о сложной расслоенности этого городского говора.

В первой работе сараевский говор представлен внутри южного поддиалекта восточно-боснийского (иекавско-шчакавского) диалекта. Потом приводятся данные из почти всех доступных нам источников о сараевском говоре в течение трех столетий. Представлен материал из *Летописи* Башескии из XVIII столетия, работа Шурмина с конца XIX века и вопросники из анкеты Музея краеведения (Земальски-музей). О говоре города Сараево кое-что сказано и в литературе по диалектологии, особенно в работах Д. Брозовича, а более полную информацию о сегодня уже исчезнувшем экавско-екавском говоре одной части города, именуемой Бйелаве, дает вопросник, заполненный в 80-ые гг. XX века в этом сараевском населенном пункте. Таким образом объединены все важнейшие данные о старинном сараевском говоре до конца XX века.

Во второй работе представлена специфическая лексика, обозначающая материальную и духовную культуру г. Сараево. У некоторых реалий, как обозначений материальной и духовной культуры, двойные формы. Анализ значений микропонимов г. Сараево очень сложный из-за бурной истории города, различных влияний, крупных изменений, столкновений и нагроможденных противоречий. Настоящая часть содержит семантизацию и лингвокультурологический комментарий такой лексики и фразеологии.

Третья работа представляет собой попытку осветить недостаточно исследованную лексику разговорного боснийского языка. С этой целью, техниками анкетирования и интервьюирования собран сло-

варный корпус – в основном в Сараево – а затем выполнено деление лексем разговорного боснийского языка на нейтральные и маркированные. Основная цель – показать их важнейшие характеристики на семантическом, структурном и функционально-стилевом плане, а также показать, что лексика разговорного боснийского языка функционально адекватна его потребностям, из-за чего нельзя проскрибировать ни один ее сегмент. В соответствии с этим, проанализированы и традиционно заброшенные табу-слова и жаргонизмы. Словарь лексем и фразеологический словарь составляют значительное приложение настоящей работе, особенно потому, что все значения лексем и фразем оставлены в неизменном виде по отношению ко времени их собирания – десять лет тому назад. Кроме того, неизменным остался и употребительный этикет, хотя в этом плане произошли некоторые незначительные изменения, что особенно следует иметь в виду, когда речь идет о неологизмах, потерявших сегодня такой статус. Значит, наше намерение состоит в том, чтобы все будущие исследователи лексики разговорного боснийского языка имели возможность познакомиться с тогдашними значениями собранных лексем, на основании этого – совсем несложно выполнить сопоставление с сегодняшним состоянием и обнаружить возможные различия в значении и употреблении. Одновременно, это обеспечивает сделать научно обоснованный вывод о изменчивости лексических единиц, чем особенно отличается разговорная лексика любого языка, в том числе и боснийского. В конце, наше исследование показало богатство лексического фонда разговорного боснийского языка и также показало, что существует потребность его более объемлющего рассмотрения и всестороннего исследования, к чему результаты настоящей работы могут стать важным толчком.

IMENSKI INDEKS

A

Andrić, D. 143, 146, 147, 308, 309
 Andrić, I. 72
 Anić, V. 119, 308
 Apresjan, J. D. 67, 68

B

Babanov, A. 154
 Babić, S. 120, 158, 159, 160, 309
 Badurina, L. 309
 Balić, S. 10, 309
 Bally, Ch. 118
 Baotić, J. 42, 309
 Barić, E. 116, 121, 155, 170, 178, 179, 309
 Bašeskija, M. M. 10–15, 18, 65, 309, 317
 Bejtić, A. 75, 78, 80–83, 85, 87, 309
 Bosak, J. 156
 Brabec, I. 10, 178, 179, 309
 Brozović, D. 10, 12, 13, 14, 18, 39–41, 66, 309, 310, 317
 Budagov, R. A. 132, 133, 309
 Bugarski, R. 128, 133, 143, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 310
 Buzassyova, K. 156

C

Cameron, D. 164, 310
 Chambers, J. K. 149, 166, 310
 Coates, J. 164, 310
 Coseriu, E. 139
 Cvijić, J. 72

Ć

Ćirilov, J. 135, 308
 Ćorić, B. 153, 154, 156, 157, 158, 310
 Ćorović, V. 310

D

De Klerk, V. 166, 171, 310
 Dešić, M. 163, 310
 Dubois, J. 183, 310
 Duraković, E. 168
 Durbaba, O. 127, 141, 310

Đ

Đurović, R. 10

E

Edeline, F. 183, 310

F

Filipović, R. 140, 152, 310
 Fink, Ž. 114, 181, 182, 187, 311
 Fishman, J. 128, 311
 Florin, S. 70

G

Grotić Bjelokosić, L. 146
 Ginter, K. 67, 68

H

Hadžiefendić, R. 183, 186, 188, 311
 Halilović, S. 9, 10, 12, 18, 42, 74, 115, 117, 120–122, 155, 157, 178, 179, 181, 311, 312

Hall, R. 128, 311
 Hamm, J. 143, 144, 161, 311
 Hansen, R. 181, 311
 Horecky, J. 156
 Hraste, M. 178, 179
 Hughes, S. E. 166, 168, 311
 Humbolt, V. 67

I

Ilić, M. 145, 311
 Isaković, A. 79, 92, 97, 99, 131, 311
 Ivanetić, N. 167, 179, 311
 Ivić, M. 121, 177, 312
 Ivić, P. 18

J

Jagić, V. 23, 24, 312
 Jahić, Dž. 114, 117, 119, 121, 122, 129,
 134, 155, 157, 178, 179, 205–257, 259,
 260, 261, 271, 277, 308, 312
 Jespersen, O. 144, 145, 146, 165, 312
 Jonke, Lj. 314
 Jović, D. 168, 312

K

Kalembur, R. 26, 37
 Kapetanović, A. 135, 312
 Karadžić, V. 167, 308
 Kasumović, A. 165, 168, 312
 Kašić, J. 152, 153, 312
 Katičić, R. 112, 128, 142, 312
 Katnić-Bakaršić, M. 162, 168, 183, 190,
 312
 Kitajgorodskaja, M. V. 316
 Klaić, B. 205, 226, 237, 264, 277, 308
 Klajn, I. 158, 159, 160, 312
 Kovačević, M. (arina) 312
 Kovačević, M. (iloš) 163, 312
 Kreševljaković, H. 15, 312
 Kristal, D. 115, 116, 117, 124, 179, 312

Kršić, J. 312
 Kušan, J. 312
 Kvintilijan, M. F. 163, 313

L

Labov, W. 166, 313
 Lakoff, R. 164, 168, 313
 Leech, G. 162, 313
 Lončarić, M. 116, 121, 155, 170, 178,
 179, 309

M

Mamić, M. 153, 156, 313
 Matešić, J. 114, 118, 155, 176, 181, 182,
 184, 186, 187, 190, 200, 201, 261, 262,
 264–267, 269–273, 276, 277, 278,
 280–290, 292, 293, 294, 296–301,
 304, 306, 308, 311, 313
 Menac, A. 114, 181, 313
 Mihaljević, M. 139, 141, 313
 Miklošič, F. 96
 Milanović, A. 131, 132, 133, 313
 Mukaržovski, J. 111, 315
 Muljačić, Ž. 139, 313
 Muratagić-Tuna, H. 179, 313

N

Nežmah, B. 167, 313
 Novikov 68

O

Osmani, L. 96
 Otašević, Đ. 153, 156, 313

P

Palić, I. 117, 121, 122, 126, 155, 157,
 178, 179, 312, 313
 Papić, M. 313
 Peco, A. 41, 42, 313
 Petre, F. 184, 314, 315
 Polovina, V. 112, 314

Pranjković, I. 123, 125, 126, 176–180,
314
Pratt, M. L. 164, 314

R

Radman, Z. 135
Radovanović, M. 128, 129, 142, 161,
314
Rajić, Lj. 168, 314
Rešetar, M. 23, 24, 41, 66, 314
Ričanović, M. 118, 314
Risch, B. 166, 314
Ristić, S. 149, 150, 151, 153, 154, 156,
157, 159, 314
Rosandić, D. 122, 126, 130, 162, 180,
314

S

Sabljak, T. 144, 308, 314
Saračević, N. 115, 151, 308, 314
Savić, S. 166, 167, 168, 314
Sider, S. 69, 70
Sikimić, B. 153, 313
Silić, J. 122, 126, 130, 131, 162, 180,
314, 315
Simeon, R. 112, 164, 168, 178, 179, 190,
315
Skarić, V. 82, 89, 90, 315
Smailović, I. 180, 315
Soboljev, L. N. 69
Stevanović, M. 314

Š

Šabanović, H. 78, 81
Šehović, A. 114, 151, 189, 315
Šipka, D. 119, 129, 131, 143, 168, 315
Širjajev, E. N. 316
Šito, D. 139, 315
Škaljić, A. 75, 77–81, 89–92, 95, 96, 97,
99–103, 105, 109, 134, 135, 175, 206,
212, 308, 315

Škreb, Z. 184, 314, 315
Šurmin, Đ. 12, 18–21, 23, 39–41, 46,
65, 66, 315, 317

T

Tanović, I. 67, 69, 182, 315
Tošović, B. 116, 122, 315
Traljić, S. 39
Trudgill, P. 149, 166, 310
Truhelka, Č. 315

U

Uhlik, R. 144, 146, 315
Uvarov, V. D. 69

V

Vajsburd, M.L. 69
Valjevac, N. 41
Vežbicka, A. 67, 68, 79
Vlahov, S. 69, 70
Vujičić, D. 41, 42, 315
Vuković, J. 41
Vuletić, B. 112, 315

W

Weber, J. J. 314, 316

Z

Zemskaja, E. A. 124, 125, 316
Zgusta, L. 129, 130, 132, 133, 134, 135,
144, 145, 316
Zima, J. 129
Zlatar, B. 15

Ž

Živković, S. 178, 179
Žukov, V. P. 182

PREDMETNI INDEKS

A

afektivna stilistika 118
 akcent 18–20, 25, 35, 40, 42, 45, 51, 55,
 56, 61, 73, 74, 118, 191, 203
 akut 54
 dugosilazni 20, 35, 52, 54, 55
 dugouzlazni 12, 52, 54, 55
 dvostruki 40
 kratkosilazni 12, 35, 52, 54, 55
 kratkouzlazni 52, 54, 55
 nepreneseni 35, 54
 alijenizam 68
 antifraza 164, 195
 antiteza 190, 191, 198
 antroponim 12, 80
 antroponimija 11, 13
 apelativizacija 152, 194
 apsolutni superlativ 121, 192
 argo 143, 144, 145, 146, 149, 191, 202
 asimilacija 115, 116, 117
 blizinska 116
 daljinska 116
 djelomična 117
 konsonanata 117
 potpuna 117
 progresivna 117
 regresivna 117
 uzajamna 117
 vokala 116, 117

B

balkanizam 121
 brahilogijska konstrukcija 126, 192
 metonimijskoga tipa 126, 192

C

centralizacija vokala 115, 117, 191

D

dativ 126
 etički 126
 pragmatički 126, 192
 dativ govornika 126
 dativ neučtivosti 126
 dativ učtivosti 126
 dativ sugovornika 126
 determinator *jedan, jedna, jedno* 176,
 177, 196
 dijalekt 112
 ijekavskošćakavski (istočnobosanski)
 9, 12, 14, 40, 41, 65, 66, 317
 istočnohercegovački 10, 40, 41, 65, 66
 dijalektizam 14, 130, 132, 203
 arhaizam 130
 dijalektologija 11, 18, 24, 38, 65, 66, 312

E

ekspletiv 124, 192
 ekspresiv 150, 179
 pozitivne ocjene 150
 s negativnim stavom 167
 za ženske osobe 150
 žargonski 151
 ekspresivnost leksema 129, 130, 160
 adherentna 129
 inherentna 129, 130
 kontekstna 129, 130
 elipsa 124

elizija glasova 115, 116, 117

erotonim 168, 203

etimologija 20

narodna 75, 81, 82, 86, 87, 110

etnik 13, 147, 157

F

frazema 69, 86, 92, 93, 102, 103, 106, 114, 129, 132, 134, 147, 155, 163, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 186–191, 193, 198–202, 318

eufemizam 163, 194

neologizam 132

poredbena (poredbenoga tipa) 183, 186, 187, 188, 190, 197, 198, 201, 202

glagolska 188, 198

imenička 186, 188, 198

sa jakom ocjenskom komponentom 188

pridjevska 186, 187, 198

poslovična 182

žargonska 132, 134

frazelogija 69, 114, 180, 181, 182, 191, 197, 198, 317

frazeološka jedinica 181

frazeološka sintagma 69

frazeološki izraz 181

frazeološko značenje 86, 102

G

glagolska apokopa 116

govor 111, 112, 192, 194

banjački (majstorski) 146

đački 161

ekavsko-jekavski 41, 66, 317

fojnički 39

ikavski 39

ijekavskošćakavski 13, 38, 40, 41, 66

ijekavskoštakavski 66

istočnohercegovački 12, 14

kalajdzija iz Čipulića 146

sarajevski 9, 10, 12, 14, 15, 18–20, 23, 38–41, 65, 66, 115, 147, 317

staleški 161

svakodnevni 116, 122, 157, 161, 192

vulgarni 145

govorni tip 9–10

ijekavskoštakavski 10, 40, 65

južnobosanski 9

srednjobosanski 41

govorni totemizam 165

H

habitual 40, 62

I

ideologema 165

igra riječi 152, 194

ijekavizam 13, 14

ikavizam 13, 14, 19

imenica 119, 120, 121, 127, 140, 141, 153, 155–158, 164, 169, 170, 174–177, 184, 188–193, 195, 197, 200, 201, 202, 204

e-vrste 120

nukleus 127

sinkopirana 120, 192

vlastita 120, 165

zajednička 165

infinitiv 122, 126, 144, 160, 193, 200, 203

eksklamativni 122, 192

prohibitivni 122, 192

instrumental sredstva 120, 192

intruzija 116

inverzija 124, 192

J

jezik 111, 112, 131, 193

davalac 139, 140

primalac 140, 141

K

kolokvijalizmi 145, 150
 komunikativna kompetencija 161
 konsituativni iskaz (konsituacija) 124, 125
 kontekst 125
 presupozicijska osnova 125
 vizuelno-osjetna situacija 125
 kontaminacija (slivanje) dviju riječi 153
 kontrast 190

L

leksema 113–121, 128, 129–144, 146–160, 162, 165, 167–177, 183, 187, 190, 191, 193, 194, 196, 199, 200, 201, 203, 205, 317, 318
 neutralna (neobilježena) 113, 129, 157, 169
 markirana 113, 129, 169
 leksičko-semantička varijanta (LSV) 69, 71, 74, 75, 92, 93, 104
 leksika 111, 112, 113, 128, 129, 131, 134, 149, 151, 153, 191, 193, 194, 195, 199, 317, 318
 bezekivalentna 68
 egzotična 68
 ekspresivna 129, 168, 193, 195, 203
 hipokoristici 12, 13, 40, 41, 58, 59, 129, 169, 170, 171, 176, 193, 195, 196, 203
 pejorativi 129, 155, 167, 169, 170, 171, 172, 174–177, 193, 195, 196, 204
 uzvici 129, 169, 177, 178–181, 193, 196, 197, 199
 ekklamacije (ekspresivni znaci) 178, 196
 interjeksije (podsticajni znaci) 178
 dijalekatska 14, 17, 65
 inherentnoekspresivna 163, 165, 177, 180, 196, 198

izravnoga imenovanja stvari i pojava (tabu-riječi) 129, 162, 164, 165, 166, 167, 193, 199, 318
 opscene riječi ili izrazi 162, 164, 194
 psovke 112, 129, 162, 164–168, 194
 vulgarizmi 112, 129, 162, 164–168, 174, 179, 181, 194
 konotativna 68
 kontekstnoekspresivna 162, 194
 neizravnoga imenovanja stvari i pojava (eufemizmi) 129, 162, 163, 164, 167, 179, 193, 194, 195
 lični 162
 ograničene upotrebe 129, 142, 193
 žargonizmi 115, 129, 133, 135, 137, 142, 143, 146–150, 152, 153, 159–162, 175, 177, 179, 181, 190, 193, 194, 198, 199, 204
 glagolski 159
 pasivna 129, 130, 193
 arhaizmi 13, 20, 129, 130, 131–134, 142, 193, 203
 formalni 132, 133, 134, 193
 historizmi 132, 133, 134
 književni 133
 neknjiževni 133
 dijalekatski 133
 žargonski 133
 stilski (stilistički) 132
 značenjski 132, 133, 134, 193
 historizmi 129, 131, 132, 133, 134, 135, 193
 neologizmi 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 139, 142, 155, 181, 193, 198, 199, 204, 318
 formalni 136, 139, 140, 193
 formalni i značenjski 136, 140, 141, 193
 glagolski 141, 159

nestandardni 143
 značenjski 136, 137, 139, 193
 žargonski 135, 138
 zastarijevajuća leksema 132
 zastarjele riječi 129, 131, 132, 133,
 134, 193
 razgovorna 114, 142, 154, 155, 199,
 200, 318
 stilski markirana 111, 153, 179
 litota 163, 164, 195

M

metafora 168, 174, 177, 182, 183, 195
 metaforizacija 142, 152, 156, 194
 metaplazma 116, 122
 fonometaplazma 116
 morfometaplazma 122, 123
 prostriktivna 122
 restriktivna 122
 metasemema 183
 metateza 115, 117, 152, 170, 191, 194
 metonimija 182, 203
 mikrotoponim 73–78, 80, 109, 110,
 317

N

nadleksikalizacija 148, 149
 noa riječi 162

O

onomastika 11

P

perfekt 122
 krnji 122, 192
 perifraza 163, 164
 eufemistička 163
 poddijalekt 9, 10, 40
 poređenje 172, 182, 183, 187, 188, 189,
 191, 197, 198

tipa comparatio 183, 190, 197
 tipa simile (po sličnosti) 137, 172,
 174, 177, 183, 187, 195, 197, 198
 treći član poređenja (tertium compa-
 rationis) 184, 197
 pridjev 116, 119, 121, 122, 140, 143, 162,
 165, 174, 184, 195, 197, 201, 202, 204
 indeklinabilni 143
 opisni 137
 pojačajni 121, 192
 pojačani 121
 prisvojni 127, 137, 165, 188
 supstantivizirani 121, 192

R

razgovorni jezik 111, 112, 115–127,
 129, 132, 134, 135, 139, 141, 151–
 155, 157, 158, 160, 163, 164, 167, 169,
 170, 175, 177, 178, 180, 181, 183, 188,
 190–199, 202, 203, 317, 318
 razgovorni stil 112, 192
 realije 68, 69–76
 duhovne 80
 predmetne (materijalne) 70, 80, 90
 etnografske 70
 geografske (teritorijalne) 70, 75
 psihološke 69, 105

S

sažimanje vokala 117, 202
 semantičke posuđenice 139
 s podudarnim likovima 139
 s podudarnim sadržajem bez podu-
 darnosti likova 139
 semantičko posuđivanje 139
 sinegdoha 174, 177, 195
 sleng 143, 144, 145
 sociolekt 142
 standardni jezik 126, 127, 128, 131, 132,
 135, 142, 149, 153, 155, 157, 158, 160,
 167, 169, 170, 174, 192, 193, 194, 203

stilistička kompetencija 162
 sufiks 154, 156, 159, 160, 170, 194, 195
 imenički
 -a 170, 195
 -ac 157, 194
 -ak/-jak 154, 194
 -aner 158, 194
 -aš 155, 157, 194
 -e 170, 195
 -enzi 160, 194
 -er 120
 -i 170, 195
 -ica 158, 170, 194
 -ić 157, 159, 194
 -ka 157, 194
 -ko 158, 170, 194, 195
 -o 170, 195
 -one 170, 195
 -os 159, 160, 194
 -s 160, 194
 -son 158, 194
 glagolski
 -ira- 159, 194
 -isa- 159, 194
 jedinačni 159, 160
 pridjevski
 -cat- 121
 žargonski 160

Š

šatrovački govor (šatra) 115, 117, 143, 144, 145
 šćakavizam 38, 66
 štakavizam 38, 66

T

tajni jezik 146
 toponim 73–90
 transfonemizacija 140, 141, 152
 transmorfemizacija 140, 141, 152
 tvorba riječi 60, 158
 sufiksalna 152, 153, 194
 tvorbena sinonimija 158
 tvorbeni formant (element) 121, 136, 140, 141, 157, 159, 171, 194
 -ovati 141

U

univerb 154, 156, 157, 158, 159, 194
 glagolski 159, 194
 imenički 154, 156, 159, 194
 univerbacija 153, 154, 156, 157, 159, 194
 univerbizacija 154

V

vokoid 176

Z

zamjenica 58, 119, 122, 123, 184, 201
 persiranja 160
 supstantivizirana 122, 195
 zoonim 105, 174, 189, 195, 198

Ž

žargon 103, 115, 136, 142, 143–151, 153, 159, 160, 161, 168, 171, 175
 kartaški 182
 omladinski 150
 profesionalni 145
 žargonizacija 153, 159, 160, 194

SENAHID HALILOVIĆ • ILIJAS TANOVIĆ • AMELA ŠEHOVIĆ
GOVOR GRADA SARAJEVA I RAZGOVORNI BOSANSKI JEZIK

Slavistički komitet, Biblioteka "Bosnistika", Posebna izdanja, knjiga 1

Za izdavača
Senahid Halilović

Korektura
Autori

Dizajn korica
Tarik Jesenković

Prijelom
TDP, Sarajevo

Štampa
Bemust, Sarajevo

Tiraž
1000

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

811.163.4*3'282(497.6 Sarajevo)
811.163.4*3'373'276.12

HALILOVIĆ, Senahid
Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski
jezik / Senahid Halilović, Ilijas Tanović, Amela
Šehović. - Sarajevo : Slavistički komitet, 2009. -
330 str. ; 24 cm. - (Biblioteka Bosnistika.
Posebna izdanja / Slavistički komitet ; knj. 1)

Bibliografija: str. [309]-316 i uz tekst

ISBN 978-9958-648-00-7
1. Tanović, Ilijas 2. Šehović, Amela
COBISS.BH-ID 17575430